

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

زنجیره ی

مردی

ماوچه رشی

نیسلانی

مکتبہ اقرأ الثقافی
www.iqra.ahlamontada.com

پرواز دہی مُنْذَالِکُ وَهْبِ زَرْجِ کَکَلَرَانِ

درود لکھی نے ریتوں سے لکھ دیا

روایت کیا

نور محمد

۱۴۲۵ھ جولائی ۲۰۰۴ء

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

بۆدبەزانانی چۆرەها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للکتاب (کوردی ، عربی ، فارسی)

مه به ست له زنجیره‌ی هزری هاوچه‌رخى ئیسلامی

◆ ده‌وله‌مه‌ند کردنی کتێبخانه‌ی کوردیه به گرتن‌ترین و کاریگه‌رت‌ترین ده‌قی ئه‌و کتێبانه‌ی که مه‌شخه‌لی سه‌ر رێی هزری هاوچه‌رخى ئیسلامین.

◆ ئاشنا کردنی خوێنه‌رو لای موسلمانى کورده به ده‌قی ئه‌و کتێبانه‌ی که سه‌رچاوه‌ن بۆ روشنبیری ئیسلامی و سازینه‌ری بی‌داری و رابونی ئیسلامی پیرۆزن.

◆ شاره‌زا کردنی راسته‌وخۆی لای کورد به‌م سه‌رچاوانه، ئازاد کردنیانه له گشت کۆت و به‌ند و بۆچونی ته‌سکی حزایه‌تی و تا‌کره‌وی و ره‌وتگه‌رای.

◆ بناغه‌یه‌ک بێ بۆ بنیادنانی که‌سایه‌تیه‌کی ئیسلامی به‌هێز بۆ هه‌ر تا‌کیکی موسلمانى کورد تا توانای ئه‌نجامدانی ئه‌و گۆرانکاریانه‌ی هه‌بێ که خوای په‌روه‌ردگار پێی سپاردوه.

ده‌گه‌ل ریز و ته‌قدیرمان بۆ بیرو‌رای نوسه‌رانی ئه‌م زنجیره‌یه، مه‌رجیش نیه ئێمه‌ پابه‌ندی هه‌مو بیروبو‌چونه‌کانیان بین.

با ده‌ستوریشمان له وه‌ر گرتن فه‌رمایشته‌که‌ی خوای په‌روه‌ردگار بێت:

الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْأَتَّبَاعُ ﴿١٨﴾

الْقُسَاصِ

پدر و پدری
 منذ ان فهد زنه کا پاران
 در بوندگی کے ربوے شرم

نوبنی
 محمد رفیع الصوف

دو گیارہ
 سندو محمد عبد

الکتاب

۱۴۲۵ھ و ۲۰۰۴ز

**ماڻي لھ چاپدانھوھي پاريئزراوھ ٻو
نوسينگھي تھ فسير**

ناوي ڪٽيب به عاره بي: تربية الأبناء والمراهقين
في منظار الشريعة الإسلامية
ناوي نوسهر: محمد شريف الصواف
ناوي ڪٽيب به ڪوردي: پهروهردهي مندال و همرزه ڪاران
لهروانگهي شهرههتي ئيسلام دا
ناوي وهر گيپر: نهوا محمد سعيد
چاپ و بلاو ڪردنهوھي: نوسينگھي تھ فسير / هوليپر
ڪومپيوٽهر: نوسينگھي تھ فسير
تايتلي بهرگ: نهوزاد ڪويي
نوره و سالي چاپ: به ڪهم ۱۴۲۵ ڪ ۲۰۰۴ ز
چاپ ڪردن: چاپخانهي وهزارهتي پهروهردهي هوليپر
تھ پراڙ: ۲۰۰۰ دانھ
ژماره ي سپاردن: ۳۶۲ سالي ۲۰۰۴

التفسير
هوليپر - شهقامي دلدکا
ت: ۲۲۲۱۶۹۰ - ۲۲۲۰۹۰۸
tafseerooffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

پيشه‌کي

سوپاس و ستايش بۆ خوا، که چاکه‌ی له‌گه‌ل به‌نده‌کانی کردوه و به‌خششه دیار و نادیاره‌کانی بۆ ته‌واوکردون و ئهم به‌خششانه‌ش به یاسا و سیستمیکی ته‌واومه‌ند و ورددکار کردۆته تاجه گولینه، که‌وا به‌ختیاری دنیا و سه‌رفرازی رۆژی دوا‌یی‌یان بۆ مسۆگهر ده‌کات و به‌هۆیه‌وه له هه‌واو و ئاره‌زوه‌کان و وه‌لانه هه‌مه‌جۆر و لایه‌نه هه‌مه‌ جۆره‌کان ده‌پاریژی.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ وام لهم پۆوه دینه‌که‌تاتم ته‌واوکرد و به‌بێ کورتی و که‌مایه‌ی چاکه‌م ده‌بارهی ئێوه کرد، ئیسلامیشم بۆ دینی ئێوه هه‌لبێارد ﴿المائدة: ۳﴾.

له عومهری کورپی خه‌تتا به‌وه ﷺ گه‌ی‌رپراوه‌ته‌وه: که‌وا پیاویکی جوله‌که‌ پێی گوتوه: ئه‌ی گه‌وره‌ی برواداران! ئایه‌تێک له‌ کتێبه‌که‌تان هه‌یه ده‌ب‌خویننه‌وه، گه‌ر به‌سه‌ر ئێمه‌ی جوله‌که‌ دابه‌زیبا، ئه‌وا ئه‌و پۆژه‌مان ده‌کرده‌ جه‌ژن. عومهر گوتی: کامه‌ ئایه‌ت؟ جوله‌که‌که‌ گوتی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ...﴾، عومهر گوتی: ئێمه‌ ئاشنان به‌و رۆژه و ئه‌و شوێنه‌ی، که‌ ئه‌و ئایه‌ته به‌و سه‌ر پێغه‌مبه‌ر ﷺ دابه‌زی، که‌ پێغه‌مبه‌ر له‌ رۆژی هه‌ینی له‌ عه‌ره‌فه‌ راوه‌ستا بو. کاتی مسوڵمانان به‌و ده‌ستوره‌ی که‌ بۆیان دابه‌زیوه و به‌ ته‌واومه‌ندترین

ياسای خوځيان پابه‌ند بون، له گشت بواره‌کانې ژيانې سهربازي و کومه لايسته‌تې و زانستې دا پيش هاوده‌مه‌کانيان که‌وتنه‌وه و کوشکيکي شارستاني بهرز و بلنديان بنيات نا، که نه له پيش و نه له دوايان نمونه‌ي ناوا بهرز و ته‌واومه‌نديان بنيات نه‌ناوه.

زانا مسولمانه‌کانيش به‌تاييه‌تې له بواړي په‌روه‌ده‌دا چهند توږينه‌وه و تيوريان پيش‌کesh کرده، که له بنه‌ره‌تې ثاينيني ئيسلامه‌وه وهرگيراه، دياريشه له کاتي خوځيدا راپه‌رپنيکي زانستې و په‌روه‌ده‌يني گوره‌ي پټک هيتنا، تا ئيستاش رټيازي هم زانا پايه بهرزانه له بواړي په‌روه‌ده و زانستې ره‌فتار (سلوک) دا، بهرزوله (مناره‌يه بو گشت توږه‌ره‌وه‌يه‌کي به‌ويژدان.

له‌و زانا پايه بهرزانه‌ش: (غه‌زالي) و (ئين سينا) و (ئين خه‌لدون) و (ئين روشد) و (ئين مه‌سکه‌ويه) و (ئين نه‌بي زه‌يدي قه‌يره‌واني) و (ئين القيم) و زاناي تريشن.

کاتيكيش موسلمانان له‌ريگاي راست و له‌و ريگا پته‌وه‌ي، که خواي کاربه‌جي بوي کردبونه تاکه ريگا، دورکه‌وتنه‌وه، ئينجا درز که‌وته کوشکي شارستانيه‌ته‌که‌يان و روژ به روژ زيادي ده‌کرد، تا بونه پاشاوه‌ي نه‌ته‌وه و په‌رته‌وازه‌يي شارستانيه‌ت.

خوايان له‌بیر کرد و له پيش‌کesh‌وتني شارستانيه‌تې زور دواکه‌وتن، جوله‌که و خاچ په‌رست و شيوعی له‌لايه‌ني سهربازي و فيکري و نابوريه‌وه دابه‌شي کردن و بونه بارگراني به‌سمر نه‌ته‌وه‌کاندا، بونه مشه‌خور له‌سهر خواني روشنبيري و نابوري، به‌ها و چه‌مکه په‌روه‌ده‌يي‌ه‌کانيان ده‌هيتنا، هه‌روه‌ه‌ک فرۆکه و که‌ل و په‌لي کاره‌بايي‌يان له روژه‌لات جارټک ده‌هيتنا و جارټکي تر له روژناوا.

زانا‌کانې فيکري روژناوا، يان روژه‌لاتيش وه‌ک (فرؤيد) و (مارکس) و

زانستې سلوک: برپيه له پاک‌خويي کردني ره‌وست و ناکار، واته به‌نده‌خوي له ناکاره‌نا په‌سندنه‌کان پاک بکاته‌وه. (وه‌رگي).

(هېرېرت) و (دالتون) و (جوڼ ديوې) بونه پيشه‌وای روژشنبيران و ريټوټيني کاراني پوره‌ردياران، ناکامی نه‌وېش بریتي بو له هاتنه کايه‌ی کۆمه‌لگه‌یه‌کی زمان عه‌ره‌بی و فیکر و دل و نه‌ريت روژناوایی، که له حاله‌تی مملانیسی شارستانی و ده‌ژیا، که پیشتر که‌سی تر وا نه‌ژیاوه، نه هه‌ستی به حه‌قیقه‌تی نینمای بیروباوه‌ړ و فیکری خوی ده‌کرد، نه‌شی ده‌توانی له‌یه‌کی له روژشنبیری و شارستانیه‌ته‌کانی تر خوی و هه‌رخیني و خوی تی بناخیني.

گرفتې هه‌ره گه‌وره‌ش نه‌وېه، که سه‌ره‌رشتیاري پوره‌رده و ريټنمایي له کۆمه‌لگه‌ی نیسلامیدا، نه‌یان توانیوه لی‌ی تی بگن و بیزان که مانای قول و فراوانی پوره‌رده بریتي‌یه له دروست کردنی نه‌توه و ناماده‌سازی نه‌وه (جیل)یک و بنیاتنانی خشتی شارستانی‌ه له کاروانی شارستانی‌ه‌تی مرؤفایه‌تیدا، چونکه هه‌ر نه‌وېه‌ک، که به‌دوای نومه‌ت دادیت؛ خشتی‌کی شارستانی کاروانی نه‌م نومه‌ته‌یه.

له‌به‌ر نه‌وه چه‌مک و شتواز و نامانجه پوره‌رده‌یی‌یه‌کانی هه‌ر نه‌توه‌یه‌ک به‌هه‌مو بواره‌کانیا‌نه‌وه، تاییه‌مه‌ندی‌تی میژویی و نایینی و نابوری و شارستانی نه‌م نومه‌ته هه‌لده‌گری، نه‌وېش که‌ل و په‌لینکی بازرگانی نی‌یه، که له ده‌وله‌تیکي هاوړي، یان دوژمن به‌ینري، یان به‌هاوکاری چه‌ند ده‌وله‌تیک کۆبکړیته‌وه!!

پونتر بلټین، بنه‌مای هه‌ر به‌رنامه و په‌پړه‌وټکی پوره‌رده‌یی بریتي‌یه له‌و بیروباوه‌ړه‌ی، که له میانه‌یه‌وه ده‌ست پیډه‌کات و ده‌رده‌چیت، نامانجی‌شی پته‌وکردن و تۆکه‌بوئی ده‌بی، له‌به‌ر نه‌وه نه‌بوئی پوره‌رده‌ی نیسلامی له به‌رنامه و پرؤگرامی پوره‌رده و ناراسته و ريټنمایي له کۆمه‌لگه‌دا؛ ده‌ردی‌کی کوشنده‌یه و سه‌ره‌تای خیرا کوتا هاتنی نه‌م نومه‌ته‌یه.

له راستیدا نوسه‌ر و توژی‌هه پوره‌ردیاره نیسلامیه‌کان له‌م کاره وریابونه‌وه و له روانگه‌ی جوړاو‌جوړ و جیاجیادا، کۆمه‌له توژی‌ینه‌وه و جی‌باسی پوره‌رده‌یی

نیسلامیان پیشکش کرد، جا چ به تهواومبندی بویئت، یان به ههنده کی
(جزئی)، که پهرتوکخانهی نیسلامی و پهرتوکخانهی پهروهدهیی دهوله مهند
کرد.

منیش همزم کرد لهم بوارهدا نهسپی خۆم تاوودم، له خوای گهوره م داوایه
یارمه تیم بدات و پاداشتم بداتهوه.

ههولیشم داوه سود له نویسه کانی بیریاره بهرزه کانی پهروهدهیی نا
مسولمانه کان وهربگرم، وپرای سود وهرگرتن له سهراچاوه نیسلامیه کان، بۆ
بهدهرختن بهچریی ئادگاره کانی پهروهدهیی نیسلامی رهسهن، ئەم کتیبهش
تهنها بهشداریه کی بچوکه له بوازی پهروهده و پیگه یاندنی نیسلامی.

له کوتاییدا، زۆر ریز و سوپاس بۆ ئەو کهسانهیی بهم کتیبه پیداونموه و
سهرنج و تیبینی بهسودیان پیشکش کرد، له پیشه وهشیان بهریز دکتۆر شیخ
أحمد گفتارۆ و خیزانه بهریزه کهی، ههروا مامۆستای دکتۆر زیاد الصواف، ههروا
مامۆستا محمد توفیق الصواف و برای بهریز مامۆستا غسان عزقول.

خوای گهوره پاداشتی بهخیریان بداتهوه

(والله ولي التوفيق)

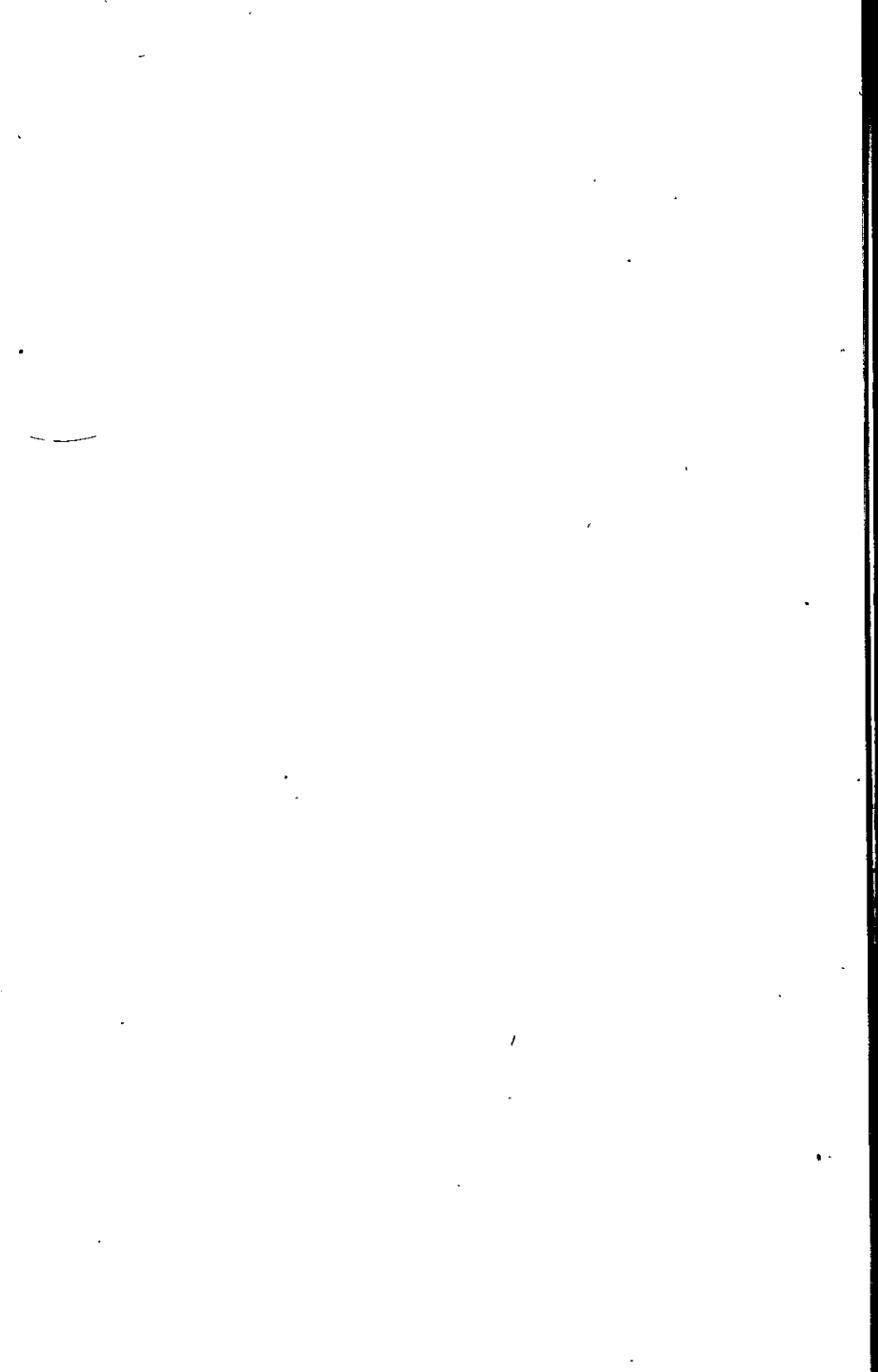
محمد رسول الصواف

ده روزهی یکم

بدری

و باروی روی خستگاهیه روز و کوه و

رنگامان زیادهستی

به‌رای

خوای گه‌وره چاکه‌ی له‌گه‌ل هه‌مو به‌شه‌ریه‌ت کردوه به‌وه‌ی، که کۆمه‌لگه‌ی ناده‌میزاد ته‌ن‌ها له‌یه‌ک رینگا زیاد بکات شه‌ویش هاوسه‌رگرتنی نیوان نی‌ر و می‌یه. خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَقَقَةً: خودا هه‌ر له جنسی خۆتان جوت‌ه‌ی دانی؛ له‌هاو جوتان کو‌ر و نه‌وه‌ی پی به‌خشیون ﴿النحل: ۷۲.

ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه ئاماره به‌وه ده‌کات، که ئامانجی هه‌ره گ‌رنگ له هاوسه‌رگرتن له‌ روانگه‌ی نیسلامدا بریتی‌یه له هه‌تانه کایه‌ی مندا‌ل و نه‌وه و نوی‌کردنه‌وه و گه‌شه‌سەندنی کۆمه‌لگه‌.

له‌به‌ر نه‌وه نیسلام زۆر سوره له‌سه‌ر نه‌وه‌ی، که هاوسه‌رگرتن کاریگه‌ر بی‌ت، که کۆمه‌لگه‌ زۆر بکات به‌ مندا‌ل و وه‌چه‌ی چاک، ئه‌مه‌ش له‌ میان‌ه‌ی هاندانی پیغه‌مبه‌ره‌وه دیت له‌سه‌ر ماره‌به‌کردنی ئافه‌ه‌تیک، که مندا‌لی بی‌ی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: ((تَزَوُّجُوا الْوُدُوْدَ الْوُلُوْدَ لِأَنِّيْ مُكَاثِّرٌ بِكُمْ الْأَبْيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: ئافه‌ه‌تیک بکه‌نه هاوسه‌ر، که مندا‌لی بی‌ی و خۆشه‌ویست بی‌، چونکه من له پۆژی قیامه‌تا شانازی به‌زۆریتان ده‌که‌م له‌چاو پیغه‌مبه‌رانی تر.))

هه‌روا پیغه‌مبه‌ر قه‌ده‌غه‌ی معقه‌لی کو‌ری یه‌ساری کردوه، که ئافه‌ه‌تیک‌ی جوان بی‌نی که مندا‌لی ناب‌ی، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: ((لَا تَزَوُّجُهَا: ئه‌م ژنه مه‌که هاوسه‌ری خۆت)).

^۱ أخرجه ابن حبان، زمارة (٤٠٢٨).

^۲ أخرجه ابن حبان، زمارة (٤٠٥٧).

جا له رېښه ګی هاوسه رگرتن و خیزانه وه کومه لکه به شپوه یه کی ساغ و دروست
 ګه شه ده کات و نوی ده بیته وه، که یه کگرتو و په یوه ست بن به یه کتری وه که یه
 جهسته، نه مهش به هوۍ خزمایه تی و ژن و ژن خوازییه وه دپته دی، به هوۍ شم
 هاوسه رگرتن و ژن و ژن خوازی و تیکه ل بونه وه، گیانی خو شه ویستی و به زه یی و
 میهره بانی تیدا بلاو ده بیته وه، کهوا له خیزانی دور له یه کتری ده کات له یه کتری
 نزیك ببه نه وه و بینه خزم.

خوای ګه وړه ده فـهرموۍ: ﴿وَمِنْ ءَايَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ
 اَزْوَاجًا لَتَسْكُنُوْا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
 لَآيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ: هـر له نیشانی نه وه که له خوتان، ناوجوتی بو
 بهرهم هیان؛ که پیان بجه سیته وه و خو شه ویستی و شه وینی خستوته ناوتان،
 له مه دا بو که سانی که به ووردی سر نجه دن به لکه زورن ﴿الروم: ۲۱.

ګر هه ولماندا توړی خیزانی له کومه لکه تیک بده یی و مندال دور له خیزان
 بهیتر ته بون له رېښه ګی ګه یشتنی جنسی نا شهرعی، یان له رېښه ګی چاندنی
 کور به له مندال دانی ثافره تانی نا شهرعی، یان له رېښه ګی کوی کردن
 (الاستنساخ)، جا نه مه ده بیته له ده ست دانی نه و لکاندن و ګر دانه بنه رپه تی،
 که پاریز ګاری یه کگرتوی کومه لکه و سیستمه که ی ده کات، جا مندالی وا دینه
 کایه وه که به زه یی یه کی په وړه رده یی یان نیه، که ګه شه په وړه رده یی و
 هه لچونه کانیان له خو بگری و سروشتیان جی به جی بکات بو پیوستیان به
 باوه شی ګه رمی خیزان و سوز و حمانی یه وه، هه روا پیوست بون بو بنیات نانی
 په یوه ندیه کومه لایه تیه کان و هاتنه ناو کومه لکه به شپوه یه کی ساغ و دروست،
 نه مهش ده بیته هوۍ چاندنی بوغز و قین له عه قل و دهرونی شم مندالانه

^۱ نه مه بو نه ویه ګر ویستی تنها یه کی هه یی و ژنی تری نه یی، چولکه حمز کردن به مندال؛
 سروشت و فیتره تی دهرونی نا ده میزاده.

بهرامبهر به کۆمه‌لگه و هه‌ست کردنی ره‌ها به‌تاکیه‌تی و به‌رژه‌وه‌ندی که‌سی‌تی دور، له ههر ریک‌خهریک‌ی ره‌وشتی و ناکاری، یان نایینی.

هه‌ندی له تیوری روخینه‌ر هه‌ول‌ی هاندانی منداڵ بون له ده‌ره‌وی خیزانیاندا، یان هانیاندا نه‌رکی خیزان ته‌نها بریتی بی له هینانه‌کایه‌ی منداڵ.

به‌لام نه‌رکی په‌روه‌رده‌یی، شه‌وا کۆمه‌له‌ی تایبه‌ت هه‌لده‌ستی به‌وه‌رگرته‌ی منداڵان، ههر له‌سه‌ره‌تای له‌دایک بونیانه‌وه هه‌لده‌ستی به‌په‌روه‌رده‌کردنیان و داینب‌کردنی پینداویسته‌کانیان، نه‌مه‌ش به‌مه‌به‌ستی راکیشانی خوشه‌ویستی و سۆزیان بۆ لای ده‌وله‌ت، یان بۆ لای شه‌و بی‌زک‌یه، که ده‌وله‌ت پیاده‌ی ده‌کا به‌بی هیچ شتیکی تر، دور له په‌یوه‌ندی سروشتی خیزانی. شه‌م نه‌زمو‌نانه‌ش دو جور منداڵ به‌رهم دینی:

جۆری یه‌که‌م: منداڵی قین له‌دل و هه‌له‌په‌رست و دور له گه‌رانه‌وه‌ی نایین، یان ره‌وشت، خه‌می سه‌ره‌کیان بریتی‌یه له جی‌به‌جی‌کردنی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانیان.

جۆری دوهم: منداڵی که‌سایه‌تی له‌رزۆک و داخراو و موعه‌قه‌د و دور له‌به‌شاریی کۆمه‌لایه‌تی کارکه‌ر.

هه‌ردو نمونه ژیار (حضارة) دروست ناکه‌ن، باری ئومه‌تی پی هه‌لناستی، نه‌مه له کۆمه‌لگه‌که‌یدا ده‌ردیکه، که هی‌وای رزگار‌بون ده‌کری له خراپه‌کاریه‌که‌ی.

به‌لام ئیسلام -نایینی فیه‌رت- گرنگی زۆری داوه به‌وه‌ی، که گه‌شه و گه‌وره‌بونی منداڵ له چوارچێوه‌ی خیزانیک‌ی گونجاو بیست، که هه‌رتاکه‌ی پۆلی خۆی تیدا ببینی و نه‌رک و مافی خۆی بزانی چیه و به‌جێته ناو کۆمه‌لگه‌وه، له‌میان‌ه‌ی که‌شیک‌ی خیزانی ساغ و دروسته‌وه پی بگات که خیزان گرنگ‌ترین رێبیره‌کانی په‌روه‌رده و ره‌فتاری دروستی پی بدات.

جا خیزان بریتی‌یه له‌و ژینگه‌ سروشتیه‌ی، که منداڵی تیدا گه‌شه ده‌کات و

رێبهر: مېل، پره‌نسېپ.

له میانهیدا ناشنا ده بیټ به کومه لگه ی گه وره تر و چه مکه کانی یه که می
 دهر باره ی ژیا نی لی و ه رده گری و له میانهیدا پیویستی یه سرو شتی ه کانی جی به جی
 ده بی، تا شو کاته ی ده گاته شو قونا خه ی، که تییدا ده توانی بیټه تو خمیکی
 کاریگر له ناوه و دهره وه ی خیزان.

نیسلام چندها ریره ی گرتوته بهر، له پیناو پاریزگار کردنی خیزان وه
 خانه ی کی بنه رته ی له کومه لگه دا و ناماده کردنی به هزیه کانی سهر که وتنی
 پرۆسه ی په روه رده بی، که گرنگترینیان باس ده کهین:

یه کهم: هاندان و ئاره زو دانی هاوسه رگرتن:

ده ست پی شخه ری گه نجان له سهر هاوسه رگرتن به تاییه تی له م کاته ی
 نیستاماندا - کومه له کو سپ و ته گره ی نابوری و کومه لایه تی دیته پی شه وه،
 که زور له گه نجان ده کات ئاوړ له م پرۆزه یه نه دهنه وه، یان بو ماویه کی دیاری
 نه کراو دوا ی بخه، نه مهش له ترسی دوا هاته کانی نابوری و کومه لایه تی. له بهر
 نه وه نیسلام هانی گه نجانی داوه به هاوسه رگرتن و پیکه یتانی خیزان، قه ده غه ی
 هاوسه ر نه گرتنی کردوه.

پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاعَةَ
 فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصْرِ وَأَخْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ
 لَهُ وَجَاءٌ: نه ی کومه لی گه نجان، هه ر که سی له ئیوه توانای جهسته بی و جنسی و
 پاره ی هیه، با هاوسه ر بگری، چونکه هاوسه رگرتن با شترین شته بو نه زه ر
 نه کردن و با شترین قه لایه بو داوین. هه ر که سی که نه یتوانی هاوسه ر بگری، با
 بهرۆژو بی، چونکه بوی ده بیټه قه لا و پاراستنی له گونا هان.))

ههروه ها پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: ((النَّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ
 بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي: هاوسه رگرتن له سوننه ت و ری بازی منه، هه ر که سی کار

^۱ أخرجه البخاري، برقم (۱۸۰۶) و مسلم (۱۴۰۰).

به‌پیار و سوننه‌تی من نه‌کات، له‌من نییه.))^۱

پیغه‌مبهری خوا ﷺ باش گوزهران کردنی پیاو له‌گه‌ل خیزانه‌گهی به‌خیر و سه‌ده‌قه داناو؛ نه‌وه‌تا ده‌فرموی: ((إِنْ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنِ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بَضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيَّاتِي أَحَدُنَا شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَّانَ عَلَيْهِ فِيهَا وَزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ: گوتنی هر سبحان الله یه‌ک و الله اکبر و الحمد لله و لاله الا الله و فرمان به‌چاکه‌یه‌ک و قه‌ده‌غه له‌خراپه؛ خیر و سه‌ده‌قه‌یه، ته‌نانه‌ت که ده‌چنه لای خیزانه‌کانتان بۆ جوت بون بۆتان به‌خیر و چاکه ده‌نوسری، گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبهری خوا! نیمه که له‌گه‌ل خیزان‌کامان جوت ده‌بین پاداشتمان بۆ ده‌نوسری؟! پیغه‌مبهر ﷺ فرموی: گهر نیوه نه‌و مه‌نی‌یه له‌شوینی حه‌رام دابنیتن بۆتان به‌گونه‌ها نانوسری؟ به‌همان شیوه گهر له‌شوینی حه‌لال دابنیتن پاداشتی بۆ هه‌یه.))^۲

هه‌روا به‌خشین و بۆیوی دان بۆ خیزان به‌گه‌وره‌ترین پاداشت داناو، وه‌ک ده‌فرموی: ((إِنَّكَ لَنْ تَنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجَهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ عَلَيْهَا حَتَّى مَا تَجْعَلُهُ فِي فِي أَمْرَاتِكَ: هه‌رشتیک که ده‌به‌خشسی، که مه‌به‌ستت پی‌ی خوای گه‌وره بی، نه‌وا پاداشتی له‌سهر وهرده‌گری، ته‌نانه‌ت پاداشت وهرده‌گری له‌و پاروه نانه‌ی ده‌یخه‌یه ناوده‌می خیزانه‌که‌ت.))^۳

پیغه‌مبهر ﷺ هانی سه‌ره‌رشتیارانی ئافره‌تان ده‌دات به‌ناسان کردنی هاوسه‌رگرتن و سوک کردنی پیدایستی‌یه‌کانی، وه‌ک ده‌فرموی: ((إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَرَوْجُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ

^۱ أخرجه ابن ماجه، برقم (۱۸۴۶).

^۲ أخرجه مسلم، برقم (۱۰۰۶).

^۳ أخرجه البخاري برقم (۵۶) و مسلم برقم (۱۶۲۸).

عَرِيضٌ: گهر يه کيک هاته خوازييني و له نايين و رهوشي پازي بون، کچه که تان بکهنه هاوسه ري، گهر وانه کهن؛ نهوا له سهر زهوي ناشوب و خراپه کاري زور پهيدا ده بيت)) .

خوای گه وړه ده فموي: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ: ميوي نه ي ميړدي خوتان به شو بدهن، عهبد و که نيزي هيتراشتان، ژنيان بو بيتن و بيانده نه شو، نه گهر له هه ژارانش بن، خودا به دلاوي خوي هه مو لا بي نياز ده کا، به خشي ني خودا هه راوه و ناگاداره ﴿النور: ۳۲.

پيغه مبهري خوا ﷺ ژني بو پياويک ماره پر کرد به و نه ده ي که قورثاني له بهر بو. هه روا ژني بو پياويکي تر ماره پر کرد له سهر دو نه عل، که به ماره يي ژنه که ي و پي پازي بو.

گوماني تيډا نيه نه م هه مو به جيه پتاني ياسايي و ياسادانانه له بهر سوربوني نيسلامه بو پيکه وه ناني خيزان - نه لقي کومه لايه تي به زيرسه له په روه رده ي نه وه کان و چاوديري کردني - هه مو نه مانه ش به ناسانترين پي و که مترين تيچون، له ترسي بلا و بونه وه ي خراپه کاري (الفساد) و تير کردني ناره زوه کاني هه يه کيک له پياو و ژن له دهره وه ي قهواره ي خيزان و په يدا بوني مندا لانيک، که سهر به خيزان نه بن، پيشتريش باسي مه ترسي نه م دهره نجامه کرا.

نه مړو زور له ده و له ته پيشکه و توه کان هه لساون به دروست کردني چه نده ها کومه له ي تاييه ت به چاوديري پرژه ي هاوسه رگرتن (الزواج) بو گه نجان و هاندانيشي، هه روا پيشکه ش کردني قهرز و ناسانکاريه کان له پيناو دروست کردن

^۱ أخرجه الترمذي برقم (۱۰۸۴).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۴۸۵۴) و مسلم برقم (۱۴۲۵)

^۳ أخرجه الترمذي برقم (۱۱۱۳) و أحمد برقم (۱۵۶۷۶) و ابن ماجه برقم (۱۸۸۸).

و پاریزگاری کردنی خیزان وهك دان پيانان بهو رۆل و بنه پته یه ی، كه خیزان بهی هه لدهستی له دروست کردنی نهوهی پابه ند (ملتزم) و چالاک و کاریگه ر.

دوهم: هه لبه ژاردنی ژن و میرد

له ئیسلام دا مه به ست له هاوسه رگرتن (الزواج) - وهك پیشت باسکرا - بریتی به له پیکه وه نانی خیزان و دابین کردنی که شیکی له بار، که مندالی تیدا گه شه بکات و پیوستی به سروشتی و پهروه دهیی که یان تیدا بیته دی، نه مه ش نا کرئ مه گه ر له که شیکی خیزانی جیگیر و گونجاو دا بیته، له بهر نه وه ئیسلام هانی هه ر یهك له ژن و میرد ده دات به هه لبه ژاردنیکی ورده کارانه بو هاوسه ری ژیا نی به بهی پیوه ری راستی دور له سۆز و خه یال.

زۆر جار ده بینین زۆری بهی نه و ژن و میردا به تی بهی، که کۆتایی به هه ره س (فشل) و ته لاق و لیك جیا بونه وه دیت یان به گیرو گرت و نا کوکی به رده وام دیت، هۆیه که ی په له کردنه و له سه ر بنه پته یکی راست و دروست نه به وه، هه لبه ژاردنی به کتری له سه ر بنه مای هه ز و سۆز به بهی لیكۆلینه وه له پاشما وه ی پوه کانی له گه ل یهك گونجاو و له گه ل یهك هه لکردن و توانای مادی بو دروست کردنی خیزان و هه لگرتنی دوا ها ته کانی مادی و کۆمه لایه تی.

هاوسه رگرتن گری به ند (عه قد) و په یانی هاویه شی درێوا یی ته مه نه، که پیوسته تا کۆتایی ژیا ن به رده وام بیته، له بهر نه وه له م په یان و گری به نده دا مافی هه ر یه کێکیانه هاوسه ری خۆی هه لبه ژیری، نه مه ش له سوننه تی پیروزی پیغه مبه ر باس کرا وه.

له بهر نه وه باوکی کچ مافی نه وه یان نیسه کچه کانیان ناچار بکه ن به به شودانیك، که له روانگهی تایبه تی خۆیا ن به گونجاوی ده زانن، به لام مافی نه وه یان هه یه راویژی له گه لدا بکه ن و رای خۆیا ن به دن و نامۆژگاری بکه ن. پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: ((لَا تُنْكَحُ الْأَيُّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ وَلَا تُنْكَحُ الْبُكَرُ

حَتَّى تُسْتَأْذَنَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا؟ قَالَ: أَنْ تُسْكِتَ: ثَاوَرَتِي
 بِيَوَهُ زَن مَارَهِي نابردری، تا خوی بریار نهدات، کچیش مارهیی دروست نیه و
 ماره بر ناکری، تا نيزن و رهئی لی وهرده گيری. گوتیان: نهی پیغه مبهري خوا
 نيزنی چۆن لی وهرده گيری؟ پیغه مبهري ﷺ فدرموی: بی دهنگیه کی نیشانهی
 رازی بونیتهی.))

((جَاءَتْ فَتَاةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ إِنَّ أَبِي زَوَّجَنِي ابْنَ أَخِيهِ لِيَرْفَعَ بِي
 خَسِيسَتَهُ قَالَ فَجَعَلَ الْأَمْرُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ قَدْ أَجَزْتُ مَا صَنَعَ أَبِي وَلَكِنْ أَرَدْتُ
 أَنْ تَعْلَمَ النِّسَاءُ أَنَّ لَيْسَ إِلَيَّ الْأَبَاءُ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ: كَچِيك هاته لای پیغه مبهري
 ﷺ و گوتی: باوكم بهشوی داوم بۆ کوپی براکمی تا بههوی نهم بهشودانهم سوک
 و ریسوایی لهسهر خوی هه لگري، پیغه مبهريش نهم کچهی سهر پشک کرد، گهوا
 بۆ خوی خاوهن رهئی یه و بهبی رهئی کچه که مارهیی بهتاله، بهلام کچه که گوتی:
 نهوا رپیم بهباوكم دا کاره کی به نه نجام بگهیهنی، من ویستم بۆ ثاوفره تان
 ده رکهوی، که باوکان شتیان به دهست نیه.))

((جَاءَتْ فَتَاةٌ إِلَى الرَّسُولِ ﷺ، فَذَكَرَتْ لَهُ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ كَارِهَةٌ
 فَخَبَّرَهَا النَّبِيُّ ﷺ: هدروا کچیک هاته لای پیغه مبهري ﷺ و باسی کرد، که
 باوکی بهزۆر بهشوی داوه خویشی رازی نیه، جا پیغه مبهري ﷺ سهرپشکی کرد.
 واته رهئی یه کی دا دهست کچه که.))

ثا بهم شیویه ده بینین ئیسلام سوره لهسهر بهردهوام بونی هاوسهریتی بهر له
 دهست پی کردنی، سوره لهسهر جیگیر (استقرار)ی خیزان، که هه لدهستی به
 پهروه ده کردنی مندا لآن له رپی سهر بهستی هه ریه که له ژن و میژد له
 هه لپژاردنی هاوسهره کی، ئیسلامیش گرنگترین بنه مای دیاری کردوه، که

^۱ أخرجه البخاري برقم (٤٨٤٣) و مسلم برقم (١٤١٩).

^۲ أخرجه ابن ماجه (١٨٧٤).

^۳ أخرجه أبو داود (٢٠٩٦) و ابن ماجه (١٨٧٥).

هه‌لبژاردنی هاوسهری له‌سهر بنه‌ماکه‌ی نه‌نجام ده‌دری ته‌ویش بریتی‌یه له:

۱- ئاین و ره‌وشت:

وشه‌ی ئاین ناوێشانیکه، که تیگه‌یشتن و په‌یره‌وی راست و دروست بو شه‌ریعه‌تی هه‌میشه‌یی ده‌گرێته‌وه، هه‌روا پابه‌ندبون به‌ په‌یره‌و و مه‌نه‌جه‌که‌ی، که بناغه‌ی یه‌که‌مه که ژن و پیاو له‌ میانه‌یدا ده‌بنه‌ هاوسهری یه‌که‌تری.

پێغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: ((إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَرُجُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِضٌ))^۱

هه‌روا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: ((كُنْكَحُ الْمَرْأَةِ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاطْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ: ژن بو‌ چوار مه‌به‌ست ماره‌به‌ر ده‌کری: بو‌ مال و سامانه‌که‌ی، بو‌ ناو و شه‌ره‌ت و ره‌چه‌له‌کی ژنه‌که، بو‌ جوانیه‌که‌ی، بو‌ ئاینه‌که‌ی، جا نه‌و ئافره‌ته‌ ماره‌به‌ر بکه، که دینداره‌ نه‌گه‌ر وا نه‌که‌یت ده‌ستت به‌ قورداچی))^۲. له‌ ریوایه‌تیکی تر فرمویه‌تی شه‌و ئافره‌ته‌ به‌ینه‌ که خاوه‌ن دین و ره‌وشته.

هه‌لبژاردنی هاوسهر له‌سهر بنه‌مای ئاین، مسۆگه‌ری یه‌که‌می په‌روه‌رده‌کردنی منداڵان و، پێگه‌یشتن و گه‌وره‌بونیانه‌ به‌شیوه‌یه‌کی ساغ و راست، هه‌روا فرمانبه‌ری ژن بو‌ می‌رده‌که‌ی مسۆگه‌ر ده‌کات و مال و منداڵه‌که‌ی ده‌پاریزی.

هه‌روه‌ها هه‌لبژاردنی می‌رد له‌سهر بنه‌مای ئاین؛ مسۆگه‌ری چاک بون له‌گه‌لتی و چاودێری کردنیه‌تی، هه‌روا ئارام گرتن له‌ که‌م و کورتی‌یه‌کانیه‌تی، که ده‌بیته‌ مسۆگه‌رکردنی پارێزگاری خێزان و یه‌که‌گرتویی و به‌یه‌که‌وه‌ به‌ستانیه‌وه.

^۱ أخرجه الترمذي برقم (۱۰۸۴) (مانای نهم فرموده‌یه له‌ پێشته‌ر باس کراوه) (وه‌رگێتی).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۴۸۰۲) و مسلم برقم (۱۴۶۶). له‌ ریوایه‌تیکی تر "ذات الدین و الخلق" أخرجه.

ابن حبان برقم (۴۰۳۷).

۲- بنه‌های نابوری:

نیسلام مکورپه له‌سەر بنیات نانی خیزان به بنیاتیتکی واقعی و دیراسه‌کراو، تاوه‌کو هژییه‌کانی سه‌رکه‌وتن و مانه‌وه‌ی بۆی بسازی، گومانی تیدانییه‌مال و سامان شاده‌ماری ژیانه و له‌ گرنه‌ترین بنه‌په‌تیه‌کانیتتی. ژیانی هاوسه‌ریتتی پیداوێستی مادی زۆر و به‌رده‌وام و زیادی ده‌وی.

له‌به‌ر ئه‌وه نیسلام وریایی داوه به‌گرنه‌گی دان به‌م لایه‌نه، تاوه‌کو هیچ په‌کێك له‌ ژن و می‌رد به‌ دوا‌ی بانگه‌شته‌ی سۆزدا نه‌بردی، پاشان هێنده‌ی پێ نه‌چی هه‌ست به‌هه‌له‌ی گه‌وره‌ بکات که نه‌نجامی داوه دوا‌ی ئه‌وه‌ی کار له‌کار ترازاه، به‌مه‌ تاوانیک له‌سه‌رخۆی نه‌نجام ده‌دات.

هه‌ر چه‌نده سۆز و خۆشه‌ویستی به‌هێزیت، به‌لام بۆ ماوه‌یه‌کی درێژ خایه‌ن ناتوانی له‌به‌رده‌م په‌قی ژیانی مادی و پیداوێستی په‌کانی؛ خۆی رابگری، له‌به‌ر ئه‌وه‌شه‌ گوته‌راوه: (إِذَا دَخَلَ الْفَقْرُ مِنَ الْبَابِ، هَرَبَ الْحُبُّ مِنَ الشَّابَاكِ: گه‌ر هه‌ژاری له‌ ده‌رگا هاته‌ ژوره‌وه، خۆشه‌ویستی له‌ په‌نجه‌ره‌وه هه‌لات و چه‌

ده‌ره‌وه))

چه‌نده‌ها فه‌رموده ژن و می‌رد ناگادار ده‌کاته‌وه به‌گرنه‌گیه‌تی ئه‌م لایه‌نه وه‌کو پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: (تُكَحُّ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا..).

له‌و فه‌رمودانه‌دا ئه‌وه‌یه، که فاطمه‌ی کچی قه‌یس په‌زای خوا‌ی لی‌بی گێراویه‌ته‌وه، ((أَنَّ مُعَاوِيَةَ وَأَبَا جَهْمٍ خَطَبَاهَا؟ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أُمَّا مُعَاوِيَةُ فَصُغْلُوكَ لَا مَالَ لَهُ وَأَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَلَا يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ^۱، الْكِبْرِي أَسَامَةُ: که معاویه و ئه‌بو جه‌هم په‌زای خوا‌یان لی‌بی خوا‌زیتیان کردوه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: (معاویه پیاویکی هه‌ژاره و مال و سامانی نیه، به‌لام ئه‌بو جه‌م گۆپاله‌که‌ی له‌سه‌رشانی ناهێنیتته‌ خواره‌وه (به‌واتای زۆر له‌ ژنان

^۱ أخرجه البخاري (٤٨٠٢) و مسلم برقم (١٤٦٦).

^۲ أي إنه يكثر ضرب النساء كما ورد في رواية ابن ماجة، برقم (١٨٦٩)

دهدات)، جا شو به نوسامه بکه)).

ليږه دا ديدى نيسلام بؤ ثم مدهلهيه مادي نيه كه دوربى له سؤز و ههسته كان، به لام ديدىكى واقعيه و ههردو لا ناگادار ده كاتهوه به كارىكى گرنه، پهنگه له بير و هوشيان دا نه بى و هه له دواى سؤزداريان دابى، كه له كوټايى دا ده بېته هه لوه شانه وهى خيژان و له دهست دانى مهبه ستي خوازراوى هاوسه رگرتن.

۳- په چهله ك و پله و پايدى كؤمه لايه تى:

پروسه ي هاوسه رگرتن و بهيه ك گه يشتنى ژن و ميږد، تنه ها په يوه نديكه نيه كورت هه له تې به ژن و ميږد، به لام ماناي برى تى به له چونه ناوه وهى په يوه ندى كؤمه لايه تى فراوان له نيوان تاكه كانى هه ريه كي ك له خيژانى ژن و ميږدا.

له بهر نه وه نيسلام سوره له سه ر داين كړدى كه مټرين شت له گونجاندن و نزيك بونه وه له نيوان هه ريه ك له خيژانه كان له لايه نى پايدى كؤمه لايه تيه وه، ده رياره ي شه مش پيغه مېهر ﷺ ده فرموى: ((تُنكِحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا وَلِحَسْبِهَا...)).^۱

هه روا ده فرموى: ((تَخَيَّرُوا لِنُطْفِكُمْ وَالْكُحُوا الْأَكْفَاءَ وَأَلْكَحُوا إِلَيْهِمْ: بؤ منداله كانتان نافره تى چاك هه لېږيږن، هاوكوفى يه كترى بكه نه هاوسه)).

رهنگه هه ندى له خوښه ران وا گومان بېن، كه ثم قسانه له روانگه يه كى چينايه تى دور له يه كسانى و كام كه س له خوا ترس تر بى شهو چاكتره، كه نيسلام دايناوه: ده رچوه، له بهر نه وه پيوسته ناگادارى شهوه بده ين، كه ثم هاوشانى و نزيك بونه وهى كؤمه لايه تيه هه رگيز ماناي شهوه نيه، كه هيج يه كى

^۱ أخرجه مسلم، برقم (۱۴۸۰) و الترمذي برقم (۱۱۳۵) و النسائي برقم (۳۴۱۸).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۴۸۰۲) و مسلم برقم (۱۴۶۶).

^۳ أخرجه ابن ماجه برقم (۱۹۶۸).

لهم دو تويزه كۆمه لايته له يه كتری باشت بڤن، بهلكه مانای ئهويه خيزان به گويزه تويزه كۆمه لايته كهی و داب و نهريته كانی گونجاوه بۆ پهيوهست بڤن له گهڵ خيزانه كهی تر، يان نا.

ئهمهش مانای ئهوه نيه گشت هاوسهرگرتنيك، كه ليك نزيكى و هاوشانی كۆمه لايتهی تيدا نهبيت، حوكمی ههرهس و سهرنه كهوتویی بهسهردا بدریت، بهلكه زۆريه ژن و ميژدايهتی، كه لهسهر ليك نزيكى و هاوشانی بنيات نهراوه، ناييته مايهی ژيانتيكي خيزانی چيگير (مستقر).

٤- جوانی:

ههلبهت ژيانی هاوسهریتی سهرهراي پتيوستيهتی بهو کارانهی كه پيشتر باسكرا، ههردهبی ههر يه كيك له ژن و ميژد كه ميك له جوانيان ههبی، جوانيش شوينه واری گهوره و کاریگهري ههيه له پاكيشانی ههر يه ك له ژن و ميژد بۆ لای يه كتری و خۆشهويستی زیاتر بۆ هاوسهره كهی، ههروا کاریگهري ههيه له هسانهوهی دهرونی ههر يه كيكيان دا، له كۆنیش گوتراوه:

ثلاثة تجلو عن القلب الحزن الماء والخضرة والوجه الحسن

واته: سێ شت خهه له دل دهرويني، ئاو و سهوزایی و روخساری جوان.

لهبهر ئهوه پيغه مبهه ﷺ له چهندهها فهرموده دا ناگاداری گرنگی ئهمهی داوه، وهكو دهفرموی: ((تَنْكَحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا...))^١ ههروا هانی خوازينكهري داوه، كه تهماشای خوازينتي كراوه كهی (دهست گيرانه كهی) بكات، تاوهكو دلی بۆ لای بچی، گهر له كهيه کی جهستهی ههبی پێی بزانی، ئهمهش بۆ سوروبون لهسهر بهردهوام بونی ژيانی هاوسهریتی و چيگيري خيزانه.

پيغه مبهه ﷺ دهفرمويهتی: ((إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ

^١ أخرجه البخاري (٤٨٠٢) و مسلم (١٤٦٦).

يَنْظُرُ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ: گەر بیه کتیک له ئیوه خوازینی ئافره تیکی کرد، گەر توانی ته ماشای بکات، که پیویست بکات بۆ ماره برینی، نهوا با ته ماشای بکات.))

له نهبو هورهیره گتیرپراوه ته وه کهوا پیاویک ئافره تیکی نه نساری ماره بری، پیغه مبه ر فەرموی: ((أَنْظُرْتَ إِلَيْهَا؟ قَالَ: لَا. قَالَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنْ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا: ته ماشات کردوه؟ نهویش گوتی: نه ختیر، پیغه مبه ر فەرموی: برۆ ته ماشای بکه، چونکه چاوی نه نساریه کان بچوکه.))

هه لێژاردنی هاوسەر له سەر بنه ر هتی جوانی؛ مافی ژن و میرده، ده رباره ی نه مه ش عومه ری کوری خه تتاب ﷺ ده فەرموی: ((لَا تُزَوِّجُوا بَنَاتِكُمْ مِنَ الرَّجُلِ الذَّمِيمِ، فَإِنَّهُ يُعْجِبُهُنَّ مِنْكُمْ مَا يُعْجِبُكُمْ مِنْهُنَّ: کچه کانتان له پیاوی نا شیرین ماره بر مه کهن، چونکه هه ز به و شته ده کهن وه ک ئیوه هه ز به وان ده کهن.))

جا سه رنج بده نهو کۆمه لگانه ی نا هیلن خوازینی که ر ته ماشای نهو کچه بکات، که ده یه موی خوازینی بکات چ مافیک ده فەوتینن، یان نهوانه ی قه ده غه ی کچ ده کهن خوازینی که ره که ی له سەر نهو بنه ر ه ته مه شروع و دروسته بیینی.

گەر هه لێژاردنی ژن و میرد له سەر نهو بنه ر ه تانه ی پێشو بنیات بنری، نهوا شیمانه ی^۲ جیگیری و سه رکه وتنی خێزان زۆر زۆرتر ده بی، له شیمانه ی هه رهس و سه ر نه که وتن یان هه لوه شانه وه ی.

ده گه ر پێنه وه بۆ جه خت کردن له سەر نهوه ی، که بنه ر ه تی هه ره گرنگ بۆ هه لێژاردنی ژن میرد بریتییه له ئایین و ره وشت، به لام بنه ر ه ته کانی تر، که

^۱ أخرجه أحمد برقم (۱۴۰۵۹).

^۲ أخرجه الترمذي برقم (۱۰۸۷).

^۳ شیمانه: احتمال

پیغمبر ﷺ وریایی داوه بریتی به لهو بنه پرتانهی، که به شیوه کی باشت
یاریده بی برده وامی و سهرکه وتنی ژیانی خیزانی ددهن له نیوان ژن و میژدا.

سی یه م: هه لسوراندنی خیزان به دهستی پیاوبی:

خیزان وهك هه دهسته یهك، یان ده زگایهك، یان كۆمه لێك پتویستی به
دابهش كردنی ئهرك ههیه به سهر نه ندامه كانی و هه بونی به پتوه به رێك، که
به رپرس بیت له هه لسوراندنی کاروباره كانی و ئاسان کردنی کاره كانی
به شیوه کی باشت، خوی گهوره هه لسوراندنی خیزانی داوته دهست پیاو نهك
ههیج که سیکی تر، چونکه به هوی چهند کاریکه وه شایسته یه وهك: پتهوی و
توندی (حزم) و زال بونی ژیری به سهر سۆز (عاطفه) دا، که وای لی ده کات بۆ
ئهم ئهرك له ئافرهت شایسته تر بیت.

خوی گهوره ده فهرموی: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ
اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ پیاوان سهر به رشتیارترن
به سهر ئافرهتان بۆ به پتوه بردنی کاروباری خیزان، به وهی که خوی گهوره به چهند
شتیک به سهر یه کتری دا فزل و چاکه ی پی به خشیون، که پیاو توانای ئاماده یی
جی به جی کردنی کاروباری قورس و گرنگیان ههیه، ههروه ها پیاو سهر به رشتیاره
به سهر ئافرهت چونکه نه فقه و پاره پهیدا کردن و منداڵ به خێو کردن له سهر
پیاوه لهو ماله ی که ههیه تی. ﴿النساء: ۳۴.

ههروا ده فهرموی: ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ
عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾ ئافرهت چیان له سهره که مافی پیاو به جی بهینن، به هه مان
شیوه نه وانپش مافیان ههیه و بهشیان ههیه به سهر پیاو له چاکه دا. پیاویش
پلهیه کی به سهر ئافره تانه وه ههیه له بهر نه وهی زیاتر ماندو تر و ههول و کۆشش
تر و نان پهیدا کهر تره. ﴿البقرة: ۲۲۸.

پلهی سهرپه رشتیاری (قوامه) و چاودیری پلهی شهرکاری و
 بهرپرستی، نهك پلهی بهباشتر دانان بیټ بهومانایه، كه زور له پیاو و
 نافرتهان وای تیده گهن.

له بهر نهوه نیسلام فرمانی به ژن کرده فرمانبره میړده که ی بکات و
 ناره زوه کانی جی به جی بکات، نه گینا نهو کاته نهو سهرپرشتیاری ته بی هوده
 ده بیټ و خیزان لاسهنگ ده بیټ و نازاوهی تیدا دروست ده بیټ، نابیټه
 ژینگه یه کی چاك و له بار بؤ پرؤسه ی پوره ده یه کی سهرکه وتو.

پیغه مبر ﷺ به عومهری فرمو: ((أَلَا أُخْبِرُكَ بِخَيْرِ مَا يَكْنِزُ الْمَرْءُ الْمَرْأَةَ
 الصَّالِحَةَ إِذَا نَظَرَ إِلَيْهَا سِرَّتُهُ وَإِذَا أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ وَإِذَا غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ:
 هه والټ بی یدهم بهباشترین گه غینمی مروژ؟ نافرتهی چاك، گهر ته ماشای بکات
 دلی خوژ بکات، گهر فرمانی پی کرد فرمانبره ی بکات، گهر لی نادیار بو
 (چوه سه فر) نهوا داوین و مال و مندالی ده پاریزی.))

همروه ها ﷺ ده فرموی: ((وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا تُؤَدِّي الْمَرْأَةُ حَقَّ
 رَبِّهَا حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا: سویندم بهوهی كه گیانی محمدی به دهسته، نافرته
 مافی خوی گه وره به جی ناهیننی، ههتا مافی میړده که ی جی به جی نه کات.))^۲

چواره م: فرمان به میړد کراوه چا که له گهل هاوسه ره که ی بکات
 و ریزی بگری:

نیسلام دهسه لاتنی پیاوی له ماله که یدا به سهر هاوسه ره که ی و منداله کانی
 نه کردو ته دهسه لاتنیکی په ها (مطلق)، به لکه فرمانی پی کرده چا که له گهل
 خیزانه که ی بکات و ریزی بگری و به باشی په فتاری له گهل دا بکات.
 خوی گه وره ده فرموی: ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ

^۱ أخرجه الدليمي في (الفردوس) ج ۴/۳۷۹.

^۲ أخرجه ابن ماجه برقم (۱۸۵۳).

فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا: له گسل ژنه کانتان به چاکی گوزهران بکن و هه لس و کهوتیان له گهلدا بکن، کاتیکیش شتیکتان لمی یان بینی که به دلتان نه بو نهوا چاوپویشی لی بکن، شتی وا همن نیوه حمزی الی ناکهن، کهچی چاکهی زوری له خواوه بۆنگۆ تیدایه. (النساء: ۱۹).
 ده دهرموئ: ((استَوْضُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا... : وهسیه تتان بی له گهل ئافره تان باشین.))^۱

ههروه ها ﷺ ده دهرموئ: ((خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي: باشتريستان نهو کهسه یه، که له گهل خیزانه کهی باشه، منیش بو خیزانه کهم له ههموتان باشترم.))^۲

پینجه م: کاری ژن نهو هیه له ماله وه نو قره بگری و، ههستی به چاودیری کردنی کاروباره کانی:

نیسلام رۆل و بهرپرستی ژبانی له نیوان ژن و میردا به گۆیره ی نهو شایسته می یه دابهش کردوه که خوی گهوره به هه ریه کیکیانی به خشیوه، جا چاودیری کردنی کاروباری ناوه وهی مالیش به نه که کانی ئافره تی داناه. له بهر نهوه دهرمانی پیکردوه زۆریه ی کاته کانی له ماله که ی به سه ر بیات.
 خوی گهوره ده دهرموئ: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ: له ماله کانتان جیگیرین و نو قره بگرن.﴾

پیغه مبه ر ﷺ دهرمویه تی: ((وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ بَعْلِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُ: ژن له مالی میرده که ی و بهرام بهر به منداله کانی بهرپر سیار چاودیره.))^۳

^۱ أخرجه البخاري برقم (٤٨٩٠) و الترمذي برقم (١١٦٣) و ابن ماجه برقم (١٨٥٧).

^۲ أخرجه ابن ماجه برقم (١٩٧٣).

^۳ أخرجه البخاري برقم (٢٤١٦) و مسلم برقم (١٨٢٩).

جا پابه‌ندبونی ژن بۆ به‌سه‌ربردنی زۆریه‌ی کاته‌کانی له‌ناو ماله‌وه بۆ چاودێری کردنی کاره‌کانی و کاروباری منداڵه‌کانی؛ گه‌وره‌ترین مسۆگه‌ری سه‌رکه‌وتنی پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌یی یه‌، مسۆگه‌ری به‌ختیاری خێزانه‌. هه‌روا به‌سه‌ربردنی زۆریه‌ی کاته‌کانی ژن له‌ ده‌ره‌وه‌ی مال بۆ کارکردن، یان سه‌ردانی کردن و فهرامۆش کردنی کاروباره‌کانی خێزانه‌که‌ی و په‌روه‌رده‌ی منداڵه‌کانی؛ مه‌ترسی دارترین و گرنگترین هۆیه‌کانی هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی خێزان و له‌ده‌ست دانی منداڵانه‌، به‌تایبه‌تی گه‌ر له‌ ئاسان کردنی کاره‌کانی مال و چاودێری منداڵان، پشت به‌ خزمه‌تکار به‌سه‌رتیت.

هه‌لبه‌ت دایک به‌رپرسی یه‌که‌م و گرنگترین پایه‌ی پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌یی یه‌، چونکه‌ منداڵ زۆریه‌ی کاته‌کانی له‌گه‌ڵ شه‌ودا به‌سه‌ر ده‌بات، هه‌روا نه‌ریت و یه‌که‌م په‌وشت له‌وه‌رده‌گرێ، که‌ له‌سه‌ر شه‌و و په‌روه‌ردیاران گران و زه‌حمه‌ته‌ رێک و پێکی بکه‌ن و بیه‌گۆرن.

شه‌شهم: چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ منداڵاندا:

پرۆسه‌ی ئاراسته‌کردن و په‌روه‌رده‌کردنی منداڵ له‌ لایه‌ن دایه‌ک و باوک‌وه‌ سوودێکی وای نیه‌، گه‌ر دایک و باوک، یان یه‌کیکیان که‌مه‌تر خه‌میان هه‌بێ له‌ به‌جی هه‌ینانی هه‌ندێ له‌ مافه‌کانی منداڵ به‌سه‌ر باوکیان دا.

به‌لام گه‌ر دایک و باوک چاکه‌یان له‌گه‌ڵ منداڵه‌کانیان کرد و توانیان خۆشه‌ویستی و پرێزی منداڵه‌کانیان به‌ده‌ست به‌یئن، شه‌وا پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌ و ئاراسته‌کردن ئاسانه‌تر و سه‌رکه‌وتوتر ده‌بێت، له‌به‌ر شه‌وه‌ ئیسلام هانی سه‌ربه‌رشتیاری منداڵانی داوه‌ به‌ چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ منداڵه‌کانیاندا.

ئه‌وه‌تا بوخاری له‌ (الادب المفرد) دا باسی چاکه‌کردنی باوک بۆ منداڵه‌که‌ی کرد، که‌وا له‌ئین عومه‌روه‌ه‌ گێڕاوه‌ته‌وه‌ سه‌باره‌ت به‌ فهرموده‌ی خوای گه‌وره‌:

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ الانسان: ۵.

گوتویه تی: (خوای گه وره به چاکه کارانی ناو زهد کردون، چونکه چاکه یان له گه ل دایک و باوک و مندالان کردوه. ههروه ک چون باوکت مافی به سهرته وه ههیه، ناواش منداله که ت مافی به سهرته وه ههیه.

حه وته م: چاکه کردن له گه ل دایک و باوک:

یاسای هاوسه نگی له ماف و نه رکه کان، مانای وایه، له سهر هه مو شه کسه پیویسته که داوا له کهسانی تر ده کات به نه رکه کانی نهو هه لسی، ده بی نهویش بزانی، نهو نه رکه نهی له سهریه تی به رانه بریان به جی بهی تی.

له بهر نهو نهیسلام فهرمانی به مندال کردوه، که چاکه له گه ل دایک و باوک بکه ن، ههروه ک فهرمانی به دایک و باوک کردوه چاکه له گه ل منداله کان بکه ن، جا به مه خۆشه ویستی له خیزان بلاو ده بیته وه و هه ر تاکه ی رۆلی خۆی ده بینی و به مافه کانی به هه ره مه ند ده بی، کاتیکیش مندالان له که شی خیزانیی ده چنه ده ره وه؛ به ها و پهروه ده بی و په وشتی بهرز هه لده گرن و ده یگو یزنه وه بو خیزانی نوی یان و کۆمه لگه گه وره که یان، جا شه کاته خیزان رۆلیکی گرنگی پهروه ده بی له چاکسازی کۆمه لگه دا به حی هیتاوه.

سه باره ت به چاکه کردن له گه ل دایک و باوکدا، زۆر نایه ت و فهرموده هاتون، وه ک: خوای گه وره ده فهرموی: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصْلُهَا فِي عَامَتَيْنِ أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ فهرمانان به ئاده میزاد کردوه به چاکه کردن به رام بهر به دایک و باوکی، کهوا دایکی بی هیز بو به هۆی حمله که وه و بی هیز بو به بو له دایک بون و له شیر گرتنه وهش ماوه ی دو ساله، سو یاس بو من بکه و بو دایک و باوکت. چاره نوست بو لای منه. (لقمان: ۱۴).

^۱ أخرجه البخاري في الادب المفرد برقم (۹۴).

((سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ فَقَالَ: الصَّلَاةُ عَلَى وَفَّيْهَا. قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: بِرُّ الْوَالِدَيْنِ. ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: پرسیار له پیغه مبهری خوا ﷺ کرا: چ کار و کرده ویهک لای خوای گه وره خو شه و یستره؟ فهرموی: "نوږو له کاتی خوږی"، گوتی: پاشان چی تر؟ فهرموی: "چا که کردن له گهل دایک و باوک"، پاشان چی تر؟ فهرموی: جیهاد له پیناو خوای گه وره دا!"))^۱.

هه شتمه: سیله ی رحم (په یوه نندی خزمایه تی):

نیسلام سوره له سر نه وې خیزان روڼی خوږی بیښی له پهره وهرده کرنی منډال و پینگه یشتنیان به پینگه یشتنیکې کومه لایه تی چاک گه شه پینکړدنې که سایه تی منډال انیش به ته و اوکاری روڼی خیزان له پهره وهرده دانه تی، که یاریده یان ددهات بو چونه ناو ژيانی کومه لایه تی به دهرچون له که شی خیزانیکې بچوکه ووه بو که شی خیزانیکې گه وره، نه مهش له میانه ی نه ووه دپته دی، که منډال له گهل خزمه کانی کو بیته ووه و خوږی پینان بناسینی له پری دایک و باوکه ووه، هه روا هه لس و کهوت کردن له گهل یان و هاتوچو کردنیان، که ووا شاره زاییه کی کومه لایه تی فراوان و متمانه به خو و به کومه لگه که ی به ددهست دینی، ناشتوانی نه م سوده کومه لایه تی و دهرونی یه دهسته بهر بکات، گهر دور له که شینیکې خیزانی یه کگرتو پی بگات، که په یوه نندی خزمایه تی و هاریکاری نیتوان تاکه کانی تیدا بلاو ده بیته ووه.

نه و نایهت و فهرمودانه ی دهرباره ی په یوه نندی خزمایه تی (صلة الرحم) هاتون:

خوای گه وره ده فهرموی: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

^۱ أخرجه البخاري، برقم (۲۶۳۰) و مسلم برقم (۱۳۸).

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ: خوا بپه‌رستن و هېچ شت مه‌کهن به‌شهریکي، له‌گډل دايک و باوک و خزمه‌کان و بی باوک‌ه‌کان چاکه کارين. ﴿النساء: ۳۶﴾.

پينغه‌مېر ﷺ دفرمويې: ((وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُصِلْ رَحِمَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْنَمْ: هر کسې پروای به‌خوا و روژی دوايي هديه، با سيله‌ی رهم (په‌يوه‌ندی خزمایه‌تی). به‌جی به‌پیني، هر کسې پروای به‌خوا و روژی دوايي هديه، با قسه‌ی چاک بکات، يان بی‌دهنگ بیت)).

ه‌روه‌ها ﷺ دفرموي: ((أَسْرِعُ الْخَيْرِ ثَوَابًا الْبِرُّ وَصِلَةُ الرَّحِمِ، وَأَسْرِعُ الشَّرِّ عُقُوبَةَ الْبُغْيِ وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ: خیراترين پاداشتي خیر و چاکه بریتين له: چاکه‌کاری به‌جی هینانی سيله‌ی رهم، خیراترين سزای خراپه‌کاری بریتين له: ستم و له‌سنور دهرچون و، بریني په‌يوه‌ندی خزمایه‌تی)).

ه‌روه‌ها ﷺ دفرموي: ((إِنَّ الصَّدَقَةَ عَلَى الْمَسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ ثَنَانٌ؛ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ: خیرکردن به‌ه‌زار به‌خیرک ده‌نوسری، خیرکردن به‌خزم دو خیری هديه، ئی خزمایه‌تی و ئی خیره‌که)).

جا ئیسلام له‌میانې نهم ه‌شت خال‌وه خیزانی سازانده بوړول بینیني له‌په‌رو‌ده‌ی مندا‌لدا و پیگه‌یشتنیان به‌پیگه‌یشتنیکی ساغ و دروست، که ناکړي دور له‌خیزان وه‌ده‌ست به‌پیني، نهمه‌ش بو جه‌خت کردنه له‌سهر پو‌ل‌ی خیزان له‌پرو‌سه‌ی په‌رو‌ده‌یی و مه‌ترسی‌یه‌که‌ی.

^۱ أخرجه البخاري برقم (۵۷۸۵) و مسلم برقم (۴۸).

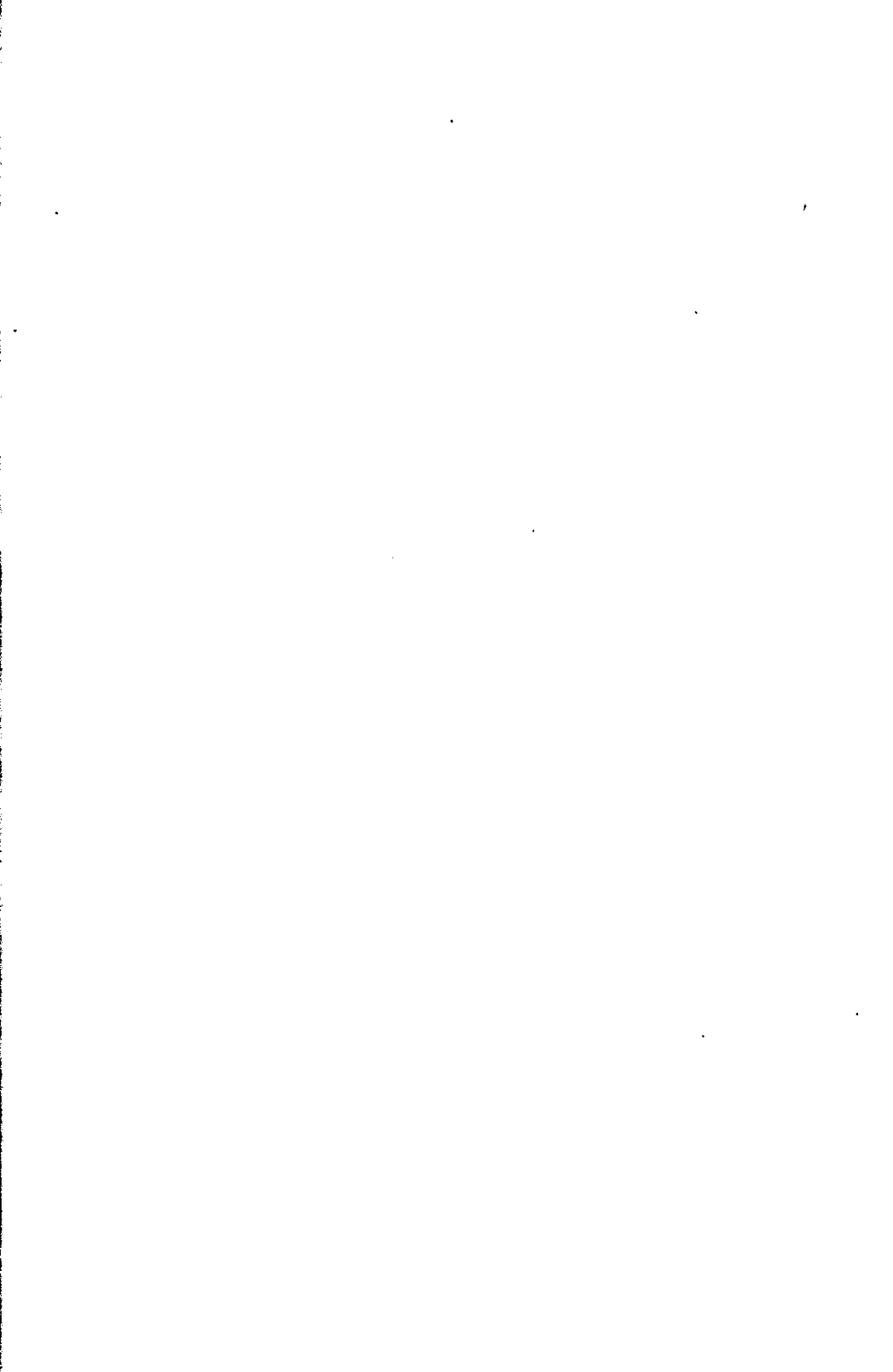
^۲ أخرجه ابن ماجه برقم (۴۲۱۲).

^۳ أخرجه الترمذي برقم (۶۵۸) و أبوداود برقم (۲۳۵۵) وابن ماجه برقم (۱۸۴۴) و النسائي برقم (۳۵۸۱).

ده روازه‌ی دوووم

هیتاک و بهر گیتی و سوزنه‌ی

پیر و ده

پیتاسه‌ی په‌روه‌رده و پیگه‌یشتن

ده‌کړی په‌روه‌رده له زمانه‌وانی بگه‌رتینینه‌وه بڼ سۍ ره‌گی زمانه‌وانی که بریتین له^۱:

۱-ربا، یربو به‌واتای: زیادی و گه‌شه.

خوای گه‌وره ده‌فهرموی:

﴿يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزْبِلُ الْمُصَّدَّقَاتِ﴾ البقرة: ۲۷۶.

ده‌گوتړی: ربیته فتربی، ومنه الربوة: شوینی به‌رز^۲.

۲-ربی، یربی: له‌سهر کیښی خفی یخفی، به‌واتای: پیگه‌یشت و گه‌شوی کرد. نین عه‌ره‌بی گوتویه‌تی:

فمن يك سائلا عني فاني بمكة منزلي وبها ربيت

هه‌رکه‌سیک له من پېرسۍ، شه‌وا مه‌که‌که مالی منه و له‌ویوه په‌روه‌رده و گه‌وره بوم.

۳-رب یرب: له‌سهر کیښی مد ید، به‌واتای: چاکسازی و سیاست و چاودتړی.

حه‌سانی کوری سابت گوتویه‌تی:

ولأنت أحسن إذ برزت لنا يوم الخروج بساحة القصر

من درة بیضاء صافية مما ترّيب حائر البحر^۳

نین منظور گوتویه‌تی: ربیت الامر اربه ربا و ربابا^۴: چاکم کرد و پته‌وم

کرد.

^۱ لسان العرب. المصباح المنیر، ج ۱ ۲۱۴-۲۱۷. القاموس المحیط ج ۴/۴۸۰.

^۲ المصباح المنیر ج ۱/۲۱۷.

^۳ به‌واتای: باشترین له گه‌وه‌هر شه‌وه‌به که گوتیچکه ماسی له ده‌ریا چاودتړی بکات و چاکي بکات.

^۴ لسان العرب.

وهكو الرب: چاكساز و بهرپوه بهر^۱.

خوای گهوره فهرمویه تی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

پهروه رده به پېی چمکی هاوچهرخ ده کری بگه پرنریتته وه بۆ هه مو ئهم مانایانه ی له پیشه وه باسکرا، که نه مانه ده گریته وه: زیادی و گه شه کردن و خورا کدان و گه شانندن و سیاست و چاکسازی، رهنگه ماناکه ی دواپی نزدیکترین چه مک بی بۆ پهروه رده.

پهروه رده چنده ها پیناسه ی کۆن و هاوچهرخی ههیه، که هه ندیکی باس ده که ی:

-راغبی نه صبه هانی ده لی: (پهروه رده: دروست کردن و پینگه یاندنی شتی که له باریکه وه بۆ باریک تا سنوری ته واو بون.
-تیمام به یضاوی ده لی: (پهروه رده: ورده ورده گه یاندنی شتی که بۆ که مائی و ته واو مهندي)^۲.

به ناوبانگترین و گرنگترین پیناسه ی هاوچهرخ بۆ پهروه رده، پیناسه ی (جۆن دیوی) یه که ده لی: پهروه رده: پینکه وه نانیکی نوی یه بۆ ئاده میزاد، به هو ی سروشتی فیطری و، به کارلی کردن له گه ل که له پوری پابردوی روشن بیری کۆمه لی ئاده میزاده^۳.

-مامۆستا عبدالحمید هاشمی پیناسه ی پهروه رده ده کات و ده لی: چه ند کرده یه کی ده رونی و کۆمه لایه تیه، که رینمویی کاره کان پیی هه لده ستن به مه به ست و ریکخستن و پلان دارژتنه وه بۆ منداله کانیان، له قوئاغی بی شکه و مندالی و میرد مندالی و گه نجی و ته مهنی روشد و درژوایی ژیان^۴.

^۱ تفسیر القرطبي ج ۱/ ۱۳۷.

^۲ تفسیر البیضاوي (أنوار التویل و أسرار التأویل) ج ۱/ ۸.

^۳ الديمقراطية و التربية، جون دیوي.

^۴ الرسول العربي المربي، ص ۳۴۹.

لهم پیناسانهی پیتشو سهرنج دهدهین، که هر یه کیکیان باسی یه کیک له
بنه پته کانی پرۆسهی پهروه دهیی دهکات که بریتی یه له:

۱- گرنگی پله پلهیی له پرۆسهی پهروه دهیدا.

۲- گه شه پیدانی بههره (موهبة) ی فیطریه کان و ههولدان بو گمیانندی
به شیوهیه کی تهواوکاری.

۳- پرۆسهی پهروه دهیی له سهراوایته بونی فیطرهت له گهل که له پوری
پۆشنیری و بیروباوه دهو دهستی، سهرباری شاره زایی یه به دهست هینراوه کان.

گهر و یستمان پیناسهیه کی نوی پی پهروه ده پیتشیار بکهین، ده لێین:

پهروه ده پرۆسهیه کی پتگه یشتنی کۆمه لایه تی دهرونی یه، کوشش دهکات بو
گه شه پیدانی بههره فیطریه کان و پله پلهیی کردن له گه شه پیدانیدا و، چاک
کردنی رهفتار و ریک پیک کردن به شیوهیه که، که بگونجی له گهل بیروباوه و
به ها ژیاریه کان (القیم الحضاریه).

به لام پهروه دهی نیسلامی، بریتی یه له پهروه دهیه که له خیزانی
نیسلامیه وه ده ده چیت و شیوازه کانی نیسلامی به کار دهینی، به مه بهستی
چه سپاندنی بیروباوه و پابه ند بون به یاسا کانی نیسلام له رهفتاردا.

به‌پرستی دایک و باوک له پوره‌رده‌کردنی مندا لاند

به‌پرستی دایک و باوک به‌رام‌به‌ر مندا له کانیاں - وهك پيشتر باسان كرد - زۆرن، گرنه‌ترینیاں: به‌پرستی پوره‌رده و ته‌می‌ کردنه.

خوای گه‌وره فه‌رمویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾: نه‌ی نه‌و که‌سانه‌ی باوه‌رتان هیناوه‌ خوتان و خیزانتان بیاریزن له ناگریک که سوتهمه‌نیه‌که‌ی خه‌لک و به‌رده و که‌ فریشته‌ی توند و تیژ سه‌ریه‌رشتی نه‌م ناگره‌ ده‌که‌ن، سه‌ریچی فه‌رمانی خوای گه‌وره‌ ناکه‌ن، نه‌وه‌ی فه‌رمانیاں پی‌ ده‌کری نه‌نجامی ده‌ده‌ن. (التحریم: ۶).

کاتیك نه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی عومهری کسوری خه‌تتاب ﷺ پرسیا‌ری له پیغه‌مبه‌ر کرد و گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئیمه‌ خۆمان ده‌پاریزن، نه‌ی چۆن خیزانمان بیاریزن؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: ((تَهُوْنَهُمْ عَمَّا فَكَمَ اللَّهُ، وَ تَأْمُرُوهُمْ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ: نه‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ قه‌ده‌غه‌ی کسروه‌ نه‌وانی لی قه‌ده‌غه‌ ده‌که‌ی، نه‌وه‌ی خوا فه‌رمانی پی‌ کردون نه‌نجام بدری فه‌رمانیاں پی‌ ده‌که‌ی بیکه‌ن.))^۱

له‌به‌ر نه‌وه‌ زانایان گوتویانه: (ئاده‌میزاد مافی به‌سه‌رخۆی و مندا له‌که‌ی و خیزانه‌که‌یه‌وه‌ هه‌یه، جا له‌سه‌رمانه‌ ئایین و چاکه‌ و نه‌ده‌ب و ره‌وشت فی‌ری مندا له‌ کامان بکه‌ین).^۲

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((لَأَن يُؤَدَّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ مِّنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ: پیاو مندا له‌که‌ی فی‌ری ره‌وشت بکات نه‌وه‌ی بو‌باشته‌، که‌به‌قه‌د

^۱ تفسیر القرطبی ج ۱۸/ ۱۹۵-۱۹۶.

^۲ تفسیر القرطبی ج ۱۸/ ۱۹۶.

(صاع) تيك بکاته خير.))^۱. همدروها فەرموئەتی: ((مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ: باوک هیچ شتیکی نەداوەتە منداڵە کەمی کە لە رهوشتی باش باشتەری))، لە ریوایەتیکی طەبەرانى دا هاتووە: ((ما ورت والد ولدا...))^۲. کاتیکیش سەبارەت بە مافی منداڵ لەسەر باوکی پرسیار لە پیغه مەبەری خوا^۳ کرا، پیغه مەبەر فەرموی: ((أَنْ يَحْسِنَ اسْمَهُ، وَ يَحْسِنَ أَدَبَهُ: ناوی باشی لی بنی و بەباشی پەرەردەى بکات.))^۳.

گومان لەوێ دانیه، کە نەریت و ئەو چەمکانە (مفاهیم)ی کە نەداوە میزاد لەسەری پێدەگات و، هەر لە منداڵیەوه لە خێزانە کەمی وەر دەگری، شوێنەواری گەورەى هەیه لە نەخشە کێشانی هەلس و کەوت و رهفتاری و پێکەوه نانی کەسایەتیه کەمی کاتیکی، کە گەورە دەبێ. لەبەر ئەوە لەسەر دایک و باوکە زۆر سوربێن لەسەر بە دەست هێنانی هەموو رهوشتیکی جوان بۆ منداڵ، ئەوەی کە سود و قازانجی دنیا و ناخیرەتی تێدا یە.

زۆریەى ئەو باوکەنەى شەو و رۆژ هەول دەدەن و رەنج دەدەن بۆ ژیان، بۆ دابین کردنی پێداویستی یە مادیه کانی منداڵە کانیان، و ئەزانن ئەرکە کانیان لە مەدا کۆتایی پێ دیت و تەنھا لە مە کورت هەڵهاتووە. بەلام کارە کە پێچەوانەى ئەمەیه، چونکە ئەو باوکەى کە زۆریەى کاتە کانی لە دەرەوێ مال دور لە خێزانە کەمی بەسەر دەبات، بۆی ناپەرە خسی چاودێری رهفتاری منداڵە کانی بکات و ناپرەستەیان بکات، کاتی کە منداڵە کانی گەورە دەبن زۆر پەشیمان دەبێتەوه، لە پرەشتیان رازی نابێت و هەولێ چاک کردنیان دەدات، بەلام ئەو کاتە هەر شتیکی بکات بێ هۆدە دەبێت، چونکە خوی شیرى تاپیریە، هەر کەسیکیش لەسەر نەریتیکی گەورە بوبی، زۆر زەحمەتە ئەم نەریتە لە پرەفتاری خۆی بگۆڕی.

^۱ أخرجه الترمذي برقم (١٩٥١).

^۲ أخرجه المصنف في مجمع الزوائد ج ٨/ ١٥٦.

^۳ أخرجه البيهقي في (الشعب) برقم (٨٦٥٨).

بەھەمان شێوە ئەو دایکە بەھۆی سەرقال بۆن بە کارکردنی مال، یان بەسەردانی کردن منداڵەکانی فەرامۆش کردون، ئەو زۆر کەمتەرخەمی دەکات بەرامبەر بە مافی منداڵەکانی، خێری زۆریان لە دەست دەدات، ئەو ئەرکە بنەرەتییەش کە لە ژياندا لەسەری داواکراوە جێیەجێی ناکات، کە بریتییە لە پیگەیانندی ئەو (جیل) و بنیات نانی دوا روژی نەتسەو، لەبەر ئەوە ئیسلام سورە لەسەر ئەوێ ئافەت زۆرینە کاتی لە مائەوە بەسەر بیات، تا وەکو بتوانی چاودێری کاروباری میژدەکە و منداڵەکانی بکات.

نېمه ئيمرو دەبينين دايك و باوك سورن لەسەر بەجی هیشتنی زیڤ و سامان بۆ منداڵەكەى- زۆرتر لە سوربونيان لەسەر بەجی هیشتنی ئەدەب و پەروشت، وا ئەزانن مال و سامانيان مسۆگەرى بەختیارى و سەرکەوتنیهان!!

نیمام عدلی کوپری مہدینی دہلی: ((بہجی ہیشتنی رہوشت بڑ منڈال لہ
بہجی ہیشتنی مال و سامان باشرتہ، رہوشت مال و پلہ و پایہ و خوشہ ویستی
برایانین بڑ بہدست دیتی و، چاکہی دنیا و روژی دواپی پان بڑ کڈدہ کاتہو))^۱.

شوینه‌واری په‌روهرده له ده‌رونی مندال دا

پروژه‌ی په‌روهرده‌یی هر له سهره‌تای سالانی په‌که‌می ژبانی. شاده‌میزاده‌وه ده‌ست پی ده‌کات و تا کوتایی ژبانی به‌رده‌وام ده‌بیټ.

په‌روهرده له کوتایی سالی په‌که‌می ته‌مندی مندال ده‌ست پی ده‌کات، له‌و کاته‌ی هه‌ست به تیځه‌یشتنی فرمان به‌چاکه و به‌ربه‌ست له خراپه ده‌کات و ده‌ک به مانای توره‌بون و ره‌زابونی ده‌روبه‌ری ده‌کات، جا فرمان و قه‌ده‌غی ناراسته ده‌کری، هر چنده تیځه‌یشت و هه‌ست کردنی و به‌جی‌هینانی نه‌وه‌ی، که ناراسته‌ی ده‌کری ته‌واو نه‌بوه، به‌لام ورده ورده به‌رهو ته‌واوی ده‌روات، جا مندال چنده ته‌مندی گه‌وره‌تر بیټ، گرنگی دانی به ناراسته‌کردنی ته‌می کردنی زیاتر ده‌بی.

ده‌روناسی نوی به‌ده‌ری خستوه، که مندال توانایه‌کی زوری هیه بو وهرگرتن و تو‌مارکردن و به‌رامبه‌رکی و لاسایی کردنه‌وه، جا له‌سهر دایک و باوکه، که به ته‌واوی ره‌چاوی نه‌م لایه‌نه بکه‌ن و بیروباوهریان وانه‌بی، که مندال له سالانی په‌که‌می ته‌مندی ناته‌وانی شتی ده‌روبه‌ر وهریگری و به ناراسته په‌روهرده‌یی په‌کان کاری تیناکری.

نیسلام بایه‌خی زوری داوه به ناراسته‌کرنی مندال و ریک پیک کردنی ره‌فتار و په‌روهرده‌یان، زانا مسولمانه‌کانیش جه‌ختی نه‌وه ده‌که‌ن پیویسته سود وهریگری له توانای گه‌وره‌ی مندال و وبه‌ره‌ینانی به‌شیوه‌یه‌ک، که چاکسازی نه‌وی تیدایه.

نیمام علی ﷺ فهرمویه‌تی: (دلی مندال وه زه‌ویه‌کی به‌تالنه، هر چ شتیکی فری بدریته ناوی وهری ده‌گری).

نیمام ابي زید القیروانی ده‌فهرموي: (بزانه باشتین دل، که خیر و چاکه وهریگری نه‌وه‌یه گهر پیشت خراپه‌ی نه‌هاتبیته ناوی، په‌که‌م شت که ناموزگاری

که‌ران بایه‌خیان پیتداوه و تاره‌زومەندان تاره‌زوی پاداشتی پیّ دده‌ن بریتی‌یه له گه‌یاندنی چاکه بۆ ناو دلی مندا لانی بسرواداران، تاوه‌کو له‌دلیاندا بچه‌سپی و ناگادار کردنه‌وه‌یان له‌سەر نا‌دگاره‌کانی نایین و سنوره‌کانی شه‌ریعت، تاوه‌کو قەناعەتیان پیّ بیّت و بیروباوه‌ریان به‌ نایین هه‌بیّت و به‌ کرده‌وه‌ش له‌ ئەندامه‌کانیان ره‌نگ بداته‌وه)^۱.

ئیمام غەزالی ده‌فهرموئ: (مندال له‌ لای دایک و باوکی ئەمانه‌ته، دله‌ پاکه‌کەشی گه‌وه‌ریکی گران به‌هایه و ساویلکەیه و له‌ گشت نه‌خش و نیگارێک و خالی‌یه، ناماده‌یی وەرگرتنی هه‌مو نه‌خشیکه و مه‌یلی هه‌یه بۆ هه‌مو نه‌وانی که مه‌یلیان بۆ ده‌چی، جا گەر له‌سەر خه‌یر و چاکه رابه‌یترێ و فێریکری، ئەوا له‌سەر ئەمه پێده‌گات و به‌ختیار ده‌بی له‌ دونیا و رۆژی دوا‌یی، له‌ پاداشته‌که‌یدا دایک و باوکی و هه‌مو په‌روه‌ردیار و نامۆستایه‌ک به‌شدارن، گەر له‌سەر خراپه‌کاری رابه‌یترێ و وه‌ک نا‌هه‌ل فەرامۆش بکری ئەوا به‌ده‌خت و به‌هیلەک چوه، تاوان و گونا‌هه‌که‌ش له‌ گەردنی سه‌رپه‌رشتیاره‌که‌یه‌تی)^۲.

ئا به‌م شیوه‌یه ده‌بینین زانایان سورن له‌سەر ئەوه‌ی، که هەر مندالێک له‌ دایک ده‌بی، ناماده‌یی‌یه‌کی ته‌واوی هه‌یه بۆ وەرگرتنی ئاراسته‌کردن و په‌روه‌رده‌کردن، که دایک و باوکی پێشکه‌شی ده‌کەن، هه‌روا ناماده‌یی هه‌یه بۆ به‌ده‌ست هێنانی ره‌فتار و نه‌ریتی باش و خراپ، له‌بەر ئەوه پێویسته له‌سەر دایک و باوک ئاراسته‌ی ساغ و دروستی بکەن، که له‌ دلیدا جێی خۆی ده‌گری و به‌دریژایی ژبانی کاری تی ده‌کات.

پێغه‌مبەر ﷺ وریایی داوه له‌سەر کاریگه‌ری مه‌ترسی داری په‌روه‌رده‌ی دایک و باوک و ئاراسته‌کردنی منداله‌کانیان داوه وه‌ک ده‌فهرموئ: ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ؛ فَأَبَوَاهُ يُمَجِّسَانِهِ أَوْ يَهُودَانِهِ أَوْ نَصْرَانِهِ؛ هەر مندالێک که

^۱ شرح رسالة ابن أبي زيد القيرواني، ص ۸.

^۲ إحياء علوم الدين، ج ۳/ ۷۲.

له دايك دهبيت لهسەر فيترهتي خواناسي له دايك دهبيت، جا دايك و باوك دهيكه نه ناگر پهرست، يان دهيكه نه جولهكه، يان دهيكه نه گاوري)).^۱

نيمامي غه زالي ده فرموي: (گه وهه و كرۆكي منداال وا دروست كراوه، كه تواناي وه گرگرتني چاكه و خراپه ي ههيه، جا دايك و باوكي بۆ يهك لهه لايه ي راده كيشتن).^۲

له بهر نه وه له كوڤنه وه گوتراوه:

وَنَشَأُ نَاشِيَةً الْفَتِيَانِ فِينَا
عَلَى مَا كَانَ عَوْدُهُ أَبَوُهُ

وه گوتراوه:

قَدْ يَنْفَعُ الْاَدَبُ الْفَتِيَانِ فِي صِغَرٍ
وَلَيْسَ يَنْفَعُهُمْ مِنْ بَعْدِهِ اَدَبٌ
أَنْ الْفُصُونُ إِذَا عَدَلَتْهَا اَعْدَلَتْ
وَلَا يَلِينُ، وَلَوْ عَدَلَتْهُ الْحَشْبُ

ويته و نمونه ي ناراسته ي نيسلامي بۆ مندالي بچوك، هه روا سوربون له ناگادار كردنه ويان له سهر په فتاري هه له و چهوت دا ريوايه تي شه بو هوره يرهيه، كه گوتويه تي: هه سه نه ده كه خورمايه كي زه كاتي هه لگرتوه و خسته ي ناو ده مي، پيغه مبهري خوا ﷺ ده رموي: "كَخْ كَخْ لِيَطْرَحَهَا - أَمَا عَلِمْتَ أَنَّا لَأَ نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ: كَخْ كَخْ - بۆ نه وه ي فری بدا - نازاني كه نيتمه شتي زه كات ناخوين)).^۳

له ئين سيري نه وه هاتوه ﷺ كه گوتويه تي: (نيتمه منداال بوين پياويك له لاما ن دانيشت، گوتي: عومه ري كوري خه تتاب له زه ماني نه وه و نه مه دا بۆي نو سين، كه كراس له بهر بكه ن و پيلاو له پي بكه ن، به شيويه ك بۆي سن كه بۆتان ناماده كراوه، واز له ژياني خو ش گوزه راني و جل و بهرگي بيگانه بينن).^۴

^۱ أخرجه البخاري برقم (۱۲۹۲) و مسلم برقم (۲۶۵۸).

^۲ إحياء علوم الدين، ج ۳/ ۷۴.

^۳ أخرجه البخاري برقم (۱۴۱۴) و مسلم برقم (۱۰۶۹).

^۴ أخرجه عبدالرزاق في (المصنف) ج ۱۱/ ۸۴.

له سه هلی کوری عبدالله ی توسته ری یه وه ﷺ گوتیه تی: (من ته مه نم سی سالان بو شه وه لده ستامه وه ته ماشای نویژی عه دی کوری سواری خالم ده کرد، پوژنیک پی گوتم: یادی نهو خواجه ده کهیت که دروستی کردیست؟ گوتم: چون یادی بکه م؟ گوتی: لهو کاته ی جلت ده گوری به دل سی جار به بی نه وه ی زمانت بچوئینی بلی: خوام له گه له، خوا ته ماشام ده کات، خوا شایه تمه، جا نه مه م گوته وه و پیم گوت که گوتمه وه، جا گوتی: هه مو شه ویک ههوت جاری بیلته وه: منیش گوتمه وه و پاشان پیم گوت که گوتمه وه، جا گوتی: هه مو شه ویک یازده جار بیلته وه: جا گوتمه وه، جا شیرینی نه مه که وته دلته وه، دوا ی سالتیک خالم پینی گوتم: نه وه ی فیرم کردی له به ری که، تا ده چیته ناو گور به رده وام به له سهری، چونکه له دنیا و روژی دوا یی سودت پی ده گه یه نی، چند سالتیکی پی نه چو که چیژ و شیرینی نه مه م هه ست پی کرد، پاشان پوژنیک خالم پی گوتم: نه ی سه هل! هه ر که سی خوا ی له گه ل بی و ته ماشای بکات و شایه تی بیت ثایه سه ریچی ده کات؟! که واته نه که ی سه ریچی بکه یت) ۱.

نا به م جو ره ئاراسته و رینمای یی نه م خاله چاکه بو خوارزایه که ی بو هه ی به ختیار بونی له دنیا و ئاخیره تدا.

له بهر نه وه جاری کی تر جه خت له سه ر نه وه ده که مه وه، مندا ل توانایه کی گه وره و زوری هه یه بو سود وه رگرتن لهو ئاموژگاری و رینمایانه ی که ئاراسته ی ده کری، کهوا سپارده (أمانة) یکی گه وریه له بهر ده ستی دایک و باوکی روژی دوا یش ده رباره یان پر سیاریان لی ده کری، که ئایا مافیان پاراستوه، یان فه وتان دو یانه؟

هه ر که سی ک پهروه رده ی مندا له کانی و چاودیری کردنیان له مندا لی وه فه رامو ش بکات، له کاتی گه وره بونیان دا زور په شیمان ده بیتته وه.

۱ احیاء علوم الدین، ج ۳/ ۷۴.

ده روزهی سنییم

نامحی به روز و ده شمس

چاندنی بیروباوه‌ری راست له ده‌رونی مندالاندا

ناماځی هه‌ره گرنگی گشت ژیاڼی ئاده‌میزاد، وه کورثانی پیروژ وینه‌ی ده‌کات، بریتی‌یه له یه‌کتایی خوای گه‌وره و په‌رستنی و ناسینی به‌باشترین شیوه و ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی گه‌ردون به‌پیی شه‌ریعه‌تی ئاسمانیی که خوای گه‌وره دایناوه.

خوای گه‌وره فرمویه‌تی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ الذاریات: ۵۶.

تویژه‌وه‌وانی قورثان له مانای په‌رستن (العبادة) ی ئهم ئایه‌ته چهند وته‌یه‌کیان هه‌یه که:

یه‌که‌م: یه‌کخوا په‌رستی (التوحید).

دوهم: به‌ندایه‌تی‌یه‌کی ته‌واو و گوی پابه‌لی کردن.

سێ‌یه‌م: ناسینی خوای گه‌وره.

هه‌روه‌ها له گرنگ‌ترین ناماځه‌کانی هاوسه‌رگرتن (الزواج) له ئیسلام دا بریتی‌یه له پێگه‌یانندی نه‌وه‌یه‌کی بس‌پواداری یه‌کخوا په‌رست، که بیروباوه‌ری راستی له دل دا چه‌سپاو بیت و شوینه‌واره‌که‌ی له ره‌فتار و کرده‌وه‌کانیدا په‌نگ بداته‌وه.

دیاره پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دو‌پاتی کاریگه‌ری گه‌وره‌ی دایک و باوک کردۆته‌وه له گه‌یانندی بیروباوه‌ری راست بو‌ مندالان ته‌وه‌تا فرمویه‌تی:

((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ أَوْ نَصْرَانِهِ أَوْ يَمَجَّسَانِهِ)).^۲

^۱ تفسیر القرطبی ج ۵۵/۱۷.

^۲ أخرجه البخاري و مسلم

گرنګترین بنډه ته ګانی بیروباهه^۱ که پټویسته به منډال بګوتی بریتی په له:

۱- یه کخوا په رستی.

۲- رام^۱ کردنی دروستکراوه ګان له لایه ن خواوه بو خزمه ت کردنی ناده میزاد.

۳- باوه په قهزا و قهدهر و پشت به ستن به خوا.

۴- خوشه ویستی پیغه مبهه^۲ ﷺ.

یه که م: یه کخوا په رستی

گرنګترین شت که نایینی نیسلامی پی له نایینه ګانی تر جیا ده کاته وه، بریتی په له گرنګیدانیکي زور به به دیار خستنی سیفه تی یه کتایی (الوحدانیة) ی خوی گه وړه.

نیسلام مکوره له سهر نه وه ی وشه ی یه کخوا په رستی (توحید) و گه وړه کردنی خوی گه وړه، یه که م شت بی، که به گوی منډال تازو له دایک بو دا بدات، نه ویش له میانه ی بانګدان به گوی راس تیه وه و قامه ت خویندن به گوی چه پیه وه دا دیته دی.

هه وړه ها پیغه مبهه^۳ ﷺ سور بو له سهر نه وه ی، که وشه ی یه کخوا په رستی له سهره تایی یه ګانی نه و وشانه بیت، کاتی منډال فیری قسه ده کړیت.

پیغه مبهه ری خوا ﷺ ده فرموی: (زمانی منډال کانتان به یه که م وشه ی (لا اله الا الله) بکه نه وه و له کاتی سهره مه رګیشدا (لا اله الا الله) بیان پی بلین^۲).

هه وړه ها فرمویه تی: (هه ر که سی منډالیک په وړه وړه بکات هه تا ده لی (لا اله الا الله) خوی گه وړه لی ناپرسیته وه^۳).

جا گه ر منډال زمانی کرایه وه و پاراو بو، نه و رییر (مبادی) ه ګانی تری

^۱ رام کردن: دسته مؤ کردن.

^۲ أخرجه البيهقي في (الشعب) برقم (۸۶۴۹).

^۳ أخرجه الهشمي من (مجمع الزوائد) ج ۱۵۹/۸.

بیروباوه‌ری یه‌کخواپه‌رستی و به‌پاک دانانی خوای گه‌وره‌ی پی‌ده‌گوتری.
له‌عه‌مری کوپی شو‌عه‌یب، نه‌ویش له‌باوکی و، له‌باپی‌ویه، که‌گوتیه‌تی:
گه‌ر مندالی نه‌وی عبدالمطلب زمانی پاراو بوايه، پی‌غه‌مبه‌ری خوا نه‌م نایه‌ته‌ی
فی‌ر ده‌کرد:

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ﴾ (الاسراء: ۱۱۱). ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾ (الفرقان: ۲).

جا گه‌ر مندال گه‌یشته‌ پله‌ی جیا‌کردنه‌وی شت له‌یه‌کتری و تی‌گه‌یشته، نه‌وا
باوکی فی‌ری ده‌کات خوای گه‌وره‌ چاودیره‌ به‌سه‌ریه‌وه و له‌گه‌لیه‌تی و نا‌گاداره‌ به‌
سه‌ریه‌وه و له‌هه‌مو گه‌وره و به‌چوکی‌ک دا لینی ده‌پرسی‌ته‌وه، هه‌روه‌ها خوای
گه‌وره‌ پاشای پاشایانه و به‌دی‌هینه‌ری دروست کراوانه و سه‌ره‌تا و کو‌تایی‌یه و
پوزیده‌ر و شته‌کانی به‌نه‌ندازه‌یه، به‌نه‌ندازه‌ی گه‌ردیله‌یه‌ک نه‌له‌ناسمان و نه‌له‌
زه‌وی له‌زانستی خوای گه‌وره‌ ون‌نابی، هه‌روا باوک منداله‌کمی ده‌ترسی‌تی به‌
سزای خوای گه‌وره‌ هانی ده‌دات به‌پادا‌شت و چاکه‌کانی.

خوای گه‌وره‌ له‌زۆر نایه‌ت دا باسی سوربونی باوکان ده‌کات له‌سه‌ر ساغی و
دروستی بیروباوه‌ری منداله‌کانیان، وه‌ک:

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَاللَّهُ أَبَاكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهُهَا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ نیت‌وه
ناماده‌ بون‌کاتی‌ک یه‌عقوب له‌سه‌ره‌مه‌رگ دا بو به‌کو‌ره‌کانی گوت له‌دوای من
چ ده‌په‌رستن، گوتیان نیت‌ه‌ خوای تو و خوای باوکت نی‌براهیم و نی‌سماعیل و
نی‌سحاق ده‌په‌رستین که‌خوایه‌کی تاک و ته‌نهایه و نیت‌ه‌ش بو‌ی من

دهیچین. البقرة: ۱۳۳.

خوای گهوره ده فەرموی: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾: لقمان نامۆزگاری کۆرە کەمی دە کرد و دهیگوت: کۆرە کەم هاوبەش بۆ خودا پەیدا مەکە، هاوبەش دانان بۆ خوا ستمەمیکی گهورهیه. لقمان: ۱۳.

ههروا فەرمویەتی: ﴿يَبْنِي إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾: کۆرپۆزگەمی خۆم! کردە ی بە ئەندازە تۆمی خەردەل لەسەر زەمەین لەناو بەردێک، یان لە تەشقی عاسمانان بێ، خودا دەیهێنێتە گۆرێ. خوا هەموو شتی لی دیاره و ناگاداره لقمان: ۱۶.

کەمی ژمارە ی وشەکانی سورە ی ئیخلاص (قل هو الله أحد) و سورە ی کافرون، کە سەری یە کخوابەرستی و پوخته کە یەتی، ناماژەینە بۆ ئاسانی لەبەرکردنیان لە لایەن منداڵانی ئەو تەمەنەوه.

لە ئەنجامی ئەزمونی خۆم دا بۆم دەرکەوتو، کە منداڵ لە تەمەنی دو سالی و نیوی بەنزیکەیی؛ توانای لەبەرکردن (حفظ) یان هەیه.

دوهم: خوا بەدیهێنراوهکانی بۆ خزمەتی ئادەمیزاد رام کردووه:

لەو بنەما بیروباوەڕیانەی کە پێویستە بە گۆی منداڵاندا بدرێ ئەو یە، ئەو ی لە گەردون هەیه لە دیاردە ی گهوره و بچوک؛ دەستکردی خوای گهوره یە، لە چاکە و فەزلی خوا یە بەسەر دروست کراوهکانی، کە ئەم نێعمەتە ی بۆ رام کردون و سازی کردووه بۆ خزمەتکردنیان و سود وەرگرتن لی، ئەم نێعمەتانەش

رام: تسخیر.

شایسته‌ی نه‌ون سوپاسی خوی له‌سەر بکری و، مافی خوی لی به‌جی به‌ینری و له‌پەرستیندا و به‌جی هینانی مافه‌که‌ی به‌پەرستنی.

زۆر نایه‌تیش هاتوه، که ناماژه به‌مه، ده‌کات له‌وانه وه‌ک:

خوی گه‌وره ده‌فهرمو: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ﴾ خوی گه‌وره نه‌و خوایه‌یه که زه‌وی بو راخستون و نه‌رمی کردوه که له‌سهری جیگیر بن، جا به‌سهر ریگاکانیه‌وه به‌رۆن و له‌رۆزیه‌که‌ی به‌خۆن. ﴿الملك: ۱۵﴾.

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿۷﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿۸﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿۹﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿۱۰﴾﴾ بو وردنابه‌وه له‌خوشر، که چۆن دروست کراوه؟ له‌ناسمان چۆن به‌رزکراوه‌ته‌وه، له‌شاخه‌کان چۆن دا‌کو‌تراوه، له‌زه‌وی چۆن راخراوه؟ ﴿الغاشية: ۱۷-۲۰﴾.

گومانی تیدا نیه په‌یوه‌ست کردنی نه‌م دیمه‌نه گه‌ردونیانه به‌بیروباوه‌ره‌وه، له‌دل و ویژدانی مندال دا ده‌چه‌سپی.

سی‌یه‌م: باوه‌ر به‌قه‌زا و قه‌ده‌ر و ته‌نها پشت به‌ستن به‌خوا

باوه‌ریون به‌قه‌زا و قه‌ده‌ر، متمانه بون به‌توانای خوی گه‌وره، پشت به‌ستن به‌خوا، گه‌شه پیدانی تواناکان و وزه‌شاراوه‌کانی ده‌رونی منداله.

پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌چهند هه‌لوێستیکدا سوڕیوه له‌سهر بلاو‌کردنه‌وه‌ی گیانی باوه‌ریون به‌قه‌زا و قه‌ده‌ر و پشت به‌ستن به‌خوا له‌ده‌رونی مندالاندا.

له‌ئین عه‌باسه‌وه گێڕاوه‌ته‌وه، که گوتویه‌تی: رَوِّتْكَ لَهْ پِشْتَ پِیْغَه‌مْبَه‌ر بَوْمَ بَه‌مْنِی فِه‌رْمَو: ((يَا غُلَامُ، إِنِّي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ

أَنَّ الْأَمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجُفَّتِ الصُّحُفُ: رِوَايَةُ! من چند و شهیدکت فترده کم:

"خوا بیاریزه واته (ثانی له فەوتان بیاریزه) دەتپاریزیت، خوا بیاریزه هەمیشە یارمەتی ئەو لە هەموو ئیشیکدا کەروی تۆ بکەیت دیاره و دەبینیت، ئەگەر داوای شتیکت کرد داوا لە خوا بکە، ئەگەر پشتت بەست پشت بە خوا ببەستە، بزانه ئەگەر هەموو خەڵک لەسەر ئەوە بن، کە سودێک بە تۆ بگەیهنن، کە خوا بۆی نەنوسیبت ئەو سودەت پێ ناگات، ئەگەر هەمووشیان لەسەر ئەوە بن، کە زیانیەک بە تۆ بگەیهنن، ئەگەر خوا لەسەر تۆی نەنوسیبت ناتوانن ئەو زیانە بە تۆ بگەیهنن، قەزا و بریاری خوا برپاوەتەو و نوسراوە." .

ئەوێ لەم فەرمودە پیرۆزە جێی پامانە؛ وردی ماناکانی و کورت و پوختی ماناکانی یەتی بۆ گونجان لەگەڵ حالی ئەو کەسە کە وەری دەگری، ئەویش ئێبن عەباس بوە، کە منداڵ بوە و لە کاتیکی کورتدا، کە ئێبن عەباس لە گەشتیکی کورت دا ھاوڕێی پێغەمبەری کردووە.

لەو فەرمودە گزنگانەی دەربارە ئێم بواره هاتون ئەوەیە، کە پێغەمبەر ﷺ فەرمویت: ((الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ، اخْرَصَ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَأَسْتَعِنَ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنْ لَوْ تَفَتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ: برواداری بە هیژ باشتر و خوشەویستەر لە لای خوا ی گەورە لە برواداری بێ هیژ و لاواز، بۆ هەر یەکیکیشیان چاکە هەیە، سوربە لەسەر ئەو شتە کە سودت پێی دەگەیهنێ و پشت بە خوا ببەستە و خۆت کەنفەت مەکە، جا گەر ناخۆشەکت توش هات، مەلێ گەر ئاوام بکردایە و

دهبوم، بهلام بلیٰ خوی گهواره نه‌ندازهی نه‌مه‌ی وا داناو و خوی چی بسوی نه‌نجامی ده‌دات، چونکه گوتنی نه‌گه‌ر وام بگردایه ناواده‌بوم کرده‌وی شه‌یتان ده‌کاته‌وه.))

هاوه‌له به‌پیزه‌کان (ره‌زای خویان لی‌بی) چایان له پیغه‌مبه‌ری نازیز کرد‌بو، سوربون که بیروباوه‌ری راست بجهن به‌گوی من‌دال‌کانیان، له بچوکیانه‌وه په‌وره‌ده‌یان کردن له‌سهر پشت به‌ستن به خوی گهواره و، داواکردنی چاکه له خوی تاکی پاک.

له موضعه‌بی کوری س‌عدی کوری نه‌بی وه‌قاسه‌وه، که گوتیه‌تی: سه‌عد فیری پی‌نج شتی ده‌کردین، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسی کردون: ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ: خویبه په‌نات پی ده‌گرم له ره‌زیلی، په‌نات پی ده‌گرم له ترسنوکی، په‌نات پی ده‌گرم له‌وه‌ی که زور به‌سال‌ا بجم، په‌نات پی ده‌گرم له‌فیتنه‌ی دنیا، په‌نات پی ده‌گرم له نازار و نه‌شکه‌نجه‌ی گور.))^۱

شاراو نه‌ نزا و پارانه‌وه، چ کاریگه‌ریه‌کی همیه له چاندنی پشت به‌ستن به خوا له ده‌رونی ناده‌میزادا، به گه‌وره و بچوکه‌وه.

گه‌ر دایک و باوک توانیان هر له بچوکیه‌وه بیروباوه‌ری راست له دلی من‌دال بروینن نه‌وا بویان ده‌بیته قه‌لایه‌کی به‌ریه‌ست له دژی گشت بیروباوه‌ری پیس و پوچه‌له‌کان و بیروچکه پوختنه‌ره‌کان که ره‌نگه له کومه‌لگه‌کی هه‌می‌وه، نه‌وه‌ی له ده‌وریه‌تی رای بآلی.

^۱ أخرجه ابن ماجه، برقم (٤١٦٨).

^۲ أخرجه البخاري برقم (٢٨٢٣) و مسلم برقم (٢٧٠٦) و الترمذي برقم (٣٤٨٠) بروایات

متعددة

چوارهم: خوشويستنی پيغه مېهر ﷺ:

پروياوه پرون به پيغه مېهرايه تي موحه محمد ﷺ و خوشويستنی و چاولي کړدنی، به شې دوه می وشې يه کخواپه رستيه: (لا اله الا الله، محمد رسول الله).
له بهر شهوه پيويسته دايک و باوک و سه رپه رشتيکاران، مندا لان فيري
خوشويستنی پيغه مېهر ﷺ بکه ن، شه مهش له ريگه ي باسکردنی سيفه ته
جوانه کانی و ره وشتی بهرزی بخواي گه وره چون به ره همت بسو همو جيهانی
ناردوه، که باسيشی ده کړی ده بی بگوتی ﷺ تا وه کو مندا لان له سر شهوه
رايین.

پيغه مېهر ﷺ فرمويه تي: ((ادبوا اولادکم علی ثلاث خصال: حب
نبيکم و حب آل بيته، و تلاوة القرآن، فإن حلة القرآن في ظل عرش الله،
يوم لا ظل الا ظله، مع انبيائه و اصفياه: مندا له کانتان له سر سى خه سلته
په روره ده بکه ن: خوشه ويستی پيغه مېه ده که تان، خوشه ويستی خان ه واده ي
پيغه مېه ر، خويندنه وه ي قورنان، چونکه هه لگرانی قورنان له ژير سي به ري
عرشي خوي گه وره ن له روژيک جگه له سي به ري شه، هيچ سي به ري تر نيه،
له گه ل پيغه مېه ده کانی و هه لپوار ده کانی.))

هاوه لانی پيغه مېهر ﷺ سوربون له سر فير کړدنی مندا له کانيان به
خوشويست و بهرگری کړدنی پيغه مېه ر.

بو وينه: ژنيک له روژي نوحودا شمشيريکی دايه ده ست کوره که ي، به لام
کوره که ي پي هه لئنه ده گيرا، شه ویش شمشيره که ي به گوري سينک له سر ده ستی
به سته وه، پاشان برديه لای پيغه مېه ر ﷺ و گوتی: نه ي پيغه مېه ري خوا! شه مه
کورمه و کارت بسو ده کات، پيغه مېه ر ﷺ فرموی: "کورمه که م نالي تروه
هه لبرگه، نالي تروه هه لبرگه، جا بريندار بو و هيتايانه لای پيغه مېه ر ﷺ،

^۱ أخرجه الشيرازي في (فوائده) وابن النجار في (تاريخه) و الهندي في (كبر العمال) برقم (٤٥٤٠٩).

پیتغه مبهري فدرموي: "گوره كم په شوكاو و ترسابی"، گوتی: نه خیر نهی پیتغه مبهري خوا.

له عبدالرحمن ی کوری عهوفهوه ﷺ که گوتویه تی: له جهنگی بدر له ریزدا وهستاوم، کاتیک ته ماشای راست و چهیم کرد و بینیم له نیوان دو مندالی نه نساری دام، جا یه کیکیان دهستی لی دام و گوتی: مامه! نه بو جهل ده ناسی؟ گوتی گوتم: به لی، برازا چ کارت پی یه تی؟ گوتی: پیتم گوتراوه، که جنیو به پیتغه مبهري خوا ﷺ ده دات، سویندم به وهی گیامی به دهسته گهر بیینم لی جیا نابهوه هتا یه کیکمان نهوی تر زوتر ده کوژی، گوتی: سهرم له مه سورما، جا نهوی تر دهستی لیدام و هه مان قسه ی نهوی تری کرد، گوتی: که ته ماشام کرد نهوا نه بو جهل له ناو خه لکی ده پوات، گوتم: نهوه نابین؟ نهوه نهو که سهیه، که نیوه پرسپاری لی ده کهن، گوتی: چونه پیشه وه و به شمشیره که یان لی یاندا و کوشتیان.

له غونه ی په روه رده کردنی مندالی مسولمانان له سهر خو شویستنی پیتغه مبهري خوا ﷺ نهویه، که گیتراوه ته وه چند مندالیکسی شاری به حرهین ده رچون یاری (قاشوان)^۱ بکن و (أسقف)^۲ ی به حرهین دانیشتبو جا گزیاله که کهوته سهر سینگیه وه و هه لی گرت، نهوانیش داویان کرده وه و نهیدانه وه، یه کیک له منداله کان گوتی: بو خاتری محمد ﷺ بمانده ره وه، نهویش نهیدانه وه و جنیوی به پیتغه مبهري دا ﷺ، نهوانیش به گزیاله کانیان هیرشیان کرده سهری و لی یاندا تا مرد.

^۱ أخرجه ابن أبي شيبة في (مصنفه) برقم (۱۸۶۲۹).

^۲ أخرجه مسلم برقم (۱۷۵۲).

^۳ قاشوان: یاریه که به عمره یی پی ده گورتیت (صوله)، که بریتی به له لیدانی توپ به گوجان (هوکی).

^۴ أسقف: له پلهی قمشه گموره تره و نه گمیشتره پلهی مه طران. و هر گیز.

^۵ المستطرف.

لەم سێ چیرۆکە ی پێشو بۆمان دەرکەوت چۆن خوشویستنی پێغەمبەر ﷺ لە
 دلی منداڵاندا چەسپابو، کە ئەوەش پالی نان بۆ تۆلەسەندن لەو کەسە ی، کە
 نازاری پێغەمبەریدا ﷺ.

شایانی باسە خۆی نەهە ی ژیا ننامە ی پێغەمبەر بە تاییبەتی ئەوە ی کە
 پە یوەندی بە جیهاد و تیکۆشانی پێغەمبەر ﷺ و نازاردانی هاویدەش پەیدا کەران
 بۆ ی، کاریگەر یەکی بە هێزی هە یە لە دەرونی منداڵاندا و خوشویست بۆ
 پێغەمبەر ﷺ پتەوتر دە کات، هەروا زیاتر حەز بەو دە کەن بە هەوالتی
 پێغەمبەر و هاو ئە کانی ناشنا بن.

لە کۆتاییدا دە بی ناگاداری ئەو ی بین، کە منداڵان ناتوانن لە هەمو ماناکان و
 بە لگە بیروباوەریە کان تی یگەن، کە پی یان رادە گە یە نری، بە لام ئەو نابی تە ر یگری
 پێدانی ئەم زانیاریانە بۆ یان و پی گوتنیان، ئەم پێ را گە یاندن و پی گوتنە ور دە
 ور دە گۆری بۆ تی گە یشتن و بیروباوەریون.

نیمام غەزالی دە لی: (بزانە ئەو ی با سمان کرد لە راشە کردنی بیروباوەردا،
 پێویستە بە منداڵ بگوتری هەر لە سەرە تایی پێ گە یشتنی یەو، بۆ ئەو ی لە بەری
 بکات، پاشان کە گەورە بو ور دە ور دە ماناکە ی بۆ ناشکرا دە ییست، جا دە ست
 پێ کردنی بە لە بەر کردن و پاشان تی گە یشتن، ئینجا باووەریون و یە قینی و بە راست
 دانانی، کە منداڵ بە بی بە لگە دە ستە بەری دە کات. ئەوەش لە فەزل و چاکە ی
 خوای گەورە یە بە سەر دلی ئادە میزادا، کە لە سەرە تایی پێ گە یشتنی یەو دلی
 کردۆ تەو بۆ بروا هێنان بە بی پێویست بون بە بونی بە لگە... گەر بە لگە کانی
 قورئانی بە گۆی دابدری، نمونە و سودە کانی فەر مودە کانی پێغەمبەری بۆ ی
 بە یتریتەو، هەروا رو شنائی پەرستەنە کان و ئەر کە کانی لە لا رون و ناشکرا
 بکری، هەروا کە پیاو چاکان ببینی و گۆ یان بۆ بگری و شێوازی مەل کە چیان
 بۆ خوای گەورە و ترسان لی بیینی، ئەو کاتە بیروباوەری زیارت پتەو دە بی
 وە دە چە سپی. جا یە کەم وانە و فێر کردن، وە ک وە شانندی تۆ وە بۆ ناو دل.

ئەو ھۆيانەش ۋەك ئاودىرى و پەرۋەردە كەردنپەتى، تاۋە كوئەم تۆۋە گەشە
دەكات و دارىكى چاكى چەسپاۋ بەرز دەبىتتەۋە، كە بنەرەتەگەى جىگىر و
لقەكانى بە ئاسمانەۋەيە^۱.

جا تىپرامان لە قسەى ئىمام غەزالى، سودى پەرۋەردەى بەرزى ھەيە، لە
خوای گەۋرە داۋاكارىن سودمان پىى بگەيەنى.

^۱ إحياء علوم الدين ج ۱/ ۹۴.

پراھینانی مندالان به به جی هینانی فەرزه کانی خوا

گومانی تیدا نیه دایک و باوک کاریگەری گەورەیان ھەبە لە پابەندکردنی مندال بەوەی، کە خۆی گەورە داوای لی دەکات و فەرزه کانی به جی بهینیی، ئەمەش بەو دیتە دی، کە مندال ھەر لە بچوکیەو پراھینیری لە به جی هینانی پەرستەکان و طاعەتەکان بە نەرمی و ھێمنی و پلەپلەیی، جا کە مندال گەورە بو و گەیشتە تەمەنی (١٥) سالی، ئەوا ھیچ زەحمەتیک نابینی لە به جی هینانی پەرستەکان و طاعەتەکان و کەمتەرخەمی تیدا ناکات، ئەو کاتەش دایک و باوکی دەبنە ھۆی پزگاریبونی لە تاوانی کەمتەرخەمی کردنی به جی هینانی فەرزه کانی و لە دەست دان و بە جی نەهینانی مافەکان.

لەبەر ئەو ئەو ھیما غەزالی دەفەرموی: (پێویستە چاوپۆشی نەکری لە نەکردنی نوێژ و دەست نوێژ و خو پاک کردنەو، بەلکە لە ھەندێ پوژانی رەمەزان فەرمانی پێ دەکری بە پوژو بی، ھەروا دور دەخریتەو لە پۆشینی جلی ئاوریشم و زیر و ئالتون).^١

خوای گەورە لەسەر مسولمانی پێویست کردووە کە سور بی لەسەر پابەندبونی مال و مندالی بە فەرمانەکانی خوای گەورە و کەمتەرخەم نەکردنیان لە به جی هینانی طاعەت و پەرستنی خوا.

خوای گەورە دەفەرموی: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾: فەرمان بە خیرات بکە بە نوێژ کردن و بەردەوام بون لەسەری. (طە: ١٣٢).

زۆر فەرمووە ھاتون سەبارەت بە فەرمان کردنی پێغەمبەر ﷺ بە دایک و باوکان، کە سور بن لەسەر پراھینانی مندالەکانیان بە به جی هینانی فەرزه کانی، ھەر لە تەمەنی بچوکیانەو و بەر لە تەمەنی (١٥) سالی، لەو فەرمودانە وە:

^١ إحياء علوم الدين ج ٣/ ٧٤.

پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: ((مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ،
وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ: له ته‌مدنی
حهوت سالی فرمان به منداله کانتان بکه‌ن به‌نویژ کردن، له ته‌مدنی (ده) سالی
له‌سهر نویژ نه‌کردن لی‌یاندنه وه له‌سهر جی له یه‌کیان جیا بکه‌نه‌وه، به واتای له
ته‌نیشته یه‌کتری نه‌خه‌ون.))

هه‌روه‌ها فرموده‌تی: ((إِذَا عَرَفَ الْوَلَدُ يَمِينَهُ مِنْ شِمَالِهِ، فَأَمُرُهُ بِالصَّلَاةِ: گهر
کوپر راست و چه‌پی خوی ناسی، نه‌وا فرمانی پیبکه به نویژ کردن.))

هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ ده‌فرمودی: ((حَافِظُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ فِي الصَّلَاةِ، وَ
عُودُوهُمْ الْخَيْرَ، فَإِنَّ الْخَيْرَ عَادَةٌ: نویژی منداله کانتان پیاریژن (نویژ بکه‌ن) و
له‌سهر چاکه رایان به‌یئن چونکه چاکه عاده‌ته.))

پیغمبر ﷺ سوربوه له‌سهر ناماده‌بونی مندال له‌گهل گه‌وره بو نویژ له
مزگه‌وتدا، تا وه‌کو چۆنیه‌تی نویژکردنه‌که ببینن و به‌کرده‌وه یاساکانی نویژ فیر
بن، هه‌روا مندالانیشی له نیوان پیاو و ئافره‌تان ریز ده‌کرد.

هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ خوا سوربوه له‌سهر ئاگادارکردنه‌وه‌ی مندالان
له‌سهر هه‌له‌کانی نویژیان دا و فیرکردنی په‌رسته‌نه‌کانیان به پله‌پله‌یی و به
شیویه‌کی راست و دروست.

نونه‌ی نه‌مه‌ش وته‌که‌ی حه‌سه‌نی کوپی عه‌لی‌یه (ره‌زای خویان لی‌بی) که
ده‌لی: ((يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ أَهْلِي فِي مَنْ هَدَيْتَ، وَعَالِي فِي مَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّي فِي مَنْ
تَوَلَّيْتَ، وَبَارَكْ لِي فِي مَا أُعْطَيْتَ، وَقَبِي شَرًّا مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى
عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا

^۱ أخرجه أبو داود برقم (٤٩٥).

^۲ أخرجه الهيثمي في (مجمع الزوائد) ج ١/٢٩٤.

له نه نه سه وه ښه گټرپړاوه ته وه، که ما پټغه مېسرى خوا ﷺ پى فرموه: ((يَا بُنَيَّ إِيَّاكَ وَالْإِطْفَاتِ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ الْإِطْفَاتِ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ: كَوْرَه كَهْم نَه كى لهنوټوټ ناوړېده يته وه، چونكه ناوړدانم وه له نوټوټ تياچونه.))^۲

له نوم سه له وه گټرپړاوه ته وه، كه گوټويه تى: پټغه مېسرى خوا ﷺ كورټكى بينى ناوى نه فله ح بو، گمر سوجه دى بېردايه فوى ده كرد، پټغه مېسرى پى فرمو: "نه فله ح! پوخسارت به خول بيت".^۳

گمر بگمړين ده بينين نه وانه دى به ته مهن و پاريزگارى نوټوټه كانيان ناكمن، يان هر نوټوټ ناكمن، يه كه م هو دى ده گمړي ته وه بو نه وه، كه له منداليه وه له سر نوټوټ كردن رانه هاتون، گمر سوږاخى نه وانه بگمين، كه پاريزگارى نوټوټه كانيان ده كمن، ده بينين زوږبه يان له منداليه وه له سر نوټوټ كردن راهاتون، له بر نه وه گوتراوه: (همو شتيك عاده ته ته ناندت عياده تيش).

له بر نه وه له سر دايك و باوك پټويسته سورين له سر نه وه، هر له سهره تاي هو شيارى مندالو له ته مهنى سى سالي دا نوټوټ بهير منداله كانيان بيتنه وه له همو كاتيكي نوټوټ دا، پاشان له ته مهنى حموت سالى فرمانيان پى بگمن به نوټوټ كردن و چوڼ به جى دى ده هينس لى رازى بن، با هه نديك كه م و كورتيشى تيدا بيت، نينجا به له ته مهنى (۱۵) سالى سور بن له سر به جى هينانى نوټوټ به شيويه كى ته واوتر.

هرو هه سهاره به پوژوش، نو عياده ته دى كه زوږ له گهوران له سهر يان گران و زه حمه ته، كه هه نديكيان ناتوانن له بهر ده م خواردن و خواردنه وه و ثاره زوه كان خو رابگرن، له بهر به يانه وه تا روژناوا بون مافى خوا به جى ناهيټن

^۱ أخرجه الترمذي برقم (٤٦٤).

^۲ أخرجه الترمذي برقم (٥٨٩).

^۳ أخرجه الترمذي برقم (٣٨١).

و گوناوه ده کات و خواى گه ورهش لى تورې ده بى، به لام نه وانى له مندا ليه وه له سره پوژو و گرتن راهاتون، هه ليه ت که گه وره بون هيچ زه حمه تيك ناپينن له پوژو گرتنى په مەزان، مەگەر نهو زه حمه ته ناسايي به نه بى که نارامى له سره ده گيرى.

بوخارى له (صحيح) دا بابينكى هيناوه به ناو نيشانى روژوى مندا لان، ريو ايه ت كراوه كه عومەر رضي الله عنه له مانگى په مەزانداه به نه شوانى گوتوه - واتا سه رخوش - : (مال ويران؟ چما مندا له كاغان به پوژون) جا لىي داوه).

له ره بىي كچى معوه ده وه كه گوتويه تى: (بيغه مبه ر عليه السلام روژى عاشورا يه كينكى نارده گونده كانى نه ساريه كان: "هر كه سيك به پوژوه با به روژو بى" ره بىع گوتى: روژو ده گرین و واش ده كه يين مندا له كاغان به پوژو بى، له خورى ياريان بو دروست ده كه يين، جا گەر يه كينكيان بو خواردن بگريى، نهوا خواردنى ده دينى تا ده گاته به ريانگ.

له بهر نه وه كو مە لىك له سه له ف له وان: نين سیرين و زوهرى و شافيعى به باشيان داناوه، فرمان به مندا ل بکرى به پوژو بى تا له سهرى رابى، گەر له تواناى مندا ل دا بو، هاوړى يانى شافعى سنورى نه مە يان وه نويز کردن به ته مە نى (حموت) سالى و (ده) سالى داناوه، ئيسحاق سنوره كهى به دوازه سال داناوه و نه حمه ديش به ده سال.

چى تيدانیه گەر له سه ره تادا مندا ل رابه يترى له سره نه وهى، كه تا نيوه پوژيان تا عه سر به پوژو بى، جا گەر تا نهو كاتهى توانى، نهوا پوژيكي ته واو به روژو بى تا له سره به روژو بون راييت، پاشان ورده وای لى دى مانگه كه گشتى به پوژو بيت.

^۱ أخرجه البخاري، تعليقاً.

^۲ أخرجه البخاري برقم (۱۸۶۰) و مسلم برقم (۱۱۳۶).

^۳ فتح الباري ج ۴/ ۲۳۶.

زۆر چاك له يادمه چۆن له تهمەنى شەش سالیوه له مانگی رەمەزان دو رۆژ
یان سی رۆژ بەرۆژو دەبوم، پاشان که تەمەم گەیشته نو سالی هێندەى نەمابو
هەمو مانگە که بەرۆژو بێم، کەچی هەندى له هاوپی یانم تەمەنیان دەگەیشته
پازدە و حەفدە و هەندیکیان له بیست سال تێپەری دەکرد نەیان دەتوانی هەمو
مانگە که بەرۆژو بێن، چونکە له منداڵیوه پانەها تبون.

لەسەر دایک و باوکە که شیوازی هاندان بەکاربێتین و پاداشتی منداڵەکانیان
بەدەنەوه بو هاندانیان لەسەر نوێژ و رۆژوگرتن، ئەمەش بە پیشکەش کردنى
دیاری و هاندانى.

بەنەونه: دایکم (خوا بێپاریزی) بۆی باس کردم، که باوکی (شیخ محمد شریف
یەعقوبی) -رەحمەتى خواى لى بێ- که منداڵ بوە هانی داوه لەسەر رۆژو گرتن،
جا له مانگی رەمەزان رۆژێک یان دو رۆژ بەرۆژو دەبو کاتى که تەمەنى حەوت
سالان بوە، جا باوکی له پای ئەم کارە دەبێخستە سەر شانى و بەمالدا دەیگەراند
و بەسەر پەمێژەدا سەر دەکەوت و دەهاتە خوارەوه پاشان له گەل خزمەتکارە کەى
دەینارد و پى دەگوت: له پاداشتی رۆژی گرتنەکەى چى حەز لى ئە بۆی بکەرە.

لەسەر دایک و باوکە که خۆشویستنى منداڵان بقۆزنەوه و بۆ ئەوى لاسایی
گەوران بکەنەوه، تا له پەرستى و عیبادهتدا رابێن، چونکە منداڵان هەر کاریک
بکەن، بەپالئەسەرى خۆشویستنى سەرپەرشتیارانیان ئەو کارە ئەنجام دەدەن و
لاسایی نوێژ و عیبادهتى سەرپەرشتیارانیان دەکەنەوه، هەرۆهە منداڵان حەز
دەکەن له گەل گەوران لەسەر خوانی پار شیوان و بەربانگ دابنیشن.

هەرۆا حەز دەکەن له کاتى قورشان خوێندن و زیکرەکان و پەرستى و
طاعەتەکان دا له بەردەم دایک و باوکیان دابنیشن و چاویان لى بکەن.

له بەزەبى و رەحمەتى خواى گەورە بو ئادەمیزاد ئەوێه، که پاداشتی
کردهوى منداڵە کەى بۆ حساب دەکری و پاداشتی لەسەر وەرەگری گەر بەجى بى
هینا، له گەل ئەوى منداڵ داواى بەجى هینانى لى نەکراوه و گوناھ نیه گەر

ندیكات.

پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: ((تکب للصبی حسنه، ولا تکب سیئه: من‌دال چاکه‌کانی بۆ ده‌نوسری و خراپه‌کانی بۆ نانوسری.))^۱

هه‌روه‌ها له‌ په‌حمه‌ت و فەزڵ و چاکه‌ی خ‌وای گه‌وره‌ نه‌وه‌یه‌ که‌ دا‌ی‌ک و باوک به‌شدار ده‌کات له‌ پاداشتی عیباده‌تی من‌داله‌کانیان و له‌ په‌راوی دا‌ی‌ک و باوک‌ان تۆمار ده‌کری، هه‌روه‌ها له‌ په‌راوی من‌دالان تۆمار ده‌کری.

له‌ نه‌نه‌سه‌وه‌ که‌وا پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌فرمویه‌تی: ((المولود حتی یبلغ الحنث؛ ما عمل من حسنة کتبت لوالده أو لوالديه؛ وما عمل من سيئة لم تکتب علیه ولا علیه ولا علی والديه: من‌دال هه‌تا ده‌گاته‌ ته‌مه‌نی با‌ل‌غ بون (۱۵) سالی هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی چاک بکات نه‌وا بۆ باوکی، یان دا‌ی‌ک و باوکی ده‌نوسری، هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی خراپ بکات نه‌ بۆ خ‌وی و نه‌ بۆ دا‌ی‌ک و باوکی ده‌نوسری.))^۲

له‌ئین عه‌باسه‌وه‌ که‌وا پیغه مبه‌ری خوا ﷺ له‌ (ره‌واء) به‌ چه‌ند سواریه‌ک گه‌یش‌ت، پیغه مبه‌ر ده‌فرموی: ((مَنْ الْقَوْمُ؟ قَالُوا: الْمُسْلِمُونَ، فَقَالُوا: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ، فَرَفَعَتْ امْرَأَةً صَبِيًّا فَقَالَتْ: أَلِهَذَا حَجٌّ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَكَ أَجْرٌ: نَبَوه‌ کین؟ گو‌تیان: مسو‌لمانین، گو‌تیان تۆ کی‌ی؟ ده‌فرموی: پیغه مبه‌ری خوا، جا ئافه‌تیک من‌دالیک‌ی به‌رز‌کرده‌ و گو‌تی: نه‌مه‌ حه‌جی بۆ هه‌یه‌؟ پیغه مبه‌ر ده‌فرموی: به‌ئێ بۆ تۆش پاداشتیکت هه‌یه‌.))^۳

ئا به‌م شیوه‌یه‌ گه‌ر دا‌ی‌ک و باوک هه‌ر له‌ من‌دالیه‌وه‌ سو‌ربون له‌سه‌ر یاریده‌دانی من‌دال و راهی‌تانیان له‌سه‌ر به‌جی هی‌تانی فه‌رزه‌کان، نه‌وا پاداش‌ت وه‌رده‌گرن له‌سه‌ر په‌رست‌ن (عیباده‌ت)ه‌کانی من‌دالان، هه‌روه‌ها من‌دالان پاداش‌ت وه‌رده‌گرن له‌سه‌ر به‌جی هی‌تانی فه‌رزه‌کان به‌ر له‌وه‌ی له‌سه‌ریان پت‌ویست بی،

^۱ أخرجه الهندي في (كبر العمال) برقم (۱۰۳۷۳) وعزاه إلى أبي الشيخ.

^۲ مسند أبي يعلى برقم (۳۶۷۸).

^۳ أخرجه مسلم برقم (۱۳۳۶) وأبو داود برقم (۱۷۳۶).

چونکه دايك و باوك خاوهن فەزل و چاكەن لە راهێنانی بەجی هێنانی
طاعەتەكان و پارێزگاری كردن لەسەری و كەمتەرخەمی نەكردن لەبەجی
هێنانیدا.

قەسەیه‌کی جوان هەیه لە سوربونی پیشینه (السلف) لەسەر راهێنانی منداڵان
و گۆی راپەڵی خواى گەوره دەگێرێتەوه، ئەویش ئەوهیه كە یونسى كورپى محمد
المؤدب دەگێرێتەوه، كە گوتیەتى: زوبەیری كورپى حارس بانگ بێژی مزگەوت
بو، بە منداڵانی دەگوت: وەرن نوێژ بکەن، گۆزتان دەدەمى، جا منداڵەكان
نوێژیان دەکرد و پاشان دەورەیان دەدا، جا گۆتم چیت دەکرد؟ گوتى: لەسەرم
ئەوه بو كە گۆزبان بەپینچ درهەم بۆ بكۆم هەتا لەسەر نوێژكردن رابین.

رېښه کړننې رهفتاري مندالان به رهوشت و نادابي گشتي

نيسلام-تنهها كومه له بيروباوهړ و پهرستن (عبادة) نيه، بهلگه ناييني ژيان و پيوهندي كومه لايه تيه كانه، له بهر نهوه نيسلام سوربو له سهر نهوه، كه مندال هره له تمه نې بچوكيه وه رتيير (مبادي) ه بنه پرتيه كان، دهرياره نادابه گشتي يه كان و رهفتاره بهرزه كاني پي رابگه يه نري.

پينغه مېهر ﷺ سوربو له سهر قوزتنه وه دهرفهت و ناگادار كړنسه وه مندالان له سهر نهو رهفتاره چه وتانه ي كه لتيانه وه ده ده چي.

گوماني تيدا نيه گهر مندال له بچوكيه وه فيري نادابي رهفتاره كاني كومه لايه تي و رهفتار جواني له گهل خه لكاني تر نه كړي، نهوا زور كهس بهره و روي ره خنهي خه لكاني تر ده بيتسه وه ده كه ويته هه لويستي ناله بار و شهرمه زاريه وه.

له بهر نهوه له سهر دايك و باوكان پيويسته هره له تمه نې بچوكي مندال نهوه ناگاداري نه مه بن و فيري نادابه گشتي يه كاني بكرت بو ناماده بون له كوپر و مه جليس و قسه كردن و گوي گرتن و نيزن و هرگرتن و ناوي خو ناشكرا كردن و وتويژ كردن له تله فون و وه لام دانه وه سلاه و روښتن و خواردن و گالته كردن و ريزگرتني خه لكان، فهرمو نمونه نهوه ي كه باسمان ليوه كړد.

نادابي نان خواردن:

نيسام غه زالي ﷺ ده لي:

(يه كه م سيفهت كه به سهر مندال زال بي چاړچنوكي خواردنه، كه پيويسته ريك بخري و چاك بكري وه خواردن تنهها به دهستي راست بخوري و له كاتي خواردني بگوتري: (بسم الله) و له بهر ده م خو بخوري، بهر له غهيري خوي دهست به خواردن نه كات و تده ماشاي نه كات و تده ماشاي نهو كه سه نه كا، كه نان

دهخوات و پهله نهکات له نان خواردن و بهباشی بیجوی و نابی پارو له دواى پارو بخوات، دهست و جله کمى به خواردن هه لنه سوي، زور خوریسی پی خوش نه بییت و حهز به له خوگرته وه (ایشاری خواردن و قه ناعهت به خواردن بکات، جا هدر چ خواردنیک بییت)^۱.
سه بارهت به ره وشت و نادابی خواردن، شهوی له پیغه مبهروه ص هاتوه شهویه:

۱- دهست شوشتن بهر له خواردن و دواى خواردن:
پیغه مبهر ص فرمویه تی: ((بَرَكَهَ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ: بهر کهت و به پییتی خواردن له وه دایه، که پیش دهست کردن به خواردن دهست بشوری و دواى خواردنیش دهست بشوریتته وه))^۲.

۲- پیش نان خواردن بگوتری (بسم الله):
پیغه مبهر ص فرمویه تی: ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ: گهر یه کیکتکنان خواردنی خوارد باناوی خوی گه وه بهینى (بلى: بسم الله) جا گهر له یه کهم جار له بیرى چو ناوی خوا بهینى، با بلى: (بسم الله به ناوی خوا له یه کهم و له دواى))^۳.

۳- له بهرده مى خو خواردن بخوری:
له عومه ری کوری نه بو سه لمه وه گپه راوه ته وه که گوتویه تی: ((كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَأَنْتَ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّخْفَةِ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا غُلَامُ سَمِ اللَّهَ وَكُلْ يَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ، فَمَا زَأَلْتَ تِلْكَ

^۱ إحياء علوم الدين ج ۳/ ۷۲.

^۲ أخرجه أبوداود (۳۷۶۱) و الترمذي برقم (۱۸۴۷).

^۳ أخرجه أبوداود برقم (۳۷۶۷) و الترمذي برقم (۱۸۵۹).

طَعْمَتِي بَعْدُ: منداڵ بوم له لای پیڼغه مبهري خوا، له کاتی خواردن دهستم بهم لاو نهو لای قاپه که ده گيڙا، جا پیڼغه مبهري خوا پيی فهرموم: رۆله ناوی خوا بهیڼه بلای: بسم الله، به دهستی راست بخۆ و له بهرده می خۆت بخۆ. جا دهلی: لهو کاتهوه بهم شیوهیه ناڻم ده خوارد.))

٤- به پالڤانهوه نه خوات:

پیڼغه مبهري ﷺ فهرمویه تی: ((لَا أَكُلُ مُتَكِنًا: من به پالڤانهوه ناڻم ناخۆم.))^١

٥- دهست به ناڻ خواردن نه کات گهر یه کینک لهو گه وره تر ناماده بو:

له حوزه یفه وه گيڙپراوه ته وه که گوته یه تی: ((كُنَّا إِذَا حَضَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا، لَمْ نَضَعْ أَيْدِيَنَا حَتَّى يَبْدَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَضَعَ يَدَهُ: گهر ئیڼمه له گه ل پیڼغه مبهري ناڻ خواردن، نهوا تا پیڼغه مبهري خوا دهستی بۆ نه بردایه ئیڼمه ده ستمان بۆ نه ده برد.))^٢

٦- عهیب لهو خواردن نه گری که دیتته بهرده می:

له نه بو هوریه وه گيڙپراوه ته وه که گوته یه تی: ((مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا قَطُّ، إِنْ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ: پیڼغه مبهري خوا هه رگیز خهوش و عهیبی له خواردن نه گرتوه، گهر ئاره زوی بکردایه ده بخوارد، گهر حزی لی نه با نهیده خوارد.))^٣

٧- پاراستنی خواردن هه ر چهنده که میښ بی:

له نه نه سه وه گيڙپراوه ته وه که گوته یه تی: ((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعِقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ وَقَالَ إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ فَلْيَأْخُذْهَا فَلْيَمِطْ مَا

^١ أخرجه البخاري برقم (٥٣٦٧) و مسلم برقم (١٠٨).

^٢ أخرجه البخاري برقم (٥٣٩٨) و أبو داود برقم (٣٧٦٩).

^٣ أخرجه مسلم برقم (٢٠١٧).

^٤ أخرجه مسلم برقم (١٨٨).

بِهَا مِنَ الْأَذَى وَلْيَا كُلُّهَا وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ: گهر پیغه مبهری خوا خواردنی بخواردایه همرسی په نجهی ده لیسته وه، پیغه مبهر فرمویه تی: "گهر یه کتیک له نیوه پارویه کی له ده ست به ربړوه با هملی بگریته وه و پیسی یه کی لی لا بدات و بیخوات، با بؤ شیتانی به جی نه هیلی.)"

۸- گه دهی پر له خواردن نه کات:

پیغه مبهر ﷺ فرمویه تی: ((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسَبِ لُقَيْمَاتٍ يُقَمِّنُ صُلْبَهُ، فَإِنْ كَانَ فَاعِلًا فُلْتُ لِطَعَامِهِ وَتُلْتُ لِشَرِّهِ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ: ناده میزاد هیچ کیسه یه کی خراپتر له گده و سکی پرته کرده، جا گهر همر ده بی نان بخوات، نهوا با چهند پارویه ک بخوات، که پستی پی رابگری، با سکی بکاته سی به ش: سی یه کی بؤ خواردنی بی، سی یه کی بؤ خوارنده وه، سی یه کیشی بؤ هه ناسه دانی.))

۹- ده ست له خواردن هه لته گری تا خه لکانی تر ده ست هه لته گرن:

به تاییه تی گهر بزانی به شهر میان داده خا و وایان لی ده کات بهر له وهی تی رین له سر خوارنده که هه لستن.

پیغه مبهر ﷺ فرمویه تی: ((إِذَا وَضِعَتِ الْمَائِدَةُ فَلَا يَقُومُ رَجُلٌ حَتَّى تُرْفَعَ الْمَائِدَةُ، وَلَا يَرْفَعُ يَدَهُ حَتَّى يَفْرُغَ الْقَوْمُ، وَلْيُعْذِرْ فَإِنَّ الرَّجُلَ يُخْجَلُ جَلِيسَهُ فَيَقْبِضُ يَدَهُ، وَعَسَى أَنْ يَكُونَ لَهُ فِي الطَّعَامِ حَاجَةٌ: خوانی نان خواردن دانرا، با هیچ پیایک هه لته ستی تا خوانه که هه لده گری، ده ستیش هه لته گری تا نهو که سانهی نان ده خون ده ست هه لته گرن و با خوی دوا بجات، چونکه به مه شه وهی دانیشته به شهرم داده که وهی و ده ستی ده کیشی ته وه، که هیشتا تی ری

^۱ أخرجه مسلم برقم (۱۳۵).

^۲ أخرجه ابن ماجه برقم (۳۲۷۹).

نه خواردهوه. ^۱

پیغمبره خواردهوه. گهر له گهل چهند که سیک خواردنی بخواردایه، نهوا
یه کهم کهس بو که دهستی بو خواردن دهبرد، کوتا که سیش بو دهستی
هه لده گرت، بو نهوهی نهو که سانه به تیری نان بخون.

۱۰- گهر سیر و پیازی خواردهوه خوی دور بخات له کور و مه جلیسی گشتی:
پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا، أَوْ لِيَفْتَزِلْ
مَسْجِدَنَا وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ: هَر كَه سِيك سِر يَان پِيَايِ خَوَارِد، بَا خَوِي لِيَتِمَان
دَوَره پَه رِيَز بَكَات، يَان خَوِي لَه مَزْگَه وَتَمَان دَوَره پَه رِيَز بَكَات، بَا لَه مَالَه كَه ي
خَوِي دَابْنِي شِيَت)) ^۱

ئادابی ئاو خواردهوه:

۱- به يدهك جار ئاو نه خواتهوه:

پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((لَا تَشْرَبُوا وَاحِدًا كَثُرَبِ الْبَعِيرِ وَلَكِنْ
اشْرَبُوا مَثْنَى وَثَلَاثَ وَسَمُوا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ وَأَحْمَدُوا إِذَا أَنْتُمْ رَفَعْتُمْ: وه كو
خوشر به يه كه جاري ئاو مه خونه وه، به لام به دو جار يان سى جار ئاو بخونه وه، جا
گهر ئاوتان خوارده وه بليتن: (بسم الله)، گهر ته واویش بون بليتن (الحمد لله)). ^۲

۲- ئاو خواردهوه كه به مژين بى:

پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((مُصُوا الْمَاءَ مَصًّا، فَإِنَّهُ أَهْنَأُ وَأَمْرَأُ وَأَبْرَأُ: ئاو به
مژينه وه بخونه وه، نوشی گیانه و بو ته ندروستی باشتره.)) ^۳

^۱ أخرجه ابن ماجه برقم (۳۲۹۵).

^۲ أخرجه البيهقي في (السنن) ج ۳/ ۷۶.

^۳ أخرجه الترمذي برقم (۱۸۸۵).

^۴ أخرجه البيهقي في "الشعب" برقم (۶۰۰۹).

۳- فوله جام (پهرداخ) هكه نهكات:

پیغهمبر ﷺ فرمویه تی: ((إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ: گهر یه کیکتان ناوی خواره وه با له ناو جامه که هه ناسه نه دات.))

ثادابی مؤلته وهرگرتن بو چونه لای که سیك:

۱- نه چپته لای که سیك مه گهر دواى نيزن وهرگرتن:

له نه نه سه وه گيپراره ته وه که گوتویه تی: خزمه تکاری پیغهمبر بوم و به بی نيزن ده چومه ژوره وه، جا رَوُزَيْكَ چومه خزمه تی و فرموی: ((کما أنت، فإنه قد حدث بعدك أمر، لا تدخل الا ياذن: دواى تو شتيك رویداوه، به بی نيزن نه یه یته ژوره وه.))^۲

۲- سی جار نيزن وهریگری، گهر نيزنی پی ته درا بگه ریته وه:

پیغهمبر ﷺ فرمویه تی: ((إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنَ لَهُ فَلْيَرْجِعْ: گهر یه کیکتان سی جار داواى نيزنی کرد و نيزنی پی نه درا، با بگه ریته وه.))^۳

۳- یه که بخار سه لام بکات، نینجا نيزن وهریگری:

((جَاءَ رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتٍ فَقَالَ أَلَيْجُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِيَخْدُمِهِ: أَخْرُجْ إِلَى هَذَا فَعَلِمَهُ الْإِسْتِئْذَانَ، فَقُلْ لَهُ: قُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَدْخُلْ؟: پیغهمبر ﷺ له مالتیک بو، پیاوړتک هات تا بیته خزمه تی، گوتی بیمه ژوره وه؟ پیغهمبر ﷺ به خزمه تکاره که ی فرمو: برؤ لای نه وه که سه و

^۱ أخرجه البخاري برقم (۵۶۳۰) و مسلم برقم (۲۶۷).

^۲ أخرجه البخاري في (الادب المفرد) برقم (۸۰۷).

^۳ أخرجه البخاري برقم (۶۲۴۵) و مسلم برقم (۲۱۵۳).

فیریئیزن وەرگرتنی بکه، پیتی بلّی با بلّی: سه لامتان لی بی، بیته ژوره وه؟^۱

۴- ناری خوئی ناشکرا بکات:

له جابره وه گیرپاوه ته وه که گوتویه تی: ((أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَذَقْتُ الْآبَابَ، فَقَالَ: مَنْ ذَا؟ فَقُلْتُ: أَنَا. فَقَالَ: أَنَا أَنَا، كَأَنَّهُ كَرِهَهَا: چومه خزمه ت پیغه مبهەر ﷺ جا له ده رگام دا، پیغه مبهەر ﷺ فهرموی: کی یه؟ گوتم: منم، فهرموی منم.. منم؟ دیاربو پیی ناخوش بو.))^۲

له نه بو موسا وه ﷺ گیرپاوه ته وه که گوتویه تی: ((لما جلس النبي ﷺ على بئر البستان، و جاء أبو بكر، فاستأذن، فقال أبو موسى: من؟ قال: أبو بكر، ثم جاء عمر فاستأذن، فقال: من؟ قال: عمر، ثم عثمان كذلك: کاتی پیغه مبهەر ﷺ له سه ر بیری بستان دانیشتیو، نه بویه کر هات داوای نیزنی کرد، نه بو موسا گوتی: کی یه؟ نه بویه کر گوتی: نه بویه کر، پاشان عومه ر داوای نیزنی کرد، جا گوتی کی یه؟ عومه ر گوتی: عومه ر پاشان عوسمان به هه مان شیوه.))^۳

۵- له کاتی نیزن وەرگرتندا له لایه کی ده رگاوه بوهستی:

پیغه مبهری خوا ﷺ گهر بهاتبا به رده م ده رگای که سیک، به ره و پوی ده رگا نه ده وه ستا، به لکه له لای راستیه وه، یان له لای چه پیه وه ده وه ستا و ده یفه رمو: (السلام علیکم، السلام علیکم)^۴.

^۱ أخرجه أبو داود برقم (۵۱۷۷).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۶۲۵۰) و مسلم برقم (۲۱۵۵).

^۳ أخرجه البخاري برقم (۳۶۷۴) و مسلم برقم (۳۴۰۳).

^۴ أخرجه أبو داود برقم (۵۱۸۶).

ثادابی سه لام کردن:

۱- سه لام کردن له کاتی هاتنه ژوره وه و چونه دهره وه:

پیغه مبه‌ر ﷺ فرمویه تی: ((لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَلَا أَدْلِكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ: ناچنه به ههشت تا برو نه هیتن، نیمانیشتان ته‌واو ناییت تایه کتریتان خوش نه‌ویت، تایه شتیکتان پی بلیم گهر نه‌نجامی بدهن یه کتریتان خوش بویت، سلاو له یه کتری بکن.))

هروه‌ها ده‌فرموی: ((إِذَا قَعَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيُسَلِّمْ، وَإِذَا قَامَ فَلْيُسَلِّمْ، فَلَيْسَتْ الْأُولَى أَحَقَّ مِنَ الْآخِرَةِ: گهر یه کیکتان دانیشت با سه لام بکات، گهر ههستا با سه لام بکات، چونکه سه لامی یه کم له سه لامی دوابی شایسته تر نیه.))

۲- وه‌لامی سه لامی نه‌و که سه به‌جوانتر بداته‌وه، که سه لامی لی ده‌کات: خوی گه‌وره فرمویه تی: ﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا: گهر سه لامتان لی کرا به‌جوانتر له‌و که سه وه‌لام بده‌وه، یان ههر وه‌لامی وه‌ک خوی بده‌وه.﴾ النساء: ۸۶.

پیغه مبه‌ر ﷺ فرمویه تی: ((خَمْسٌ تَجِبُ لِلْمُسْلِمِ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ؛ رَدُّ السَّلَامِ، وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةِ: پینج شت پیویسته له‌سه‌ر مسولمان به‌رامبه‌ر به‌برای مسولمانی جی‌به‌جی بکات: وه‌لام دانه‌وی سلاو، نه‌گهر پژی و گوتی: الحمد لله، پی‌ی بگوتری: یرحمک الله، گهر ده‌عه‌تی کرد له به‌ده‌میوه به‌جیت، سه‌ردانی نه‌خوش،

^۱ أخرجه مسلم برقم (۵۴) و أبوداود برقم (۵۱۹۳).

^۲ أخرجه الطحاوي.

به‌ری کردنی بۆ سه‌ر قه‌بران)) .

۳-سه‌لام کردن به رویه‌کی خه‌نده‌وه:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمویه‌تی: ((لَا تَخْفِرُونَ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنَّ تَلْقَى
أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ: هیچ چاکه‌یه‌ک به‌که‌م مه‌گرن، با نه‌و چاکه‌یه‌ی پوخۆشی نواندن
بیت به‌رامبه‌ر به‌ براهه‌که‌ت)) .

۴-سه‌لام کردنه‌که ته‌وقه‌ی له‌گه‌ل‌بی:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمویه‌تی: ((مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ
لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا: کاتی دوو مسولمان پێک ده‌گهن و ته‌وقه‌ له‌گه‌ل‌یه‌که‌تری
ده‌که‌ن، نه‌وا به‌ر له‌وه‌ی لێک جیا بینه‌وه؛ خوا له‌گونا‌هه‌کانیان خۆش ده‌بی)) .

۵-بچوک سه‌لام له‌ گه‌وره‌ بکات، که‌میش له‌ زۆر:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمویه‌تی: ((يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ
وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ: بچوک سه‌لام له‌ گه‌وره‌ بکات و پیا‌ده‌ له‌ دانیش‌تو بکات و
که‌م له‌ زۆر بکات)) .

۶-سواری سه‌لام له‌ پیا‌ده‌ بکات و پیا‌ده‌ش له‌ دانیش‌تو، که‌میش له‌ زۆر:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمویه‌تی: ((يُسَلِّمُ الرَّائِبُ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ)) .

هه‌روا پێویسته‌ مندا‌لان ناگادار بکێ‌ینه‌وه‌ که‌ هه‌ندێک حا‌له‌ت هه‌یه‌ سه‌لام
کردنی تێدا باش نیه‌ وه‌ک: سه‌لام کردن له‌و که‌سه‌ی ده‌ست نوێژ ده‌شوات، له‌

^۱ أخرجه البخاري برقم (۱۲۴۰) و مسلم برقم (۲۱۶۲).

^۲ أخرجه مسلم برقم (۷۲۰) و أبو داود برقم (۱۲۸۵).

^۳ أخرجه أبو داود برقم (۵۲۱۱) و الترمذي برقم (۲۷۲۸).

^۴ أخرجه البخاري برقم (۶۲۳۱).

^۵ أخرجه البخاري برقم (۶۲۳۲) و مسلم برقم (۲۱۶۰).

گرمادوا و له قورئان خوین و لهو کهسهی یادی خوا دهکات و لهو کاتهی گوی
له وتاری ههینی دهگیری، یان له کوپی زانست، یان لهکاتی بانگ، یان قامهت
خویندندا.

ئادابی پزمین:

۱-دهنگی نزم بکات و، دهمی دابیوشی:

"پیغه مبهری خوا ﷺ گهر پېژمیا به دهستی بهدهم و چاوی دادهدا، یان
کراسه کهی به دهه و چاوی دادهدا و دهنگی خوی پی نزم دهکرد".^۱

۲-دوای پزمین سوپاسی خوا بکات:

پیغه مبهری ﷺ فرمویه تی: ((إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ: گهر
یه کینک لهئیه پزمی بابلی: سوپاس بو خوا)).^۲

۳-ئهوهی دهپزمی پی بوتری (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) و ئههیش بلی (يَهْدِيكَمُ اللَّهُ
وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ: خوا رینمویان بکات و کار و بارتان چاک بکات).

پیزگرتنی خه لکانی تر:

مروقی ریزدار ئهه کهسهیه، که له میانیهی ریزگرتیهوه بو ئهه کهسانه
ههئس و کهوتیان له گه لدا دهکات، بۆیان دهرده بری به جیاوازی ته مهه و
چینه کانیان.

زور فرموده هاتوه دهر بهاری فیرکردنی پیزگرتنی خه لکانی تر، وهک:

پیغه مبهری ﷺ ده فرموی: ((لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُجَلِّ كِبِيرَنَا وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا
ويعرف لعالمنا حقه: ئهه کهسه له ئیمه نیه، که ریزی گهوره مان نه گری و بهزه بی

^۱ أخرجه أبو داود (۵۰۲۹) و الترمذي برقم (۲۷۴۶).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۶۲۲۴) و أبو داود برقم (۵۰۲۳).

به بچوکه کاغاندا نه یه ته وه و مافی زانا کاغان نه زانی.))^۱
 ههروه ها ﷺ فرمویه تی: ((إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ: له به شکۆدانانی خوا شه وه یه که ریزی مسولمانی به ته مه ن بگیری.))^۲
 کاتی نیمام عدلی حه سه نی کوری پهروه ده ده کات ده لی: (کوره که م پیاو یک به سوک دامه نی که هه رده م ده یی نی، جا گهر له تو گه وره تر بو به باوکی خو تی دابنی، گهر وه خو ت بو به برای خو تی دابنی، گهر له تو بچوکه تر بو به کوری خو تی دابنی).^۳

سه باره ت به ریزگر تنی باوک به تاییه تی هاتوه، که پیغه مبه ر ﷺ پیاو یکی بینی کورپژگه یه کی له گهل بو، پیغه مبه ر ﷺ به کورپژگه که ی فرمو: "ئه مه کی یه؟" گوتی: باوکه. پیغه مبه ر ﷺ فرموی: "له پی شیه وه مه رۆ، مه به هۆی جنیو پیدانی، له پیش شه دامه نیشه، به ناوی خو ی بانگی مه که".^۴

ئادابی گفتوگو:

۱- قسه نه کردن له کوژیک که یه کیک له وه گه وره تر ی لی بی:
 له سه مه ری کوری جوند به وه گیرپراوه ته وه که گوتویه تی: ((لَقَدْ كُنْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غُلَامًا فَكُنْتُ أَحْفَظُ عَنْهُ، فَمَا يَمْنَعُنِي مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا أَنْ هَذَا هُنَا رَجَالًا هُمْ أَسْنُ مِنِّي: له سه رده می پیغه مبه ری خوا ﷺ مندا ل بوم و فرموده م له وه له به ر ده کرد، هیچ کاتی قسه ی لی قه ده غه نه ده کردم مه گهر پیاو انیکی لی بایه، که له من به ته مه نتر بان)).^۵

^۱ أخرجه أحمد، ج ۲/ ۱۸۵-۲۰۷. والحاكم في "المستدرک" ج ۱/ ۱۲۲.

^۲ أخرجه أبو داود، برقم (۴۸۴۳).

^۳ حليم آل البيت، ص ۱۹۲.

^۴ أخرجه البخاري في "الادب المفرد" برقم (۴۴).

^۵ أخرجه مسلم برقم (۱۶۴).

۲- به‌باشی گوی بگری وه چۆن که به‌باشی قسه ده‌کات:

حه‌سه‌نی به‌صبری منداڵه‌که‌ی په‌روه‌رده ده‌کرد و ده‌یگوت: (کوږه‌که‌م فیږی باش گوی بیست به، وه چۆن فیږی باش قسه‌کردن ده‌بیست، قسه به هیچ که‌سیک مه‌بره با قسه‌که‌ش دریژه بخایه‌نیټ، تا نه‌و کاته‌ی له قسه‌که ده‌بیته‌وه).

۳- له قسه‌ی ناشیرین دور بکه‌وټته‌وه:

پتفه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: ((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَلْدِيِّ: مَرَوْفِي بَرَوَادَر تَانه و ته‌شهر له‌که‌س نادات، نه‌فرت له‌که‌س ناکات، زمان پیسی و جنیو فروش نیه.))

نیمام غه‌زالی ده‌فرموی: (ریگری له منداڵ بکری له قسه‌ی هه‌لیت و په‌لیت و له نه‌فرت و جنیودان، هه‌روا ریگری بکری له هه‌وپی‌یه‌تی نه‌وانه‌ی یه‌ک له‌و شتانه‌ی به‌زماندا دیت، چونکه شه‌م په‌فتاره ناشیرینه له هه‌وپی‌ی خراپه‌وه ده‌رده‌چی).

له‌و نادابه‌ گشتی‌یانه‌ی که‌وا باشه دایک و باوک فیږی منداڵان بکه‌ن نه‌وه‌یه، که نیمام غه‌زالی باسی ده‌کات: (ریگری له منداڵ بکری له‌وه‌ی که به‌خواردن و جل و به‌رگیه‌وه، یان به‌که‌ل و په‌له‌کانی شانازی به‌سه‌ر هه‌وپی‌کانی بکات، به‌لکه له‌سه‌ر خو به‌که‌م زانی (تواضع) رابه‌یتری و ریزی هه‌مو نه‌وانه بگری، که هه‌لس و که‌وتیان له‌گه‌لدا ده‌کات و قسه خو‌ش بی له‌گه‌لیان، ریگری له منداڵ بکری له‌وه‌ی شت له منداڵان وه‌ریگریټ، با منداڵ فیږی شه‌وه بکریټ، که به‌رزی و شکویی له به‌خشینه، نه‌ک له وه‌رگرتن، وه‌رگرتن لومه‌ کردنی به‌دواوه‌یه و سوکایه‌تیه، جا گه‌ر مندالی هه‌زاران بو با فیږی شه‌وه بکری، که چا‌و‌چنۆکی و شت وه‌رگرتن سوکایه‌تی و زه‌بونی‌یه.

^۱ أخرجه الترمذي برقم (۱۹۷۸) و الحاكم في (المستدرک) ج ۱/ ۱۲-۱۳.

^۲ إحياء علوم الدين، ج ۳/ ۷۳.

پیویسته منداڵ رابهیترئ، که له کۆر و مهجلیسیدا تف و بهلغهم پۆ نهکات
و چلمی نهسرئ، له بهردهم کهسانی تر باویشکی نهیه تهوه و پشت له کهس
نهکات و قاچ له سهر قاچ دانهنئ و دهستی نهخاته ژێر چهناگهی، سههری نهخاته
سههر دهستهکانی، چونکه نه مه مانای ته مبهلتییه. ههروا منداڵ فیتری چۆنیهتی
دانیشتن بکری و نه هیلری زۆر قسه بکات و بۆی پون بکری تهوه زۆر قسه کردن
نیشانهی چهقاوه سوی و بی حهیایه^۱.

له کۆتاییدا ئادابه گشتییهکان و رهوشته جوانهکان زۆرن و سههرچاوهی
تایبهتی ههیه، که ده کری بۆ پهروه ده کردنی منداڵان سودی لی وهریگیری وهک
ههردو زنجیره ی (الاداب الاسلامیه) و (الاخلاق الاسلامیه) ی مامۆستا محمد خیر
فاطمه، که له دیمهشق له دار الخیر ده ده چیت.

ههندی نمونه مان باس کرد، تاوه کو به دیاری خهین، که ئیسلام گرنگی داوه به
رهوشته گشتییهکان بۆ منداڵان.

^۱ إحياء علوم الدين، ج ۳/۷۲-۷۳ به ده ستکاری بهوه.

بنیات نانی که سایه‌تی سهر به‌خو و سه‌نگین

گرن‌گترین ناما‌نچه‌کانی په‌روه‌رده له ئیسلام بریتی‌یه له پی‌گه‌یاندنی مندا‌لان بو‌ئوه‌ی سه‌به‌ینی بینه‌ پی‌اوی ئوممه‌ت، ئه‌مه‌ش له‌ری‌گه‌ی پچ‌رانی پله‌پله‌یی په‌یه‌ندی مندا‌ل به‌خیزانه‌که‌ی و پشت پی‌ به‌ستنی بو‌ بنیات نانی که‌سایه‌تی به‌هیز و سهر به‌خو که‌ بکری‌ پشتی پی‌ به‌ستری.

یه‌کی له زانایانی په‌روه‌رده ده‌لی: (پشت له‌سهر مندا‌ل به‌هستن و وایان پیشان بدهن، ئه‌وان گه‌وره‌ ده‌بن، ئیوه له‌ زور ئه‌رک و کاردا پشتیان پی‌ ده‌به‌ستن...) .
جا ئیسلام له‌پیتناو به‌دییه‌تنانی ئه‌م مه‌به‌سته چه‌نده‌ها‌ری‌ی گرتۆته به‌ر وه‌ک:

۱- سه‌لام کردنی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له مندا‌لان:

که‌ گه‌وره‌کان به‌به‌رده‌می مندا‌لان تی‌په‌ر ده‌بن و سه‌لامیان لی‌ ده‌که‌ن، ئه‌مه‌ متمانه‌ دانیکه‌ بو‌ ده‌رونیان و هه‌ست کردنه به‌ بایه‌خ دانیان و سهر به‌خویی که‌سایه‌تیان.

..له‌به‌ر ئه‌وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ مکۆربو له‌سهر ئه‌وه‌ی هه‌ر کاتی‌ک به‌لای مندا‌لان تی‌په‌ر بیا سه‌لامی لی‌ده‌کردن.

له‌ ئه‌نه‌سه‌وه‌ گیر‌پاوه‌ته‌وه، که‌ خۆی به‌لای مندا‌لان دا تی‌په‌ر بو‌ه و سه‌لامی لی‌ کردون و گوتیه‌تی: ((کان رسول الله ﷺ یفعله: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوا سه‌لامی له مندا‌لان ده‌کرد...))^۱.

له‌ فهرموده‌یه‌کی تردا، ((کان رسول الله ﷺ یزور الانصار، فیسلم علی صیاهم و یمسح علی رؤسهم و یدعو لهم: پی‌غه‌مبه‌ر خوا ﷺ سه‌ردانی ئه‌نساره‌کانی ده‌کرد و سه‌لامی له مندا‌له‌کانیان ده‌کرد و ده‌ستی به‌سه‌ردا

^۱ العلاقة بین الابهاء و الابناء، ص ۱۰.

^۲ أخرجه البخاري برقم (۶۲۴۷) و مسلم برقم (۲۱۶۸).

۲- په یمان وەرگرتنی پیغه مبه‌ر ﷺ له مندا لان:

په یمان وەرگرتنی پیغه مبه‌ر شه‌ره‌فیکه، هیچ شه‌ره‌فیکي تری ناگاتی،
سهره‌پای نه‌م‌ش دو بات کردنه‌وه‌یه له‌سهر توانای په‌یاندەر بۆ هه‌لگرتنی
به‌رپرستی و وه‌فاکردنی نه‌و په‌یاندی که داویه‌تی، هه‌ر چه‌ند مندا لای بچوک
له‌سهری نی‌یه په‌یمان بدات، به‌لام ویرای نه‌م‌ش پیغه مبه‌ر ﷺ په‌یانی له
حه‌سەن و حوسەین و عبداللهی کورپی عه‌باس و عبداللهی کورپی زویتر وەرگرتوه
که مندا لیش بون، نه‌م‌ش به‌مه‌به‌ستی هاندانیان و زیاتر گهرم و گورپ کردنیان.
گێر دراوه‌ته‌وه که عبداللهی کورپی زویتر ته‌مه‌نی حه‌وت یان هه‌شت سالان به‌ر
بۆ په‌یمان دان هاته لای پیغه مبه‌ری خوا ﷺ، که زویتر ﷺ فەرمانی په‌یمان
دانی پی‌کردبو، جا پیغه مبه‌ری خوا خه‌نده‌ی هات و په‌یانی لی وەرگرت.

۳- ناماده‌بونی مندا ل له کۆری گه‌وراندا:

ناماده‌بونی مندا لان له‌گه‌ل گه‌وران له شه‌وانه‌یان و کۆری قسه‌کردنیان، فراوان
کردنی می‌شکیان و گه‌شه‌ پیدانی تواناکانیان و وره به‌رزیا نی تیدایه، له‌به‌ر شه‌وه
پیغه مبه‌ر ﷺ و هاوه‌له‌کانی مکه‌ور بون له‌سهر ناماده‌بونی مندا لانی هاوه‌لان له
هه‌ندی کۆری گه‌وراندا.

له نیین عومره‌وه گێرپراوه‌ته‌وه که گوتویه‌تی: پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمو‌ی:
(نونه‌ی نه‌و داره‌م پی بلین که وه‌ک مسو لمان وایه هه‌مو کاتی به‌ نیزی خوا به‌ر
ده‌دات و گه‌لاک‌ه‌ی ناوه‌ری؟ منیش به‌د لمان داها ت که دار خورما بی، حه‌زم نه‌کرد
قسه به‌کم، وام دانابو که نه‌بویه‌کر و عمر ده‌یلین که شه‌وان قسه‌یان نه‌کرد؛
پیغه مبه‌ر ﷺ فەرمو‌ی: "نه‌وه دار خورما یه"، کاتی که له‌گه‌ل باوکم ده‌رچوم

^۱ أخرجه النسائي برقم (۸۳۴۹).

^۲ أخرجه الهیثمی فی (مجمع الزوائد) ج ۲۸۵/۹.

گوتم: بابه گیان به دلّم دا هات که نهو داره دار خورمایه، گوتی: نه دی بزجی
 قسەت نه کرد، گەر قسەت بکرد بایه، له لای من له مهو له مه م پی خوشتر بو .
 له نمونهی مکورپونی هاوه لانی پیغه مبهەر له سهەر ههست کردن به بهرپرستی
 و متمانه به خو بون له لای مندا لان نهو هیه، که گپراوه تهوه نیمام عومەر علیه السلام
 ریی به نین عهباس ده دا به ناماده بون له نه عجمه نی راویژ له گهل گه وره
 هاوړییانی عومەر و وه زیره کانی علیه السلام جا راویژی بهو ده کرد .
 هەر له م باره یه وه نیمام عومەر علیه السلام هانی باوک و دایکی کچی بچوکی ده دا
 که له بهرده م خزم و ناسیاری به دیاری بجن، تا که سایه تی گه شه بکات و
 خوازینتی بکری، جا ده یفه رمو: (نهو کچه ی نه گه یشتۆته پله ی پیگه یشت
 (حه ز) به دیاری بجن، به لکه کوپه مامه کانی ئاره زوی خوازینتیان ده بی) .

٤- سەردانی منداڵ له کاتی نه خوشیدا:

لهو کارانه ی که جی بایه خ پیدان، که پیغه مبهەر علیه السلام چاودیری کردوه له
 به دیار خستنی که سایه تی منداڵ، بریتی یه له سەردانی کردنی مندا لان له کاتی
 نه خوشیدا .

له نه نه سه وه گپراوه تهوه علیه السلام که گوتیه تی: مندا لیکسی جوله که خزمه تی
 پیغه مبهری ده کرد علیه السلام، مندا له که نه خوش کهوت، پیغه مبه ریش سەردانی کرد و
 له لای سه ریه وه دانیش و پی فرمو: "مسولمان به" نهویش ته ماشای باوکی
 کرد، باوکه کهیش گوتی: به گوی باوکی قاسم بکه، جا مسولمان بو،
 پیغه مبهەر علیه السلام ده رچو و فرموی: "سوپاس بو خوا که له ئاگر رزگاری کرد" ^٤.

^١ أخرجه البخاري برقم (٦١) و مسلم برقم (٢٨١١).

^٢ أخرجه الحاكم في المستدرک ج٣/٥٤٠.

^٣ أخرجه عبدالرزاق في (المصنف) ج٦/١٥٦.

^٤ أخرجه البخاري برقم (١٣٥٦) و ابوداود برقم (٣٠٩٥).

۵- پاهیتانی مندال له سهر کارکردن و سامان په یدا کردن:

لهو هله زور خرابانهی، که دایک و باوک نه غامی ددهن له مامه له کردن له گهل منداله کانیا، له پاره زور به خشینه به مندال له کاتی پیوستی و پیوست نه بونی دا، یان له کاتی بونهیه کدا که پیوست به مه ده کات و له کاتی نه بونی بونهیه کیش دا، گومانی تیدا نیه که نه م جوړه رهفتاره کاریگری گه وړه هیه له چاندنی گیانی پشت به ستنی په ها به باوک بۆ جی به جی کردن پیوستیه ماده کان، همروا کاریگری هیه بۆ هدست کردن به ویه پاره زور لهو ناسانتره، که مرؤف ره غی بۆ بدات و کاریکات بۆ په یدا کردن.

له بهر نه وه نیسلام هانی مندالانی داوه، که هر له بچوکیه وه هل سن به هندی نه زمونی بازگانی کردهی بۆ به دهست هینانی دارایی و هدست کردن به نرخی کارکردن و زه همتی به دهست هینانی دارایی و پاره، همروا هانی داوه بۆ هدست کردن به توانابون به سهر به خویی مادی و به شداری کردن با بچوکیه بی له هل گرتنی به شیک له بهر پرستی دارایی خیزان.

جا سه بارهت به م سه سه له وه، له پیغه مبه ره وه ﷺ هاتوه که به لای عبداللهی کوری جه عفر دا تیپه ری، بینی کپین و فروشتن ده کات جا فمر موی: "خوايه بهر کهت بهاویه فروشته کهی، یان عه قدی فروشته کهی".^۱

شتیک سود به خشه لیړه دا وریایی نه وه بین، که باشتر وایه بپره پاره یه کی دیاریکراو و نه گور له لایمن دایک و باوکی منداله وه بۆ مندال ته رخان نه کری وه که خه رجی پوژانه یان، چونکه نه م جوړه کاره منداله که هان ده دات له سهر دهست بلاوی زیده پوژی و خه رج کردن له کپینی چهند پیډاویستی به که رهنگه زیانی پی بگه یه نی و سودی بۆ نه بی، به لکه ده بی دایک و باوک بۆ خویان ته نها پیډاویستی به پیوستیه کانی مندالان دابین بکن، سهره پای به خشین پاداشتی کی دارایی له کاتی هه لسانیا به هندی کاری چاک.

^۱ أخرجه المیشي في "جمع الزوائد" ج ۲۸۶/۹.

ههروه ها شتیکی سود به خشه، که هانی منداڵان بدریت له سهر دهست گرتنه وه و پاشه کهوت کردن و کۆکردنه وهی دیاری و پاداشته کان، دهست بلاوی تیدا نه کات، به لکه کۆبکرتنه وه و شتی به سود و خوشی پی بکپردی، که له ژيانی داهاتویاندا سودیان پی به خشی.

پیغه مبه ریش ﷺ فرمویه تی: ((الاقتصاد نصف المعيشة: نابوری نیوه ژيان و گوزه رانه)).^۱

جا له بهر نه وهی تۆوی ره زیلی له لای منداڵ له ته مه نی خۆناسینه وه به دیار ده که وی، باشت وایه هانیان بدریت له سهر خیر و چاکه کردن به هه ژاران و یارمه تی دانی نه داران و هاوکاری کردنیان.

۶- ههروه ها له دیارده کانی بنیات نانی که سایه تی پیگه یشتوی به هیژی منداڵان بریتی به له راهینانیان له سهر ره قی و زیری (خشونه) و خۆنه گرتن به جۆریک له خواردن و خواردنه وه، ههروا راهینانیان له سهر پیاوه تی نواندن له قسه و جل و بهرگیان و قۆیان و کاروباری تریاندا.

ئیمام غه زالی ده رباره ی پهروه ده ی منداڵ ده لئی: (منداڵ له سهر خوش گوزه رانی رانه هیترئ و جوانی و رازاوه یی و ره فاهییه تی له لا خوشه ویست نه کریت).^۲

۷- له وینه ی پشتگیری کردنی که سایه تی منداڵ، کردنیان به پیشه وا (امام) له نوێژدا له ته مه نی بالغیدا، گهر منداڵ شاره زای یاساکانی نوێژ بوو، به چاکی و به راستی به جی پی ده هیئا.

شهرع ناسان به ره های هه ده نگن له سهر نه وهی، دروسته منداڵ له نوێژی سونه تدا پیش نوێژی بۆ بالغ بوان بکات.

حه سه نی به صری و شافعی و ئیسه قاق گوتویانه دروسته منداڵ پیشنوێژی بۆ

^۱ أخرجه البيهقي في "الشعب".

^۲ إحياء علوم الدين ج ۳/ ۷۳.

گه‌وران بکات له نویژی فهرزدا.^۱

له عومهری کورې سه‌لمه‌وه گيترپراوه‌ته‌وه، که به‌وه‌فد چونه خزمه‌تی پيغه‌مبه‌ر ﷺ جا کاتيک ويستیان برۆن، گوتیان: نه‌ی پيغه‌مبه‌ری خوا کي پيش نويزيان بۆ بکات؟ پيغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموی: "کامه‌تان قورئانی زۆرتر له‌به‌ر کردوه" جا منیان به‌پيش دا، که نه‌و کاته من منداڵ بوم و پۆشاکيکی فراوام له‌به‌ر بو، جا له‌هر کۆمه‌له‌ خه‌لکيک ناماده بویام، من پيش نويزيم بۆ ده‌کردن و نويزم له‌سه‌ر مردوده‌کان ده‌کرد، تا ئهم رۆژه‌ی ئيستا.^۲

جا رابمینه و بزانه پيش نويزی کردنی بۆ گه‌وران چ پالنه‌ريکی مه‌عنه‌وی و متمانه به‌خۆيونتيک پيشکه‌ش به منداڵی بچوک ده‌کات، که منداڵ ناماده و ساز ده‌کات بۆ کاری سه‌رکرده‌یی له بانگه‌وازيکردن بۆ خه‌ير و چاکه‌دا.

له نمونه‌ی په‌يره‌وکردنی پياوچاكان به‌پيغه‌مبه‌ر ﷺ له پيش نويزی منداڵ دا نه‌وه‌يه، که مامۆستا دکتۆر عبدالله الخالدي بۆی باس کردوم باپيره‌که‌ی (شيخ محمد شه‌ريف يه‌عقوبي) پيشه‌واي مالکيه‌کان له مزگه‌وتی به‌نی ئومه‌يه‌يه له ديمه‌شق، که ته‌مه‌نی شه‌ش سالی بوه کردويه‌تیه پيش نويزی ناماده‌بوانی مزگه‌وت، نه‌مه‌ش بۆ ريژگرتنی و هاندانی بوه، به‌ره‌مه‌که‌شی بریتی بووه له متمانه به‌خۆيون جابوه مامۆستا له زانکۆی عه‌ره‌بی و زانکۆی لوبنانی له بیروت، هه‌روا بوه پيش نويز و وتارييزی مزگه‌وتی عومهری کورې عبدالعزیز له بیروت دا.

له‌و کاره ترسناکانه‌ی که شایسته‌ی وریاکردنه‌وه‌بی نه‌وه‌يه، که زۆر له دايک و باوکان گیانی ترس له‌سه‌ربازان یان ديوه‌زمه یان سولگه‌ر یان شتی تر له ده‌رونی منداڵه‌کانیان دروست ده‌کهن، وا ده‌زانن به‌مه ده‌توانن به‌سه‌ر منداڵان زāl و بین و ملکه‌چی فه‌رمانه‌کانیان ده‌کهن. بيئاگا له‌وه‌ی که به‌م ره‌فتاره

^۱ المغني و الشرح الكبير، ج ۲/ ۵۴.

^۲ أخرجه أبوداود برقم (۵۸۷۰).

ترسیان له لا زیاتر ده کهن، په ننگه له دوایدا ترسه که بیټه گریږه کی دهر و نسی که له گهل منداله که دا هاو ده م بیټ و ریگری ده کات له چونه ناو کومه لگه به شتویه کی راست و دروست، هروا له ناشنا بونی به دهر و ریه ری و دوزینه وهی خه لکانی تر، که نه مهش گه و ره ترین کاریگری ده بیټ له سهر نه که و تنی له ژیا نی کرده و ه پیدا.

پیغه مبر ﷺ و هاو له کانی منداله کانیان له سهر بویری و نه ترسان په روه رده ده کرد.

له غونه ی نه مهش گیرانه و هیه که، که و ا شیمام عومر ﷺ به ریږگایه کدا رویش ت که مندالان یاریان ده کرد، جا که لی یان نزیک بؤوه گشتیان هه لاتن تنها یه کیکیان نه بی، جا عومر په سیاری لی کرد: بؤچی له گهل هاو ریږکانت پات نه کرد؟ نه ویش به هه مو متحانه و بویری که وه و لاسی دایه وه گوتی: گونا هم نه کرده تا لیت بترسم، ریږگاکهش ته سک نیه، تا بؤت چؤل بکه م.

نه وهی له واقعی لاوانی نوممت رامیننی جیا و ازیه کی زور ده بیننی له نیوان نه و نمونان هی باسمان کرد دهر باره ی پیاویتی پیږگه یشتنی مندالان له نیوان حالی لاوان و پیاوانی نه مړوی نوممت، نه وانه ی له قونا غیږکی دواکه و توی مندالیدا ده ژین و ناتوانن هه ستن به نه رکی بهر پر سیاریتی، زوریان ده بینن و ه کو مندالان ناتوانن به بی جوړیږکی دیار کراو له شیر نه مهنی یان سارده مهنی بژین، که له سهر خواردنی راهاتون. که واته چ خیر و چاکیه که له م جوړه که سانه داوا ده کری بؤ خو یان و نوممه ته که یان؟!

گر نه مه واقعی لاوه کاغان بیټ، که واته چؤن به سهر دوژمنه کاغان زال ده بین و مافه کاغان له دهستی دوژمنه کاغان ده ستینینه وه؟!

دووباره جهخت ده کهینه وه له سهر گرنگی په روه رده کردن له بنیاتنانی نوممت، و پته و کردنی ته لاری شارستانیته که ی.

پاهیتانی مندالان بو سود وهرگرتن له کاتهکانیان

گهوارهترین سامان که ناده میزاد ههیبی بریتییه له کات، جا گهر ناده میزاد توانی ههست بهنرخى کات بکات و له کارى چاکه و به سود به کارى بهیتى، شهوا رپهوى ژيانى دهگۆرپى و ئاییندهیهکی روشنی بو دروست دهکات.

خواى گهوارهش لهسهر گرنگی کات ئاگادارى داوه و لهزۆر ئایهت سویندى پى خواردوه وهك دهفهرموى: "والعصر" "والضحى واللیل.." و چهندههای تر.

له گرنگترین توانا بههدهر بردهکانى که نهقۆزتوانهتهوه له کۆمهلگهئى ئیسلامیماندا، نهو کاته بهنرخهیه که بهباشى بهکارى ناهیتین و سودى لى وهرناگرتن، ئیم دیاردهیهش لهلای گهواره و بهچوکهوه بهرچاودهکهوى، جا تهماشاکردنیتکی خیرا بو گازینۆکان و یانهکان و باخچهکان و جادهکان و سینهماکان و شۆینهکانى تری لههو، قهبارهى نهو توانا گهوارهیه به دیار دهخات که ئوممهت ههمو روژ زیانى لى دهکهوى.

له کاتیکدا ئیمه له درندهترین جهنگ داین له دژى دوژمنانى شهه ئوممهته، که جولهکهکان و خاچ پهستهکان و کهسانى ترن.

له گرنگترین هۆیهکانى بلاوبونهوهئى شهه دیارده نهخۆشیه له زۆرینهئى تووژهکانى کۆمهلگههه بریتییه لهوهى، که تاکهکانى کۆمهلگه رانههاتون لهسهر بهسهربردنى کاتهکانیان له کارى سودبهخش بهخویان و بهکۆمهلگهئیان.

جالیرههه رۆلى گرنگ دهگهپهتهو بو دایک و باوک له پاهیتانى مندالهکانیان له بهکارهینانى قۆزتنهوهئى کاتهکانى بهتالیان له گهشهپهیدانى ئارهزوهه (الهوايه) بهسودهکان له یهك کاتدا، که شهههش ههر لهسهرهتای مندالیسهوه دهست پهیدهکات، لهو کاتهئى مندال دهست به سکالا و بیزارى و وهرزبون دهکات، جا نهو کاته دایک و باوک پهله دهکهن له یاریدهههئى مندال بو دۆزینهوهئى ئارهزوه

پهنگ خواردوه‌کان له دهروونیدا که ده‌کړی کاتي خوۍ پي به‌سهر ببات و
بوښايي کاته‌کاني پريکاته‌وه.

بيگومان دوزينه‌وه‌ي ټاره‌زوه‌کاني منډال‌کرداري‌کي زه‌ممت و زور ورده،
هه‌ندۍ جار پيويستي به نارام گرتن و کاتي زور هه‌يه.

دايک و باوک ده‌توانن هم ټاره‌زوه بدوزنه‌وه و ناشکراي بکمن، هم‌مه‌ش
به‌به‌شداري کردنيان له ياري‌کردن له‌گه‌ل منډالان له هه‌ندۍ کاتيان دا و له‌ميانه‌ي
هم به‌شداري‌کردنه ناشنابون به ټاره‌زو کردنيان به هونه‌ره‌کان، يان ټاره‌زوه
کرده‌يي‌ه‌کان، يان جگه له‌مانه و شتي تر.

پيويسته وريابن که‌وا هه‌ر منډال و ټاره‌زويه‌کي تايه‌تي هه‌يه، يان مه‌يلي
جوړه کاري‌کي ديارۍ کراوي هه‌يه، به‌لام هم ټاره‌زوه له‌لای زور منډال
پينه‌گه‌يشتون، جا له‌به‌ر هم پيويستي به‌چاوديري و گه‌شه‌پيداني
سهره‌رشتي‌اران‌وه هه‌يه.

گه‌ر دايک و باوک توانيان منډال‌کانيان بگه‌يه‌ننه قوناغي توانابون به سود
وه‌رگرتن له‌کاته به‌تاله‌کانيان به ټاره‌زوه به‌سوده‌کان، ټه‌وا هم ده‌بيته‌مايه‌ي
نه‌مانۍ زور گرتي دهروني و کو‌مه‌لايه‌تي ژيانۍ منډالان و باوکان، که زور جار
گرفته‌کان له نه‌نجامي به‌تالي و، پر نه‌کردنه‌وه‌ي کاته‌کانه به‌شته به‌سوده‌کان
دروست ده‌بيت.

يه‌که‌م شت که پيويسته دايک و باوک له‌م ږوه‌وه ده‌ستي پي بکمن بريتي‌ه،
له فير‌کردنۍ منډالان به‌ريز‌گرتنۍ کات و مکوربون له‌سهر به‌فيرونه‌داني، مه‌گه‌ر
بو چاکه و سود به‌خشين بي، هم‌مه‌ش به‌وه ديتي دي، که سهرنجيان بو شه‌وه
رابطي‌شري که کات به نرخه و شه‌وي دهرات ناگه‌رپيته‌وه، شه‌وي به‌فيرو پويي
قه‌ره‌بو نا‌کريته‌وه.

دوهم شت شه‌ويه ناگاداري منډال‌بکريته‌وه له‌وه‌ي، که منډال چي بو ده‌کړي

لهم کاته به فیږ چوانده نه نجامی بدات، نه مهش به ناشنابون بهو شتانهی که
سمرنجیان راده کیښی و خویان به ناره زوی خویان ناره زوه کانیان جی به جی بکهن،
همروا نه ناره زوهش گه شهی پی بدری.

جا گهر دایک و باوک ههستیان کرد، که مندا ل ناره زوی له پیکه وه نان
(ترکیب) و نه خسه سازی (تصمیم) ه، نهوا ده کری نه ناره زوه گه شهی پی بدری،
نهویش به کپینی کومه لیک شت، که پیکه وه به سترین بو دروست کردنی شار و
خانو.

گهر بینیان مندا له که ناره زوی یاری کردن به کاروباره نه لیک تر و نیه کانی هیه
و، به مه بهستی چا کردنه وهی هه ولتی هه لوه شان دنده وه و کردنه وهی شته له کار
که وتوه کان ده دات، نهوا با گه شه بهو ناره زوه بدن نهویش به کپینی هه ندی
پارچهی نه لیک تر و نی و نهو کتیبانهی، که رافهی چو نیه تی پیکه وه نان و کار کردنی
ده کات.

همروه ها شتیکی سود به خسه کچان رابه تیرین له سر به سه ربردنی
کاته کانیان به کاری مال هوه و فیر کردنیان به چاودیری کردنی، تاوه کو له
ناینده دا ناماده بن بو بینینی رولتی خویان به شیوه یه کی باش لهو کاتهی، که
کچ ده بیته هاوسر و دایک، که به بررس ده بی له چاودیری کردنی خیزان،
پیغه مبر ﷺ فرمویه تی: ((لنعم هو المرأة مغرّها: باشتیرین شت نافرته خوی
پیوه خه ریک بکات و کاتی خوی پی رابه ویری، شت پرستیه تی.))

ده بی نهویش بگوتری نه رکی دایک و باوکه، که هه ندی کاتی مندا لان پر
بکه نه وه به خوا په رستی و خویندنه وهی قورشان و ویره کان همروا هانی
خویندنه وهیان بدن و هاندانیان بدن به پاداشتی مادی و معنه وهی، تاوه کو
له سر نه ناره زوه به سودانه رابین.

^۱ أخرجه الديلمي في (الفردوس) برقم (٦٧٨٦).

تاره زوی خویندنه وه و کاته کانی به تالی:

ههروه ها شتیکی به سوده مندالان هان بدرین له سهر خویندنه وه کهوا دایک و باوک چهند پهرتوکیکی سهرنج راکیش و کات به سهر بهر بۆ مندالان بکرن و به شیکیشی لی بکه نه خهلات و پالنه ر، که له چهند بۆنه یه کدا پیتشکهش به مندالان بکری، ههروا دروستکردنی پهرتوکه خانه یه کی هه مه چه شنی ماله وه و مندالان هان بدرین له سهر سود لی وه گرگرنی و فیژکردنیان به گرنگی خویندنه وه، که پیویسته وهك خواردن و خواردنه وه له پییشه وهی گرنگی دانه کانیان بیت. ههروه ها ده رکردنی گۆفاریکی زانستی، یان رۆشنیری مانگانه له لایه ن خیزانه وه بۆ گه وره و بچوکان؛ هاندانه بۆ مندالان که گرنگی به خویندنه وه بده ن.

ئه مهش نمونه ی چهند پهرتوکیکه، ده شی بکریته ناوک بۆ دامه زرانندی پهرتوکه خانه ی ماله وه:

۱- پهرتوکه کانی زانسته کانی قورئانی پیروژ: پیویسته پهرتوکه خانه ی ماله وه پهرتوکه کانی رافه کردنی نایه ته کانی قورئانی پیروژ و موفره دات له خۆ بگری، نامۆژگاریش ده ده م به هه لپژاردنی یه ک له م ته فسیرانه ی خواره وه:

-(تفسیر الجلالین) ی ئیمام سیوطی.

-(مختصر تفسیر ابن کثیر) ی دکتۆر محمد علی الصابونی.

-(مختصر تفسیر الحازن) ی شیخ عبدالغنی الدقر.

-(التفسیر المنیر) ی دکتۆر محمد وهبه الزحيلي.

-(تفسیر المراغي) که به ئاسانی و منه هجیه ت جیا ده کریته وه.

۲- زانسته کانی سوننه ت و فه رموده کانی پیغه مبه ر ﷺ نامۆژگاری ده ده م به هه لپژاردنی ئه م پهرتوکه انه ی خواره وه:

-(التاج الجامع للأصول) ی شیخ منصور علی ناصف.

-(ریاض الصالحین) ی ئیمام نه وه وی.

- (الاذکار) ى نيمام نه وهى.
- (جامع العلوم و الحكم) ى نيين رجب الحنبلى.
- (السيرة النبوية) ى نيين هشام.
- (صفوة السير) ى دكتور محمد الحبش.
- (فقه السيرة) ى دكتور محمد سعيد رمضان البوطي.
- (فقه السيرة) ى شيخ محمد الغزالي.
- (سيدنا محمد رسول الله ﷺ) ى شيخ عبدالله سراج الدين.
- ۳- پەرتوکه کانی پەروەردە و پەشت:
- نامۆزگارى دە دەم بە هەڵبژاردنى ئەم پەرتوکانەى خوارەوه:
- (احياء علوم الدين) ى نيمام غەزالى.
- (موعظة المؤمنين) ى شيخ محمد جمال الدين القاسمي.
- (مختصر منهاج القاصدين) ى نيين قدامة المقدسي.
- سلسله الخير (الآداب و الاخلاق) ى ماموستا محمد خير فاطمة.
- ۴- پەرتوکه فقهيه کان: نامۆزگارى دە دەم بە هەڵبژاردنى ئەم پەرتوکانەى خوارەوه:
- (فقه السنة) ى سيد سابق.
- (الحلال و الحرام) ى دكتور يوسف القرضاوي.
- سلسله الفقه المنهجي) ى دكتور مصطفى الحن، دكتور مصطفى البغا، شيخ علي الشربجي.
- (سلسله الفقه الشيق) ى شيخ رمضان ديب، حاجى غادة، ضاهر.
- ۵- پەرتوکه کانی ميژو: نامۆزگارى دە دەم بەم پەرتوکانەى خوارەوه:
- (فجر الاسلام) ى ئەحمەد ئەمين.
- (ضحى الاسلام) ى ئەحمەد ئەمين.
- (ظهر الاسلام) ى ئەحمەد ئەمين.

- (تاریخ الاسلام) ى حسن إبراهيم حسن.
 - (الدولة الاموية) ى دكتور يوسف العش.
 - (الدولة العباسية) ى دكتور يوسف العش.
 - (الاسلام في حضارته و نظمه) ى دكتور أنور الرفاعي.
 - (التراتب الادارية) ى شيخ عبدالحى الكتاني.
 - (سلسلة أعلام المسلمين) كه له دار القلم ده چوه.
- ٦- پەرتوکه فیکریه جزا و جزیره کان: پەرتوکه خانەى ئیسلامى کۆمەڵگەى گەوره له م پەرتوکهانه له خو ده گری وه:
- دانراوه کانی شیخ محمد غزالی.
 - دانراوه کانی دكتور يوسف القرضاوي.
 - دانراوه کانی دكتور عبدالرحمن حسن جبنکه.
 - دانراوه کانی دكتور روجيه گارودی.
 - دانراوه کانی دكتور مراد هوفمان.
 - دانراوه کانی دكتور شيخ أبو الحسن الندوي.
 - دانراوه کانی شيخ عدلى طنطاوى.
 - دانراوه کانی دكتور محمد سعيد رمضان البوطي.
- ٧- کۆمەڵه پەرتوکیکی زانستی له بواری سروشت و بیرکاری و زانستی تر، گرن گرتینیان مهوسوعه زانستیه کان، وهك مهوسوعهى زانستى، كه له وهزارهتى رۆشنییری کۆمارى عه ره بى سورى ده رچوه.
- ده شکرى چەند پەرتوکیکی تر بۆ ئەم پەرتوکه خانەیه زیاد بکری، وێرای ناگادار بون كه ئەم پەرتوکه خانەیه پەرتوکه خانەیه کی پسپۆر (تخصصى) نیه، بەلکه پەرتوکه خانەیه که بۆ خوێنەری ناساییه.
- ههروهها شتیکی سود به خشه كه له بواری قۆزتنه وهى کاتى به تال، منداڵ رابهیتى بۆ ناماده بون له نوێژى ههینى و کۆرى زانستى، كه سوپاس بۆ خوا له

گشت مزگه و ته کان، کۆر سازده درى. نهم کارهش کاریگه ریه کی گه و ره ی هه یه له دل به ستنی مندال به مزگه و ت، که بنک هیه کی په و ره و ده یی و زانستی و کۆمه لایه تی هه ره گرنگی ژيانی مسولمانه.

هه و ره ها مندالان رابه یترین له سه ره به جی هینانی په یوه ندی خزمایه تی و سه ردانی خزمان، که توانسته کۆمه لایه تیه کانیان فراژو^۱ ده کات، هیژی په یوه ندی نیوان پۆله کانی کۆمه لگه پته و ده کات.

به شداری کردنی له خوله کانی فیژکردنی زمانه کان؛ کاریگه ریه کی گه و ره ی هه یه له زیادبونی روشنبیری مندالان و ئاره زودانی که بو پرکردنه و ی کاتی به تالیان به شتی سودبه خشی کات به سه ره به ره.

نه مپۆش که کۆمپیوته ره گرنگترین ده وازه ی زانسته کانه و خیراترین سه رچاوه ی زانست و روشنبیری یه، که واته ده بی مکوپر بین له سه ره فیژکردنی مندالان و مامه له کردن له گه لی و سود وه گرتن له توانسته زۆره کانی. جا گه ر باری مادی خیزان له باریو بو کرینی کۆمپیوته ره تایبه ت به خیزان، نه و با په له بکه ن بو کرینی، نه مهش له به ره نه و ی خیزان پیوستی به زانست و روشنبیری هه یه.

مندال و ته له فزیۆن:

نه مپۆ ته له فزیۆن له زۆربه ی مالدا ره گه زیککی بنه ره تی پیک ده هینی، به لکو زۆر له و مالانه له هه مو ژوره کانی نامیری ته له فزیۆنی له خو گرتوه و به پیوانسه ی جیاجیا، که باشترین شوینی مالی بو هه لده بژێردی بو دانانی نهم نامیره و پاشکویه کانی.

ئیمه بانگیشه ی نه وه ناکه یین نهم نامیره له مال ده ره به یترى، رپنگری هه بو نیشی ناکه یین، چونکه ده زانیین نهم نامیره چهنده ها سودی زانستی و

^۱ فراژو: گه شه.

کۆمەلایەتی و دەرونی هەیه، سەرەرای زیانەکانیشی که نکۆلی لی ناکهین.
 بەلکه بانگیشتەیی مام ناوەندی و پشت نەبەستن بەم نامێرە دەکەین، که وەك
 تەنها نامرازیک ییت بۆ بەسەر بردنی کاتی مندالەکانی ناو خێزان، که لەبەردەم
 شاشەکیدا بەدریوایی چەند کاتژمێرێک بەبێ بیزاربون و ماندوبون کات بەسەر
 دەبەن یان بێ ئەوەی ئاسخێک هەلکێشن بۆ ئەو کاتەیی بەفیڕۆ دەپوات، که
 بەرنامە و سەردانەکانیان رێک دەخەن، که بگوجی لەگەڵ بەرنامە و زنجیرە
 تەلەفزیۆنیەکان و ناتوانن وازی لی بهێتن، گرتەکش گەورەتر بوە، که سینی
 سەتەلایتەکان زۆربەیی بینایە و خانووەکانی داگرتو، که هەلبژاردنی کەنالەکان
 زۆر و فراوانتر بوە، ئەو کاتەیی که بینەر لە دوای تەلەفزیۆن دەبیاتە سەر؛
 گەورەتر بوە.

گرتی هەرە گرنگیش لە نەوێکانی تازە پێگەیشتو دایە، که هەر لە
 مندالیەوێ لەسەر کردنەوێ تەلەفزیۆن و سۆراخ کردنی بەرنامە جیا جیاکان
 بەچاک و خراپییەوێ راهاتون. هەر لە سەرەتای دەست پێ کردنی بەرنامەکان، تە
 کۆتایی هاتنی لەکاتیکی درەنگ دا.

جا بەخوێندنەوێکی خێرا بەو نامارانەیی، که ئەندازەیی ئەو کاتەیی مندالان
 لە تەماشاکردنی تەلەفزیۆن بەفیڕۆی دەدەن، ئەو مەترسی بابەتەکە و
 گرنگیەکی بەدیار دەکەوێ، ئەمەش هەندێ نمونە:

کۆتا نامار دەئێ: گەر ماوێ تەماشاکردنی مندال بۆ تەلەفزیۆن کۆ
 بکەینەوێ، که لە تەمەنی دو سالیەوێ دەست پێ دەکات، دەبینین لەو ماوێیە
 زۆرتەر، که مندال لە قوتابخانە بەسەری دەبات.

لە ئەوروپا تەماشاکردنی مندالان بۆ تەلەفزیۆن دەگاتە بیست و چوار
 کاتژمێر لە هەفتەیەکدا، لە ئەمریکاش دەگاتە چوار دە کاتژمێر لە هەفتەیەکدا.
 لە مەغریبی عەرەبی سی و پێنج کاتژمێر لە هەفتەیەکدا، بەواتای سالانە

ههزار و ههشت سهد و بیست کاتژمیر، کهچی له قوتابخانهدا ههزار و پهنجا کاتژمیر سالانه کات بهسهر دهبات!

لهبهر شهو پتویسته لهسهر باوکان کاری خویان ریک و پتهو بکهن لهماوه و جۆری بهرنامه و شهو بابتهانهی مندالان لهم ئامیرهوه تهماشای دهکهن، ههروهها پتویسته فیریان بکهن، که سود له کاتهکانیان وهریگرن دور له تهلهفزیۆن و فراژکردنی ئارهزوه به سودهکانیان، لینهگهرپن تهلهفزیۆن، ههر له بهیانیهوه تا ئیواره کار بکات بهلکه کۆشش بکهن بۆ کورت کردنهوهی کاتهکانی تهماشاکردن بۆ کاتی دیاریکراو.

ههروهها راهیتانی مندالان لهسهر تهماشانهکردنی تهلهفزیۆن لهکاتی تاقی کردنهوهکان و نهزمونهکاندا، گهر له مال ئامیری فیدیۆ ههبو، شهوا لهسهر دایک و باوک، که بهکارهیتانی شهو ئامیرهیان لی تهسک بکهنهوه، ههرگیز رینگه ندری به مندالان بهبی سههرهشتی دایک و باوک بهکاری بهپنن.

دهبی بایهخ به ههبونی شهرشیفیکی فیدیۆ له مال بدری، که ژمارهیهک له شريت و فلیمی ئامانجدار و زانستی و کات بهسهرهبر لهخۆ بگری.

گرنگترین جیگیر (بدیل)ی دلتهستن به تهماشاکردنی تهلهفزیۆن بریتییه له دانیهستنی خیزانی شهوانهی بهکۆمهلی ئاراستهکهر و، چونه دهرهوهی خیزان به کۆمهله بۆ گهشت و کات رابواردن.

دیسان دوپاتی دهکهمهوه، که ریکخهستنی تهماشاکردنی تهلهفزیۆن له لایهن خیزانهوه سودی زۆری زانستی و کۆمهلایهتی و دهرونی لی دهکهویتتهوه، چونکه زۆر بهرنامهی بهسود لهم ئامیرهوه غایش دهکری.

^۱ دور البيت في تربية الطفل المسلم، ص ۱۱۰، له وتاریکی مامۆستا ئیدریس کهتانی له گۆفاری الاصلاح ی نیماراتی ژماره (۱۲۱) سالی ۱۹۸۸م گواوهتهوه.

مندال و ورزش:

زۆر فەرموده هاتوه، هانی باوك ده‌دات مندالە‌كه‌ی فێری وەرزش کردن بکات، وه‌ك پێغه‌مبەر ﷺ فەرمویه‌تی: ((علموا أبناءكم السباحة و الرماية:

مندالە‌كانتان فێری مه‌له‌وانی و تیرهاویشتن بکەن.))^١

پێغه‌مبەر ﷺ به‌لای چەند گەنجێك تێپەری و فەرموی: ((أرموا يا بني اسماعيل فإن أباكم كان راميا: ئە‌ه‌ی نه‌وه‌ی ئیسماعیل، تیر به‌اوێن چونكه باوكتان تیرهاوێژ بوه.))^٢

پێگومان وەرزش چەند سودێکی جەستەیی و دەرونی هەیە و جەسانه‌وه و ئاره‌زودانیكه‌ كه‌ مندالان زۆر كاتی به‌تالیا‌ن پێ به‌سەر ده‌بن، به‌لام گرفت له‌وه‌دایه‌، كه‌ وەرزش بێ‌تته‌ ئامرازی له‌ده‌ست دانسی كات و دارایی و نیفلیج كردن و كۆتبه‌نکردنی توانسته‌كانی ئومەت و گرنگی دانی بگۆڕی بۆ كاری نا سەرە‌کی، كه‌ له‌ جەنگی چاره‌نوسی لاده‌دات.

له‌بەر ئە‌وه‌، شتیکی سود به‌خشه‌ كه‌ لاوان بۆ بنیات نانی جەسته‌یان به‌شیکی كاتیان له‌ وەرزش به‌سەر به‌بن، به‌لام زۆر سامناكه‌ وەرزش بێ‌تته‌ هه‌مو شتیك، كه‌ له‌ گرنه‌گرتین ئه‌ركه‌كانی خوێندن و كۆمه‌ڵاتیان بکات، له‌بەر ئە‌وه‌ ئه‌ركی دا‌يك و باوكه‌، كه‌ ئاگاداریان بکە‌نه‌وه‌ له‌ بایه‌خدان به‌ وەرزش زی‌ده‌ رو‌یی نه‌كە‌ن.

^١ أخرجه البيهقي في الشعب. برقم (٨٦٦٤).

^٢ أخرجه البخاري برقم (٢٨٩٩).

مندال و گهشت و گوزار:

به‌لگه نه‌ويسته، كه هه‌ر يه‌كێك له ئێمه هه‌ست به شوێنه‌واری گه‌وره‌ی گه‌شت و گوزاری كورت خایه‌ن بكات بۆ چالاك كردنی جه‌سته و ده‌رون. له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌ركی دایك و باوكه، كه هه‌فته‌نه یان مانگانه رۆژێك ته‌رخان بگه‌ن بۆ گه‌شتی به‌كۆمه‌ل، كه خێزان بۆ ده‌ره‌وه‌ی شار ده‌ریچن و ئه‌و رۆژه‌ی تێدا به‌سه‌ر به‌ن دور له‌ژیانی شار و رۆتینیاتی شار، چی تیایه گه‌ر له‌م گه‌شته‌یاندا هه‌ندێ هه‌ورپی منداله‌كانیان له‌گه‌ل خۆیان به‌ن كه په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل هه‌ورپی منداله‌كانیان پته‌و ده‌بی‌ت و پێیان ئاشنا ده‌بن.

شتێکی زۆر به‌سوده له‌به‌رنامه‌ی كات به‌سه‌ربردنی گه‌شته‌كه‌دا، زانیاری به‌سود ده‌باره‌ی میژو و جوگرافیا و نوژن كردنه‌وه‌ی ئه‌و ناوچه‌ی، كه خێزانه‌كه سه‌ردانی ده‌كه‌ن باس بكړی.

گومانی تێدا نیه مندالان زۆر یادگاری جوان و وروژینی ئه‌و گه‌شت و گوزارانه‌یان له میشكه‌دا ده‌چه‌سپێ و له‌بیر ناكړی، كه به مندالی چێژیان لی وه‌گرتوه.

هه‌روه‌ها گه‌شتی درێژ خایه‌ن، كه چه‌ند رۆژێك به‌رده‌وام ده‌بی‌ت، چه‌ند سویدیکی هه‌یه، كه ئاماژه به گرنه‌گترینیان ده‌كه‌ین:

١- چالاك كردنی جه‌سته و ته‌ندروست باشی و چاك بونه‌وه له زۆر نه‌خۆشی: پیغه‌مبه‌ریش ﷺ سه‌باره‌ت به‌مه‌ فه‌رمویه‌تی: ((سافروا تصحوا و تغموا:

گه‌شت بکه‌ن ته‌ندروستیتان باش ده‌بی‌ت و شت به‌ده‌ست دێن.))^١

٢- راهاتنی مندالان له‌سه‌ر زه‌بری و زه‌جه‌تی و به‌هێزکردنی ویست و ئیاده‌یان له‌کاتی که‌می خواردن و خواردنه‌وه‌یان و ئارام گرتن. له‌سه‌ر برسیتی و

^١ أخرجه البيهقي في "السنن" ج ١٠٢/٧.

زه جمه تی. دهریاره ی نه مه ش پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموی: ((السُّفْرُ قِطْعَةٌ مِنْ
العذاب يمنع أحدكم طعامه و شرابه و نومه: گهشت کردن پارچه یه که له تازار،
چونکه همر کامیک له ئیوه له خواردن و خواردنه وه و نوستن ده کری.))^۱
۳- ههروه ها پینگه به پهروه ردیار ده دات په فتاری مندالان و کاردانه وه یان
به رامبه ر چهنده ها هه لویستی جیاواز ببینی، گتیرپاوه ته وه که وا نیمام عومهر ﷺ
گوی ی له پیاوئیک بو ستایشی پیاوئیکی ده کرد، نیمام عومهر فهرموی: گهشت
له گهل کرده؟ پیاوه که گوتی: نه خیر، فهرموی: شهریکایه تیتان پیکه وه کرده؟
گوتی: نه خیر. فهرموی: سویند به و خوابیه ی، که هیج خوی تر نیه تو نه و
که سه ت نه ناسیوه.

^۱ أخرجه البخاري برقم (۱۸۰۴) و مسلم برقم (۱۵۲۶).

ده روازەى چوارەم

سەنەز و ناسەزە کافى پەرەردەى سەرکەدۆز

پروژەى پەرەردەى پروژەى کى ئالۆزە، کە
هەولەدات بۆ جى بەجى کردنى کۆمەلە ئامانچىكى
ئادەمیزاد و کۆمەلگە. جا بۆ بەجى ھىنانى باشتىن
ئەندازەى ئەم ئامانچانە، دەبى چەندە ئامرازىك
بەکاربەيتىرى بۆ پەرەردە و پىك و پىك کردن، جا بۆ ئەم
مەبەستە گىرگىتىن ئامراز و پىنگاگانى پەرەردەى
ئىسلامى باس دەكەين.

سۆز و بەزەیی

ئەو سۆز و بەزەیییە دایک و باوک دەیدەنە منداڵەکانیان، پۆلئیکی پەرورەدەیی گەورە و گرنگی ھەیە، لەبەر ئەوەی پەيوەندى و پەيوەست بونیکی دەرونی و گیانی لە نێوان منداڵان و باوکان دروست دەکات و، منداڵان نامۆژگاریەکانی دایک و باوکیان بە گرنگ وەرەگرن و لە رەفتاریاندا پێوەی پابەند دەبن.

ھەرۆھەھا ھەست کردنی منداڵ بە سۆز و بەزەیی دایک و باوکی و کەسانی تر؛ کاریگەریەکی گەورەیی ھەیە لە پێگەیشتنی کەسایەتی و تەندروستیە دەرونیەکی، لەبەر ئەوە تێربونی سۆزی منداڵ بەشیوەیەکی ھاوسەنگ و دور لە زێدەپۆیی و بەزایەدان (أفراط و تفریط) و، لە ھەل رەخساندن بۆ منداڵان بۆ گوزارش کردن لە سۆز و ھەستیان بە شیوەیەکی راست و دروست؛ شوێنەواریکی گەورەیی ھەیە لە بنیاتنانی کەسایەتیان بە بنیاتنایکی راست، ھەروا لە پۆل بینیان بە شیوەیەکی راست لە کۆمەلگەدا.

جا بۆ بەدیارخستنی گرنگی سۆز و بەزەیی، وتەیی نوسەرێکی ئافەرەتت بۆ باس دەکەم، کە لە یادداشتەکانی نوسیویەتی: (خوا لە باوکم ببوری، یاری دەی ئەداین گەشە بکەین، ھەردەم لە خۆشی و شادی پێگری دەکردین، ھەموو خەمی ئەو بو، گەر دەنگە دەنگیمان لە دەم دەرچو، یا دەنگمان بەھۆی پێکەنینەو بەرز بویاوە بێ دەنگمان بکات، ھەر کاتیکیش یاریمان بکەدایە بێزاری و وەرزی خۆی زۆر دەردەبری).^۱

زۆر فەرمودەیی پیغەمبەر ﷺ ھاتو، کە پرە لە دەربڕینی سۆز و بەزەیی پیغەمبەر ﷺ بۆ منداڵان.

^۱ العلاقة بين الاءاء و الاءاء، ص ۸.

نه نه سی کوری مالک ده‌ئی: ((مَا رَأَيْتُ أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: هیچ که‌سی‌کم نه‌دیوه وهک پیغه‌مبه‌ری خوا به‌به‌زه‌یی تر بیټ بو مندالان.))

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: ((إِنَّ اللَّهَ لَا يَرْحَمُ مَنْ لَا يَرْحَمُ وَلَدَهُ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا رَحِيمٌ: خوی گه‌وره به‌زه‌یی به که‌سی‌کدا ناپه‌ته‌وه که به‌زه‌یی به منداله‌که‌یدا نه‌یه‌ته‌وه، سویندم به‌و که‌سه‌ی گیانی به ده‌سته، که‌سی‌ک ناچیتته به‌ه‌شت گهر به‌به‌زه‌یی نه‌بیټ.))

پواله‌ته‌کانی به‌زه‌یی دایک و باوک به‌رامبه‌ر منداله‌کانیان ژماره‌یان زوره، گرنه‌گرینیان:

۱- له نامیز گرتن و ماچ کردن:

هیچ که‌سی‌ک ناتوانی باسی نه‌و به‌خته‌وه‌ریه گیانی به بکات، که مندال هه‌ستی پی ده‌کات کاتیک که له‌سه‌ر رانی دایک و باوکی به‌تی، که گه‌مه‌ی له‌گمل ده‌کات و ماچی ده‌کات. له‌به‌ر نه‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له زور بونه‌دا مکور بو له‌سه‌ر تیرکردن و به‌جی هینانی نه‌م ثاره‌زوه‌ی مندالان.

له‌ئوسامه‌وه ﷺ گیرپراوه‌ته‌وه که گوتویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ئی ده‌گرم و له‌سه‌ر رانی دایده‌نام، هه‌سه‌نیشی له‌سه‌ر پانه‌که‌ی تری داده‌نا، پاشان له‌نامیزی ده‌گرتن و ده‌یفه‌رمو: ((اللَّهُمَّ ارْحَمْهُمَا فَإِنِّي أَرْحَهُمَا: خواجه به‌زه‌بیټ پی‌یان بیټه‌وه، چونکه من به‌زه‌یم پی‌یان دیته‌وه.))

پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌سه‌نی کوری عدلی ﷺ ماچ کرد، جا نه‌قره‌عی کوری حابس گوتی: من (ده) مندالم هه‌یه و هه‌چیانم ماچ نه‌کردوه.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: ((مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ: هه‌ر که‌سی‌ک به‌به‌زه‌یی

^۱ أخرجه مسلم برقم (۲۳۱۶).

^۲ أخرجه البزار برقم (۱۸۸۹).

نه بئ، كهس له گهلئ به به زه بئ نابی.))^۱

له گهلئ نه وه شدا نه مړو ژور له باوكان خو و په وشتي نه زانه كانيان گرتوه و
ماچ كردنى مندا لان بانه نه گونجان له گهلئ ته واوى پيساوه تى داده نيسن و
منداله كانيان بئ بهش ده كهن له مافيك له و مافانه، كه كاريگه رى گه ووهى
هه به له بنياتنانى كه سايه تيان و په ووه ردهى خو يان.

۲- ده ست هيټان به سهر سهر و گهمه كردن له گهلئ:

ده ست هيټان به سهر سهرى مندا له به مبه به ستى گهمه و يارى، شادى و
به خته ووهى هه به بژ مندا له. له بهر نه وه پيغه مبه ر ﷺ له ژور بژنه دا مكورپوه
له سهر ده ست هيټان به سهر سهر دا، وه كه نه نه س گيژاويه ته وه كه گوتويه تى:
(پيغه مبه رى خوا ﷺ سهر دانى نه نساريه كانى ده كرد و سلاوى له مندا له كانيانى
ده كرد و ده ستى به سهر دا ده هيټان).^۲

عبداللہى كورى جه عفر ﷺ گوتويه تى: (پيغه مبه رى خوا ﷺ ده ستى
به سهرم دا هيټان).^۳

۳- به باشى پيشوازي كردنى مندا لان و به باشى دواندنيان:

مندالان ته ماشاى په فتارى گه ووران ده كهن، به شيويه كى به رچاو تيبينى
كاردانه وهى كرداره كانى گه ووران به رامبه ريان ده كهن، كه په ننگه مندا لان په چاوى
نه كهن، پيغه مبه رى خوا ﷺ مكورپوه له سهر گرنگيدان به باشى پيشوازي
كردنى مندا لان و پيك گه يشتيان له لايه نه جيا جيا كاندا وه:
نه بو هوره ربه ﷺ گيژاويه تيه وه كاتى به رى ميوه پيډه گه يشت پيغه مبه ر

^۱ أخرجه البخاري برقم (۵۹۹۷) و مسلم برقم (۲۳۱۸).

^۲ أخرجه النسائي برقم (۸۳۴۹).

^۳ أخرجه الحاكم في المستدرک ج ۱/۳۷۲.

ﷺ ده هات و ده یفه رموو: (خوایه شاره که مان پیروژ بکه ی، خوایه به ره که ت بخه یه به روبومه کا مان و کی شان مان، به ره که ت له گهل به ره که ت)، پاشان ده یدا به بچو کترین که س که له وی ناماده ده بو .

له جابره وه ﷺ گیرپراوه ته وه که گوتویه تی: (له گهل پیغه مبه ری خوا بو یس ﷺ جا بانگه یشت کراین بو نان خواردن، له ریگادا حوسه یین له گهل مندالان یاری ده کرد، پیغه مبه ریش ﷺ له پیش خه لکه که به په له پوی و پاشان دهستی کرده وه و لیتره و له وی رای ده کرد، پیغه مبه ری خوا حوسه یینی به پیکنه یین ده هیئا، هه تا گرتی و دهستیکی خسته چه ناگه یه وه و دهسته که ی تریشی له نیوان سه ری و گوی، پاشان له نامیزی گرت و ماچی کرد، پاشان فهرموی: ((حسین منی و أنا منه، أحب الله من أحبه، الحسن و الحسين سلطان من الاسباط: حوسه یین له منه و منیش له وم، نهو که سه ی نه وی خو ش ده وی خوا خو شی بو ی، حه سن و حوسه یین له چاکه و خه یدا ئومه تیکن له ئومه ته کان.))^۲

۴- له خوگرتنه وه بو مندالان:

له رواله ته کا نی سۆز و به زه یی بو مندالان نه وه یه، که باوکان ده ست له زۆر پیداو یستی هه لگرن و له خو یان بگرنه وه له بهر مندالان.

له نه نه سه وه ﷺ گیرپراوه ته وه که گوتویه تی: ئافره تیك هاته لای خاتو عانی شه (ره زای خوای لی بی) و سی خورمای پی به خشی، جا دایکه که هه ر منداله ی خورمایه کی پیدا و خورمایه کی شی بو خو ی هه لگرت، دو منداله که خورمایه که یان خوارد و ته ماشای دایکیان ده کرد، دایکه که خورما که ی کرده دو له ت و هه ر منداله و له تیکی پی به خشین، جا که پیغه مبه ر ﷺ هاته وه مال، خاتو عانی شه هه واله که ی بو باس کرد. پیغه مبه ر ﷺ فهرموی: ((وما يعجبك

^۱ أخرجه مسلم برقم (۱۳۷۳).

^۲ أخرجه الترمذي برقم (۳۷۷۵) و ابن ماجه برقم (۱۴۴).

من ذلك، لقد رَحِمَهَا اللهُ بِرَحْمَتِهَا صَبِيحَتَهَا: چ شتیک له مه سهرت ده سوچمینی،
به هوی به زهیی هاتنه وهی به منداله کانی؛ خوی گه وره ره چی پیگرد.)^۱

۵- دادگهریی و یه کسانیی له نیوان مندالان:

دیارد هوی جیاوازی کردن له نیوان مندالان و خوش ویستنی یه کیکیان به سهر
نهوی تر، مه خابن دیارد هیه که به زوری له کۆمه لگه که ماندا بهرچاوه، که زۆر
دایک و باوک کورپی گه وره یان خوش تر دهوی، یان کورپی به چوکیان خوشتر دهوی
له برا و خوشکه کانی، یان کچیان خوشتر دهوی له کور یان کور له کچ، جا نه
خوش ویستنه له زۆر جاردا ده بیته پیشیل کردنی به شیکیی مافه کانیان له سۆز
و چاودیزی مندالاندا. نه مهش شوینه واریکی خراب له دهرونی مندالان به جی
دههیلئ، وایان لی ده کات که ههست به وه بکه، که لهو خیزان و کۆمه لگه یه
تییدا ده ژین، خوش ناویستری و بیزارون، نه رهفتاره له گرنگترین هوییه کانی
له ری لادانی مندالان و سهرکیشانیا نه به ره رهفتاری چهوت و ههله.
زۆر فرموده ی پیغه مبه ر ﷺ هاتوه که هانی نه وه ده دات دادگهری له نیوان
مندالان بکریت، ههروا له نیوان نیر و می وه:

له نه نه سه وه ﷺ گپیراوه ته وه پیاویک له لای پیغه مبه ر بو، جا کورپیکی
پیاوه که هاته لای، پیاوه کهش ماچی کرد و له سهر رانی داینا، پاشان کچیکیی
هات و له بهرده می داینا، پیغه مبه ری خواش ﷺ فرموی: ((الا سويت
بینهم؟! نه وه بۆ یه کسانیت له نیوانیاندا نه نواند.))^۲

ههروه ها پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: ((من كانت له أنثى فلم يندها، ولم
يهنها، ولم يؤثر ولده عليها، أدخله الله الجنة: هه ره که سیك کچی هه بو،
زینده به چالی نه کرد و به سوکی سهیری نه کرد و کورپه که ی به سهر نه ودا

^۱ أخرجه ابن ماجه برقم (۳۶۶۸). بروایة أخرى.

^۲ أخرجه الميمني في "مجمع الزوائد" ج ۸/ ۲۵۶.

هه‌ئەندە بژارد و خۆشتر نە دەوێست، ئەوا خۆی گەورە دەبیاتە بەهەشت.))^۱
هەروا دەفرموی: ((سووا بین اولادکم فی العطیة، ولو کنت مفضلا احدا
لفضلت النساء: بەیە کسانێ شت بێهەشتە منداڵە کانتان، گەر یەکیکم لە
یەکی تر بە باشتر دانابا، ئافەرەتم بەباشتر دادەنا.))^۲

لە نوعمانی کۆری بە شیرەوێ عليه السلام گێڕاوە ئەوەی کە گوتیوەتی: باوکم هەندێ لە
سامانە کە ی پێ بەخشیم، جا دایکم (عومەرێ کچی رواجە) گوتی: رازی نا بم تا
پێغەمبەری خوا عليه السلام نە کە یە شایەت، جا باوکم چو بۆ لای پێغەمبەر، تا بپێتە
شایەت لەسەر بەخشینە کەم، پێغەمبەری خوا فرموی: "بە گشت منداڵە کانت
بەخشێوه؟" گوتی: نەخێر. پێغەمبەر عليه السلام فرموی: ((اتقوا الله، واعدلوا فی
اولادکم: لەخوا بترسن، سەبارەت بە منداڵە کانتان دادگەر بن.))، جا باوکم لەم
بەخشینە پەشیمان بوو. ^۳

هەروەها یە کسانێ نەکردن لە نێوان منداڵان، پالیا ن دەنێ بۆ دورکەوتنەو لە
دایک و باوکیان و چاکە نەکردن لە گەلیان بەشیوەیەکی خوازاو.

لەبەر ئەوە پێغەمبەر عليه السلام دەفرموی: ((اعدلوا بین اولادکم فی النحل،
کما تحبون أن يعدلوا بینکم فی البر: لە شت بەخشین دا لە نێوان منداڵە کانتان
دادگەر بن، هەروەک چۆن حەز دەکەن لە چاکەکردن دا لە نێوانتان دادگەر
بن.))^۴

بەلام دەبێ ئەوە ناگاداریین، کە ئەو خۆشەویستی و سۆز و بەزەیییە باوکان
دەیدەن بە منداڵان، پێویستە بە چەند رێکخەریک رێک بخەن، لە گەرنگترینیان
ئەمانەن:

^۱ أخرجه أبو داود برقم (٥١٤٦).

^۲ أخرجه البيهقي في "السنن الكبرى" ج ١٧٦/٦.

^۳ أخرجه البخاري برقم (٢٤٤٧) و مسلم برقم (١٦٢٣) و اللفظ لمسلم.

^۴ أخرجه الطبراني في "الكبير".

-خوشویستنی خوا و پیغه مبهره کدی ﷺ و جی به جی کردنی شهرعه کدی و
فرمانه کانی، پیش خوشویستنی منداآ و په یوه ست بون پی پی بگری، نه مهش له
فرمایشی خوی گه وره به پونی ده بیتری:

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ
تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا
حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾: بیژه: نه گهر باب
و برا و ژن و خرمه کان و نهو ماله ی پیداو کرده و کمل و پهل ی بازرگانی که
ده ترسن له بره و کهوی، و خانویه ری پند و دلخوشکهری خوتان، پی له خدا و
پیغه مبهر و غه زاکردن له پتی خوا دا گرینگتره؛ چانور بن تا فرمان له خوداوه
دی، نهوانی له ری لادهرن، خوا شاره زایان نا کا. ﴿التوبة: ۲۴﴾.

هه روا له فرموده ی پیغه مبهر به پونی دهرده کهوی که ده فرموی: ((وَالَّذِي
نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ
أَجْمَعِينَ: سویندم بهوی که گیانی به دهسته بروی هیچ کامیکتان ته او نابی، تا
منی له باوک و منداآ و هه مو خه لکی خوشتر نهویتی.)).

جا منداآ تا قی کردنه و هیه که خوی گه وره نار دویه تی، تا ناده میزادی پی تا قی
بکاته وه و بزانی تا چند مل که چی خوی گه وره ده بیټ و به قهزا و قه ده ری
خوا رازی ده بیټ، هه روا تا چند پله ده کات له پیاده کردنی فرمانه کانی،
کاتیک هم فرمانانه پیچه وانه ی ناره زوه کانی و خوشه ویستی بآ منداآ کانی
ده بیټ.

خوی گه وره ده فرموی: ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ: نهو دارایی و

منالانہی ہمتان، مایہی نزمونن ﴿التغابن: ۱۵﴾.

لہ پیغہ مبروہ ﷺ گپراوہ تہوہ کہ فہرمویہ تی: ((إِنَّ الْوَلَدَ مُبْخَلَةٌ مَجْنُونَةٌ
مَجْهَلَةٌ مَحْزَنَةٌ: منداں مایہی بہ خیلی و ترسنوکی و نہ زانی و پہ ڈارہی یہ.))

مانای نہ مہش تہوہیہ کہ خوشہ ویستی زوری باوک بؤ منداآلہ کھی، پالی
دہنی بؤ رہ زیلی کردن تا مکور بئ لہ سر مانہوہی سامانہ کھی، ہروہا پالی
دہنی بؤ نہ زانی و کوشش نہ کردن بؤ داوا کردن زانست لہ بر سہرقال بونی بہ
منداآلہ کھی و لہ ترسی جیابونہوہی، ہروا پالی دہنی بؤ ترسنوکی لہ ترسی
تہوہی نہ بادا بکوژری و پاش تہو منداآلہ کھی ون بیی، جا ہمو تہمانہ
خوتختہی شہیتانہ، چونکہ رزق و روزی و تہمدن بہ تہندازہ دانراوہ.

لہ قورثانی پیروزدا خوی گہورہ بؤی باس کردین، کہ چؤن کاتیک زور
خوشیستی ئیبراہیمی بؤ ئیسماعیلی کوری بینی، کہ خوی گہورہ دواہی
تہمدنیکی گہورہ و بئ تومیدی لہ منداں بون پی بہ خشی، ئیبراہیمی تاقی
کردہوہ بؤ تہوہی دہرکہوی، کہ خوشہ ویستی ئیبراہیم بؤ ئیسماعیل، ہرگیز
لہ بہ جئ ہینانی فہرمانی خوی نہ کردبو. جا فہرمانی کرد بہ سہرپرینی
ئیسماعیل، ئیبراہیمیش (الکحل) پلہی کرد لہ جئ بہ جئ کردنی فہرمانی خوا،
تہوہوہیستی سہری بری، بہ لام خوی گہورہ بہرانیکی نارد لہ جیاتی
کورہ کھی سہری بری، دیارہ تہمہش راگہ یاندنی سہرکوتنی ئیبراہیمہ لہ
تاقی کردنہوہ کدا.

خوی گہورہ دہ فہرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ
الَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
عِلْمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ
سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَعَاخِرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ

^۱ أخرجه البيهقي في "السنن الكبرى" ج ۱۰/۲۰۲.

اللَّهُ وَآخَرُونَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَأَتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ
خَيْرٍ نَجِدْهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ: پهروه رندهرت ناگداره که تو و هیندیک لهو که سانهی ده گهل تو دان،
نزیک دو بهش له سی بهشی شهو شهوگاره و نیوهیی و سی به کیشی، بزو
شه و نویژان هه لده ستنه وه، هر خوداشه که نه ندازه بو شهو و روژان داده نی، شهو
ده زانی هر گیز بوتان ناژمی دری، شهو چاوپویشی لی کردن. ده سا هر له
قورثانه که - چه ندی بوو ده لوی- بخوینن، خوا دهیزانی هیندیکو نه خوش
ده کهون؛ هیندیکیشان بو بژیوی خودا پیدا، به ولاتا بلاو دهن، کومه لی کیش
له رای خوا ده چنه خهزا؛ سا چه ندی بوتان بوو ده خوا، لی بخوینن، نویژ بکه ن و
زه کات بده ن و مالتی خوستان به ده سته و او - به ده سته و او یکی په سندن - بده ن
به خوا، هر پیش باری به ری بکه ن، باشته که ی لای خودا پیو ده گاته وه، و ی پای
پاداشتی گه وره تر، هر بوردن له خوا بخوازن؛ خوا له گوناها ن خوش ده بی و
دلوثانه المزم/ ۲۰.

هروه ها پیغه مبهری نازیزمان محمد ﷺ به مردنی شیراهیمی کوری تاقی
کرده وه پیغه مبه ریش به قهزا و مل که چ بون به قه ده ری خوی گه وره رازی بوو.
نه و ته به ناوبانگه شی لی نه قل کراوه، که پره له سوز و به زهیی و باوه ری
راستگو و ته و او: "إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا
وَأَنَا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ: چاو فرمی سک ده ری نی و دلش په ژاره
ده بی، به لام شتیک نالین مه گهر په روه ردگارمان پی ی رازی بی. نیمه ش شهی
شیراهیم به مردنی تو خه مبار و په ژاره یین.))

به لام پیغه مبه ر ﷺ سهر پای خه مبار بونی مل که چه و رازی به به وهی خوا

^۱ أخرجه البخاري برقم (۱۳۰۳) و مسلم برقم (۲۳۱۵).

هەلێ بژاردووە، خەم و پەژارە لە پەزامەندی و ئیمانی دەرنەهێنا.

پروانە و یتیمەکی تری ئارام نەگرتن لە کاتی مردنی منداڵدا، کەنەنەسی کورپی مالک عليه السلام دەگێڕێتەوە، کەوا پێغەمبەر ﷺ بەلای ئافەرەتیکەوێ تێپەڕی لە لای گۆڕێک دەگریا، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمو: (لە خوا بترسە و ئارام بگرە)، ئافەرەتە کە گوتی: لێم گەڕێ ئەوەی من توشم بووە، تۆ توشی نەبوی، ئافەرەتە کە نەیدەزانی ئەو پێغەمبەرە، جا بە ئافەرەتەکیان گوت: ئەو پێغەمبەر بو ﷺ، جا ئافەرەتە کە چووە بەردەرگای پێغەمبەر ﷺ دەرگاوانی لی نەبو بە پێغەمبەری گوت: من تۆم نەناسی کە پێغەمبەری، پێغەمبەریش ﷺ فەرموی: ((إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى: بەراستی ئارام گرتن لە سەرەتای بەند و موسیبه تەو هیه.))

خوای گەورە بە بەردەوامی بەندەکانی بەنەخۆش بون و مردنی منداڵەکانی تا قی دەکاتەو و بۆ دەرکەوتنی پادە زالی بونی خۆشەویستی خوا بەسەر خۆشویستی کەسانی تر لە دلیاندا، جا گەر تا قی کردنەو کەیان بەسەرکەوتویی بپی، ئەوا لە خوای گەورە زیاتر نزیک دەبێتەو و بەخشین و پەزامەندی خوا بە دەست دینی.

پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ((ما يزال البلاء يعول بالؤمن والمؤمنة في نفسه وولده وماله، حتى يلقي الله وما عليه من خطيئة: هەردەم بەلا و ناخۆشی و موسیبهت بەسەر پرواداری پیاو و ژن دادەبەزی، لە خودی خۆی و منداڵەکی و مال و سامانی، هەتا بەخوای گەورە دەگات کە بەهۆی ئەم بەلایە گوناھی لەسەر نامینی.))

هەروەها ﷺ دەفەرموی: ((مَا مِنَ النَّاسِ مُسْلِمٌ يَمُوتُ لَهُ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ لَمْ يَتْلُوا الْحِنْثَ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمْ: هەر مسوڵمانێک سی

^١ أخرجه البخاري برقم (١٢٥٢) و مسلم برقم (٩٢٦).

^٢ أخرجه الترمذي برقم (٢٤٠١).

مندالې بړۍ که بالغ نه‌بوين، نه‌وا خواي گه‌وره به هژۍ چاکمې به‌به‌زه‌يي بڼون له‌گه‌ليان ده‌يي‌اته به‌ه‌شت.))^۱

له‌ کۆتايي‌دا: ده‌بۍ جه‌خت له‌سمر نه‌وه بکړيتمه‌وه، که له‌سمر دايک و باوکانه پرديک له‌ خۆشه‌ويستي و سۆز له‌ نيوان منداله‌کانيان دروست بکهن. چونکه نه‌مه ياريدې زۆريان ده‌دات له‌پروسمې په‌روه‌رده‌يي، ه‌ه‌روا ياريدې مندالان ده‌دات له‌ وه‌رگرتني‌ پا و ناراسته‌کاني باوکان و فراژوبون و پيگه‌يشتني که‌سايه‌تيان به‌ شيويه‌کي راست و دروست دور له‌ گړۍ ده‌رونيه‌کان، که‌ په‌نگه‌ ببيته له‌مپه‌ر و کۆسپ له‌به‌رده‌م هاتنه‌ ناوه‌وي مندال بۆ‌ ناو کۆمه‌لگه‌ و، ه‌ه‌لس و که‌وت کردن له‌ گه‌ليان به‌شيويه‌کي يه‌کساني و دروست.

ه‌ه‌روه‌ها نه‌رکي دايک و باوکانه، که‌ زۆر ناگادار بڼ له‌ ه‌ه‌لس و که‌وتيان

له‌گه‌ل مندالاندا له‌ سۆز و به‌زه‌يي و نواندندا زيده‌ روځي نه‌کهن؛ چونکه‌ نه‌و کاره

ناکام و نه‌نجامي به‌ پيچه‌وانه‌ي لي ده‌که‌ويتسه‌وه وه‌ک دواکه‌وتني پيگه‌يشتني

ده‌روني و کۆمه‌لايه‌تي مندالان و نه‌توانينيان له‌ ه‌ه‌لس و که‌وت کردن له‌گه‌ل

کۆمه‌لگه‌ به‌شيويه‌کي سمر به‌خو، ه‌ه‌روا دارماني پردي متمانې و وه‌رگرتن له‌

نيوان باوکان و مندالان.

^۱ أخرجه البخاري برقم (۱۲۴۸).

پیشہ‌نگی باش (القوة الحسنة)

پیداویستی خەڵک بە‌پیشە‌نگی باش، لە غەریزه‌که‌یه‌وه هە‌لقولاًوه که‌ له دەرونی گشت ئاده‌میزادێک هە‌شاردراوه، که بریتی‌یه له لاسایی کردنه‌وه، که ئاره‌زویه‌کی پیداگیره، که مندال و لاواز و دار و ده‌سته پالده‌نی لاسایی ره‌فتاری پیاو و به‌هێژ و سه‌رۆک بکه‌نه‌وه، هه‌روه‌ها غه‌ریزه‌ی مل که‌چ بون له که‌رتدا گشت تاکه‌کانی پالده‌نی بۆ شوێنکه‌وتنی سه‌رکرده‌که‌ی و شوێن پێ هه‌لگرته‌ی^۱.
پیشە‌نگی و لاسایی کردنه‌وه له‌لای مندال له‌سه‌ر بونی ئاره‌زوه سروشتیه‌که‌ی ده‌وه‌ستی له لاسایی کردنه‌وه و به‌پیشە‌نگ دانانی شه‌و که‌سه‌ی که‌ پێ‌ی مو‌عجه‌به له شت‌وازی قسه‌کردنی و شت‌وازی جولانه‌وه و هه‌لس و که‌وتی و، ره‌فتار و نه‌ریته‌کانی، له‌به‌ر شه‌وه شتیکی ترسناکه خراپه له ره‌فتاری پیشە‌نگ ببینی، چونکه به‌م ره‌فتاره، هه‌ر که‌سیک لاسایی بکاته‌وه؛ شه‌وا گونا‌هه‌که‌ی هه‌لده‌گری.

شه‌و پیشە‌نگی‌یه باشه‌ی که‌ کو‌ر و که‌چ له دایک و باوکی و که‌س و کاری ده‌بینی؛ گرنگ‌ترین ئامرازه له ئامرازه‌کانی په‌روه‌رده‌ی کو‌ر و که‌چان، چونکه کو‌ر و که‌چ به‌تایبه‌تی مندال زۆر مکو‌ر ده‌بی له‌سه‌ر چاودێری کردنی ده‌ورو‌به‌ری و لاسایی کردنه‌وه‌ی شه‌و ره‌فتارانه‌ی، که له دایک و باوکی و له که‌سانی تر ده‌رده‌چی، که له لای شه‌وه به‌غونه داده‌نری.

له‌به‌ر شه‌وه پێ‌ویسته له‌سه‌ر دایک و باوک زۆر مکو‌ر بن له‌سه‌ر پیشان نه‌دانی ره‌فتاری ناشیرین له‌به‌رده‌می منداله‌کانیان، به‌لکه ره‌فتار و په‌وستی جوان و په‌سندیان پیشان بده‌ن، له‌سه‌ریان به‌زانن، که مندال له‌به‌رده‌می شه‌واندا وه‌کو ئامی‌ریکی وینه‌گرته‌ی سینه‌مایه‌ی، که جو‌له و ره‌فتاره‌کان وینه‌ ده‌گری و

^۱ أصول التربية الإسلامية و أساليبها، ص ۲۵۷.

دهنگ تۆمار ده کات، پاشان هیندهی پی ناچی هه مان ره فتار و وشه له بهردهم دایک و باوکی، یان که له وی نابن دوباره ده کاتهوه.

خوای گه ورهش ناماژهی کردوه به گرنگی پیشه نگیی له پهروه دهی مندالاندا وه که ده فسر موی: ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ نهوانه ی که ده ئین پهروه ردگارمان له هاوسره کامان و وه چه کامان رونایی چاومان پی ببه خشه، بشمانکه پیشه وای له خوا ترسانان. ﴿الفرقان/ ۷۴﴾.

ههروه ها پیغه مبهری خوا ﷺ ناگاداری شاده میزادی به گشتی کردوتهوه بهوهی، هه که سیک کاریگر بی بهره فتاری کهسانی تر، نهوا له ناکامی لاسایی کردنهوه که ی هه لده گری جا به چاکه بی یان خراپه.

پیغه مبهری ﷺ فرمویه تی: ((مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ: هه که سیک ری و شوئیتیکی باش له ئیسلام دابنی، نهوا پاداشتی بو هدی و پاداشتی نهوه شی بو هدی، که کاری پی ده کات هه تا رۆزی قیامت، بی نهوهی هیچ له پاداشتیان کهم بیتهوه، هه که سیکیش ری و شوئیتیکی خراپ له ئیسلام دابنی، نهوا گونا هه کی و گونا هه ی نهوانه ی کاری پی ده کهن هه تا رۆزی قیامته ی بو ده نوسری، بی نهوهی هیچ له گونا هیان کهم بیتهوه.))

پیغه مبهری ﷺ له زۆر هه ئۆست دا ناگاداری له م دیاردهیه ی داوه، به تایبه تی له لای مندالاندا.

له نمونه ی نه مه شدا وه که فرمویه تی ﷺ: ((أَحِبُّوا الصَّيَّانَ وَأَرْحَوْهُمْ، وَإِذَا

^۱ أخرجه مسلم برفق (۱۰۱۷).

وعدتموهم فوفوا، فإهم لا يرون إلا أنكم ترزقوهم: منداالانتان خوش بوی و له گه لیان به به زهیی بن، گهر به لیتنتان پیدان به جی پی به یتن، چونکه نهوان واده یسین که نیه روزیان ده ده نی.))^۱

له عبداللہی کوری عامر رحمہ اللہ گیرا و تهوه، که گوتویه تی: "رؤؤتک دایکم بانگی کردم و پیغه مبهری خوا رحمہ اللہ له مالمان دانیشتبو، گوتی: وهره شتیکت بده می، پیغه مبهر به نافره ته که ی فمرمو: (نه تو یست شتی پی ببه خشی؟) نافره ته که گوتی: ویستم خورمای بده می. جا پیغه مبهر رحمہ اللہ پی پی فمرمو: ((أَمَلْ إِيَّاكَ لَوْ لَمْ تُعْطِهِ شَيْئًا كُتِبَتْ عَلَيْكَ كِذْبَةٌ: گهر شتیکت نه دابایه، نهوا به درو له سهرت ده نوسرا.))^۲

لهم دو فمرموده یی پیشو تیینی نهوه ده که یین، که ناگاداری و وریایی پیغه مبهر رحمہ اللہ ی تیدایه بو دایک و باوکان، که ره فتاری وا نه کهن مندااله کانیان متمانه یان پی نه می نی، که به هوسهوه کرداری ناراسته و رینمای کردنیان وهرگرتنی له لایه منداالانهوه زور زه حمت بی. له بهر نهوه له سهز دایک و باوک پیویسته زور سور بن، که نه هیلن منداالان بهرام بهریان بی متمانه بن.

گویم له ماموستام شیخ ره مهزان دیب بوو (خوا بیپاریزی) که گوتی: جاریک به کوره کهم گوت، گهر (جوزنی عم) له بهر بکه ی پایس کلیکت بو ده کرم، گهر (ده) جوزنت له بهر کرد ماتوریکت بو ده کرم، گهر هه مو قورنانت له بهر کرد ئوتومبیلیکت بو ده کرم، جا کوره که له خوشیا چوه لای شیخ نه حمده گفتارو و پی پی گوت: شیخ ره مهزان نه م به لینه ی پیداو، شیخ نه حمده گوتی: نه ری راسته تو به لیتنت به کوره کهت به مه و به مه داوه؟ گوتی: به لی، پی پی گوت: جا به راستی ده توانی نه وه ی به لیتنت پیداو بو ی بکری؟ گوتی: نه خیر، شیخ نه حمده گوتی: نه که ی به لیتن به کوره کهت بده ی، که ناتوانی به جی پی بی نی، چونکه به مه

^۱ أخرجه الطحاوي.

^۲ أخرجه أبو داود برقم (۴۹۹۱).

متمانەى پیت نامینى.

ئەو ەى جىتى تىبىنى يە ەز كەرن بە لاساى كەرنەو ە لەلەى مندال، ەەر لە سەرەتەى سالى يە كەمى تەمەنى مندالەو ە دەست پى دەكەت، كە لە جولانەو ە و رۆشەتن و دانىشتن و تەماشاكەرنى بەدەردەكەوى و لەگەلى گەشە دەكەت، لەكەتى زمان كەرنەو ەى وەكو توتى ئەو وشانەى كە لە دەوروىەرى گوى بىستى دەبى دەليتەو ە، بە لە ماناكەشى تى نەكەت، جا لەگەل گەشە كەرن و پىگەيشەنيدا ئەم رەفتارەى لە لا دەچەسپى، جا نمونەى كى ديارىكراو لە خىزانى و ناساوەكانى بۆ خوى ەلەدەبۇرى و بە تەواوى ەو لى لاساى كەرنەو ەيان دەكەتەو ە.

لەم قۇناغەدا كور ەز بەو دەكەت، باوكى بكەتە پىشەنگى خوى، كچىش ەز دەكەت، داىكى بكەتە پىشەنگى خوى.

لەگەل سەرەتەى ەرزەكارى (مراھقە) و لاوتى دا مندالان لە دەروەى خىزان دا، بەدواى پىشەنگى يە كى گەرەتر دا دەگەرپىن، پىشەنگى يە ك ئەو سىفەتانەى تىدا بەرجەستە بى، كە ئەوان ەزى پىدەكەن و خەون بە بەدەيەتەنانى دەبين.

لەبەر ئەو دەبين ئەو مندالانەى ەلەيان بۆ نەرەخساو ە لە لاينە كەس و كاريانەو ە ئاراستە و رىنماى بكرىن، پالەوانانى سىنەما و وەرزش و گۆرانى بىزە بەناوبانگەكان دەكەنە نمونە و پىشەنگى ژيانيان.

بەلام گەر داىك و باوك توانيان ئاگادارى ئەم لاينە بن، ئەوا لەسەريان پىويستە ئەم فىترەتە تىر بكەن بە ئاراستە كەرنى مندالان كەوا كەسايەتە ئىسلامىە گەرەكان بكەن بە پىشەنگى خويان، لەسەروى ەمويانەو ە سەروەرى بونەوەر محمد ﷺ.

خوای گەرە دەفەرموى: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي خَلَقْتُكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ لا احزاب/ ۲۱.

نهم پیشه‌نگیش به‌وه دیتته دی که‌وا مندالآن ناراسته بکرتین، بایه‌خ به‌م که‌سایه‌تیه‌نه بدن، هه‌روا کرینسی په‌رتوک و شه‌و چیرۆکانه‌ی که‌باسیان لی‌وه ده‌کات، به‌تایبه‌تی په‌رتوکه‌کانی ژیاننامه‌ی پیغه‌مبه‌ر و ژیان‌ی هاوه‌له‌ به‌ریزه‌کان (ره‌زای خویان لی‌بی)، جا شه‌و کاته مندالآن له‌سه‌ر خو‌شویستیان و مو‌عجه‌ب بون پی‌یان پی‌ده‌گهن و هه‌ولێ چاولێکردنی ره‌فتاره‌کانیان ده‌ده‌ن.

له‌سه‌ر باوکه که به‌باشی له که‌سایه‌تی و نارەزووه‌کانی کورپه‌که‌ی، یان که‌چه‌که‌ی تیب‌گات، هه‌روا له پیشه‌نگی‌یه‌ک بگه‌رێ که له‌گه‌ل شه‌م که‌سایه‌تی و نارەزوانه‌ دا بگو‌نجی.

هه‌روه‌ها له‌سه‌ر دایک و باوکه که سور بن له‌سه‌ر شه‌وه‌ی پیشه‌نگی‌یه‌کی باش بنو‌یتن، که مندال ره‌فتاری باش و ره‌وشتی به‌به‌های لی‌ و هه‌ریگری، بشزانی که منداله‌کانی زۆر سورن له‌سه‌ر چاودێری‌کردنی و وه‌رگرنتی شه‌و کاره‌ی شه‌نجامی ده‌دات و له‌به‌رده‌میان ره‌فتاری پی‌ ده‌کات.

سه‌باره‌ت به چاولێکردنی مندالآن بۆ گه‌وران و چاودێری کردنیان و سوربونیان له‌سه‌ر لاسایی کردنه‌وه‌یان، هه‌والێ یاوه‌ران و پیشینه (سلف) (ره‌زای خویان لی‌بی) وینه‌ی زۆر هاتوه.

له نین عه‌باسه‌وه گێڕاوه‌ته‌وه ﷺ که گوتیه‌تی: (شه‌ویک له‌لای مه‌یونه‌ی پورم^۱ مامه‌وه، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌لسا و له مه‌شکه‌یه‌ک که هه‌لواسرا بو ده‌ستنو‌یژیکی سوکی هه‌لگرت، پاشان نو‌یژی کرد، منیش وه‌کو شه‌و ده‌ست نو‌یژم هه‌لگرت، پاشان له‌لای چه‌پیه‌وه وه‌ستام، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ منی هه‌تایه‌ له‌ی راستیه‌وه، پاشان چه‌ندی حمز کرد نو‌یژی کرد).

له عبدالله‌ی کورپی نه‌بی به‌کره‌وه ﷺ گێڕاوه‌ته‌وه که گوتیه‌تی: (به‌باوکم گوت: باوکه هه‌مو پۆژ گویم لی‌ته ده‌لی: (اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ

^۱ خوشکی دایکی

^۲ أخرجه البخاري برقم (۷۲۶).

عَافِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) سى جاريش دوباره دى ده كه يته وه، سبه ينان و نيواران، نه ويش گوتى: گوى بيستى پيغه مبهري خوا ﷺ بوم، كه نهم دوعا يه دى ده خويند، منيش حه زده كه م سوننه تى نه و جى به جى بكهم.

جا سه رنج بده چون نين عه باس ﷺ مكوپ بوه له سه ر چاود تيرى كردنى پيغه مبهري ﷺ و چاولي كردنى كرداره كه دى بى نه وه دى پيغه مبهري ﷺ داواى نه بجامدانى لى بكات، همروا چون عبدالله چاود تيرى باوكى ده كرد و ويرده كانى له بهر، ده كرد بى نه وه دى باوكى فرمانى نه بجامدانى پى بكات.

بو زياته دلنسابون له كاريگهري پيشه ننگ له ره فتارى مندا لاند، نهم سه ربرديه له سه ر زمانى يه كى له جگه ره كيشانت بو باس ده كه ين، كه ده لى: (توشى به لاي جگه ره كيشان بوم، مندا لى كم هه بو ته مه نى چوار سال بو، به يانيه كى ره مه زان، دواى نه وه دى پا كه تى جگه ره م له نزىك پيخه فم دانابو، نو تيرى به يانيه كرد و نوستم، كاتيك به ده نكي هاوسه ره كه م له خه وه لى سام، كه به گويم چرپاندى بچمه چيشته خانه و ته ماشاى كوره كه م بكهم، منيش چوم بينيم جگه ره دى داگير ساندوه و به ده ميه وه ده كات، كه لى يم پرسى بو چى جگه ره ده كيشى؟ پى ي گوتم: باوكه وهك تو ده كه م).¹

هه مومان ده بينين چون مندا له بچوكه كه دى له بهر ده مى ده وه ستى و كرده وه كانى لاسا يى ده كاته وه له و كاته دى نو تير ده كات يان قورنان ده خوينى يان شتى تر.

هه ر يه كيك له نيمه ده بينى چون مندا له كه دى له بهر ده مى ده وه ستى و لاسا يى كرده وه كانى ده كاته وه، له و كاته دى نو تير ده كات، يان قورنان ده خوينى يان شتى تر ده كات، هه روه ها شتيكى سود به خشه وريا يى بدرى بو نه وه دى باوكان سورين له سه ر نه وه دى مندا له كانيان له گه ل خويان نه به نه نه وه ماله خزم و هاوړي يانه دى كه پيشه نكي باش نين بويان، نه مه ش بو سوربونه له سه ر ره قشار

¹ دور البيت في تربية الطفل المسلم، ص ۷۰.

باشيان و فيترهت پاكيان.

شيتيكي جوانه ليره دا باسي بكهين نهویش نهويه، كه ههندي پسرورديارانى
خواناس هيچ ناموزگاريان نهده دا به پهيرهوانيان، بلكه تنها لهبر دهميان
پيشهنگى باشيان دنواند و خو شهويستيان له دلياندا دهرواند، نه مهش پالى
دهنان به لاسايى كردنه و هيان و پهيره و كردنى مهنه جه كه يان.

له كوتايى دا ده لئين: هدر ناموزگاريه كه دايك و باوك ناراسته مى مندالى
ده كه ن هيچ نرخى نيه، گهر ره فتارى ناموزگارى كار پيچه وانسه ناموزگاريه كه
بو.

لهبر نهوه نه بو نه سوه دى دهئولى سه بارهت به و پياوهى كه ناموزگارى
كه سانى تر ده كات و خوى له بير ده كات، ده لئى:

يا ايها الرجلُ المَعلمُ غيرُهُ هَلَّا لِنَفْسِكَ كانَ ذا التَّعليمِ
إِبْدَأْ بِنَفْسِكَ فَانْهَاساً عَنْ غِيْهَا فَإِذَا انْتَهَتْ عَنْهُ فَأَنْتَ حَكِيمٌ
فَهَنَّاكَ يُسْمَعُ مَا تَقُولُ وَيُشْتَفَى بِالْقَوْلِ مِنْكَ وَيَنْفَعُ التَّعليمُ
لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِيْ مِثْلُهُ عَارٌّ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ
تَصِفُ الدَّواءَ لِذِي السَّقَامِ وَذِي الضَّنَا كَيْمَا يَصِحَّ بِهِ، وَ أَنْتَ سَقِيمٌ

يارىكردن له گهل مندا لان

ناره زوى مندا لان بۆ يارىكردن؛ ناره زويه كى سروشتى يه، كه خواى گه وره بۆ به جى هينسانى زور پتويستى تياياندا دروستى كرده كه تهنها له ميانه ي يارىكردن ده سته بمر ده كرى.

ناره زو نه كردنى مندا ليش بۆ جو له و يارىكردن و خو دوره پهرتيز كردن له كه سنانى تر و ناره زو كردنى بۆ جو له نه كردن ديارده يه كى نه خو شى يه. جا چ به هوى نه ندا مى يه وه بى، يان ده ورنى بى، كه واته له سمر داىك و باوكه گهر هه ستان به م ديارده يه كرد، په له بكهن له تووتيزينه وه ي هوى شه ره فتاره و، چاره سه ريشى بكهن.

زانايانى په و ره ده گه يشتونه ته شه وه ي، مندا ل كاتيك يارى ده كات، پينگه يشتنه هه سته يه كانى و پالنه ره كانى زيره كى و غه ريزه ده ورنه يه كانى و كۆمه لايه تيه كانى گه شه پي ده كات^۱.

سه ره راي شه وه ي يارىكردن بۆ گه و ران نامر ازى كه بۆ پر كردنه وه ي كاتى به تالى، به لام بۆ مندا ل برى تى يه له كارى كى زور گرنگ، جا له ميانه ي رۆچون له يارىكردندا، مندا ل په ره به هه ريه كه له ژيرى و جه سته يى ده دات و ته و او كارى له نيوان شه ركه كۆمه لايه تى و هه لچون و ژيريه كانى به دى ده هينى كه پىك دى له بير كردنه وه و دادو هه ريه كانى ژيرى و چاره سه رى گرفته كان و به په له خه يال كردن، هه روا ژينگه ي سروشتى و ناراسته ي باوكان؛ له ميانه ي يارىكردندا رۆلى هه سم كه ره ده يينى.

ماوه ي پيش چونه قوتا بخانه ش؛ له ميانه ي يارىكردندا ماوه يه كى زور گرنگه بۆ گه شه كردنى ژيرى مندا ل كه پى ده گاته شه و په رى وزه كانى پينگه يشتن.

^۱ علم التربية و سيكولوجية الطفل، ص ۱۹۷.

ههروه‌ها له‌میان‌ه‌ی یاریکردندا؛ منداڵ‌شاره‌زایه‌کانی پینشوی دو‌باره ده‌کاته‌وه هه‌تا بتوانی وه‌ری بگری و بیته به‌شیک له‌که‌سایه‌تیه‌که‌ی. هه‌روا یاریکردن منداڵ‌ئاماده ده‌کات بۆ رها‌تن له‌ئایینه‌ده‌شوه‌یش له‌میان‌ه‌ی وه‌لام دا‌نبه‌وه‌نوییه‌که‌نه‌وه ده‌بیته، که‌کاتی یاریکردنی پێی هه‌لده‌ستی، له‌به‌ر شه‌وه یاریکردن له‌لای منداڵ‌به‌وه ته‌ماشانا‌کری، که‌کات به‌فیرو‌دان بی، به‌لام له‌سه‌ر به‌ره‌تیک که‌ یاریکردن پێویستی گه‌شه‌کردنی منداڵه.

ئه‌و باو‌که‌نه‌ی منداڵه‌کانیان بی‌به‌ش ده‌که‌ن له‌یاریکردن له‌مالدا، یان له‌گه‌ل منداڵانی دراوسێ‌کان دا؛ شه‌وا منداڵه‌کانیان بی‌به‌ش ده‌که‌ن له‌پێویستیه به‌ره‌تیه‌کانی گه‌شه‌کردن^١.

دکتۆر محی‌الدین توق^٢ باسی کردوه، که‌ یاریکردن چه‌نده‌ها سود و به‌های هه‌یه، که‌ له‌به‌ر گرنگی‌یه‌که‌ی وه‌کو یاریده‌دانیک به‌کاری ده‌هینین، چه‌ند شتیکی پێویستی تریشی بۆ زیاد ده‌که‌ین:

١- به‌های جه‌سته‌یی: یاریکردنی چالا‌که‌نه پێویسته بۆ گه‌شه‌کردنی ماسوله‌که‌کانی منداڵ، هه‌روا پێویسته بۆ بزواندنی سو‌ری خو‌ین و به‌جی هینسانی شه‌رکه‌کانی نه‌ندامه‌کانی له‌ش به‌شپوه‌یه‌کی راست و دروست.

٢- به‌های په‌روه‌رده‌یی و فیترکردن: یاریکردن بو‌ار له‌به‌رده‌م منداڵ‌خو‌ش ده‌کات، تاوه‌کو له‌میان‌ه‌ی که‌ل و په‌له جیا‌جیا‌کانی یاریکردن شتی زۆر فیتر بیته، وه‌ک ناشنا‌بو‌نی منداڵ به‌شپوه‌ جو‌راو‌جو‌زه‌کان و په‌نگه‌کان و قه‌باره‌کان و جل و به‌رگ، هه‌روا منداڵ له‌میان‌ه‌ی یاریکردندا چه‌ند زانیاری و کارامه‌یی‌ک ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، که‌ ناتوانی له‌سه‌رچاوه‌ی تر ده‌سته‌به‌ری بکات.

٣- به‌های کو‌مه‌لایه‌تی: منداڵ له‌میان‌ه‌ی یاریکردندا فیتری چۆنیه‌تی دروستکردنی په‌یوه‌ندی کو‌مه‌لایه‌تی له‌گه‌ل که‌سانی تر ده‌کات، هه‌روا چۆن

^١ منهج التربية النبوية للطفل، ص ٢١٥.

^٢ منهج التربية النبوية للطفل، ص ٢١٦.

به سه ركه وتوبى هه لئس و كه وتيان له گه لدا بكات، هه روه ها له ياريه كهيدا هه لده ستى به به جى هيتانى چهنده ها رۆلى كۆمه لايه تى، كه ياريدهى ده دات له تىگه يشتنى سروشتى هه مو رۆلىك له كۆمه لگه دا، ناماده شى ده كات كه له ناينده دا سه ركه وتو بى له به جى هيتانى نه ركه كۆمه لايه تيه كهى، هه روه ها فيرى به خشين و وه رگرتن و ژيانى هاريكاري ده بيت.

٤- به هاى پره وشتيى: مندا ل له ميانه ي ياري كردن دا فيرى چه مكه كانى چه وت و راست ده بيت، هه روه ها فيرى كه ميك له چه مكه كانى دادگه رى و راست گۆبى و ده ستپاكي و خۆراگه رى و وازه يتان له خۆپه رستى ده بيت، له پيتاو يارى كردن له گه ل كۆمه له كه دا، هه روا فيرى گيانى وه رزشى ليپورده يى ده بيت.

٥- به هاى داهيتان: مندا ل له ميانه ي ياري كردن دا تواناي زۆرى دروست كردن و پتكه يتان و كۆكرده وه و به نه زمون كردنى بپۆكه روته كانى بو ناشكرا ده بيت.

٦- به هاى خودى (الذاتى): مندا ل له پرى ياري كردندا زۆر شت ده باره ي خۆى بو ناشكرا ده بيت، وه ك زانينى توانسته كانى و كارامه يى و ليترانينى و ناره زوه كانى، نه مه ش له ميانه ي هه لئس و كه وت كردنى له گه ل نه وانه ي به شدارى ياري كردنه كه ده كه ن و خۆى پى يان به راورد ده كات. هه روه ها له ميانه ي گرفته كانيه وه فيرى شت ده بيت و چۆنيش له گرفته كانى ده ربا ز ده بيت.

٧- به هاى چاره سه رى ده رونى: ياري كردن رۆلىكى گه وره ده بينى له چاره سه ر كردنى نه خۆشى و قهيرانه ده رونيه كان و، نه هيشتنى پودانى به ر له هه بونى، چونكه مندا ل له پرى ياري كردنه وه ده توانى شله ژانى ده رونى له خۆى لايبات، كه له و كۆته جيا جيا يانه پهيدا بو، كه به سه رى دا ده سه پيترى، له به ر نه وه ده بينين نه و مندا لانه ي له مالىك ده ژين، كه كۆت و فه رمان كردن و قه دهغه كردنى تىدايه؛ زۆرتر له مندا لانه ي تر يارى ده كه ن. هه روا ياري كردن

باشترین هۆیه‌کانی لایبردنی دوزمینی خه‌فه‌کراوه، که له‌لای منداڵ هه‌یه.

هه‌مو نه‌وانه‌ی که باس کرا گرنگیه‌تی یاریکردنی منداڵان و رۆڵی گرنگیمان بۆ ده‌رده‌که‌وی له‌ لایه‌نه جیا‌جیا‌کانی ژیا‌نیاندا. له‌به‌ر شه‌وه پتویسته له‌سه‌ر باوکان سوربن له‌سه‌ر دانانی کاتی تاییه‌ت و شوێنی گونجاو بۆ یاریکردنی منداڵان، هه‌روا سازدانی یاری گونجاو که له‌گه‌ڵ ته‌مه‌ن و توانسته‌کانیان بسازی. له‌به‌ر شه‌وه له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ گیراوه‌ته‌وه که فەرمویه‌تی: ((إلهوا والعسوا،

فاني أكره أن يرئ في دينكم غلظة: گالته و گه‌پ و یاری بکه‌ن، چونکه هه‌زناکه‌م ئاینه‌که‌تان به‌توندی و تیژی ببینری.))

گومانی تیدا نیه که به‌ره‌می چاوه‌روانکراو له‌ یاریکردنی منداڵاندا په‌یوه‌ندیه‌کی توندی به‌هه‌ڵبژاردنی شه‌و یاریانه‌ی، که ده‌بیته‌ مایه‌ی به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی فیکری و کۆمه‌لایه‌تی منداڵ، هه‌روا کارامه‌یی و لیژانی نوێی بۆ به‌ده‌ست ده‌هێنی.

له‌سه‌ر دایک و باوکه‌ ناگادار بن، که پتویستی که‌چان بۆ یاریکردن جیاوازی هه‌یه له‌ پتویستی کورپان؛ که‌چان به‌سروشتی خۆیان ئاره‌زوی شه‌و یاریانه ده‌که‌ن، که ئاماده‌ی ژیا‌نی خێزانیان ده‌که‌ن و رۆڵی دایکایه‌تی ده‌بینن، وه‌ک بایه‌خ دان به‌بوکه‌ شوشه و که‌ل و په‌له‌کانی و پێداویستی‌یه‌کانی مال، کورپانیش ئاره‌زوی یاریه‌کانی پێکه‌وه‌نان (ترکیب) و خانو دروست کردن و جه‌نگ و شار دروست کردن و کرپن و فروشتن ده‌که‌ن.

زانایانی مسوولمانان له‌ زۆر شوێن جه‌ختیان کردوه له‌سه‌ر گرنگیه‌تی یاریکردن و وه‌رزش بۆ منداڵان، نمونه‌ی شه‌مه‌ش وته‌ی ئیبن مسکویه، که له‌ کتێبی (ته‌هذیب الاخلاق) دا گوتویه‌تی:

(پتویسته له‌ هه‌ندێ کاتدا ری به‌کور بدری چه‌ند یاریه‌کی جوان بکات که به‌سیته‌وه له‌ ماندویه‌تی په‌روه‌رده، یاریه‌که‌ش ئازار و ماندویونی زۆری نه‌بی،

¹ أخرجه البيهقي في "الشعب" برقم (٦٥٤٢).

که بوه خورتیکی خورت^۱، نهوا کورده که لهسەر ږوښتن و جوته کردن و وهرزش و پاشان سواربونی تهسپ رادههیتري).

نیمام غه زالی دهلی: (ږیگری کردنی مندا ل له یاری کردن و هه رده م ماندو کردنی به فیر کردن، دلی ده مری و زیره کی ناهیتلی و ژیا نی لی تال ده کات هه تا وای لی دی فیل ده دوزیتته وه بو نه وهی لی ده ریا ز بی).

یه که م هوی سوربونی زانا یانی مسولمانان لهسەر پیدانی مندا لان به به شیک ی پیویست بو یاری کردن نه وه یه، که پیغه مبه ر هانی مندا لانی داوه به یاری کردن، له زور شوینیش بریاری لهسەر داوه.

له خاتو عائیشه وه (ږه زای خوی لی بی) که فرمویه تی: ((كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَأَنَّ تَأْتِيَنِي صَوَاحِبِي، فَيَعْمَقْنَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ، وَكَانَ يُسْرِهِنَّ إِلَيَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِيَ: له لای پیغه مبه ری خوا یاریم به بو که شوشه کانم ده کرد و هاوړیکانم ده هاتنه لام و له بهر پیغه مبه ری خوا ده ږوښتن و به دوامیاندا ده نارد و له گه لم دا یاریان ده کرد.))

هه روا پیغه مبه ر هانی فرمویه تی: ((عرامة الصبي في صفرة زيادة في عقله في كبره: زیاده یاری کردن مندا ل له بچو کیه وه، زیاده کردن ژیریه تی له گه وه بی دا.))

پولی باوکان له یاری کردن له گه ل مندا ل اندا:

باوکان ږو لیکي زور گه وړه ده بینن له یاری کردن مندا ل اندا، له پیشمه باسان کرد، که چو ن شهر کی باوکانه هه لسن به دانانی کات و شوینی گونجاو بو.

^۱ خورت: توانا، بهیتر، به قوه و ت.

^۲ إحياء علوم الدين ج ۷۳/۳.

^۳ أخرجه البخاري برقم (۶۱۳۰) و مسلم برقم (۴۹۳۱).

^۴ أخرجه الحکيم في نور "نوادير الاصول" برقم (۱۰۱۵).

یاریکردنی مندالان و یاری گونجاویان بۆ هه‌لبژێرن. هه‌روا له‌ ئهرکی باوکانه‌ گهر به‌شیکێ بچوکیش بۆ له‌ کاتی خۆیان ته‌رخان بکه‌ن بۆ یاریکردن له‌ گه‌ڵ منداله‌کانیان، چونکه‌ ئهم به‌شداری کردنه‌ی نێوان باوکان و مندالان سودی زۆری هه‌یه‌، که‌ گرنگترینیان باس ده‌که‌ین و بریتین له‌:

۱- به‌شداری کردنی باوکان له‌ یاریکردنی منداله‌کانیان؛ باوکان تریسک ده‌کاته‌وه‌ له‌ مندالان، خۆشه‌ویستی مندالان بۆیان زیاد ده‌بێت، ئه‌مه‌ش به‌زۆری یاریده‌ده‌ر ده‌بێت بۆ وه‌رگرتنی ئاراسته‌کان و ئامۆژگاریه‌کانیان.

۲- یاریکردنی باوکان له‌ گه‌ڵ مندالان رینگه‌ خۆش ده‌کات بۆ باوکان، که‌ ئاشنا بن به‌ بیروکه‌کانی مندالان، هه‌روا له‌ میانه‌ی یاریکردنه‌وه‌ به‌شیوه‌یه‌کی ئاراسته‌وه‌خۆ ده‌توانن ئاراسته‌یان بکه‌ن.

۳- یاریکردنی باوکان له‌ گه‌ڵ مندالان؛ وا له‌ باوکان ده‌کات ئاره‌زه‌وه‌کانی مندالان بدۆزنه‌وه‌، که‌ ئه‌مه‌ش یاریده‌ی زۆریان ده‌دات بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ئایینده‌یاندا رینگای گونجاویان بۆ هه‌لبژێرن.

۴- هه‌روه‌ها به‌ یاریکردنی گه‌وران له‌ گه‌ڵ مندالاندا، مندالان هه‌ست به‌ به‌های که‌سایه‌تیان ده‌که‌ن و متمانه‌ به‌ خۆیان زیاد ده‌کات.

سه‌باره‌ت به‌ یاری کردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ گه‌ڵ مندالان، وێنه‌ی زۆر هه‌یه‌، که‌ به‌لگه‌ی گرنگیدانی پیغه‌مبه‌ره‌ به‌م کاره‌، وه‌ک:

له‌ ئه‌بو ئه‌یوبی نه‌نساری رضی الله عنه گێڕاوه‌ته‌وه‌ که‌ گوئیه‌تی: چومه‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هه‌سەن و حوسەین له‌ به‌رده‌می، یان له‌ ژووره‌که‌ی یاریان ده‌کرد، له‌ گێڕانه‌وه‌یه‌کی تردا له‌ سه‌ر سه‌کی یاریان ده‌کرد، جا گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا خۆشت ده‌وێن؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: ((وکیف لا أحبهما، وهما ریحانتای من الدنیا أشمهما: چۆن خۆشم ناوێن، ئه‌وانه‌ له‌ دنیا ره‌یحانی منن بۆنیان ده‌که‌م)).

^۱ أخرجه المصنف في "مجمع الزوائد" ج ۹/ ۱۸۱.

له عومەری کوری خەتتابەووە ﷺ گێڕاوەتەووە که گوتیوەتی: حەسەن و حوسەینم لەسەر شانی پیڤەمبەری خوا ﷺ بینی، گوتم: باشترین سواری لە ژێرتانە، پیڤەمبەری خوا ﷺ فرموی: "ئەوانیش باشترین سوارچاکن"^۱.
 له جابرەووە ﷺ گێڕاوەتەووە که گوتیوەتی: لەگەڵ پیڤەمبەری خوا ﷺ بوو خواردن بانگ کراین، حوسەینیش لەریگا لەگەڵ منداڵان یاری دەکرد، جا پیڤەمبەر ﷺ لەبەردەمی خەڵکە که پەلەمی کرد و پاشان دەستی کردەووە و لیڤە و لەوی پای دەکرد. پیڤەمبەری خوا ﷺ بە پێکەنینی دەهینا هەتا گرتی دەستیکی خستە ژێر چەناگی و ئەوی تریش لە نێوان سەری و گۆیەکانی، پاشان لە نامیزی گرت و ماچی کرد، پاشان پیڤەمبەر ﷺ فرموی: ((حسین مني وأنا منه، أحب الله من أحبهما، الحسن و الحسين سلطان من الاسباط: حوسەین لەمنە و منیش لەوم، خوا ئەو کەسە ی خوش بوی، که ئەوانی خوش دەوی، حەسەن و حوسەین لە چاکە و خەیردا نۆمەتێکن لە نۆمەتەکان))^۲.
 تەنانتە پیڤەمبەری خوا ﷺ لە کاتی نوێژدا لە یاری و گەمە ی منداڵان هەراسان نەدەبو.

بەرائی کوری عازب ﷺ گێڕاویەتەووە و گوتیوەتی: پیڤەمبەری خوا ﷺ نوێژی دەکرد، جا حەسەن و حوسەین، یان یەکیکیان (رەزای خوا ی لی بی) هات و سواری سەر پشتی بو، فرموی: ((نعم المطية مطيتكما: باشترین سواری سواریە کەتانە))^۳.

له نین مەسعود ﷺ گێڕاوەتەووە، که گوتیوەتی: پیڤەمبەر ﷺ نوێژی دەکرد، که سوچدە ی دەبرد حەسەن و حوسەین لەسەر پشتی بازیان دەدا، جا گەر ویستیان نەهیتلن بچنە سەر پشتی؛ پیڤەمبەر نامازە ی بوو دەکردن که لی یان

^۱ أخرجه المهيمن في (مجمع الزوائد) ج ۹/ ۱۸۲.

^۲ أخرجه الترمذي برقم (۲۷۷۵) و ابن ماجه برقم (۱۴۴).

^۳ أخرجه المهيمن في مجمع الزوائد ج ۹/ ۱۸۲.

گه پښ، کاتې له نوږ ته و او بوو، همدوکی خسته سهر پانی و فهرموی: ((مَنْ أَحْبَبَ فَلْيُحِبْ هَذَيْنِ: همدکه سیټک منی خوښ دهو، با نه وانه شی خوښ بو)).

له عبداللہی کورې شهادت ګټه ګټه پراوه ته وه، که گوتویه تی: پیغه مبهری خوا ﷺ نوږی بو خدک ده کرد، کاتیک حوسه یین هات پیغه مبهری ﷺ له سوچه دابو سواری ملی بو، جا پیغه مبهری سوچه کدی دريژ کرده وه، هه تا خدکه که گومانیان برد، که شتیک رویداوه، کاتیک له نوږه که ته و او بوو گوتیان: نهی پیغه مبهری خوا سوچه که ت دريژ کرده وه، تا گومانان برد که شتیک رویداوی، پیغه مبهری ﷺ فهرموی: "کور که م سواری سهر ملم بوو، منیش حزم نه کرد په له ی لی بکه م، هه تا پیویستی خوی به جی ده هیئی".

جا له وهی پتسو راپینه، که چوڼ پیغه مبهری خوا ﷺ مکور بو له سهر یاری کردنی مندال و به دیه پنانی پیویستی به سروشتیه کانیان له پیوژترین کاتی به یه که گیشتن و پارانه وه بو خوا، که نه مهش به لگهی گرنگی و مه ترسی نه م کاره یه.

جا گرنگ نه وه یه گهوران له کاتی یاری کردن له گمل مندالاندا؛ نه وه بزانش که له سهر یانه دابه زنه ناستی بیر کردنه وهی مندالان و له گمل زانینه سنوردراوه کانیان و کاره ساده کان ری بکه م، دهر باره ی نه مهش پیغه مبهری ﷺ ده فهرموی: ((مَنْ كَانَ لَهُ صَبِي فَلْيَتَصَابْ لَهُ: همد که سی مندالی هدی، با خوی وه کو مندال لیټکات)).

له خاتو عانیشه وه (ره زای خوی لی بی) گوتویه تی: ((پیغه مبهری خوا ﷺ له جدنگی ته بوک یان حونه یین گه راپه وه. له کولیته کدی عانیشه پهرده یه کی

^۱ أخرجه أبو يعلى في "مسنده" برقم (۵۳۶۷).

^۲ أخرجه الحاكم في "المستدرک" ج ۳/ ۱۶۶.

^۳ ذكره الهندي في "کرم العمال" برقم (۴۵۴۱۳).

هه‌بو و با هه‌لی کرد، جا لایه‌کی په‌رده‌که بو‌که شوشه‌کانی عایشه (ره‌زای خوی لی‌بی) به‌دیار خست، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: "عایشه نه‌مه چی‌یه؟" گوتی: بو‌که شوشه‌کامن، جا له نیوانیاندا ماینیکی تیتدا بو‌که دو بالی هه‌بو. پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: "ئه‌وه‌ی له ناوه‌راستیان ده‌بینم ئه‌وه چی‌یه؟" گوتی: ماینه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: ئه‌وه چی‌یه له‌سه‌ری؟ گوتی: دو باله، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرموی: "ماین و بالی هه‌بی؟!" گوتی: ئه‌ی نه‌تیستوه که سوله‌یمان نه‌سپی بالدار ی هه‌بو؟ خاتو عایشه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیکه‌نی، هه‌تا ددانه‌کانی به‌دیار که‌وت.))

له عبداللهی کوری حارس ﷺ گیرپراوه‌ته‌وه که گوتیه‌تی: (پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ عبدالله و عبیدالله و زور له ئه‌وه‌ی عه‌باس (ره‌زای خویان لی‌بی) ریز ده‌کرد، نینجا ده‌یفه‌رمو: "مَنْ سَبَقَ إِلَيَّ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا: هه‌ر که‌سیک پیتشپه‌رکی بکات بۆ ئه‌وه‌ی بێته لای من ئه‌وا ئه‌وه و ئه‌وه‌ی بۆ هه‌یه.))

عبدالله گوتی: جا ئه‌وان پیتشپه‌رکیان ده‌کرد، که بگه‌نه لای، ئه‌وانیش ده‌که‌وته سه‌ر پشت و سینگ پیغه‌مبه‌ر، پیغه‌مبه‌ریش ماچی ده‌کردن و له نامیزی ده‌گرتن.

جا له روانگی ریبیری دابه‌زین بۆ ناستی منداڵ له‌کاتی یاریکردن له‌گه‌لیدا، یه‌کی له زانایانی په‌روه‌رده ده‌لی: (با منداڵه‌کاتتان گه‌مه له‌گه‌لتان نه‌که‌ن، به‌لکه ئیوه له‌گه‌لێاندا بکه‌ن، منداڵه‌کاتتان بۆ گه‌شت مه‌به‌ن، به‌لکه ئیوه له‌گه‌لیان بپۆن).^۱

نا به‌م شیوه‌یه گه‌ر باوکان فیزی چۆنیه‌تی یاریکردن له‌گه‌ل منداڵه‌کانیان بون و به‌کرده‌وه ئه‌م یاریه‌یان نه‌ه‌جام دا، ئه‌وا ئاکامیکی په‌روه‌رده‌یی گه‌وره‌ی ده‌بێت

^۱ أخرجه أبو داود برقم (٤٩٣٢).

^۲ أخرجه الهیثمی فی مجمع الزوائد ج ۹/ ۲۸۵.

^۳ العقه بین الاباء و الابناء، ص ۱۰.

له منداآن دا، همروا پمپوهندی نیتوانیان و نیتوان منداآله کانیان پتمو ده بیټ،
 بهمهش ناراسته کانیان له لایان وهرده گیرین و شایانی پمپوهو کردن ده بیټ.
 به پیچهواندی تهمهش، تهو باوکانهی که یاریکردن له گهل منداآله کانیان به
 شتیکی هیچ و پوچ و بچوک بونهوه بویان داده نین؛ تها ماوهیه کی دور ده بینن
 له نیتوانیان و له نیتوان منداآله کانیان، که ناراسته کانیان له سهریان زهحمهت
 ده بیټ، دواپیش بویان ناشکرا ده بیټ، که تهاون زور له که سایه تی و
 پیرۆچکه کانی منداآله کانیان نه زان و بی ناگان.

ههلبژاردنی هاوړی چاک بو مندالان

ناده میزاد به سروشتی خوۍ و پیکهاته کوی بونه وهرتکی کومه لایه تیه، له بهر نه وه ههر له مندالیه وه سوره له سهر پیکه پتنانی توړتک له په یوه نندی هاوړی یه تی له گهل نهو ناسیاوانه ی، که مامه لیه یان له گهلدا ده کات، نم مهیل و ناره زووش په فتاریک نیه له په راوړتدا بی، به لکه کاریگه ری گوره ی هدی ه له سهر ژیان و په فتاری ناده میزاد دا.

دکتور عبدالحمید هاشمی چه ند خالیکی باس کردووه، که گرنگی چونه ناووه ی تاک بو ناو کومه لی هاوړی یان به دیار ده خات. جا له بهر گرنگی ه تی، به کورتی باسی ده که یین:

۱- به دیه پتنانی زور له و پیداویستی یه سهره تای ییانه ی، که به بی هاوکاری کومه لایه تی نایه ته دی.

۲- تیړکردنی ناره زوه دهر ونیه کانی تاک، له میانه ی هه ست کردنی به حسانه وه و شادی و به خته وه ری، له کویونه وه ی له گهل هاوړی یاندا له جه نه کان و شادی ه کان و کاتی موله ته کانی کار.

۳- به خته وه ری پیکه پتنان و ژوانی هاوړی یان و کرداره کانی نوی کردنه وه ی هاوړی یه تی.

۴- ری که خست و تاوتوی کردنی پرایه کانی تاک له میانه ی گوی بیستی پای که سانی تر.

۵- فیروبونی کارامه یی و شاره زایی و نه زمونه کانی ره فتاری، له ریگه ی دیداری که سانی تره وه، نه ویش به پیشه نگی و لاسایی کردنه وه و گفتوگو کردنه وه دپته دی.

۶- یاریده دانی ناده میزاد له سهر ناسینی هه له کانی و سلبیاته کانی له میانه ی تی که لاوی کردن به که سانی تر، چونکه ناده میزاد ناوینه ی برایه که یه تی.

۷- ھاوکاری کردنی کەسانی تر بۆی لە چارەسەرکردنی گرتەکانی لە ڕێگەی راویژکردن و یارمەتی دانی.

۸- ھەست کردن بە نەفس بەرز و بەھێزی لەمیانەی ھەست کردنی تاك، کەوا ئەندامێکە لە کۆمەڵێکدا.

۹- ناسودە بونی تاك و ھەست کردن بە ھێمنی دەرونی ئەمەش لە ئاکامی ھەست کردنیەتی بەوہی، کە ئەندامێکە لە جەستەي ئەو کۆمەڵگەیەي تێیدا دەژی.

۱۰- بەدەستھێنانی بەھای پۆچی و پەوشتی ئادەمیزاد لە ڕێگەی کۆمەڵەوہ.

ئابەم جوړه مړوف مندال بـي يان گهـوره له ھاوړيـانيـهـو زۆر نـهـريت و پـهـوشت و چـهـمـکـان وەرـدەـگرـي، ھـەـروا کارـيـگـهـري ھاوړيـ لهـسـەر ئـادەـمـيزاد له قـۆـنـاغـي مـنـدالـيـهـو زياد دـهـکـات، لـەـبـەر ئەـوـه زۆر گرنگه بەپـيـي توانا ھاوړيـي چاک بـۆ مـنـدال ھـەـلـبـژـيـري.

دەربارەي ئەمە نيام غەزالی دەلي: (مندال قەدەغە بکريت لەقسەي پوچ و ناشيرين و لە نەفرەت (لعنة) و جنيودان و تیکەل بونی ئەوانەي شتيك لەمانەي لەسەر زمان ديتە دەر، چونکە ئەوە مەحالە کە لە ھاوړيـي خراپەوہ دەرەچي، بنەپرەتي پەرورەدەي مندالانیش؛ پاراستنيانە لە ھاوړيـي خراپ).

رەنگه مړوف نـهـريت و پـهـوشت و چـهـمـکـهـکـان له ھاوړيـيـکانـي زياتر وەرـيـگرـي وەك لەوہي کە لە دايك و باوك وەرـيـگرـي.

پيغەمبەريش ﷺ فەرمويەتي: ((الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنِ يُخَالِلُ: مړوف لەسەر ئاييني ھاوړيـيە کەيەتي، جا ھەر يە کيک لەتيوہ با سەرنج

^۱ الرسول العربي المربي، ص ۳۰۵-۳۰۶.

^۲ إحياء علوم الدين ج ۳/ ۷۳.

قورئانى پيروز وريايى داوه له شوينه وارى گه وري هاورى له گزيپنى
پيگى ژيانى ناده ميزاد و له به خته وهرى و به دبه ختيذا.

خوای گه وري ده فهرموى: ﴿فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾^(٥٦)
قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥٧﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ
﴿٥٨﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظْمًا إِذْنَا لَمَدِينُونَ ﴿٥٩﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ
مُطَّلِعُونَ ﴿٦٠﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءٍ الْجَحِيمِ ﴿٦١﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدْتُ
لِلنَّارِ دِينَ ﴿٦٢﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ: بۆ وتويژ پويان
ده كه نه يه كترى، يه كى لهو ناوه دا ئيژى: نه من هه مده ميكم هه بو، لى
ده پرسيم: توش له وانهى كه باوه پريان به خوا ههيه؟ ناخۆ نه گهر ئيمه مردين،
بوينه ناخ و چند ههستى يهك، ههري حيسابان ليده كيژن؟ پرسى: ناخۆ هيج
ناگايه كيتان لى ههيه؟ نه وسا خوڤى چاوى گيڙا، له دور جهه نه مده ديتى،
گوته به خوا ههري وهخت بو له بهينم بهري. نه گهر چاكه ي پهروه رنده ي من
نه بوايه، ئيستا منيش ويراى تو بوم. ﴿الصافات: ٥٠-٥٧﴾

ههروه ها ده فهرموى: ﴿وَيَوْمَ يَعْصِي الْأَمْرُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي
أَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا﴾^(٦٣) يُؤْيَلْتِي لَيْتَنِي لَمَّا أَتَّخَذْتُ فَلَانًا خَلِيلًا
﴿٦٤﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ
خَذُولًا: لهو روژشدا كه ناهه قكار به دهستى خويدا ده نوسى و ئيژى: نه ي
كاشكايه منيش وهل پيغه مبهري چوبامه ري، نه ي غابن، خوژى ههري گيز نه بويا
به دوستى فلان. له پاش نه وهى كه نه م قورعانه م پى گه يشت، ههري نه و منى لى

^١ أخرجه الترمذي برقم (٢٣٠٠).

کلا کرد؛ شهیتان همه می شه مرۆ بهر لا ده کا الفرقان: ۲۷-۲۹.

پیتغه مبهر ﷺ فرموده تی: ((إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُخَذِّبَكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يُخْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً: نموده ی نهو که سدی له گهل مرۆشی چاک داده نیشی و له گهل مرۆشی خراب داده نیشی وه کو هه لگری بۆنی میسک و فوکهری کوره ی شاگره، هه لگری بۆنی میسک یان پیت ده به خشی یان لی ی ده کپی، یان بۆنی خۆشی لی بهر هه ست ده که ی، فوکهری کوره ی ناگریش: یان جله که ت ده سوتیتنی یان بونی ناخۆشی لی بهر هه ست ده که ی.))

له وته ی بهر خیشه وه گوتراوه: پهروه ده کاران چوارن: مامۆستا، پهرتوک،

هاوړی، رۆژگار.

پتییسته له سهر نهو باوکه ی ده یه وی منداله که ی چاک بی، هاوړیکانی کوره که ی بناسی نه مهش به وه ده بیت، که له قوتا بځانه که ی سهر دانی بکات، یان هاوړیکانی بۆ ماله که ی بانگ بکات و پی یان ناشنا بیت، باشتیش وایه باوک هه ول بذات سهر دانی سهر بهر شتیارانی هاوړی یانی کوره که ی بکات له ماله کانیا و ناشنا بیت بهو که ش و ژینگه یه ی تیتدا پتگه یشتون.

ههروه ها له سهر باوکه کوره که ی له گهل خۆی بباته مالی هاوړیکانی، تهاوه کو ناشنا بیت به کوره کانیا و هاوړی یه تیان له گهل بهه ستیت.

گهر باوک نه میتوانی که شتیکی پاک و چاک له هاوړی یان بۆ منداله کانی ساز بکات، نهوا کوره که خۆی کۆمه لیک هاوړی بۆ خۆی داده ی، باوکیش نازانی نهو ژینگه یه چی به که نه م هاوړی یه تیه ی تیتدا گه شه ده کات.

گرنگه ناگاداری بده یین بهرۆلی گه وره ی مزگه وت له دروست کردنی هاوړی یه تی چاک، نهویش له میان یی ناماده بونی کوړ له نویژی به کۆمه ل و چونی

^۱ أخرجه البخاري برقم (۵۲۱۴).

بۆ زنجیره‌کانی زانست و له‌بهرکردنی قورئان، به‌مه‌ش منداڵ ورده ورده ده‌چیتته ناو کۆمه‌ڵی هاوپی‌ی چاک، نه‌وانه‌ی هاوکاریان ده‌که‌ن له‌سه‌ر فه‌رمانبه‌ری خواى گه‌وره و چاک کردنی په‌وشتی.

له‌و کاره‌ گ‌رنگانه‌ی که پتویسته دایک و باوک ره‌چاوی بکه‌ن نه‌وه‌یه، که کهس و کاری منداڵان له‌به‌رده‌م هاوپی‌کانیان ریزیان بگرن، هه‌روه‌ها ریزی هاوپی‌کانیان بگرن و ریزیان بگرن گه‌ر چاکه‌یان لی‌ به‌دی کردن، چونکه نه‌مه په‌یوه‌ندی نیتوانیان و نیتوان منداڵه‌کانیان و هاوپی‌ی منداڵه‌کانیان به‌هێژ و پتسه‌و ده‌کات.

با دایک و باوک ناگادارین له‌ چونی منداڵه‌کانیان بۆ مائی نه‌و هاوپی‌یانسه‌ی، که دایک و باوک هیشتا ناشنا نه‌بونه به‌ کهس و کاریان و حالێ مائیان.

نوستنی منداڵ و وانه‌کردنی له‌ده‌ره‌وه‌ی مائدا:

زۆر له‌ منداڵان هه‌ز به‌ وانه‌کردن له‌ گه‌ل هاوپی‌کانیان له‌ مائیاندان یان له‌ مائی هاوپی‌کانیاندان ده‌که‌ن، جا وێرایی سودی نه‌م چه‌شنه‌ وانه‌ کردنه، شه‌وا پتویستی به‌ ناگاداری هه‌یه، که پێ نه‌دری به‌مانه‌وه‌ی منداڵان له‌ ده‌ره‌وه‌ی مائیاندان، جا مانه‌وه‌که له‌ مائی هاوپی‌کانیان بیت، یان مائی خزمه‌کانیان بیت، مه‌گه‌ر له‌ حاله‌تی زۆر پتویست دا بیت وه‌ک سه‌فه‌رکردنی دایک و باوک، نه‌توانینی مانه‌وه‌ی منداڵان له‌ مائدا به‌بی کهس و کاریان. مانه‌وه‌شیان ده‌بی له‌ لای نه‌و که‌سانه‌ بیت، که متمانه به‌ په‌وشتیان و په‌وشتی خیزانیان ده‌کری.

شتیکێ زۆر به‌سوده بۆ کوڕ و خێزان، که کوڕه‌که به‌ر له‌ ده‌رچونی ناگاداری دایک و باوکی بکات له‌ جوڵه‌ و هه‌لس و کهوتی له‌ ده‌ره‌وه‌ی مائی، هه‌روا هه‌والی شوینی چونه‌ ده‌ره‌وه‌یان پێ بلی.

جا گه‌ر ناچاربو ده‌ریجی هه‌ر ده‌بی ناگاداری خیزانی به‌م ده‌چونه‌ بکات، چونکه نه‌م کاره‌ وا له‌ منداڵ ده‌کات، که هه‌ست به‌وه‌ بکات له‌ لایه‌ن دایک و

باوکیه وه چاودتیره. نه مهش شوینه واریکی دهرونی گه وری ههیه له ساغی و دروستی رهفتار و رهوشتیدا.

پیویسته له سهه دایک و باوک پهیره و (منهج) یکی مام ناوهندی له نیوان توندی و نه رمی دابنیتن له نازادی دان به منداڵ بو چونه دهروهی له گهڵ هاوړیکانیدا، چونکه زور توندی نواندن و بهرته سک کردنه وه ده بیته مایه ی له دهست رویشتنی منداڵ له ژیر پکیفی دایک و باوکی و یاخی بون لی یان. ههروه ها نه رمی نواندن له مه دا منداڵ توشی خراپه کاری ده کات، که واته باشتترین کاروباریش مام ناوه ندیه.

پله پلهیی له پەروره ده دا

پله پلهیی له گۆرینی پەرۆشت و وەرگرتنی چه مکنه کان ریښیر (مبدأ) ټکی پەروره دهبی و فیژکردن ټکی زۆر گرنگه له مامه له کردن له گهل گه وره و منداڵ به یه کسانى.

نیسلام له زۆر کاروباره کاندایه پیره وی ریښیری پله پلهیی له یاسا دانانی کسرو ده وک: قه ده غه کردنی مهی، پیویست کردنی نویژ و رۆژو و زه کات و شتی تریش، شه وهش مانای شه وهیه پله پلهیی ریښیریکی بنه رتهی نیسلامیه.

پله پلهیی له پەروره دهبی منداڵدا، شوینه واری گه وری هیه له یاریده دانی بو لابرندی به ربه ستی ده وونی شه کارانه ی لی داوا کراوه و راهیتانی له سهر به جی هیتانی.

خوای گه ورهش وریایی داوه به پیویستیه تی په پیره وکردنی شه ریگه یه له مامه له کردن له گهل منداڵ و ږیک کردنی په فتاره کانی، شه مهش له نایه تی مؤله ت وەرگرتن (استندان) دا هاتوه وک ده فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَقْدِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَنُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهْرِ وَمِن بَعْدِ صَلَوةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَفَاتٌ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ شهی گه لی خواهن باوه ران! با

شه وانه ی خولام و که نیزی ئیوهن، شه که سانهش له ئیوه که بلوق نه بون، سی جار ئیزنو لی بخوازن: له پیش نویژی به یانی دا و نیوه رۆیان، کاتی شه کان داده نیسن و له پاش نویژی خه وتنانیش؛ که شه سی کاته وه ختی ته نیایی ئیوهیه. له پاش

ئەو، نە بۆ ئىتو قەيدى دەکا، نە بۆ ئەوان، کە بە دەور و بەرتاندا بىن؛ ئىتو
پىکەو تىکەلن. ئا بەم جۆرە خودا نىشانەکانى خۆى بۆ ئىتو ئاشکرا دەکا.
خودا زانای لە کارزانە ﴿النور: ۵۸-۵۹﴾.

جا سەرەپای ئەو، کە منداڵ بەر لە بلوغ بونی بەبى مۆلەتى چوئە ژورەو
بۆ لای دایک و باوکى قەدەغە نى، مەگەر دلتیا بن لەو، کە دەیهوى
تەماشایان بکات کە لە حالەتى پوتى دان، ئەوا خوای گەرە مۆلەتى چوئە
ژورەو، تەنها لە سى کاتدا دانا کە بریتى یە لە: بەر لە نوێژى بەیانی، دواى
نیوەرۆ، دواى عیشا.

هەر چەندە ئەم کاتانە لای دایک و باوک کاتى پشو و حەسانەو، هەر
کاتەکانى تریش هیچ جیاوازی نى بۆ پىویستى تى داواکردنى مۆلەتى هاتنە
ژورەو، مەبەستىش لەمە پراھىنانى منداڵە لەسەر مۆلەت وەرگرتن، ئەمەش بۆ
ئەو، تەواوە کو منداڵ دواى بلوغ بونی سەرسام نەبى و لى نەبیتە ناكاو، کاتى
رێگرى دەکرى لە چوئە لای دایک و باوکى، مەگەر بە ئیزن بى، لە هەر کاتى
کە حەز بکات بچیتە لایان.

جا ئەم نمونەى پەرورە دەکردن بە پەلەپەلى؛ ئەو مانا قول و شوێنەوارە
گەرەمان بۆ بەدیار دەخات، کە بەرەخامى پەپرەوى ئەم بەرنامەى دەبیت لە
پەرورە دەدا.

هەر وەها لە نمونەى ئەمە ئەو، کە پىغەمبەر ﷺ فەرمانى کردو
بە پراھىنانى منداڵ لەسەر نوێژ کردن، با لەسەرى پىویست نەبى، با نەشتوانى
لە هەمو کاتەکان بەجى بهێنى، ئەمەش بۆ ئەو، تەواوە کو پابەند بى بە
بەجیهىنانى، بەر لەو کاتە پىویست دەبى، ئەو کاتەش هیچ زەحمەتێک لە
نوێژکردن نابینى و هیچ نوێژێک لە دەست نادات.

پىغەمبەر ﷺ خوا ﷻ دەربارەى نوێژکردنى منداڵ دەفرموى: ((إِذَا عَرَفَ
الْوَلَدُ يَمِينَهُ مِنْ شِمَالِهِ فَأَمَرَهُ بِالصَّلَاةِ: گەر منداڵ راست و چەپى زانى، ئەوا

١
فرمانی نوژی پی بکه))

نهوهی زانراویشه نهوهیه، که منداڵ به زۆری له پیش تهمهنی پینج سالی
پاست و چهپی خۆی ده زانی، نوژیشی له سههر پتویست نابێ، مه گهر دواي
تهمهنی پازده سالی.

له بهر نهوه پتویسته له سههر پهروهردیاران له مامهله کردن له گهڵ منداڵ دا و،
له چاندنی به های پهروهدهیی بو منداڵان؛ خویان به شارامی و خۆراگری
پرازینهوه، ههروا له سهریانه چاک بزائن بو نهوهی منداڵ نهو به ها
پهروهدهییان لی وه بگری که ناراستهیان ده کهن؛ پتویسته به شتویه کی ساده و
ناسان ناراستهیان بکهن، بو هۆشیاریشی هه ر له سههره تایی ساله کانی
یه که می یهوه به پله پلهیی پی نه انجام بدهن، به مهش باشتین به ره نجامی
پهروهدهیی دهسته بهر ده کهن.

ناپراسته‌ی راسته‌وخۆ

شیوازی ناپراسته‌کردنی راسته‌وخۆ؛ ناسانترین و زۆرترین و بلاوه‌ترین شیوازی په‌روه‌ده‌یییه، که شیوازیکی ته‌قلیدی و ناسراوه له‌لای زۆرینه‌ی خه‌لکدا، به‌لام له‌گه‌ل شه‌وه‌ش دا نازانن چۆن ناپراسته‌ی راسته‌وخۆ، بکه‌ن له‌ ده‌رونی ناپراسته‌ کرادا کاریگه‌ری زۆری هه‌بی.

خوای گه‌وره له‌ قورتانی‌پیرۆزدا، ده‌رباره‌ی ناپراسته‌ی راسته‌وخۆ، شه‌ویش له‌ ڕینگه‌ی نامۆزگاری و راسپارده‌یه‌وه زۆر نمونه ده‌هێنێته‌وه.

بۆ نمونه خوای گه‌وره له‌سه‌ر زمانی لوقمان (عليه السلام) که کوپه‌که‌ی په‌روه‌زده ده‌کات و نامۆزگاری ده‌کات ده‌فرموی: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَبْنَىٰ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾: کاتیک لوقمان نامۆزگاری کوپه‌که‌ی ده‌کرد و گوتی: کوپه‌که‌م هاوه‌ل بۆ خوا په‌یدا مه‌که، چونکه هاوه‌ل په‌یداکردن بۆ خوا سته‌میکی گه‌وره‌یه. لقمان: ۱۳.

﴿يَبْنَىٰ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ ﴿يَبْنَىٰ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَضِيزْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِّنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ ﴿وَلَا تُضَعِزْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِّنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾: کوپه‌که‌م بێگومان بزانه نه‌گه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی چاک یان کرده‌وه‌یه‌کی خراب به‌قه‌د سه‌نگی دانه خه‌رداره‌یی بێ و شه‌و دانه خه‌رداره له‌ناو به‌ردی‌کدا بێ، یان له‌ ناسمانا بێ، یان له‌ زه‌ویدا؛ خوای گه‌وره ناماده‌ی ده‌کا و موخاسه‌به‌ی له‌سه‌ر ده‌کات، به‌پراستی خوا به‌لوتفه

و هیچ شتی ریڼګه‌ی نیدراک و زانینی ناګرئ، (خبیره) و ناګاداره له زور و کم.
 کورپه کم نویژه که ت به باشی به جی بهیته و چاودتری شاداب و ندرکان و کات و
 شوینی بکه و همر چاکه یکه پیتش چلوت کهوت فمرمانی به کردنی بده و همر
 کار و کرده ویه کی نارپوا و خراب ناګادار بوی لیئی نه می و قده غه‌ی لی بکه..
 گهر توشی به لا و ناخوشیه که بوی نارامی له سر بگره چونکه نه مه له وره
 به رزیه ویه، همرگیز له بهر فیز و لوت به رزی روی خوت له. خه لک
 هه لمه چرخینه، به له غمی له خویایی بونه و به سر زه ویدا مهر، چونکه خوی
 گهره مرؤفی به فیزی خوش ناوی، نه گهر بز تیش و کاری خوت ریگه ت بری،
 میانه برؤ به پرتدا، نه موده پله بکه که جوانی پوخسارت برپا و نه نه موده نه ش
 سست برؤ، که وه کو ناساغ و دو دل درکه وی، له کاتی قسه کردندا دهنگی خوت
 نرم بکه موده و زیاد له نه ندازه‌ی پیویستی هاوده مه که ت هه لمه بره، چونکه
 ناخوشتین دهنگ دهنگی زهری کهره و زوری ناسازییه که له بهر هیزی
 ناوازه که یه تی. (لقمان: ۱۶-۱۹).

له سوننه تی پیغه مبردا ﷺ فمرموده‌ی زور هاتوه، که پیغه مبر ﷺ
 به راسته و خوی ناموزگاری مندا لانی کرده.

له وانه وه که به نه نه سی فمرموده: "کورپه کم! گهر توانیت به یانی و نیواره
 بکه یته و له دلت دا گری و کینه ت بهرامبر هیچ که سی که نه بیّت، نه و ناوا
 بکه، کورپه کم نه مه ریوشوینی منه، همر که سیکیش ریوشوینی من زیتدو
 بکاته و، منی زیتدو کردو ته و، همر که سیکیش من زیتدو بکاته و نه و له
 به هشت له گهل منه".^۱

جا لیته دا نهرکی دایک و باوکه که هه ل بقوز نه و نه و ناموزگاریانه
 پیشکهش به مندا له کانیا ن بکه ن، که مانای جوان له خو ده گری، نه مه ش نهریت
 و کاری پیشینه‌ی چاک بو له گهل مندا له کانیا ن.

^۱ أخرجه الترمذي برقم (۲۶۰۲).

پەرتوكانەى ئىسلامى لە پەرتوكانەى مېژو وئەدەب دا؛ چەندەھا
نامۆزگارى باوكان بۆ مىندالەكانيانى كۆ كۆدۆتەو، كە تېيىدا كۆرتەى
ئەزمونەكانيان و فېربونيان لە ھەلوئىستە جياجياكانى ژيانيان، پېشكەش
دەكەن، ئەمەش چەند ئونەيەكە:

ئىمام عدلى كۆرى ئەبوئالئىب رحمە نامۆزگارى ھەسەنى كۆرى كۆرد و گوتى:
"كۆرەكەم گۆى بېستى پېغەمبەرى خوا بوم رحمە دېفەرمو: ھېچ ھەژارەك نىيە،
كە لە نەزانى خراپتر بى، ھېچ سامانپېكىش لە ژىرى باشتەر نىيە، ھېچ
تەنبايىيەكەش لە لەخۆ پازى بون (العجب) ناخۆشتەر نىيە، ھېچ ھاوکارەك لە
راوئۆكردن بەتەن تر نىيە، ھېچ ژىرەكەش ھەك تەدبىر نىيە، ھېچ رەچەلەك و
نازناوئەك ھەك رەوشت باشى نىيە، ھېچ پارىزكارەك ھەك قەدەغەكۆردن نىيە، ھېچ
پەرستىنەك ھەك بىر كۆردنەو نىيە، ھېچ ئىمانىنەك ھەك شەرم نىيە، سەرى ئىمانىش
ئارام گرتنە، دەردى قسەكۆردن درۆكۆردنە، دەردى زانست لەبىر كۆردنە، دەردى نەرم
و ئىيانى گىلىيە، دەردى پەرستەن كەمتەر خەمىيە، دەردى ئازايەتى سەتم كۆردنە،
دەردى لى بۆردەيى مەنت كۆردنە، دەردى جوانى خۆ بەزل زانىنە و دەردى
رەچەلەك شانازى كۆردنە"، پاشان ئىمام عدلى گوتى: كۆرەكەم ھەر پىياوئەك
دەبىنى ھەرگىز بەسوكى تەماشاش مەكە، گەر لە خۆت گەورەتر بو ھەك باوكتى
دەبىنى، گەر ھەك خۆت بو ھەك براى خۆتى دەبىنى، گەر لە خۆت بچوكتەر بو واى
دەبىنى كۆرتە) ۱.

موغازى كۆرى جەبەل رحمە نامۆزگارى كۆرەكەى دەكۆرد و دەيگوت:
(كۆرەكەم گەر نوئۆت كۆرد نوئۆى مالتاوايى بكە، چونكە نازانى جارنىكى تر بۆى
دەگەرپىيەو، كۆرەكەم بزانە بپوادار لە نىوان دو چاكە دەمرى، چاكەيەك بە
پېشى داو و چاكەيەك دواى خستو، تۆ لەگەل قەومىك دادەنىشى قسە دەكەن،
جا گەر بىنيت بى ئاگابون چەند جارنەك ھەز و ئارەزوت بىيە بۆ لای خواى گەورە

طاوسى كوپى كەيسانى يەمەنى ناموزگارى كۆزەكەي دەكرد و دەيگوت:
(كۆرەكەم، ھاوئى خاوەن ژىرەكان بىكە، گەر لەوانىش نەبى بەوان دەناسرى،
ھاوړىيەتى نەزانان مەكە، گەر لەوانىش نەبى بەوان دەناسرى، بزانه بۆ ھەمو
شتتەك مەبەستى خۆى ھەيە، مەبەستى مروڤيش ژىر باشيەتى)^۲.

^۱ ھەكدا تەكلم الاولياء و الصالحون ج ۱/۳۰.

^۲ ھەكدا تەكلم الاولياء و الصالحون ج ۱/۱۰۱.

هاندان و ترساندن

سروشستی کاریگه‌ریی له‌سه‌ر ده‌رونی مرۆڤ، له مرۆڤتیکه‌وه بۆ مرۆڤتیکسی تر جیاوازی هه‌یه، له‌هه‌مان که‌شیش جیاوازی هه‌یه له کاتیکه‌وه بۆ کاتیکی تر، هه‌ندی ده‌رون به هاندان و نه‌رمی و خۆشه‌ویست کردن پێک ده‌بێ، جا گه‌ر ترساندن له‌گه‌ڵ به‌کاربه‌یتری نه‌وا لی هه‌ڵدێن و به‌زه‌حمه‌ت کاریگه‌ریان له‌سه‌ر ده‌کری.

به‌هه‌مان شتیه هه‌ندی که‌س به ترساندن و سزادان پێک ده‌بن، گه‌ر هانیان بدری، نه‌وا له به‌جی هه‌ینانی نه‌رکه‌کانیان ئاسانه‌کاری ده‌نوێنن و ئامۆژگاری کاریان تێناکات. که‌سی واش هه‌یه پێویستی به هه‌ردو چه‌شن هه‌یه، جاریک به ئاره‌زودان و جاریک به ترساندن.

قورئانی پیرۆز له زۆر جێگه‌دا هه‌ردو شتیوازی پێکه‌وه به‌کار هه‌یناوه، جا باسی ره‌زامه‌ندی هه‌میشه‌یی کرده، که بۆ چاکه‌کاران دانراوه، باسی نازاری به‌ئێشی کرده، که بۆیاخی بوان و تاوانباران دانراوه.

بۆ وینه‌ خواي گه‌وره ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝﴾ چاکه‌کاران له نعه‌مه‌ت دان، فاسق و خراپه‌کاران له دۆزه‌خ دان. ﴿الانفطار: ۱۳-۱۴.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ هه‌رکه‌سیک به‌قه‌د گه‌ردیله‌ک چاکه‌ بکات ده‌بیینیته‌وه، هه‌ر که‌سیکیک به‌قه‌د گه‌ردیله‌یه‌ک خراپه‌ بکات ده‌بیینیته‌وه. ﴿الزلزلة: ۷-۸.

جا په‌روه‌ردیاری سه‌رکه‌وتوو خۆی له‌م دو وه‌سیله‌یه‌ ناکات، هه‌تا باشت‌ترین به‌ره‌نجامی په‌روه‌رده‌یی به‌ده‌ست دێتی.

جوړاو جوړی هاندان:

ناره زودان چمند جوړتیکی همیه، که همر پروانینی له به چاکه دانان و ټیعبابه وه دهست پی ده کات تا وتی شیرین و هاندەر، تا دیاری ره مزی ساده، تا پاداشتی گه وره.

نهم هاندانهش به جیاوازی نمو کارهی، که مندل پی هه لدهستی و به جیاوازی ته مده کهی جیاوازی ده پی.

بو وینه مندالی بچوک هه لقومیك یان چو کلیتیکی له لا باشته له گشت جوړی پاداشته کان.

مندال له ته مدهنی خو ناسیدا پاداشتی مادی به لاه باشته. کاتیک مندل ده گاته ته مدهنی پیگه یشته (بلوغ)؛ نمو پاداشتی معنوی کاریگری زوری ده بیت له سمر دهر ونیدا.

زور گرنگه مندل هو پاداشته کهی بزانی، تا وه کو نمو چه مکه دروست و رهفتاره راسته له دهر ونیدا بچه سپی و، سور پی له سمر دوباره کړندهوی له رهفتاریدا.

پیوسته هو شیاری بدری له سمر غوهی دایک و باوک به لینی پاداشت به مندل نه دن، کاتی ناتوان پاداشته کهی پی بدن، یان به لینی پاداشتی پی بدن و پاشان پیچه وانهی به لینه که رهفتار بکمن و به جی نه هیتن، چونکه نهم رهفتاره وا له مندل ده کات جاریکی تر له پاداشتیکی تر دا متمانه به به لینی دایک و باوکی نه کات، که نمو هه ده بیته پوچ کړنده وه و نه هیشتنی شوینه واری خوازاو له پرۆسهی هانداندا.

هروه ها زور گرنگه دایک و باوک له بری پاداشتی کاریکی بچوکی مندل پاداشتیکی گه وره پی نه به خشن، به لکه پیوسته پاداشت و دیاری له گه له قهباره و شوینه واری نمو کارهی بگوځی که پی هه لساوه.

له دیاری و پاداشت دا، که پیشکش به منډال ده کسری، گرنګه جوړاوجوړ بیت و به بېرده و امی یه ک جوړ نه بیت، چونکه وا له منډال ده کات له م دیار به دوباره بوانه دا بیتار بیت.

پتغه مېر ﷺ وریایی داوه به شویتهواری گهوره دیاری له دهرونی مژوږ دا و له زیاد کردنی خوشه ویستی دا، که فهرمویه تی: ((لَهَادُوا نَحَابُوا: دیاری به یه کتری بدن، له لای یه کتری خوشه ویست دهن.))

پتغه مېرې خوا ﷺ سوربوو له سهر پیشکش کردنی دیاری به تاییه تی بؤ منډالان، تاوه کو به هویه خوشی و شادی بخاته ناو دلایان و خوشه ویستی نهوانیش بؤ شو زیاد بی، که وایان لی بکات ناموژگاری و رینمای یه کانی زور چاک وهریگرن.

له نه بو هوره یروه ﷺ گپړاوه ته وه کهوا پتغه مېرې خوا ﷺ لهو کاته ی بېرې میوه و دانو و ټله پتده گه بیشت ده هات و ده یه رموو: "خوا به بهر ده کت بهاویه مه دینه که مان و بهر بوم و کیشان و پتوانان، بهر ده کت له گه ل بهر ده کت بی، پاشان ده ییه خشی بهر چوکترین منډال که له وی ناماده ده بو".^۱

له نیسحاقی کورې یه حیای کورې طلمه ﷺ گپړاوه ته وه، که گوتیه تی: (له مزگوت له گه ل عیسای کورې طلمه ی مام بوم ﷺ، سانبی کورې یه زید هاته زوره وه ﷺ و منی نارده لای و گوتی: برؤ لای نه م پیاوه گه وره یه و پی ی بلې: عیسای کورې طلمه ی مام ده لی: نایا پتغه مېرې خوات بینیه ﷺ؟ نهویش گوتی: به لی، پتغه مېرې خوام بینیه ﷺ، من و چند کورپژگه یه که له گه لم بون چوینه خزمه تی، بینیمان خورمای له سینیه که ده خوارد، هاوه له کانیش له لای بون، جا چنګیکې بومان هه لگرت و پتیداین و دهستی

^۱ أخرجه مالك في الموطأ برقم (٢٨٩٦).

^۲ أخرجه مسلم برقم (١٣٧٣).

به سهر سهرماندا هیتنا^۱.

له خاتو عاثیشهوه (رهزای خوای لی پی) گوتیه تی: چهند دیاریهك له لایهن نه جاشی یهوه هاتبو، نهنگوستیلهیه کی حه بهشی تیدابو، جا پیغه مبهری خوا ^۲ به بی بایه خیهوه به داریك یان به هندی له به نه کانی هلی گرت، پاشان بانگی نومامه ی کچی نه بی عاضی کرد، که کچی زهینه بی کچی پیغه مبهری سو، فهرموی: "کچه کهم بهمه خۆتی پی پراژینهوه"^۳.

زاناکانی مسولمانان ده رکیان به گرنگی هاندانی مندا لان کردوه له سهر پاکخویی و پهروه ده کردن دا، ناگاداریشیان لی داوه.

بو وینه نیمام غه زالی گوتیه تی: (مندا ل ههر رهوشتیکی جوان و کاریکی باشی لی به ده رکهوت، پیویسته له سهر نه مه بهو شته خهلات بکری و پاداشتی له سهری بدریتی، که پی پی شاد ده بی، لفاو خه لکیش ستایش بکری)^۴.

نهوه ی ده رباره ی پاداشت و دیاری ده گێرد رتیهوه و شوینه واری له سهر پهروه ده و فیتر کردن هه بهوه، نهوه یه که له دیرینه وه هندی دهوله مهندي چاکه کاری شاری دیمشق نوکی سورکراوه ی به شه کراویان وه قف کردبوو، تاوه کو له قوتابخانه کان پیشکesh به مندا لان بکریت بو هاندانیان له سهر فیرون و به نه ده دب بون.

جوړاو جوړی ترساندن:

به ههمان شیوه ترساندن چهند شیوازیکی همیه، که له روانینیکی دل ره قیانه و سهر کو نه کهر ده ست پی ده کات، تا ههر شه کردن به بی پهش کردن له یاری و موچه، یان گهشت و پیابه کردن، تا لیدان و ترساندن به سزادانی خوای گهوره و

^۱ أخرجه المیهی فی مجمع الزوائد ج ۵/ ۱۸.

^۲ أخرجه أبوداود برقم (۴۲۳۵).

^۳ إحياء علوم الدین ج ۳/ ۷۳.

توره بون لی.

نهمهش به جیاوازی نه فسیب - و خیرا و لآم دانموی جیاوازی همیه،
چونکه نهو مندالهی به سهر کۆنه کردن ژیر ده بی پتویست به بی بهشی کردنی
ناکات، نهو مندالهی به بی بهشی کردن ژیر ده بی پتویست به به کارهیتانی
لیدانی ناکات، نهمهش شتیکی گرنگه پتویستی به وریابونه.

همروه ها لهو کارانهی پتویسته وریابن لی بریتین له:

- توندی سزا که بگوئی له گهل نهو کارهی منداله که نه غجایی داوه.

- له گهل همو کرده ویه کی مندال، بچوک یان گهوره سزا دوباره نه بیته ووه،
به لکه کرده ووه کان همو کۆبکریته ووه، نینجا یه کجار له سهری سزا بدری.
- مندال به ته وای هوی سزادانه کی بزانی، تاوه کو نهم هوی له بیر و
هوشیدا به سزادانه که بیه ستری.

نهو یه پیوه نداره به هاندان و ترساندن، ده کری لهم خالانهی خواره ووه کورت
بکهینه ووه:

۱- پتویسته سزادان و هاندان له گهل ته مهنی مندالی سزادراو بگوئی،
چونکه نهو غجایی سزادان و هاندان له گهل ته مهنی مندال، پهنگه بیته کۆسپ و
له مپهر له بهردهم نهو سوده خوازیاری له ههر دوکیان چاوه ری ده کری.

۲- سزا و پاداشته کان هممه چهشنه بیت و له سهر یه ک جور بهرده وام نه بیت.
۳- له سهر دایک و باوگه کاتیک به لئینی سزادان یان پاداشت وهرگرتن به
مندالان ددهن، پتویسته جورده کی دیاری نه کم، بۆ نهو ی بوار بۆ هه لباردنی
سزا یان پاداشت کراوه بی.

۴- زۆر وریابن له به جی ته هیتانی به لئین و ههره شه کان، چونکه نهم جورده
په فتاره ده بیته مایه ی گوی نه دانی مندال به به لئین و ههره شه کانی جاری
داهاتو.

۵- پتویسته مندالان به باشی بزانب بۆچی سزا دهرین و بۆچی خه لات

۶- له پاداشت دانموه و سزادانی مادی و بهرهمست دا، پټویسته پله‌پله‌یی له مامه‌له کردن له‌گه‌ل منډالان به‌کاری بۆ پاداشت دانموه و سزادانی مه‌عنوی له مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل منډالانی ته‌مه‌ن گه‌وره‌تر.

۷- له حاله‌تی توپه‌بوندا پټویسته له‌سهر دایک و باوک خۆیان له سزادان دور بگرن، چونکه سزادان له‌و کاته‌دا ده‌گۆږی بۆ تۆله سه‌ندنه‌وه.

۸- زۆر سزا نه‌دان و خه‌لات نه‌کردن، تاوه‌کو مانا خوازیاره‌کسې وه‌کو خۆی بپینی.

۹- سوربون له‌سهر جیاوازی نه‌کردن له نیتوان منډالان گهر شه‌و ره‌فتاره‌ی پاداشت و سزا که‌ی له‌سهر ده‌دری یه‌ک شت بیت، هم‌روا سوربون له‌سهر شه‌وی که پاداشت دانموه نه‌بیته هۆی غیبه و تیره‌یی^۱ له نیتوان منډالاندا.

۱۰- وریایی زۆر له‌وه‌ی، که نزا له منډالان بکړی، یان بیژه (لفظی) بریندارکمر وه‌ک نامرازیکی سزادان به‌کار به‌یتیری.

لیدانی منډال و جیاپای په‌روه‌ردیاران:

زۆریه‌ی زاناکان پای جیاوازیان هم‌یه له‌به‌کاره‌یتانی نامرازی لیدان له ته‌می کردن و سزادانی منډال دا، که له نیتوان پشت‌گه‌ری کردن و پشت‌گه‌ری نه‌کردن دایه. زۆریه‌ی زاناکانی په‌روه‌رده‌ی پوژ ناواییه‌کان شتوازی لیدانیان په‌تکرده‌وه له په‌روه‌رده‌دا و قه‌ده‌غی به‌کاره‌یتانیان کردوه، شه‌م به‌وکانه‌ش بۆ ولاتانی مسولمانان گوته‌زایه‌وه و له‌نیوه‌ندی فیرخوازان و پوژشیران بلاویه‌وه و دیدیان بۆ به‌کاره‌یتانی لیدان شه‌وه‌بو، که‌وا شتوازیکی په‌روه‌رده‌یی درندانسه و دواکه‌وتویی‌یه، پاشان هینده‌ی پی نه‌چو زاناکانی پوژشاوا بانگه‌شه‌ی چه‌وتی بیرده‌وه‌که‌ی پیتشویان ده‌کرد و داوای گه‌رانه‌وه‌ی به‌کاره‌یتانی لیدانیان ده‌کرد

^۱ تیره‌یی: حسودی.

وهك شيوازيكي پەروەردەیی، كه له كاتی سەرنه كه وتویی شیوازه كانی تر پەنای بۆ ده‌بردی.

(سبوك)ی پەروەردیاری ئەمریکی دەلی: (له كۆتیه كه‌مدا كه پازده جار چاپ كراوتهوه؛ هروهم گومرا كرد به‌وهی، كه پیریاری لابردنی سزادانم تیدا دابو، به‌لام ئیستا بۆم ده‌ركوت، له پەروەردەیی منداڵ دا هەر ده‌بی سزادان هەبی).

دكتور دوشی - زانای نه‌خۆشیه ده‌رونیه‌كان - ده‌لی: (سزاندانی منداڵ له هەرچی كاریك ده‌يكات؛ شیوازیکی هه‌له‌یه له پەروەردەدا، هەندێ جار هەر ده‌بی تۆله‌ی جه‌ستەیی به‌كاربه‌یتری، به‌لام به‌هاوسەنگی و مام ناوه‌ندیتی).
دكتور بنجامین سبوك ده‌لی: (لێدانی منداڵان بۆ پەروەردە‌كردنیان شتیکی پێویسته، ئەوه‌ی كه منداڵ تێكه‌ده‌ات ئەوه‌یه، كه هه‌له‌ بكات و پاشان لی‌ی نه‌ده‌ین، به‌لكه به‌وشه‌یه‌کی ره‌ق یان روانینه‌ی‌كسی دل‌ره‌قانه‌ وازی‌نین). پاشان بیریار ده‌دات كه حالی زۆر له‌ لاوان و پیاوانی تۆژیوه‌ته‌وه و بۆی ده‌ركوته‌وه كه: (باشترین ره‌وشتیان ئەوه‌بو كه له‌كاتی منداڵیدا هه‌له‌ی ده‌كرد، باوكی له‌ لێدانی ته‌مه‌لی نه‌ده‌كرد، خراپترین ره‌وشتی‌شیان و لاوازی‌ترین كه‌سایه‌تیان ئەوه‌ بوو، كه له‌ سالانی یه‌كه‌مه‌یه‌وه له‌ لێدانی دایك و باوكی پارێزراو بوه).

پێشتر زانیانی مسوولمانان دوپاتی پێویسته‌یتي لێدانیان كرده‌وته‌وه بۆ رێك و پێك كەردنی و راست كەردنه‌وه‌ی ره‌فتاره‌كان.

وهك وته‌ی ئێه‌ن خه‌له‌بون ده‌لی: (سزادانی جه‌ستەیی دوا رینگه‌یه، كه پەروەردیار پەنای بۆ ده‌بات دوا‌ی بی سود بونی گشت رینگا‌كانی تر).
ئیمام غه‌زالی ده‌رباره‌ی چۆنیه‌تی مامه‌له‌كردن له‌گه‌ڵ هه‌له‌كانی منداڵ ده‌لی: (گەر له هەندێ حاله‌تدا جاریك پێچه‌وانه‌ی ئەمه‌ی ده‌كرد، پێویسته‌ خۆی لی‌ بی

١. دور الیهت فی تربیه الطفل المسلم ص ١٣٣.

٢. دور الیهت فی تربیه الطفل المسلم ص ١٣٣.

٣. مع الله - دراسات فی الدعوة و الدعاة ص ٢٨٩. نقلا عن مجلة المعلم العربي، عدد نيسان ١٩٥٢ م.

ناگا بکری و، پورهی لهسر دانه مالری و ناشکرا نه کړی، واشنی بو پیشان نه درئ شو و ا بیتسه بهر نیگای که که سیکی تر ده ویری وهک شو بکات، به تاییه ت گهر منډال دایوڅی و همولی شاردنوهیدا، جا به دیارخستنی له سهری، په ننگه زیاتر بویری پی بدات و گوی به ناشکرا بونی نه دات، جا گهر شو کاته دوباره گه پرایوه سهر سهر پیچیه که؛ پیوسته به نه پتی سزابدری و کاره که به گه وړه بگری پیڅی بگوتری: نه که ی جاریکی تر شم کاره دوباره بکه تپوه، نه گینا به کاره که ت ده زانری و له ناو خه لکی دا نابروت ده چی.

له گشت کاتیکدا زور سهر زه نشت نه کړی، چونکه به لایوه گوی بیستی سهر زه نشت و کاری ناشیرینی به لاهه سوک ده بیت و قسه ی له دلدا سهنگی نابی، با باوک سامی قسه که ی له گه لیدا پیاریزی و سهر زه نشتی نه کات، مد گهر هندی جار نه بیت، با دایک منډاله که ی به باوکی برسیتی و تهریقی بکاته وه).^۱

نوهی له وته کی نیمام غه زالی رامیتی؛ ورده کاری و ناسانکاری شو ده بینی، که گه وړه ترین پسپوری پوره وده ناسی نوی لی ده سته و سته و ده بی، چونکه وریایی ده دات به پیوستیه تی به کاره پتانی پله پله یی له سزاداندا، له سوکوه بو توندی، هه روا ناگاداری ده دات به پیوستیه تی پاریزگاری کردنی سام و هه بیته پی پوره دیار له دهرونی منډالدا، نه گینا گشت شیوازه کانی پوره وده هیچ بهر نه غامی کی نابیت، گهر پوره دیار سام و هه بیته تی خوی له دهرونی منډال له ده ست دا، هه وده ناگاداری داوه به پیوستیه تی هاوسهنگی له نیوان رولی دایک و باوک له کرداری پوره وده دا.

له هه مو نه مانه گرن گتر بریتی به له خوی ناگا کردنی پوره دیار لهو خلیسکانه ی، که منډال به سه هو و هه له لی رو ده دات و سور ده بی له سهر دایوڅینی شو خلیسکانه تاوه کو منډال له لای ناسان نه بی نه غامی بدات و بلاوی بکاته وه، دیاره شوینه واری گه وړه ی دهرونی نه مهش شاراوه نیه.

^۱ احیاء علوم الدین ج ۳/ ۷۳.

جا پیغه ممبر ﷺ له سمر نهم ریښه گرنګه وریایی داوه، که بهر له پهنا بردن
 بڼ لیدانی منډال، پیویسته مامه لای پی بکری. نه سده دی کوری وه داعه
 ګیراویه تیه وه، که پیاوړیک پی ده گوترا (جوزه ی) هاته خزمهت پیغه ممبر ﷺ
 گوتی: (نهی پیغه ممبری خوا مال و منډال سهر پیچیم ده کهن به چی سزایان
 بدهم؟ پیغه ممبر ﷺ فرموی: (چاویوشی بکه)، پاشان دوهم جار گوتیه وه، هه تا
 سی جاری نهمی گوته وه، پاشان پیغه ممبر ﷺ فرموی: نه گهر سزات دا به
 نندازه ی گونا هه که سزا بده، له لیدانی دهم و چاو خوت بیاریزه .
 گومانی تیدا نیه به کارهیتانی لیدان له پهر وهرده کردن و ته می کردند،
 پر نسیبیکي نیسلامیه که بڼ زور کاری داناوه.

له پیغه ممبره وه ﷺ چهند فرموده یه که هاتوه دهر باره ی ریدان به
 به کارهیتانی لیدان بڼ ته می کردنی منډال و پهر وهرده کردنیان، له وانه:
 پیغه ممبر ﷺ فرمویه تی: ((مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَنِعٍ،
 وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ: منډاله کانتان
 که له ته مهنی خدمت سالیان، پشیان بلین نویژ بکمن، گهر له ته مهنی (ده)
 سالی نه میان کرد لییان دهن، هه روا لهو ته مهنه ش چیگهی نوستانیان جیا
 بکه نه وه))^۱.

له عبداللهی کوری بشر ﷺ گوتویه تی: دایکم هیشوه تریسه کی پیدام بڼ
 خزمهت پیغه ممبری خوی بیه، جا بهر له وهی پی بگه یه نم لیتیم خوارد،
 کاتیک چومه خزمه تی، گوتی گرت و فرموی: "نهی غه دار".
 عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((وَلَا تَرْفَعْ عَصَاكَ عَنْ أَهْلِكَ وَأَخْفَهُمْ
 فِي اللَّهِ: گزیاله که ت له سمر منډاله کانت هه لکه گره، له خواش بیان ترسیته))^۲.

^۱ أخرجه الهيثمي في "مجمع الزوائد" ج ۱۰۶/۸.

^۲ أخرجه أبو داود برقم (۴۹۵).

^۳ أخرجه ابن السني في (عمل اليوم و الليلة) برقم (۴۰۱).

^۴ أخرجه الهيثمي في (مجمع الزوائد) ج ۱۰۶/۸.

پئغه مبهري خوا ﷺ فەرمانی به پیاوان کردوه قامچی، یان گۆپال له
ماله که یان هه لۆاسی له شویتیک که هه موان بیبینن، جا گهر له رهفتاریک له
رهفتاره کانی منداله کانی به دل نه بو؛ هه ره شهی به کارهیتانی بکات، چونکه بهم
هه ره شهیه ده گهرینه وه و رهفتاره ناشیرینه که ناکهن.

له ئین عه باسه وه ﷺ گوتهیه تی: پئغه مبهري خوا ﷺ فەرمویه تی: ((عَلِقُوا
السُّوطَ حَيْثُ يَرَاهُ أَهْلُ الْبَيْتِ فَإِنَّهُ آدَبٌ لَّهُمْ: قامچی (زار) به دیوار هه لۆاسن
به شتویه که، که نه هلی ناو مال بیبینن، چونکه قامچی ته می که ریانه.))
لهو کاتهی دایک و باوک لیدان هه لده بۆترین وه که هۆیه کی ته می کردن و
پهروه ده کردنی منالان، پیوسته ناگاداری چه ند کاریکی گرنه بن، که بریتین له:
۱- نامپازی لیدانه که له نیوان رهق و نه رم بیت، له عومه ره وه
گیراوه ته وه ﷺ کهوا قامچی به کی ره قیان بۆ هیناوه، نه ویش گوتهیه تی: له وه
نه رم ترم بۆ بیتن، جا قامچی به کی نه رمیان بۆ هینا و گوتهی: له وه رهق ترم بۆ
بهیتن، جا قامچی به کیان بۆ هینا له نیوان قامچی به رهقه که و نه رمه که دا بو،
گوتهی: "لیده، هه ره که سه و مافی خۆی پی بده".

نه مهش له بهر نه وهیه، گهر نامپازی لیدان رهق بی، شهوا ده بیتته نازاردانی
مندال، گهر نه رمیش بی، شهوا مانای مه بهستی لیدان له ده ست ده درێ، که
ترساندنه.

۲- لیدانه که له نیوان توند و سوک بیت، نه بادا نازاری تیدا بیت.

۳- لیدان له یه که شویتن نه درێ، به لکه له چه ند نه ندامی کی جهسته بدرێ،
ده رباره ی نه مهش نیمامی عومه ر ﷺ ده فەرمو: (اضرب، وأعطِ كلاً حقه).

۴- لیدان له روخسار و سه ر، یان له نه ندامه کانی زاوژی نه درێ، چونکه نه م
نه ندامانه زۆر هه ستیارن، که به لیدانیکی سوک نازاریان پیده گات.

^۱ أخرجه المصنف في "مجمع الزوائد" ج ۱۰۶/۸.

^۲ ذكره البيهقي في "السنن الكبرى" ج ۳۲۶/۸.

دەربارەى ئەمەش پىتغەمبەر ﷺ دەفەرموى: ((إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَتَّقِ
الوجه: گەر يەكئەك لەئىتو دەستى بەلێدان کرد، با خۆى لە پوخسار بپاریزى.))^۱

رەنگە باشتەرىن شوێن بۆ لێدان؛ هەردو دەست و ژێرى يەگان و هەردو سەمى
بیت، چونکە ئەو شوێنانە ئىش و ئازار دەگەيەن بەلام زيان ناگەيەن.

۵- دايك و باوك لەكاتى تورەبون لە منداڵ نەدەن، چونکە لێدان لە حالەتى
تورەبوندا وایان لى دەکات لە حەق لابدەن و لەبەر تۆلە سەندنەوه لێى بدەن.

۶- لە دە جار زیاتر لە منداڵ نەدرى، لەبەر ئەوەى زیاد لەم سنوورە دەبێتە
زيان گەيانەن بە منداڵ، لێدانەكە لە تەمى کردنەوه دەردەچى.

دەربارەى ئەمەش پىتغەمبەر ﷺ دەفەرموى: ((لَا يَجْلِدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلَدَاتٍ
إِلَّا فِي حَدِّ مِنَ الْحُدُودِ: لە (دە) جەلدە زیاتر لى نەدرى، مەگەر لە سنوورێك لە
سنوورەكان بێت.))^۲

۷- وەسێلەى لێدان بۆ پەرورەدە کردن لەگەڵ تەمەنى جیا جیا؛ وەسێلەى كى
سەرکەوتو نى یە. لەبەر ئەوە لەسەر باوكانە ویا بن لە لێدانى ئەو منداڵانەى،
كە لە تەمەنى قۆناغى كۆتایى تەمەنى هەرزەكاریدان، چونکە لێدانى
دەرەنجامێكى خراپى دەبى.

۸- لە حالەتى پێویستى دا لەكاتى بەکارهێنانى لێدانا، پێویستە ئاگادار
بى، كە لێدانى یەكەم لێدانى كى بەئىش بى و ئەوانى تریش سوكتە بى.

۹- لە كۆتاییدا هەردەبى دویارە وریایى بدەین، كە لەسەر دايك و باوكانە
سورین لەسەر ئەوەى بۆ پەرورەدە و تەمى کردن پەنا نەبەن بۆ لێدان، مەگەر
دواى بەکارهێنانى ئامرازەكانى تر و بى ئومێد بون لە بەرەنجامەكانى.^۳

^۱ أخرجه أبوداود برقم (٤٤٩٣).

^۲ أخرجه البخاري برقم (٦٨٤٨).

^۳ زۆربەى ئەم خاڵانە سودم لە كئیی: منهج التربية النبوية، لاپەرە ٣٦٥-٣٧٣ و كئیی دور الیبت
فی تربية الطفل المسلم لاپەرە ١٣١-١٣٥ وەرگرتو.

ناراسته‌ی ناراسته‌وخۆ

جیناسی یه‌که‌م - چیرۆک:

په‌روه‌رده‌کردن له‌ ڕینگه‌ی ناراسته‌ی ناراسته‌وخۆ، به‌ هۆی ئه‌و چیرۆکه‌ی ناوه‌ڕۆکه‌که‌ی په‌ند و ئامۆژگاری و سود به‌خشینه؛ شێوازیکی ئیسلامی په‌سهنه‌، که‌ خۆای گه‌وره‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا و پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ زۆر فهرموده‌ پیرۆزه‌کانی دایناوه‌.

قورئانی پیرۆز پره‌ له‌ به‌سه‌رهاتی پێغه‌مبه‌ران و پیاوچاکان و بێ باوه‌پان و لوت به‌رزان، نه‌وانه‌ی که‌ خۆای گه‌وره‌ ویستی وابوو به‌ تێپه‌رینی کات، به‌سه‌رهات و سه‌رگوزشته‌یان بیه‌تته‌ په‌ند و ئامۆژگاری بۆ به‌واداران.

خۆای گه‌وره‌ له‌ قورئانی پیرۆز دا جه‌ختی کردوه‌ له‌سه‌ر ڕۆلی چیرۆک و گرنگی هه‌بونی له‌ په‌روه‌رده‌کردندا، که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءٍ مَا قَدْ سَبَقَ نَا بِهِمْ جُورُهُ سَه‌رگوزشته‌ی پێشینه‌کانت بۆ ده‌گێڕینه‌وه‌﴾ طه: ۹۹.

هه‌روه‌ها فه‌رمویه‌تی: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ نِیمه‌ باشت‌ترین چیرۆکت بۆ ده‌گێڕینه‌وه‌﴾ یوسف: ۳.

سه‌باره‌ت به‌ ئاماڤی چیرۆک له‌ قورئانی پیرۆزدا، خۆای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَكَأَلَّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ﴾ چیرۆکی هه‌ریه‌ک له‌ پێغه‌مبه‌رانت بۆ ده‌گێڕینه‌وه‌، تا دلت پێی جێگه‌ر بێت. ﴿هود: ۱۲۰. بێنگه‌مان ئاده‌میزاد به‌سروشتی خۆی جه‌ز به‌گویی بیستی چیرۆک یان خۆپێندنه‌وه‌ی ده‌کات، له‌به‌ر ئه‌وه‌شه‌ گه‌ر چیرۆک له‌گه‌ڵ قسه‌ی دارشتنی ئاسایی به‌راورد بکری ئه‌وا خه‌یتراته‌ ده‌چیه‌ ناو دل و زۆرتر کاریگه‌ری به‌سه‌ر ده‌روندا

ئىمە تىيىنى مىندالانى بچوك دەكەين، كە لە دەورى داپىرە خۇشەويستەكەيان كۆ دەبنەو، تا چىرۆكىيان بۆ بگىرپىتەو، ھىروھە تىيىنى دەكەين كەوا نەو داپىرە لە كاتى بىزاربونى لە ھاوار ھاوارى نەوھەكانى بانگيان دەكات بۆ نەوى چىرۆكىيان بۆ بگىرپىتەو، ئەوانىش خىرا دىنە لاي و لە دەورى لە نىزىكىەو دادەنىش و ھەمويان گوىيىست دەبن و بەھىمنى دادەنىش، ھىچ جولە و قسەيەك ناكەن و ھىچ وشەيەك لە وشەكانى چىرۆكەكە و ھىچ جولەيەكى داپىرە لە گىرپانەو چىرۆكەكە ھەرامۆش ناكەن، جا گەر داپىرە لە باس كوردى روداوھەكانى چىرۆكەكە وەستا؛ دەبينىن خامۆش و دل گران دەبن، جا گەر وەستانەكە بە مەبەست بىت بۆ پشودان يان مەبەست دار نەبىت وەك بۆ پۇمىن، يان باويشك يان ئاوخوازەنەو يان دەرگاگردەو بىت، ئەو كاتە دەبينىن مىندالان بە گەرمىەو چاوەرىتى بە پەلە گەرانەو باس كوردى چىرۆكەكە دەكەن، ھەروھە شۆينەواری ھەلچون دەبينىن لە گوزارشەكانى مىندالان كە گوىيىستى روداوھەكانى چىرۆكەكە و بەسەرھاتى پالەوانەكانى دەبن، لە ترس يان خوشى يان برسيتى يان تىنويەتى يان مەندويەتى يان دلە پاوكى و تىك چون يان سەرکەوتن يان بەزىن و زەبونى و دياردەكانى ترى ھەلچونەكان و سۆزەكان.

شۆينەواری چىرۆك لەسەر دەرونى مىندال كورت ھەلەنەھاتو لەمىانەى گىرپانەو يان گوىيىستى، يان خويەندەو، بەلكە مىندالان زۆرىەيان لە ژيانى واقىعى و كەردەى رۆژانەيان دا لاسايى ئەو روداو و ئاكار و رەفتارانە دەكەنەو، كە لە چىرۆكەكەدا ھاتو.

نەوى لە پىشەوە باس كرا دەريارەى شۆينەواری چىرۆك لاي مىندالان و گوىيىستىيان بەباشى، لەم رۆژانەماندا بەوتىنەيەكى زۆر گەورەتر لەلە مىندالەكانان دەبينىن، ئەمويش لە پىتى بەرنامەكانى مىندالاندا، كە لە تەلەفزيۇن پەخش دەكرىن لە زنجىرەكان و گىرپانەوكان و چىرۆك و روداوكان.

پاشان شوینمه‌واری نهم چیرۆکه له گشت قۆناخه‌کانی گه‌شه‌کردنی ده‌رونی و په‌روه‌رده‌یی و کۆمه‌لایه‌تیدا هاو‌ده‌م ده‌بیته، له‌گه‌ل که‌سه‌که له‌به‌ر شه‌وه قوتایی ناماده‌یی و ناوه‌ندی و دواناوه‌ندی و زانکۆیی و گشت ئاده‌میزادیک چ نه‌خوینده‌وار بیته، یان پۆشنییه‌ ده‌که‌وینته ژێر کاریگه‌ری چیرۆک، نه‌گه‌ر چی بابته‌کان و سروشتی بابته‌کان جیایی به‌ قۆناخه‌کانی گه‌شه‌کردنی پێکهاته‌یی و به‌جیاوازی ناسته ژیری و کۆمه‌لایه‌تیسه‌کان هه‌روه‌ها جیاواز ده‌بی به‌گوێه‌ی جیاوازی بواره‌کانی هه‌ز و گرنگیدانه‌کان.

مامۆستا کاتیک چهند راستیه‌کی روت ده‌گێڕێتموه، قوتاییه‌کانی بیژاری لی به‌دی ده‌کن، به‌لام گه‌ر چیرۆکی له‌گه‌ل دابی شه‌وا گۆرانییک له‌ دانیشتنی قوتاییه‌کان به‌دی ده‌کات و واق و وێمان له‌ چاو یی ده‌نگی و گوێ شل کردنیان لی ده‌بینری.

هه‌روه‌ها کاتیک باوک و په‌روه‌ردیار فەرمان و نامۆژگاری به‌وشکی و روتی ئاراسته‌ی منداڵه‌کانی ده‌کات؛ قسه‌کانی هیچ به‌ده‌مه‌وه هاتن و وه‌رگرتنی پێویستی نابێ، به‌لام گه‌ر شه‌و بێرۆکه‌یه‌ی ده‌یه‌وی بخته‌ روو، شه‌وا له‌میانیه‌ی چیرۆکینکی سه‌رنج راکێش، زیاتر وه‌رده‌گیری، له‌به‌ر شه‌وه پێویسته له‌سه‌ر دایک و باوک و ریا‌بن، که نهم کاریگه‌ره گه‌وره‌ی چیرۆک بقۆزنه‌وه که له‌ ئاراسته‌کردنی منداڵان و سه‌روه‌ریاندا هه‌یه.

کاریگه‌ری چیرۆک له‌سه‌ر ده‌رونی منداڵاندا له‌میانیه‌ی چهند خالێکه‌وه دیته دی، که گرنگترینیان بریتییه له:

حه‌زکردنی منداڵان به‌زیاده‌ فێربون، پالێان ده‌نی بۆ موتابه‌عه‌کردنی چیرۆکه‌که تا کۆتایی، بۆ ئاشنا بون به‌ پاشاوه‌ی روداوه‌کانی و کۆتایی هاتنی، من باش له‌ یادمه له‌و کاته‌ی قورئانم له‌به‌ر ده‌ستی باوکم (خوا بیپاریزی) ده‌خوینده‌وه، کاتیک گه‌یشتمه‌ سوهری یوسف زۆر هه‌زم کرد بیه‌خوینمه‌وه. پێشتریش ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ په‌راوه‌کانیم خوینده‌بووه و له‌ خویندنه‌وه ماندو

ببوم، به لّام نه متوانی واز له سوره ته که بهیتم، نهوه بو بهرگری ماندو بونم کرد تا کو تایم به خویندنه وهی هیئا.

دوهم شت نهوه یه که مندال له چیرۆکه که دا خزی، یان یه که لهو که سایه تیانه ده بینیته وه که نه مهش پالی ده نی بۆ به دوا دا چونی چیرۆکه که و ناشنا بون بهرودا وه کانی.

له قورئانی پیروژ و سوننه تی پیغه مبهردا ﷺ زۆر چیرۆک هاتوه، که زۆر وینهی کۆمه لایه تی و دهرونی راده نوینی؛ که هه ندیکه وه ک نمونهی پهروه رده یی باس ده که یین:

چیرۆکی به دیهینانی ئاده م و سو جده ی فریشتان بۆی:

یه که م چیرۆکه خوی گه وه له قورئانی پیروژدا باسی ده کات، خوی گه وه ده فهرموی:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَیَحْنُ نٰسِحًا یَحْمَدُکَ وَتُقَدِّسُ لَکَ قَالَ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۰﴾ وَعَلَّمَ ءَادَمَ الْاَسْمَآءَ کُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلٰی الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِئُوْنِیْ بِاَسْمَآءِ هٰۤؤُلَآءِ اِنْ کُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۱۱﴾ قَالُوْۤا سُبْحٰنَکَ لَا عِلْمَ لَنَاۤ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۤ اِنَّکَ اَنْتَ الْعَلِیْمُ الْحَکِیْمُ ﴿۱۲﴾ قَالَ یٰۤاٰدَمُ اَنْۢبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِہِمْ فَلَمَّآ اَنْۢبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِہِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّکُمْ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ غَیْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا کُنْتُمْ تَکْتُمُوْنَ ﴿۱۳﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْۤا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْۤا اِلَّاۤ اِبْلِیْسَ اَبٰی وَاَسْتَكْبَرَ وَکَانَ مِنَ الْکٰفِرِیْنَ ﴿۱۴﴾ وَقُلْنَا یٰۤاٰدَمُ اَسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُکَ الْجَنَّةَ وَکُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَیْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ

الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٨﴾ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٩﴾ فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٤٠﴾ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤١﴾ البقرة: ٣٠-٣٨.

هـروهـا فـهـرموـيـهـتى: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٣٩﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٤١﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ فِيمَا أُغْوِيْتَنِي لِأَفْعُدَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ لَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿٤٤﴾ قَالَ أَخْرَجَ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لِّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٥﴾ وَيَتَادَمُّ أَسْكُنَ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٤٦﴾ فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءِيهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةَ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٤٧﴾

وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٦﴾ فَدَلَّلَهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٧﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٨﴾ قَالَ أَهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتْنَعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٩﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٣٠﴾ يَبْنِي عَادَمٌ قَدِ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَ تِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿٣١﴾ يَبْنِي عَادَمٌ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَ تِهِمَا إِنَّهُ يَرَبُّكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿الاعراف: ١١-٢٧﴾

رافه و لیدوان:

ویستی خوا و ابو، دانایی به کدی وای ده خواست ، که نادهم و نه وه کانی به دی بهیئی تا وه کو له سهر زهوی جی نشین بین و نوژن و شاه دانی بکه نه وه. جا به فریشته کانی را که یاند کهوا دروست کراویکی تر به دی ده هیئی که له سهر زهوی کوشش ده کدن و به سهریدا ده وژن و له هه مو شوینه کانی زهویدا وه چه کانیان بلاو ده بنه وه و له پروا وه کانی ده خوژن و له ناو زهویدا خیر و بیړی درده هیئن و هندیکی هندیکیان به جی ده هیئن.

فریشته کان دروست کراویکن خوی گه وره بو په رستنۍ خوی هه لی بژاردون، به گه وره بی خوی نیعمه ت و به خشش و خوشه ویستی پی به خشسیون، پشتیوانی

کردون بۆ رهزانه‌ندی خۆی، ریتوتینی کردون بۆ فرمانبرداری کردنی، جا نه‌وان ترسان نه‌و دروست کراوه‌ی خوا، دروستکراوێکی وه‌ك نه‌وان نه‌بی و كه‌م و كورتیان لی بێته‌ دی، یان سه‌رپیچی بکه‌ن، له‌به‌ر شه‌وه‌ خه‌ی‌را پاكانه‌ی خۆدی خۆیان کرد و گوتیان: چۆن كه‌سانی تر دروست ده‌كه‌ی كه‌ ئێمه‌ به‌ دڵسه‌وزی‌یه‌وه‌ به‌پاكت داده‌نێین و سوپاست ده‌كه‌ین و ناوت به‌ په‌ڕۆز پاده‌گرین، كه‌چی نه‌وانه‌ی له‌سه‌ر زه‌وی جی نشینیان ده‌كه‌ی، هه‌ر ده‌بی له‌سه‌ر سود و قازانجی دنیایی جیاوازی بکه‌ویته‌ نێوانیان‌ه‌وه‌ و نه‌وه‌ی خه‌یر و بێره‌ بۆ خۆیان پا بکێشن، جا نه‌و كاته‌ خراپه‌ی تێدا ده‌كه‌ن و خۆینی زۆر ده‌په‌ژن و گیانی پاك و بی تاوان ده‌كوژن، خۆی گه‌وره‌ش (پاکی و بی گه‌ردی بۆ نه‌و) وه‌لامێکی دڵ‌نارام كه‌ری دانه‌وه‌.

خۆی گه‌وره‌ ئاده‌می له‌ قورێکی ره‌ش دروست کرد، له‌ گیانی خۆی فو‌ی پیا‌دا‌کرد و بو‌ه مرۆڤی‌کی رێك، پاشان خۆی گه‌وره‌ فرمانی به‌ فریشته‌كان کرد سو‌جده‌ی سوپاس گو‌زاری بۆ ئاده‌م بیه‌ن، نه‌وانیش به‌م‌ل كه‌چه‌وه‌ وه‌لامی په‌روه‌ردگاریانی داوه‌ و سو‌جده‌یان بۆ ئاده‌م برد و به‌گه‌وره‌یان دانا، جگه‌ له‌ ئیبلیس، سه‌رپیچی فرمانی خۆی کرد و خۆی به‌گه‌وره‌ زانی و بو‌ه یه‌كێك له‌ بی‌پروایان.

كاتێك خۆی گه‌وره‌ ده‌رباره‌ی هۆی سو‌جده‌ نه‌بردنی په‌رسیاری له‌ ئیبلیس کرد، ئیبلیس گوتی: به‌ په‌گه‌ز من له‌ ئاده‌م باش‌ترم و له‌ناوه‌ره‌و‌كێشه‌وه‌ له‌و پا‌ک‌ترم، گو‌مانی برد كه‌ كه‌س له‌و به‌توانا تر نیه‌ و گوتی: من له‌و باش‌ترم، جا به‌ناش‌كرا سه‌رپیچی خۆی کرد و خۆی به‌گه‌وره‌ زانی، كه‌ فرمانی خوا جی‌به‌جی بکات، وه‌ك بلی‌ی تانه‌ و ته‌شه‌ری ده‌دا له‌ داد‌گه‌ری و زانستی خوا‌دا، خۆی گه‌وره‌ش پا‌دا‌شتی سه‌رپیچی كرده‌كه‌ی دا‌یه‌وه‌ به‌بی‌یه‌ش بون و ده‌ركردن له‌ ره‌حه‌متی خوا، ئیبلیس‌یش دا‌وای له‌ په‌روه‌ردگاری کرد كه‌ تا پۆژی دا‌ویی بی‌هێل‌یت‌ه‌وه‌ و ژیا‌نی بی‌ بدات، خۆی گه‌وره‌ش دا‌وا‌کی قه‌بول کرد.

نامانجی ئیبلیس له‌مه‌دا بریتی بو له‌ به‌كارهێنانی وزه‌ و توانا‌كانی له‌سه‌ر

لِيشِيَوَانْدَن و گو مړا کړدنی ناده میزاد، به مېش جنگ دروست بو له نیوان ناده م
و نه وه کانی و نیبلیس و نه وه کانی.

خوای گه وره ناده م و خیزانه کدی له به هشت نشین کرد و خوشیه کانی
به هشتی بؤ حد لال کردن، به مېهستی تا قی کردن نه ویان قده غدی نریک بونه وه
له داریک له داره کانی کردن، به کم رویه رویونه وی نیوان ناده م و نیبلیس
نه وه بو، که نیبلیس له به هشت دا وه سه وی خسته دلیسه وه و وای تی گه یاند،
که نه وه هوی پی ته و ناموز گاری به راست گوی ده کات، جا خوی بؤ ناده م و
خیزانه کدی و پیشاندا، که دلی بزیان ده سوتی به پی زهش بونیان له م نیعمه تیان،
کاتیک بینی نه وان پستی تی ده کم، سویندی بؤ خواردن که نیته پاکه، هر
که به قسه یان کرد و له فرمانی په روه رد گاریان ده رچون، خوا نیعمه تی خوی لی
سه ندنه وه، به لام نه وان په لیه یان کرد بؤ په شیمان بونه وه و تهویه کردن له خوی
گه وره و سور نمون له سر سهر پیچی کردنی، خوی گه وره ش په شیمان
بونه وه یانی لی و هر گرتن و له تاوانه کانیان خوش بو و خستنیه تا قی کردن نه وه یه کی
تری دریژ تر، که هلی زوری تیدایه بؤ په شیمانی و تهویه کردن و لیخوش بون و
چاکسازی. له تا قی کردن نه وه کم یاندا، نیبلیسیشی تیدا زیاد کرد تا وه کو هه لیک
دریژی بؤ بره خسی، تا خوی گه وره بی کاته به لکه و بیانو له سهری.

گرنګترین خاله په روه رده ییه کانی نه م چیر لکه بره تی به له:

۱- خوی گه وره له میانوی چند دیارده ییه کدا ریزی له ناده م و نه وه کانی
گرتو وه: به دهستی خوی دروستی کرده، له گیانی خوی گیانی پیدا کرده،
ناوه کانی فیر کرده، فرمانی به فرشته کان کرد، که سوجه دی بؤ بیهن و له
به هشت نشینی کرده، له سر زهوی کردویه تی به جی تشین، جا له بهر نه وه له سر
ناده میزاده سوپاسی نه م نیعمه تانه بکات، نه ویش به به جی هینانی مافی خوی
گه وره و سوپاس کردنی.

۲- خۆبه كەم گرتنى فرىشته كان، ھۆيك بو بۆ سەر كەوتىيان لە تەلقى
كردنەوى خۆى گەورە، لەو كاتەى بە سوجدە بردن بۆ ئادەم وە لا مى فرمانى
خوایان دایەو، لە خۆیایى و خۆ بە گەورە زانى ئیبلیسىش ھۆيك بو بۆ
تورەبونی خۆى گەورە لى و دەر كردنى لە سۆز و بەزەى خۆى گەورە.

۳- دژاىەتى نىوان ئیبلیس و ئادەم و نىوان نەوہەكانى ھەردو لایان؛
دژاىەتىەكى دىزىنە، كەواتە ھەرگىز ناكړى ئیبلیس و نەوہەكى بىنە
نامۆزگارىكەرى ئادەمیزاد.

لەبەر ئەوہ لەسەر ئادەمیزادە ھۆشیار و رىبابى لەو فیل و شىوازاندەى
ئیبلیس، كە لە پىیانەوہ دەپەوى توشى سەرپىچىیەكانى خۆى گەورەیان
بكات.

۴- خۆى گەورە فرىشتهكانى دروست كردو و لە گوناھ و تاوان و سەرپىچى
پاراستون، ئادەم و نەوہەكانىشى دروست كردو، بەلام لە ھەلە و گوناھ
نەپاراستون، لەبەر ئەوہ ئادەم سەرەپای -گەورەى پلە و پایەى- لە مرۆشان
یەكەم كەسى تاوانكار بو، بەلام خۆى گەورە دەروازەى تەوبە و پەشیمان
بونەوى بۆ كردوئەتەو، لەبەر ئەوہ لەسەریانە دواى ھەمو گوناھەك پەلە لە
تەوبە بكەن.

۵- خۆى گەورە ئادەم و نەوہەكانى كردۆتە جى نشینی زەوى و زەوى بۆ
فەرھەم كردون، تاوہكو ئاوەدانى بكەنەوہ و سود لە خێر و بىرى وەرەگرن، بۆ
ئەوہى بىینى ئەو نىعمەتانەى، كە خوا پىشى بەخشیون چۆن بۆ پەرستنى و
سوپاسكردنى بەكار دەھێنرى.

۶- تاقى كردنەوہش ھەر بەردەوامە، مل ملانى نىوان ئیبلیس و
سەربازەكانى و لە نىوان ئادەمیزاد بەردەوامە ھەتا ئەو كاتەى زەوى و ھەرچى
وا بەسەریەوہیە بۆ خوا دەمىنیتەوہ.

نبراهيم و نيسماعيل (سلامی خويان لی بی):

له قورنانی پیرۆزدا زۆر چیرۆک سەبارەت بە نبراهيم (عليه السلام) و نيسعی جیاجیای ژيانی و خەبات و جیهادی لەبانگەوازی کردن بۆ خوا هاتو، نيسعی هەم یە کێک لەم چیرۆکانە دەکەین، کە پەیدووەندی لەگەڵ نيسماعيلی کورپی (عليه السلام) هەبە، خۆی گەورە دەفەرموی:

﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾ ١١ ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنْ الصَّالِحِينَ﴾ ١٢ ﴿فَبَشِّرْنَاهُ بِعِلْمٍ عَلِيمٍ﴾ ١٣ ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُا إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَتَأَبَّأُ أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ ١٤ ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ ١٥ ﴿وَنَدَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ﴾ ١٦ ﴿قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَدَّاكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ ١٧ ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ﴾ ١٨ ﴿وَنَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ﴾ ١٩ ﴿وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ ٢٠ ﴿سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ ٢١ ﴿الصفافات: ٩٩-١٠٩.

رافە و لێدوان:

خۆی گەورە نبراهيمی هەلبژارد و کردی بە پیغه مەبەر، نبراهيم پەيامی خۆی بە جوانترین شیوە گەياند و کۆششیکێ زۆری کرد، کە قەومە کە ی بۆ لای خۆی گەورە بانگ بکات، بەلام ئەوان بەتوندترین جۆرەکانی نازار نازاریان دا، جا کە بانگەوازی کردنیان بوە مەحەل: بۆ پڕوا هێنان کەس بە دەم بانگەوازی کەیمووە نەهات، جگە لە (سارە) ی خێزانی، جا خۆی لی دورە پەڕێز کردن و پەنای دا بە لای خۆی گەورە، خۆی گەورەش مژدە ی کورپیکێ نەرم و نیانی پی بە خشی.

نبراهيم (عليه السلام) بە سالێو بو هیشتا مندالی پی نەبە خشرابو، لەبەر ئەوە

١٠ ئیبراهیم لہم کارہ سہری سورما و بہدلیدا نہدہات نہمہ بیی، بہلام خوای گہورہ بہیادی ہینایہوہ، ہر کہ شو کار بہجیہ و زانایہ بہہمو شت، بہتوانیہ لہسہر ہمو شتیکدا، نہوہی بو ویستی خوا بو، جا ئیبراہیم کورپیکسی ژیر و زانای پی بہخسرا، ئیبراہیم زوری خویش دہویست، شو خوشہویستی بہ سروشتیہی، کہ خوای گہورہ لہ دل و دہرونی گشت باوکیکی رواندہ، ئیبراہیم خوشہویستی بہ کھی بۆ کورہ کھی زور تر بوو، لہبہر نہوہی دوا تہمہنیکی دریت، کہ لہ مندا لپی ہش بو پی بہخسرا، نہم کورہ لہ زانست و ژیری دا پوشتایی چاوی باوکی بو۔

بہلام خوای گہورہ ویستی راستگویی ئیبراہیم و ئیسماعیل و راستگویی خوشہویستیان بۆ فرمانی خوای گہورہ تاقی بکاتہوہ، تاقی کردنہوہ کھش زور زہمت و دژوارہ، کہ جگہ لہ پیغہمبہران و خودا پەرستانی راستی خاوەن عہزم لی دہرناچن۔

ئبراہیم لہ خەویدا بینی وا ئیسماعیلی کورپ سہر دہبری، دیارہ خەونی پیغہمبہرانیش سروش (وحی)یہ، ئیبراہیم دو دل نہبو گومانیشی نہبو لہوہی کہ بینی، جا یہ کسہر ہموالی تہمہی بہ کورہ کھیدا، نہویش بۆ فرمانی خوا وەلامی پەزامەندی دایہوہ و بہباوکی گوت بہفرمانی خوا بکات، جا باوکہ ہاتہ پیشہوہ بۆ سہرپرینی کورہ کھی! کورہش مل کھچ بو بۆ نہوہی باوکی سہری ببری، کاتیک خوای گہورہ راستگویی ہمدوکیان و مل کھچی بونیان بۆ فرمانہ کھی بینی، سہرکەوتنیانی لہم تاقی کردنہوہیہدا ناشکرا کرد، لہ جیاتی ئیسماعیل بہرانیکی گہورہی نارد بۆ سہرپرین و خەلاتی ئیبراہیم (علیہ السلام)ی کرد بہوہی، کہ کردی بہ باوکی گشت شو پیغہمبہرانہی، کہ لہدوا تہو دین و لہ نہوہ کھی کتیب و پیغہمبہرانی دانا، گشت نہتہوہ کانیش بونہ پەپرہوانی، ہروا خەلاتی ئیسماعیلی کرد بہوہی، کہ لہ نہوہی تہودا (عہد) (محمد)ی کردہ کوتا پیغہمبہر و گہورہی ہمو کورپ نادہم، تہمہش پاداشتی راستگوییانہ۔

گرنگترین خاله‌کانی په‌رومردمی له چیرۆکه‌که بریتییه له:

۱- له‌سه‌ر بانگه‌ری چاکه‌ خوازه له هه‌مو روژگارێک دا پیشبینی کۆسپ و له‌مپه‌ر و نازاری دوژمنانی چاکه و رێنمونی بکات.

۲- گه‌ر ئاده‌میزاد هه‌ستی به‌نائومیدی کرد له بانگ کردنی خه‌لکانی تر و له‌نازاریان، ئه‌وا له‌سه‌ری پێویسته که په‌نا بباته‌ خوای گه‌وره و داوای یارمه‌تی لی بکات.

۳- توانای خوای گه‌وره هه‌یچ سنوویکی نیه و هه‌یچ کۆسپ و به‌ربه‌رچێک ناتوانی به‌ره‌و روی به‌هستی.

۴- له‌سه‌ر ئاده‌میزاده که داوا له‌خوا بکات و متمانه‌ی هه‌بی له قبول‌بونی و به‌توانایی خوا.

۵- خه‌لات و به‌خشینی خوای گه‌وره بۆ به‌نده‌کان؛ به‌تاقی‌کردنه‌وه و گرفتاری (ابتلاء) به‌ستراوه‌ته‌وه.

۶- تاقی‌کردنه‌وه‌ی خوا بۆ به‌نده‌ چهند گه‌وره‌ بی، ئه‌وا خه‌لات و پاداشتی خوا بۆ به‌نده ئه‌وه‌نده گه‌وره ده‌بێت.

۷- په‌یوه‌ست‌بونی ئاده‌میزاد به‌هه‌ر نیعمه‌تێک له نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره مال‌یان منداڵ‌یان...، په‌رده ده‌خاته‌ نێوان به‌نده و خوای گه‌وره، ئه‌م نیعمه‌ته‌ش ده‌بێتته نه‌مان و مایه‌ی له‌ناو چون.

سه‌باره‌ت به‌ چیرۆکه‌کانی قورئان نمونه‌ زۆرن و ته‌نها ئه‌وه‌نده‌ی باس‌مان کرد به‌سه، ئاماژه‌ش به‌ چهند چیرۆکیکی تر ده‌که‌ین، که ئه‌مانه‌ن:

- چیرۆکی دو کۆپه‌که‌ی ئاده‌م.

- بانگه‌وازی پێغه‌مبه‌ره‌کان بۆ قه‌ومه‌که‌یان (نوح، هود، صالح، لوط، یعقوب).

- ئیبراهیم و بانگه‌وازه‌که‌ی بۆ قه‌ومه‌که‌ی.

- ئیبراهیم و ئیسماعیل و دروست‌کردنی که‌عبه.

-یه عقوب و کوره کانی.

-یوسف و ژنی عهزیز.

-موسا و فیرعهون.

-موسا و شوعهیب و کچه کانی.

-مانگاکی نهوهی ئیسرائیل.

-موسا و خَضر.

-سوله یان و بهلقیس.

-عوزیر.

-زه کهریا و یه حیا.

-مه ریه م و له دایکبونی مه سیح.

-پیلا نه کانی جوله که له سه ر عیسا.

-ذوالقرنین.

-یارانی نه شکموت (أصحاب الکهف).

-چال لیدهران (أصحاب الاخدود).

-فیل سواره کان (أصحاب الفیل).

جگه له مانهش زۆر چیرۆکی تریش ههیه.

سوننه تی پیغه مبه ریش ﷺ پره له چیرۆکی نامانجدار، که هه ندیک و هه

نونه لی باس ده که یین:

که چه ل ، به له ک ، کویر:

نه بو هوره یه ﷺ ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فهرموی:

((سی پیاوی به نی ئیسرائیل هه بون، یه کێکیان به له ک و گول، دوه میان

که چه ل و سی یه میان کویر بو، خوا ویستی تاقیان بکاته وه، جا فریشته یه کی له

شیوه ی مرۆف نارد ه لایان.

یه که مجار چوه لای به له که که و پیتی گوت: له م جیهاندها چ شتیکت به لاره له
همو شت خۆشتره؟

نهویش گوتی: حهز ده که م رهنگم جوان بیټ و پیستم چاک بیټهوه و نهو
شتانهی که به هوئی نهوهوه خه لک بیټرم لی ده که نهوهوه نه میتن و منیش وهک
مرۆڤیتیکی جوانم لی بی.

فریشته که دهستیکی هینا به سهریدا و چی نه خۆشی هه بو هیچی نه ما و بو
به مرۆڤیتیکی جوان.

نینجا فریشته که گوتی: ئه ی له مالی دنیا حهزت له چیه؟
گوتی: خوشتر، به فهرمانی خوا و شتریکی سکپری پی به خشی و دوعای
به ره که تی بو کرد.

دوای نهو چوه لای که چه له که و گوتی: کام شتت له همو شتیکت له لا
خۆشتره؟

نهویش گوتی: قژیکی پر و جوان و برینه کانی سهرم چاک بینهوه، نیت خه لک
بیټرم لی نه که ن.

به فهرمانی خوا سهری چاک بووه و قژیکی پر و جوانی لی روا.
نینجا گوتی: ئه ی له مال و سامانی دنیا حهز له چی ده که تی؟
گوتی: حهز له مانگا ده که م، به فهرمانی خوا مانگایه کی ئاوسی پی به خشی
و دوعای به ره که تی بو کرد.

دوای چوه لای کویره و پی پی گوت: چ شتیکت له همو شت له لا خۆشتره؟
نهویش گوتی: حهز ده که م چاوه کانه چاک بینهوه و منیش وهک نهو خه لکه
همو شتیکت بیینم.

به فهرمانی خوا چاوه کانی چاک بونهوه.

نینجا پی پی گوت: له مالی دنیا چ شتیکت له لا خۆشهویسته؟
گوتی: مهر نیت به فهرمانی خوا دو مهری نیت و می پی به خشی.

خوا بهر که تی خسته سامانی هه مویان و بونه خاوهن ناژه ئێکی زۆر.

پاش ماوهیهکی زۆر هه مان فریشته خۆی گۆپی و خۆی وهك شهوان لێکرد،
پیش هه مان چوه لای به ئه كه كه و گوتی: پیاویکی هه ژارم و هیچ پارهم پی
نه ماوه ناتوانم سه فهره كه م تهواو بکه، پاش خوا هیوام به تۆیه و بۆ خاتری شه
خوایهی، كه تۆی له نه خۆشی چا ککرده وه و ئهم رهنگه جوانه ی پی به خشیت،
ئهم هه مو سامانه ی پی به خشیت، حوشرێکم بدهیه، تا سه فهره كه می پی تهواو
بکه.

ئه ویش له وه لام دا گوتی: سوالکه ره له م سه رده مه دا زۆرسون، من ناتوانم
داوا که ت بێنمه دی.

فریشته که گوتی: وهك له وه و پیش تۆم دیبی وایه تۆ به ئه كه بویت و هه مو
که س قیزیان لی ده کردیتوه و هه ژار بوی، خوا ئهم سامانه ی پی دای؟
گوتی: نه خیر من ئهم سامانه م له باوک و باپیرانه وه بۆ به جی ماوه.
فریشته که گوتی: ئه گهر درۆ بکهیت خوا وهك خۆت لی بکاته وه.
دوایی چوه لای که چه ل و به هه مان شیوه له گه لیا دوا، ئه ویش هه روهك
به ئه كه كه وه لامی دایه وه و هیچی نه دایه.

به ویشی گوت: ئه گهر درۆ بکهیت خوا وهك خۆت لی بکاته وه.
دوا جار چوه لای کویره که و هه مان داوای لی کرد و پی ی گوت: به لکو
مه رێکم پی ببه خشیت تابتوانم سه فهره كه م تهواو بکه.
کویره که زۆر جوامیرانه بی له خۆ بایی بون گوتی:

من کویر بوم خوا چاومی چا ککرده وه، هه ژار بوم خوا ئهم سامانه ی پی
به خشییم ئیستاش من رێگای هیچت لی ناگرم، من خاوهنی هیچ نیم.
ئیت فریشته که هاته قسه و گوتی: مالتی خۆت بۆ خۆت نه مه
تاقیکر نه وهیه کی خوا بی بوو، خوا له تۆ رازییه، رق و غه زه بی داباری به سه ر دو

رافه و لیدوان:

خوای گه وره دنیای بۆ تاقي کردنه وهی ئاده میزاد دروست کردوه و، هه مو ئاده میزادیک به خششی زۆری داوه تی، - که زۆریه یان له بیریان کردوه و لی ی بی ئاگان- شایسته ی سوپاس و به ندایه تی کردنه، خوای گه وره به رامبه ر ئهم نیعمه ته زۆرانه، گشت ئاده میزادیک توشی گرفتاریه ک کردوه، که ئارامی و رازی بونی به قهزا و قه ده ری خوای گه وره تاقي ده کاته وه.

پیغه مبه ری خوا ﷺ چیرۆکی سی که سی بۆ گێڕاینه ته وه، که خوای گه وره توشی به لێکی و که چه لێ و کویری کردبون، گومانی تیدا نیه که ئهم جوړه به لایانه زه حمه ته ئاده میزاد خۆی له بهر رابگری، کاتیک هه ست ده کات خه لک بیژی لی ده که ن و لی دور ده که مونه وه و له دانیه شته کانیان به شداریان ناکه ن.

جا هه ر یه کیک له وانه له خوای گه وره ده پاریه وه که ئهم گرفتاریه رزگاری بکات و چاکی بکاته وه و نیعمه تی به سه ر دا برێژی، هه روا په یان به خوا ده دات که مافی خۆی به جی بهی نی به رامبه ر به وهی که نیعمه تی به سه ردا کردوه و سوپاسی بکات. دیاره خوای گه وره حه قیه تی هه ر یه کیک له وان ده زانی، به لام ویستی خوا وای خواست، که جاریکی تر تاقي کردنه وه یه کی زه حمه تریان بکاته وه، ئه وه بو فریشته یه ک له فریشته کانی نارد، ئه وانیشی له نه خوشی چاک کرده وه و سامانیان به پیی حه زی خۆیان پی به خه شرا، پاشان نۆره ی تباقي کردنه وه هات، جا فریشته که وینه ی هه ر یه کیک له وان که پیشت توشی ببون هاته لایان، جا هاته لای به لێ که که له سه ر شیوه ی به لێ که و هاته لای که چه ل به شیوه ی که چه ل و بۆ لای کویر به شیوه ی کویر و داوای یارمه تی لیده کردن، کاتیک هیچیان پی نه به خششی خۆیان لی گۆزا، فریشته که ش پیشینه یانی به بیر هیئایه وه، جا هه ر یه کیک له به لێ که و که چه ل نکولی کرد، که به و شیوه یه بویی،

هەر یه که یان ده یگوت: هه له ت کرد، من پێشانیش هه ر وا بوم و نه و مال و سامانه م له باب و با پیرام بۆم به جێماوه، فریشته کهش گوتی: گه ر درۆ بکه ی داوا له خوا ده که م به تگه پێنێتته وه حاله تی یه که م، که به له کی و که چه ئی و هه ژاری بوه.

نهمه حالێ فریشته که بو له گه ل به له ک و که چه ل.

به لام کوێره که له تا قی کرد نه وه که سه رکه وت و له گه ل خوای گه و ره راستگۆ بو به و په یانه ی پێی دا، جا کاتێک فریشته که له سه ر شێوه ی هه ژاریک هاته لای؛ خێرا یارمه تی دا و ده ستی یارمه تی بۆ درێژ کرد و پێی گوت: چۆن یارمه تیت ناده م منیش وه ک تۆ بوم و به لکه که مه تریش، خوای گه و ره چا که ی له گه لدا کردۆم، نه وه ده بی نی نه و خێر و بێ ره ی پێی به خشیوم؟! که له سه رم پێویست ده کات سوپاسی نیعمه ته کانی بکه م.

فریشته که پێی گوت: خوای گه و ره به ره که ت به اوێته رزق و رۆزیته وه و چا که و نیعمه تی خۆی بۆت زیاد بکات.

گرنگترین خاله په روهرده یی یه کانی چیرۆکه که به ریتی یه له:

۱- ژیا نی دنیا خانه ی به لا و تا قی کرد نه وه یه، ناده مه یزاد مادام له دنیا دا یه، له سه ری هه تی که خۆی ئاماده بکات بۆ دان به خۆ داگرتنی به رام به ر به به لا و ناخۆشی به ره زامه ندی و ئیمانه وه.

۲- له سه ر ناده مه یزاده که به قه زه و قه ده ری خوا رازی بی ت و داوا ی له ش سا غی له خوا بکات، له سه ری هه تی ئاوا ته خوازی شتی ک نه بی که نازانی چا که یان خرا به بۆی.

۳- گرنگ نیه پزق و پۆزی که م و زۆر بی ت، به لکه گرنگ تر له مه نه وه یه که خوای گه و ره به ره که تی به اوێته ناوی، جا گه ر به ره که تی تیدا بو؛ شه واه که مه که زۆر ده بی، گه ر به ره که تی تیدا نه بی شه واه زۆریش بی ت هه ر که مه.

۴- گرنگترین شت که ناده مه یزاد سوپاسی نیعمه ته کانی خوای پێی بکات؛

بریتی‌یه له به‌کاره‌یتانی ئەم نیعمەتانه بۆ رەزامەندی خوا.

۵- لەسەر ئادەمیزادە کە یەکیەک داوای شتیکی لی دەکات، یان داوای چاکەیه‌کی لی دەکات بە ناویمیدی نەیکەرپێنیتەوه، چونکە نازانی پاستگو و درۆزن کامەیانە. پەنگە ئەوهی ده‌یکەرپێنیتەوه پاستگو بیت و پێویستی پی بی.

۶- سوپاس کردن لەسەر نیعمەتەکانی خوا و بە‌کاره‌یتانی له رەزامەندی خوای گەوره؛ گرن‌گترین هۆیه‌کانی بە‌رده‌وامی نیعمەتەکان و زیاد بونیەتی.

۷- هەموو نیعمەتیەک کە خوای گەوره بە‌به‌ندهی ده‌به‌خشی، یان توشی به‌لا و ناخۆشیه‌کی ده‌کات، ئەمە تا‌قی کردنه‌ویه هە‌رده‌بی هە‌مو ئادە‌میزادی‌ک بە‌ره‌نجامی ئەم تا‌قی کردنه‌ویه له‌دنیا، یان له‌ پۆژی دوا‌یی بدرویتەوه.

فەر‌مۆده‌کانی پێغه‌م‌به‌رش ﷺ پێه له‌ چیرۆکی جوان و کاریگەر، کە هە‌ندیکیان درێژه و هە‌ندیکێ تر کورتە، فونەش لە‌سەری زۆره و به‌وه‌ندهی با‌س کرا واز ده‌هێنن، داواش له‌ خوێنەر ده‌کە‌ین گرن‌گی بدات بە‌م پێگه‌ په‌روه‌ده‌یی‌یه و له‌ ئاراسته‌کردنی مندا‌لان سودی لی وه‌ریگرتی و کاریان تی بکات.

جی‌یاسی دوهم-نمونه‌کان:

لی‌ره‌دا مه‌به‌ست له‌ فونە‌کان بریتی‌یه له‌ (هێنانه‌وه‌ی فونە‌ی شتی‌ک یان وه‌سف کردنی و په‌رده‌ لادان لە‌سەر پاستیه‌که‌ی ئە‌ویش له‌ریگه‌ی مه‌جازه‌وه‌ بیت یان وه‌ حە‌قیقه‌تی خۆی به‌وی‌ک چون (تشبیه) بیت. باشترینیان بریتی‌یه له‌ هێنانه‌وه‌ی فونە‌ی مانای ماقول و موجه‌ره‌د -به‌وێنه‌ی به‌ره‌ست- مادی^۱.

گومانی تی‌دا نیه‌ کە زۆر جار ئادە‌میزاد ناتوانی ده‌رک به‌ چاکه‌ و خراپه‌ و

^۱ أصول التربية الإسلامية و أساليبها، لای‌ره ۲۴۶. له (تفسیر القرآن الح‌کیم)ی رشید رضا نه‌قل کراوه ج ۱/ ۱۶۷.

ناکامی نمو کارهی بکات، که نه نجامی داوه، یان نه نجامی ده دات هه تا یه کیئک دی غونه یه کی باوی بو ده هیئتیه وه، نه م کارهش زیاتر له لای مندا لآن دیارتره، نه وانهی ناتوانن نمو شته روت و تیوریانه ههست پی بکمن و بیزانن، مد گهر لهو کاته نه بی که غونه یه کی کرده یی له بهرده می ده هیئتیه وه، قورشان ی پیروز و پیغه مبه ر ﷺ نمونه یان له بهروهرده کردن به کاره ی ناوه دا بو رون کردنه وه ی راستیه کان، نمونهش له سهر نه مه زوره. هه ندیکیشی باس ده که مین:

خوای گه و ره ده فهرموی:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَيَا أَيُّومِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ۝۱﴾
 ﴿يُخٰدِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَمَا يُخٰدِعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝۲﴾
 ﴿فِي قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ۝۳﴾
 ﴿مَا كَانُوا يَكْذِبُوْنَ ۝۴﴾
 ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ۝۵﴾
 ﴿اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۶﴾
 ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوْا كَمَا ءَامَنَ النَّاسُ قَالُوا اَنُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ ۝۷﴾
 ﴿اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۸﴾
 ﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِيْنَ ءَامَنُوا قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُوْنَ ۝۹﴾
 ﴿اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيٰنِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ۝۱۰﴾
 ﴿اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اَشْتَرُوا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى فَمَا رَحِمَتْ تَجَرُّهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِيْنَ ۝۱۱﴾
 ﴿مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِيْ اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا اُضْءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمٰتٍ لَا يُبْصِرُوْنَ ۝۱۲﴾
 ﴿صُمُّ بُكْمٌ عُمْىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ۝۱۳﴾
 ﴿اَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيْهِ ظُلُمٰتٌ

وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصْبَعَهُمْ فِي أَفْئَادِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ
وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ
لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ
وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢١﴾ البقرة: ٨-٢٠.

لهم نایه تانه‌ی پیشو خوی گه‌وره باسی دو روه‌کان ده‌کات و ده‌فرموی:
نونه‌ی نه‌وانه له دو رویی و ده‌غه‌لیان دا وه‌ک پی‌او‌تیک وایه، که نا‌گریکی
کرد بیته‌وه له شه‌ویکی تاریکدا له شه‌که‌وتی‌کدا و خۆی گهرم ده‌کاته‌وه و چوار
ده‌وری خۆی ده‌بینی و ترسی نامینی به‌لام، ههر نه‌و که‌سه، گهر نا‌گره‌که‌ی له
تاریکی‌ی کوژایه‌وه؛ به‌ترس‌وای ده‌مپنیتته‌وه، حالی دو روانیش نا‌وایه، خۆیان
به‌باوه‌پدار پیشان ده‌دن و باوه‌ریان هی‌ناوه و خۆیان و مال و مندالیان پی‌ی
پاریزربون و ژن و ژن خوازیان له‌گه‌ل مسولمانان کردوه، نا‌نه‌مه‌ پوناکیه‌که‌یان،
نه‌مانی روناکیه‌کان دیار که‌وتنی بیروباوه‌ریان به‌ه‌و باوه‌پداران له‌ سهر زمانی
پیتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و قورئانی پی‌روژ دا.

لی‌که‌چواندنی ئیمان به‌ پوناکی نه‌وه‌یه، که‌وا پوناکی نه‌و په‌ری هیدایه‌ته‌ بو
ری‌گای راست و نه‌مانی سه‌رسامی، هه‌روه‌ها ئیمانی‌ش پینگه‌ پونه‌یه، که
ده‌تگه‌یه‌نیتته‌ لای خوی گه‌وره، بی باوه‌پیشی چواندوه به‌تاریکی‌ی، چونکه‌ بابای
ری‌ لی‌ ون بو له‌ تاریکاییدا؛ مرو‌ف توشی سه‌رسامی ده‌کات.

پاشان خوی گه‌وره به‌ قه‌ومیک چواندونی، که‌ بارانیکی زۆریان به‌سه‌ردا
داباریوه و زه‌وی تاریک کردوه که‌ هه‌وره‌ تریشقه‌ و بروسکه‌ی توندی له‌گه‌له‌. جا
نه‌و بروسکه‌یه‌ گوی‌ی که‌ر کردون و له‌به‌ر توندی‌یه‌که‌ی چاوی کو‌یز کردون، که‌س
نا‌توانی له‌م دیارده‌ گه‌ردونیه‌ ترس‌ناکه‌ هه‌لبی، به‌هه‌مان شی‌وه‌ نه‌مه‌ حالی
نی‌سلام و قورئانه‌ له‌گه‌ل دو رواندا، گهر ده‌ست که‌وت و غه‌نیمه‌ت و سودی
تیدابی؛ روی تیده‌که‌ن، گهر لی‌یان تاریک بو و به‌رژه‌وه‌ندیه‌ دنیایی کانیانی تیدا

نہو؛ ئەوا وازی لی دەهیتن و پشتی تی دەکەن^۱.

هەروا لەو نمونەیی خوای گەورە لە قورئان باسی کردووە:

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُوا كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْثَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَذْ يَرْنَهَا وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾﴾ النور: ۳۹-۴۰.

خوای گەورە باسی کردووەکانی بئى باوەڕان دەکات و دەفەرموی: نمونەیی کردووەکانیان وەك ئەو ئاوپەنگ (سراب)ە وایە کە یەكێك لەسەفەر دایە و شەیدای بینین و گەشتنی ئاو و وا ئەزانى ئاو، کەچی خەیاڵە و پاستی نییە، لەبەر زۆر گەرمایی وەك بینابان لی دەبیته ئاو. بەهەمان شێوە بئى باوەڕ کە کردووەی باش دەکات و دەزانى پاداشتی لەسەر وەرده گری.

جا کە لە روژی قیامت کردووەکان و پاداشته کەى خسترایه پو، ئەو پاداشته نابینی، کە گومانی وابو شایستەى ئەوپاداشتهیه، کە کاتی لیپرسینه وەش هات هیچ شتی دادی نادات و هیوابی دەبئى وەك ئەو سەفەرکەرەى بەهیوایه، کە لەلای سەراپە کە ئاوی دەست بکەوی.

پاشان نمونەیی تر بۆ کافرانی هیناوتەو، کە بریتییه لەوێ کردووەکانیان گەر باشتەر بیت لە روژی قیامت دا وەك ئاوپەنگ (سراب) وایە، گەر کردووەکانیان ناشیرین بئى؛ ئەوا وەك تاریکی نوتەك و کۆنۆو وایە، جا لەدەریای زۆر قول دا سى تاریکی کۆ دەبیتهو: تاریکی هەور و تاریکی گوشتار و تاریکی کردووە^۲.

^۱ مختصر تفسیر الحازن ج ۱/ ۱۷-۱۸.

^۲ مختصر تفسیر الحازن ج ۱/ ۱۷-۱۸.

همروه‌ها لهو غموانه‌ی قورئانی پی‌موز باسی کردوه: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا
 مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ
 الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ العنكبوت: ٤١.

خوای گه‌وره باسی نه‌وانه ده‌کات که دابه‌زیونه‌ته ژیره‌وه‌ی هزر و بیروباوهر و
 بت و دار و بدردیان کرده هاویه‌شی خوا، جا ده‌فرموی غونه‌ی نه‌وانه، که
 ناینیان له نیوان ناینه‌کانه وه‌ک جال‌جالتوکه وان که ماله‌که‌ی له نیوان مالا‌نه،
 همروه‌ک خانوی جال‌جالتوکه سست‌ترین خانوه، به‌همان شیوه پهرستنی بت و دار و
 به‌رد، بی‌هیزترین و سست‌ترین ناینه.

غمونه‌ی په‌روه‌رده‌کردن به غمونه هینانه‌وه له فرموده‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ نه‌وه‌یه
 که ده‌فرموی: ﴿أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِيَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلُّ يَوْمٍ خَمْسَ
 مَرَّاتٍ، هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ؟ قَالُوا: لَا يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ. قَالَ: فَذَلِكَ
 مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا كَمَا يَمْحُو رِياءُ كَمَا يَمْحُو رِياءُ كَمَا يَمْحُو رِياءُ
 ده‌رگای یه‌کیکتان دا پروات و هه‌مو رۆژ پینج جار خۆی لی بشوات نایا هیچ
 پیسی پیوه ده‌می‌نی؟ گوتیان: هیچ پیسی‌یه‌کی پیوه نامی‌نی. پیغه‌مبه‌ردا ﷺ
 فرموی: که‌واته نه‌مه‌ش وه‌ک پینج نویژه‌که وایه، خوای گه‌وره گونا‌هه‌کانی پی
 ده‌سپ‌ته‌وه.))

پیغه‌مبه‌ردی خوا ﷺ غمونه‌ی بۆ نویژ به‌ پروبارت‌کی رۆیش‌تو هینا‌وه‌ته‌وه، که‌وا
 چۆن بۆ لای خوای گه‌وره نزیک‌ت ده‌کاته‌وه و ده‌بیته یاریده‌ده‌ر بۆ پالا‌وته‌کردنی
 ده‌رون له گونا‌ه و تاوان و له پیسی گونا‌هان، که‌وا هه‌ر کات‌یک مرۆف کاری کرد
 و ره‌نجی کیشا و ناره‌قی کرد و جه‌سته‌ی پیس بو، پینج جار خۆی‌پی ده‌شوات.
 جا هه‌ر وه‌ک پیسای جه‌سته‌ناو ده‌شوات و پاک‌ی ده‌کاته‌وه؛ به‌همان شیوه
 پینج نویژه‌کان پیسی‌یه‌کانی ده‌رون ده‌شواته‌وه و نه‌و گونا‌هانه‌ی مرۆف ده‌یکات

^١ آخرجه مسلم برقم (٦٦٧).

غونہی پەروردهیی و فیترکردن له قورشان و سوننه‌تدا، زۆرتره له‌وهی
بژمیڤدری، به‌لام له‌سەر پەرورده‌یاره که هه‌ول ب‌دات لی‌ی بکۆلێتسه‌وه و
توێژینه‌وهی له‌سەر بکات، بنۆ شه‌وهی له‌ ئاراسته‌کردنی منداڵان و پەرورده
کردنیان سودی لی‌ وه‌ریگری، هه‌ر چهند پەرورده‌یار غونیه‌ی زۆر له‌ پەرورده و
فیترکردن به‌ کار به‌یستی، شه‌وه‌نده چه‌مکه‌کان له‌ می‌شکی منداڵ پونتر ده‌بی‌ت و،
کرداری پەرورده‌یی سه‌رکه‌وتو تر ده‌بی‌ت.

وتویژ و گفتوگو

گشت باوکان و پەروەردیاران دەتوانن فەرمانەکان و قەدەغە کردنەکان پراستەوخۆ ئاراستەى منداڵەکانیان بکەن، بەلام کەمێکیان دەتوانن لەگەڵ منداڵان گفت و گۆی تێدا بکەن، ئەوان دەیانەوی فەرمانیان پێ بکەن و قەناعەتیان پێ بهێنن جی بەجی بکەن.

گومانی تێدانیه گفت و گۆ و پراویژ رێبیریك (مبدأ) یكى ئیسلامی رەسەنە، خوای گەورە دایناوہ بۆ هەلس و کەوت کردنی فەرماندار (حاکم) لەگەڵ بەرفەرمان (محکوم)، بەرپۆهەر لەگەڵ فەرمانبەرانی و مامۆستا و پەروەردیار لەگەڵ ئەو کەسەى، کە هەڵدەستى بەچاودێرى کردیان:

خوای گەورە دەفەرموی: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾: مسوولمانان کاروباریان لەنێوان خۆیاندا بەپراویژە. ﴿الشورى: ۳۸﴾.

هەروەها فەرمویەتى: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾: ئەى پێغه مەبەر لە کاروباردا پراویژ بە مسوولمانان بکە. ﴿آل عمران: ۱۵۹﴾.

پێغه مەبەر ﷺ لە زۆر شوێن دا پراویژی بە هاوێڵە بەرپۆهەرکانى کردووە وەك پراویژ دەربارەى دیلەکانى جەنگى بەدر و دەرچونى پێغه مەبەر ﷺ بۆ دەرەوێ شارى مەدینە لە جەنگى نوحود بۆ پووبەرپوونەوێ موشریکان.

لە نمونەى پەروەردەبەى، لەسەر شتوازی گفتوگۆی پێغه مەبەر ﷺ لە ئاراستە کردن و پەروەردە کردن دا، باسى ئەم نمونەى دەکەین:

لە ئەبى ئومامە ؓ کەوا گەنجیکى قورەیشى ھاتە لای پێغه مەبەر ﷺ و گوتى: يا رسول الله إئذن لي في الزنا، فأقبل عليه القوم و زجروه، فقالوا: مه، مه! واته: ئەى پێغه مەبەر خوارى گەم پێ بەدە زینا بکەم، جا خەلکە کە ویستیان لى بدەن و سەرگۆنەیان کرد و گوتیان ئەى، ئەى!!!

پیتغمبهری خوا ﷺ فەرموی: نزیک بەوه، ئەویش لی نزیک بسۆه و
 فەرموی: زیناکردن بۆ دایکت پێ خۆشه؟
 گوتی: نا بەخوا ئەی پیتغمبهری خوا، خوا بمکاته قوربانیت.
 پیتغمبهر فەرموی: "خەلکیش بۆ دایکیان پێیان ناخۆشه، ئایا بۆ کچه کەت
 پیت خۆشه؟ گوتی: نا بەخوا ئەی پیتغمبهری خوا، خوا بمکاته قوربانیت!"
 پیتغمبهر ﷺ فەرموی: خەلکیش بۆ کچه کانیان پێ خۆش نییه، ئایا بۆ
 خۆشکت پیت خۆشه؟
 گوتی: خوا بمکاته قوربانیت نا بەخوا ئەی پیتغمبهری خوا.
 پیتغمبهر ﷺ فەرموی: خەلکیش بۆ خوشکە کانیان پێیان خۆش نییه، پیت
 خۆشه بۆ خوشکی باوک؟
 گوتی: نا بەخوا ئەی پیتغمبهری خوا، خوا بمکاته قوربانیت.
 پیتغمبهر ﷺ فەرموی: "خەلکیش بۆ خوشکی باوکیان پێیان خۆش نییه،
 پیت خۆشه بۆ خوشکی دایکت؟
 گوتی: نا بەخوا ئەی پیتغمبهری خوا، خوا بمکاته قوربانیت!
 پیتغمبهر ﷺ فەرموی: خەلکیش بۆ خوشکی دایکیان پێ خۆش نییه.
 ئەبی ئومامه گوتی: پیتغمبهری خوا ﷺ دەستی خستە سەر سینگی لاوه که
 و فەرموی: ((اللهم اغفر ذنبه، وطهر قلبه، وحسن فرجه: خایه له گوناھێ
 خۆش به، دلێ پاک راگره و داوینێ بیاریزه)) گوتی: گەنجە که دواي ئەم دوایه
 پیتغمبهر، لای بەم شتە نەکردوه و ئاویری لی نەداوه.
 سەرنج بدە بۆ نەرم و نیانی و سینگ فراوانی پیتغمبهر ﷺ له بیستنی
 قسەي ئەم گەنجەي که ئارەزوی زیناکردنی بەسەردا زال ببو، چون پیتغمبهری
 خوا ﷺ گفت و گۆي له گەل دەکات هەتا ئەو کاتەي گەنجە که لای دەپروات، که
 هەرچی ئارەزو و مەیل کردنی زیناکردنە لەدلی نامینێ.

^۱ أخرجه المصنف في (مجمع الزوائد) ج ۱/۱۲۹.

گەر پیغه مبهری خوا تهریقی بکردبایهوه قهدهغهی بکردبایه دهری بکردبا
(وهك كه زۆر باوك ئاوا دهكمن له كاتیکدا، كه مندا له كانیان بهراشكاوی باسی
نهخۆشیه دهرونی و ئارهزوه كانیان دهكمن) ئهوا ئهوا كاته ئهوا گهغه لهلاز
پیغه مبهری خوا ﷺ دهردهچو، وهك كه چۆن هاته لای و دلی پرپو لهو ههز و
ئارهزوانهی، كه خوای گهوره پهی پازی نیه.

ههروا لهو فونانه: پیغه مبهری خوا ﷺ بههاوه له كانی فهرمو: "ئایه دهزانن
غهیبهت چییه؟ گوتیان: خوا و پیغه مبهره كهی زاناته، پیغه مبهەر ﷺ فهرموی:
(ذَكَرَكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ: باس كردنی براكهته بهوهی، كه پهی ناخۆش بێ))،
گوتیان باشه نهگەر براكهم ئهوا سیفه تهی تیدا بێ؟ پیغه مبهەر ﷺ فهرموی: گەر
ئهوا سیفه تهی تیدا بێ ئهوا غهیبهتت كردوه، بهلام گەر ئهوا سیفه تهی تیدا نه بێ
ئهوا بههتانت بۆ ههلبهستوه".^۱

پیغه مبهەر ﷺ فهرمویهتی: ((أَنْصِرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا: براكهت سهردیغه
گەر سته مكار بو یان ستهم لی گراو بو))، گوتیان: ئهوی پیغه مبهری خوا: ئهوهی
كه ستهمی لی گراوه ئهوه سهری دهخهین، ئهوی نهگەر سته مكار بێ چۆن
سهری بخهین؟

پیغه مبهەر ﷺ فهرموی: (دهستی دهگری ستهمه كه نهكات، ئهوه
سهرخستنیه تی).^۲

قورئانی پیرۆز شیوازی گفت و گۆی له زۆر شوێن بهکارهێناوه، دهرباره ی
گرنگترین و ترسناکترین کار، كه بیرویاوه وهك خوای گهوره دهفهرموی:
﴿أَمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا
بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَمْ لَهُ مَعَ اللَّهِ

^۱ أخرجه مسلم برقم (۲۵۸۹).

^۲ أخرجه البخاري برقم (۲۴۰۳).

بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمْنَ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا
 أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِي وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَوَلَيْكَ مَعَ اللَّهِ
 بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمْنَ يُحِبُّ الْمُضْطَرُّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ
 السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَوَلَيْكَ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾
 أَمْنَ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّحَ بُشْرًا
 بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَوَلَيْكَ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ أَمْنَ
 يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَوَلَيْكَ مَعَ اللَّهِ
 قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبُ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلْ
 أَدْرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾
 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَءَابَاؤُنَا أَبْنَاءُ لِمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾
 لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَءَابَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾
 قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا
 تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى
 هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفٌ لَكُمْ بَعْضُ
 الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ النمل: ٦٠-٧٢.

واته: یا ئەو کەسەى چاترە ناسمانەکان و زەمینى و دەیهیتناوہ لە ھەواوہ ناوی
 بۆ ئێوہ ناردوہ؟ گەلیک باخچەى بە دیھەمان بە ناوہ کەى شین کردوہ کە خۆتان
 نەتاندەتوانى دارەکانى بەرھەم بێتن؛ ناخۆ ھیچ پەرستوىکى لە گەل خوا ھەبە؟
 نەخێر دیارە گەلیکى لە ھەق لادەرن. یا لەو کەسەى چاترە کە ھەر وەختى

هومید پروایک له بهری بیارپتهوه، دهه نای دی و له چورتم پزگاری دهکا و ده تانکاته جی تشین له سمر زه مین؟

ناخو هیچ په رستویکی له گهل خوا هیه؟ نه مانه کم په ند وهرده گرن. یا نهو که سدی چاتره که له تاریکی بهژ و دریا، له پری شاره زاتانده کا و همر نهویشه نهو بایانه به پری دهکا، که مزگیننی خیر و بیتری نهویان پییه؟ ناخو هیچ په رستویکی له گهل خوا هیه؟ خوا زور له وهی بهر زتره که دهیکه نه شهریکی نهو.

یا نهو که سدی که بونه وهر وهدی دینیت و له دوا پیدا ده بیاته وه؟ نه دی کی یه له ناسمان و زه مینه وه بژوتان بژ به دی دهکا؟ ناخو هیچ په رستویکی له گهل وا هیه؟ سا نه گهر پیو وایه راسته، به لگهی خوتان نیشان بدن. بیژه: نهوانه وا له ناسمانه کان و زه میندا همن له خوا به در- له بهر پیتوار بی خه بدن. هه ستیش ناکهن کهنگی زیندو ده کریته وه.

زانسته که میان برناکا سه لا رابی، دو دلن ده بی یان نابی؟ نه م چاوی دینه یان نیه. خودا نه ناسه کان وتیان: ناخو وختی نیمه و باب و باپراغان بویه خو لیک (به زیندی له گور) ده مانه پینه ده ری؟

نهو به لینه ی به مدی ده دن، له وه پیشیش به باب و کالن دراوه؛ نه مانه گشتی چیرۆکی پیشینه گانن.

بیژه: گه شتی به م سمر زه مینه دا بکه ن، تا بینن سه ره نجامی تاوانباران به کوئ گه یوه. خه میان مه خوه و له بهر گزیکاری نهوان دلته نگ مه به! گفتوگو کردنی دایک و بارک له گهل مندا له کان یان له زور شتدا؛ چهند سودیکی دهرونی په روه ده بی گه وهی هیه، که گرنگترین یان باس ده که مین:

۱- زیاده بونی متعانه به خو بونی مندا له میانه ی هه ست کردنی به بایه خ

پیدانی و، بایه‌خ دان به‌رایه‌کمی دهریارهی نمو بابه‌ته‌ی تاوتوی و گفتوگوی تیدا ده‌کری.

۲- ناشنابون به‌و بیر و چه‌مکانهی، که منداڵ هه‌یه‌تی به‌رام‌بهر جۆره‌ها بابه‌ت و به‌هیزکردنی نمو چه‌مکانه، یان پتەوکردن و چه‌سپاندنی.

۳- دهرنه‌کردنی بریار و فرمان له‌لایهن باوک‌هوه، که ناراسته‌ی منداڵه‌کمی ده‌کات، مه‌گهر دوا‌ی به‌راییی و سه‌ره‌تایی یه‌ک بۆ قه‌ناعه‌ت پی‌کردنی منداڵه‌که و وه‌رگرتنی بریار و فرمانه‌که.

۴- منداڵ به‌و فرمانه‌ی داوا‌ی لی کراوه دوا‌ی راویژکردن و تاوتوی کردن له‌گه‌لیدا، پابه‌ند بونی زۆتر ده‌بی، نه‌مه‌ش له‌بهر نه‌وه‌ی هه‌ست به‌وه ده‌کات که بریار به‌ده‌سته و له‌سه‌ری پتویسته یه‌که‌م که‌س بی بۆ پابه‌ند بون.

۵- گهر گیانی راویژکردن و گفت و گو‌بالی کیشا له‌نیو دایک و باوک و نه‌ندامانی خیزان، نمو نه‌مه ده‌بیته‌ گه‌شه‌کردنی گیانی هاوکاری و ته‌بابی له‌نیوان نه‌ندامانی خیزاندا.

۶- هه‌روه‌ها به‌کاره‌یتانی نه‌م رتیه‌ (مبدأ) ه‌ شوینه‌واریکی گه‌وره‌ی ده‌بیته له‌ گه‌شه پیدانی توانستی دادوه‌ری کردن (عاکمه‌ی ژیری له‌ لای منداڵاندا که ناماده‌سازیان ده‌کات بۆ روبه‌روبو نه‌وه‌ی گرفته‌ گه‌وره‌کان.

له‌بهر نه‌وه له‌سه‌ر دایک و باوکانه له‌ په‌روه‌رده‌کردندا به‌پیتی توانا په‌نا بینه به‌ر نه‌م نامرازه (وسيلة) له‌ کاری بچوک و گه‌وره‌دا، با باوک سوربی له‌سه‌ر نه‌وه‌ی زۆربه‌ی نمو بریارانه‌ی له‌ ماله‌وه‌دا وه‌رده‌گیری؛ بریاری به‌کۆمه‌ل بیته، که له‌ نه‌جمای راویژ و قه‌ناعه‌ته‌وه ده‌رده‌چیت دهریاره‌ی کاروباری په‌روه‌رده‌یی وه‌ک: کاتی شه‌و به‌سه‌ربردنی منداڵ له‌ دهره‌وه‌ی مال و، وانه‌کردنی له‌گه‌ل هاوڕێکانی و زۆر چونه‌ دهر له‌گه‌ل‌یاندا و، پاره‌ زۆر خه‌رج کردنی و، هه‌لبێژاردنی خویندنی زانگو و هه‌لبێژاردنی خواردنی نیوه‌رۆ و ئیواره و، هه‌لبێژاردنی نمو شوینه‌ی که خیزان له‌کاتی پشوی هاوین دا به‌سه‌ر ده‌بن و، دابه‌ش کردنی زور له‌نیوان

ئەندامانى خىزان و شتى ھاوشىۋەى تر.

پىۋىستە لەسەر خىزان لەكاتى ۋەرگرتنى ئەم ئامپازە دا، سورىي لەسەر
ئەۋەى كە گەفت و گۆيە كە ھىمەن و ھاۋسەنگ بى، تاۋەكو ھەر ئاكە و مافى
پادەربىنى بەراشكاۋى ھەيىت، با پىچەۋانەى راي تىش بىت، بۆ ئەۋەى
گەفتوگۆيە كە بەرەنجامى پىۋىستى ھەبى.

دەبى ئاگادارىن كە ئەم ئامپازەى ئامرازەكانى پەروەردە، ناشى بۆ ھەلس و
كەوت كەردن لەگەل مندالى بچوك، كە ھىشتا خۆى نانس و چاكە و خراپە لىك
جيا ئاكاتەۋە، بەلام قەيناكە گەر راۋىز بە مندالە بچوكەكانيان بكن، ئەنانت
بەۋانەى نەگەيشتونەتە تەمەنى خۆناسىن، ئەمەش بۆ راھىنانيان لەسەر گەفت و
گۆ و بەشدارى كەردن لە بىرپار ۋەرگرتن.

ھەروا لەسەريانە كە خۆ دور بگرن لە فەرمانى بى ھۆ و بى سوود، ئەنانت
لەگەل مندالى بچوكىش دا و بەپى تۋانايان.

ھەروەھا لەو كارانەى كە پىۋىستە دايك و باوك لەكاتى بەكارھىنانى راۋىز و
گەفت و گۆدا لى ئاگادار بن، رىزگرتنى ئەۋ بىرپارەيە كە بە گەفتوگۆ لە نىۋان
خۆيان و نىۋان مندالەكانيان ۋەرگىراۋە و پاشگەز نەبونەۋە لى و، گۆرىنى
بەبىرپارىكى تاكپەۋەيان لە لايەن ھەر يەككە لە دايك و باوك دا، بۆ سەپاندنى
بەسەر خىزاندا. چونكە ئەم جۆرە پەفتارە و بەم رىگەيە متمانە و بايەخ پىدانى
لە لايەن مندالانەۋە ناھىلى.

گەر خىزان تۋانى ھەلسى بە گەفتوگۆ كەردنى كاروبارەكانى و كاروبارى
تاكەكانى لەبۋارى پەروەردەيى و رۆژانەيىدا؛ ئەۋا پاش ماۋيەك لە پشت بەستەن
بەم شىۋازە؛ بەرەنجامى گەۋرە و سەرگەۋتۋى لى دەكەۋىتەۋە.

نزاکردن بۆ مندال^۱

نزا (دوعا) کردن بۆ مندال^۱ نامرأزیکی پەروردهیی پوختی ئیسلامیه، کاتیك دایک و باوک شیواز و ریگا پەروردهیی یه کانی پیتشو به کار دههیتن له راست کردنهوه و ریک و پیتک کردنی پهفتاری منداله کانیان، پهنا دههینه بهر خوای گهوره به نزاکردنی راستگویی یانه که داوای چاک کردن و هیدایهت دانسی منداله کانیانی لی ده کمن.

گومانی تیدا نی به نزاکردن شوینه واریکی گهورهی له ژبانی ناده میزاد دا ههیه، به تاییهتی نزاکردنی دایک و باوک بۆ مندال^۱.

خوای گهوره له قورئانی پیرۆزدا له زۆر شوین دا باسی سوربونی باوکان دهکات له سهر نزاکردنی داوای خهیر و چاکسازی و پارێزکاری و سههرکهوتویی منداله کانیان له کاروباری دنیا و رۆژی دواپی یاندا.

نومهی نه مهش وه خوای گهوره ده فهرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾
 نهوانهی ده لێن پەرورده گارمان له خێزانه کافان و وه چه کافان پۆشنایی چاو (مندال) مان پی ببه خشه و مان که به پیتشهوای پارێزکاران. ﴿الفرقان: ۷۴﴾.

له سهر زمانی یه عقوبی پیتغه مبههر (عليه السلام) که نزا بۆ منداله کانی دهکات ده فهرموی: ﴿قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي﴾. فهرموی داوای لی خوش بوئتان له خوای گهوره بۆ ده کهم. ﴿یوسف: ۹۸﴾.

پیتغه مبههر ﷺ فهرمویهتی: ((ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ)). سێ نزا ههیه گومانی تیدا نی به گیرا ده بن: نزا ی ستم لیکراو، نزا ی سه فهرکهه، نزا ی باوک بۆ منداله کهی. ((

^۱ أخرجه ابن ماجه برقم (۳۸۶۲).

به همدان شیوه له سمر دایک و باوک، که ناگادارین نزا له منداله کانیان نه کهن، چونکه نه مه شوینه واریکی گه وره تری هدی له سمر نه که وتنیان.

پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرموی: ((لَا تَدْعُوا عَلٰی اَنْفُسِكُمْ وَلَا تَدْعُوا عَلٰی اَوْلَادِكُمْ وَلَا تَدْعُوا عَلٰی خَدَمِكُمْ وَلَا تَدْعُوا عَلٰی اَمْوَالِكُمْ، لَا تُوَافِقُوا مِنْ اللّٰهِ سَاعَةً نِّيلَ فِيْهَا عَطَاءٌ فَيَسْتَجَابَ لَكُمْ: نزا له خوتان مه کهن، نزا له منداله کانتان مه کهن، نزا له خزمه تکاره کانتان مه کهن، نزا له سامانتان مه کهن، نه بادا له گهل کاتیک ریک بکه وی، که خوی گه وره نزا ی تیدا گرا ده کات.))

هه وره ها فرمویه تی: ((ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُّسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيْهِنَّ دَعْوَةُ الْمَظْلُوْمِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْوَالِدَيْنِ عَلٰی وَلَدِهِ: سی نزا هه ینگومان گرا ده بن: نزا ی ستم لی کراوان، نزا ی سه فرکه ر، نزا ی دایک و باوک له مندال.))^۲

نه بو هه وره یره ﷺ گپراویه تیه وه که جو ره یحیی خوا په رست له بهر نویژی سوننه ت، داوای دایکی جی به جی نه کردوه، دایکیشی نزا ی لی کردوه گوتیه تی: (خوا به نه میرینی هه تا له روی ئافره تی بنی ئابرو له ش فروش ده بینری) ^۳.

نه وه بو دوا ی نه مه به نی ئیسرائیل تاوانباریان کرد به زینا کردن و په رستگایه که بیان لی پو خاند. له پاستی دا فیتنه یه کی گه وره بسو، هه تا خوی گه وره پاکیه تی له زینا کردنی به دیار خست و نزا ی دایکی جی به جی کرد.

نه وه ی زور جی مه خابنه نه وه یه، که زور له دایک و باوکان به که مترین ره فتار و خرابی مندا لان؛ نزا ی زور له منداله کانیان ده کهن، نازانن نه نزا یانه شوینه واری گه وره ی هه یه له خراب کردن مندا ل.

^۱ أخرجه مسلم برقم (۳۰۰۹).

^۲ أخرجه الترمذي برقم (۱۹۰۶).

^۳ ذكره مسلم برقم (۲۵۵۰).

پیاویک هاته لای عبدالله ی کوری موبارهك ﷺ و سكالای منداله که ی له لا ده کرد، نهویش پی ی گوت: نزات لی کردوه؟ گوتی: به لی، گوتی که واته تو ره فتاهت تینکداوه!

له سمر دایک و باوکه له کاتی خراپه کاری منداله کانیا ن له جیاتی نزا لی گردنیا ن، نزا یان بو بکه ن به هیدایهت و چاک بون.

گویم له باوکیک بوو، خوی گه و ره گرفتاری مندالئیکی کردبوو، که ره فتار و ره وشتی له گهل خراپ بو و نازاری ده دا، جا باوکه که همدو دهسته کانی بو لای خوی گه و ره بهرز کرده و ده یگوت: خویه لی یی پازی به، خویه چاکی بکه ی، خویه هیدایهتی بده ی، خه لک پی یان ده گوت: بوچی نزا ی لی ناکه ی؟ نهویش ده یگوت: نایا به نزا کردن لی یی له خراپه و خراپتر نابی و له نازار دهره و نازار دهر تر نابی؟ داوام وایه خوی گه و ره نزا که م گیرا بکات و هیدایهتی بدات، جا پیاوه که له سمر نه م گرفتاریه نارامی گرت، هتا خوی گه و ره نزا که ی گیرا کرد و کوره که ی چاک کرد و هیدایهتی دا، هه موو نه مهش به هو یی به ره که تی نزا وه بو.

له بهر نه وه له سمر دایک و باوکه که له بی هوده ی نامپازه په روه ده یی یه کان بو چاکسازی کردنی مندال نا نومید نه بن، به لکه زور له خوا بیارینه وه و نزا ی چاک بون و هیدایهت دانیا ن بو بکه ن.

ده روزهی پنجم

روزی قوتبخانه و مزه دست به روزه کردند

پۆلى قوتابخانه

وهك له پيشهوه باسماڻ كرد خيزان پۆلى ههه گههه ههيه له پهروهه ده و تهه مى كندا، نهوئش له بهر زۆر هو كه له پيشهوه باسماڻ كرد، بهلام له گهه نهوئش دا ناكړى پۆلى بنكه پهروهه دهيه كهانى تر فهرامۆش بكهين، كه گرنگترينيان قوتابخانه و مزگوته.

سه بارهت به قوتابخانه، ينگومان برىته به له مهلبه ندىكى پهروهه دهيه گرنگ، كه مندا له بهشى زۆرى كاتى تىدا به سهه دهبات و به ژماره دهكه زۆر هاوړى ناشنا دهيه.

مهخابن قوتابخانه بهر له چهند سالتىك زۆر بايه خى به پروسه ده پهروهه دهيه دهه له زۆر لايه ندا، بهلام له گهه پۆزگاردا بايه خه پهروهه دهيه كهى كهى بۆه و كورتى هينا.

كاريگهه قوتابخانه له پروسه ده پهروهه دهيه دا له زۆر پوهه دهيه، كه گرنگترينيان:

۱- پيشهنگى به كه له ماموستا يته ده:

نهوه تىبينى دهكرى نهوه به كه مندا لان له قوناغى خويندندا و بهتايه ته له سهه تايى دا، ماموستا دهكه به پيشهنگى خويان و ههولى لاسايى كرد نهوه دهه له گوشتار و پهفتار و بهر و هزياندا، جاليره ده دهه كهوى، كه ماموستا نه مانه تىكى زۆر گهه به سهه شانوه به و بهرپرستى به كهى گهه هه به له پىك و پىك كردنى پهفتارى و ناگادارى گوشتاره كهانى و ههلس و كهوته كهانى له بهر ده قوتاياندا.

له بهر نهوه گيپراوه تهوه، كه عوتبهى كوپى شه بهى سوفيان به ماموستاى كوپه كهى گوتوه:

(ئەبۇ عبدالمەمۇد بىلەن يەكەم شەككى دەستى يەنە دەكەي چاڭ كەردى خۇت بىن،
 چۈنكى قۇتايىيان چاۋيان بەچاۋى تۆۋە بەستراۋە، چاڭكە لاي ئەۋان ئەۋەيە، كە تۆ
 بەچاڭكە دادەنەي، كەدەۋى ناشىرىنىش لەلەي ئەۋان ئەۋەيە، كە تۆ بەناشىرىنى
 دادەنەي. فېرى قورۇنئايان بىكە و لەسەر فېرىۋى قورۇن زۆريان لى مەكە، با
 بەھۆيەۋە يېزار نەب و ۋازىشيان لى مەھىنە، كە ئەۋان بەيەكجارى ۋازى لى
 بەھىن، شىعەرى پاڭيان بۆ باس بىكە و باشترىن قەدىان بۆ بىكە، زانستىڭيان فېر
 مەكە ھەتا بەتەۋاۋى زانستىڭى تەرىفەر دەبن، چۈنكى قەسە تىنشاڭىن لە
 گۈچكەدا، ناھىلەي كەسى بىسراۋ تىڭگات و رى بۆر كەرى تى گەشتە.^۱
 جا گەر دايك و باوك و بەرپرسيارانى پەرۋەرەدە و فېر كەردن ئەمەيان زانى،
 ئەۋا لەسەريان پىۋىست دەبى كە مامۇستا لەسەر بىنچىنەي رەۋشت و ئايىن
 ھەلبۇتۇر بەر لە زانست و زانىارى و ناسىن، ئەمەش لەبەر گەنگى مامۇستايە لە
 پەرۋەرى پەرۋەرەيىدا.

۲- ئاراستەي راستەۋخۇ و ئاراستەۋخۇ:

مامۇستا لەمىيانەي ئەۋ چەند كاتۇمىرەي كە بۆي تەرخان كراۋە بۆ ۋانە
 وتەۋە، زۆر جار كاتى گۇنجاۋى بۆ دەرەخسى، كە ھەندى تىيىنى و ئاراستەي
 پەرۋەرەيى خۇي ئاراستەي قۇتايىيان بىكات، جا چ راستەۋخۇ بىت يان
 ئاراستەۋخۇ، زۆر جارىش ئەم ئاراستانە قۇتايىيان گىرا و گۇنجا و دەگىرى
 بەتايىبەتى گەر لە مامۇستايەكى خۇشەۋىست و رىزدار لەلەي مىندالانەۋە
 دەرچوبى.

۳- ئاشنايەتى لەگەل ھاۋرىيان:

مىندال لە قۇتايىيانەدا ژمارەيەكى زۆر لە ھاۋتەمەنى دەيىنى و ھەمان
 بايەخيان ھەيە، بەمەش بۈرۈتكى فراۋانى دەبى بۆ ھەلبۇتۇر دى ھاۋرىيان،

^۱ منہج التربية النبوية للطفل ص ۲۲۵. لە (نصيحة الملوك) ى ماورەدى ل ۱۷۲۲ وەرگىراۋە.

نهوانه‌ی که گونجانیکی دهرونی له نیوان خۆی و نهواندا ده‌بینی. هه‌روه‌ها به‌قول بونه‌وی په‌یوه‌ندی نیوانی و نیوان هاورپی‌یه‌کانی، زۆر له‌خو و په‌وشتی زۆریان لی‌به‌ده‌ست ده‌هێتی.

٤- له‌گرتن‌ترین نه‌و سودانه‌ی ئاده‌میزاد له‌ فیزیون وه‌ر ده‌گری، پاک‌خویی ره‌فتاره‌:

چونکه‌ زانست زه‌مینه‌ ساز ده‌کات بۆ ناشنا بون به‌ ره‌فتاری باشتر و جوانتر و فراوان بونی زانین و ژیری ئاده‌میزاد، که‌ ئاماده‌ی ده‌کات بۆ به‌ده‌ست هێنسانی په‌وشتی جوان و په‌سه‌ند له‌ ره‌فتار و هه‌لس و که‌وته‌کانیدا.

که‌واته‌ ئهرکی دایک و باوک‌ه که‌ بایه‌خی زۆر به‌ده‌ن به‌ هه‌ل‌بژاردنی نه‌و قوتابجانه‌یه‌ی، که‌ منداڵه‌کانیانی تیدا ده‌خوێنن، شه‌ویش له‌میانه‌ی ناسینی مامۆستاکان له‌ قوتابخانه‌ و متمانه‌بون به‌ ئاگار و ره‌وشت و ئاینیان، به‌مه‌ش که‌شیک‌ی له‌بار و یاریده‌ده‌ر بۆ په‌روه‌رده‌کردنی راست و دروستی منداڵه‌کانیان ده‌سته‌به‌ر ده‌کهن.

له‌سه‌ر مامۆستیایان و به‌رپۆه‌به‌رانه‌، له‌ قوتابخانه‌کاندا زۆر م‌کۆر ی‌سن له‌سه‌ر رێک و پێک کردنی ره‌فتاری قوتابیایان له‌ قوتابخانه‌که‌ی‌اندا، هه‌روا چاودێری کردنی ره‌فتاری خۆیان تاوه‌کو له‌به‌رده‌م قوتابیایاندا پێشه‌نگی باش بنوێنن.

حه‌ز ده‌که‌م شه‌وه‌ دو‌یات بکه‌مه‌وه‌، که‌ له‌سه‌ر مامۆستایه‌ ته‌نها به‌ به‌خشیانی زانیاری بۆ قوتابیایان وازنه‌هێتی، وا گومان ببات که‌ به‌مه‌ پۆلی پێوستی له‌سه‌ر جوانترین شیوه‌ به‌جی هێناوه‌، به‌لکه‌ پێوسته‌ بزانی، به‌شیک‌ له‌ پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌یی منداڵان به‌سه‌ر شانی شه‌ودا دراوه‌.

گوی بیستی شیخ ره‌مه‌زان دیب (خوا بیپاریزی) بوم که‌وا شیخ محمد بدرالدین الحسینی جاریکیان چوه‌ لای یه‌کی له‌ مامۆستای بیرکاری و وانه‌ی به‌قوتابییه‌کانی ده‌گوتوه‌، شیخ لی‌تی پرسی:

له وانه كه تدا يادی خوات بۆ كردن؟

مامۆستا گوتی: نه خێر!

شیخ گوتی: خوا بتهووی، كهواته دلیانت مراند.

ئالیه دا ده گهر پتمهوه تا وریایی بدهم، كهوا نهرکی سهر پهرشتیاران (دایك و باوك) كه قوتابخانه له دلی مندا لانیان خۆشهویست بکهمن و فیتری ریزگرتنی زانست و مامۆستا و نرخه ههر یه کێکیان و شوینهواری له بنیاتنانی ئاده میزاد و کۆمه لگه دا بکهمن، پتویسته ماوه ماوه له گه ل مندا له کانیان دانیشن و گوێ بگه ری له بیرو بۆ چونیان سه باره ت به مامۆستا که میان و ئاشنابون بهو بیره پهروه رده بی یانه ی، كه له قوتابخانه ئاراسته دیان ده کری، كه په نگه له گه ل به ها و چه مکه ئیسلامیه کان و ئاکاریه کان نه گوخی، هه روا راست کردنه وه ی ئهم فیکرانه له مێشکی مندا لاند، جا گهر ئهم په فتاره له مامۆستایه کی دیاریکراو دوباره بویه وه، له سه ر باوك پتویسته سه ردانی قوتابخانه بکات و سکا لا دژی ئهم مامۆستایه پێشکمه ش به بهر پتوه بردن بکات، كه ده یه وه ی - مه به ستی بی یان بی مه به ست - ئاده میزاد و کۆمه لگه تێک بدات و بروخینی.

بێگومان بهر پهرسانی پهروه رده و فێر کردن بهم جۆره په فتاره رازی نابن هه روا له سه ر دایك و باو کانه، كه هه ما هه منگی (تنسیق) یان هه بی له ئاراسته کردن و پهروه رده کردن له نێوان خۆیان و قوتابخانه دا، ئه ویش له پتیی زۆر سه ردانی کردنی قوتابخانه و وتوێژ کردن له گه ل بهر پتوه بهز و مامۆستایان، هه روا ئاماده بونی له کۆبونه وه ی سهر پهرشتیاران كه له قوتابخانه گری ده درێ.

پۆلى مزگەوت لە پەرەردەکردندا

مزگەوت لە ژيانى مسوولماناندا لە زۆر لايەنى پۆلەى و زانستى و پەرەردەى و کۆمەلایەتیدا بە پۆلى گەنگ هەڵدەستى.

ئىسلام سوره لەسەر چونی منداڵان بۆ مزگەوت، تاوه کو لەسەرى رابىن، هەروا لەبەر ئەوەى چونی منداڵان بۆ مزگەوت سودى زۆرى هەيە.

جا چەند وێنەى کى بايەخ دانى پيغه مېمەر ﷺ و هاوێلە بەريزەکانى بە ئامادەبونى منداڵان بۆ مزگەوت باس دەکەين:

پيغه مېمەرى خوا ﷺ شۆنێكى تايبەتى لە پيزى نوێژ بۆ منداڵان دانا بو لە نيوان پيزى پياوان و پيزى ئافەرەتان.

لە عبداللەى كورپى غەنەمەو شەویش لە ئەبى مالکى ئەشعەر يەو ﷺ ئەویش لە پيغه مېمەرى خواو ﷺ، کەوا لە نيوان چوار رکعاتەکاندا خوێندنى فاتيحە و هەستانەو رېك دەخستن. رکعاتى يەكەمى لەهەموان دريژتر دەکرد، تاوه کو خەلک بە نوێژ بگەن، پياوى لە پيش كورپژگان دادەنا و كورپژگان^١ لەدواى ئەوانەو، ئافەرەتانیش لەدواى كورپژگانەو.

هەروا پيغه مېمەر ﷺ نوێژى بەسوكى دەکرد و فەرمانى بە پيش نوێژ (امام) دەدا، نوێژەكە سوك بکات ئەمەش لەبەر منداڵان بو.

وەك كە پيغه مېمەر ﷺ بە عوسمانى كورپى ئەبى عاسى ﷺ فەرموە: عوسمان! نوێژ بەسوكى بکە و ئەندازە گيرى خەلک بکە بەبى هێزترينيان، چونکە گەورە و منداڵ و نەخۆشيان تێدايە، هەروا كەسانى كە لە دورە هاتو و ئەویش نيش و^٢ کارى هەيە.

^١ كورپژگە: غلام.

^٢ أخرجه الهيثمي في (مجمع الزوائد) ج ٢/١٣٠.

^٣ أخرجه أبوداود برقم (٥٣١) و ابن ماجه برقم (٩٨٧).

ههروه‌ها پێغه‌مبەر ﷺ فەرمویه‌تی: من که نوێژ ده‌که‌م، ده‌مه‌وی درێژی
بکه‌مه‌وه، به‌لام که گویم له‌ گریانێ منداڵ ده‌بێ به‌سوکی ده‌یکه‌م نه‌بادا له‌سه‌ر
دایکی زه‌حمه‌ت و ناخۆش بێ.

له‌میانده‌ی ئەوانه‌ی پێشودا سووربونی پێغه‌مبەر ﷺ و هاوه‌له‌کانیمان بۆ
ده‌رده‌که‌وی له‌سه‌ر ناماده‌بونی منداڵان بۆ مزگه‌وت، نه‌مه‌ش له‌به‌ر نه‌و سووه
په‌روه‌رده‌یی‌یه‌ زۆریه‌، که پێشکه‌شیانی ده‌کات، ئێمه‌ش هه‌ندیکیانێ لی‌باس
ده‌که‌ین:

۱- زیاتر نزیک بونه‌وه له‌ خوا و هه‌ست کردن به‌ چاودێری خوا:
نه‌و که‌شه ئیمانی‌یه‌ی، که منداڵ له‌ مزگه‌وت لی‌ی ده‌ژی؛ شوێنه‌وارێکی
گه‌وره‌ی هه‌یه له‌ به‌رزبونه‌وه و پاک کردنه‌وه‌ی ده‌رونی، هه‌روا زیاتر نزیک
بونه‌وه‌ی له‌ خوای گه‌وره‌ و زیاتر خۆشویستنی و هه‌ست کردن به‌ چاودێری
کردنی، که ده‌بێته‌ مایه‌ی چه‌سپاندنی بیروباوه‌ڕ له‌ دلێدا و پێک و پێک کردنی
ره‌فتاره‌کانی.

۲- پارێزگاری کردن له‌ په‌رسته‌کان^۱ و به‌جێ هێنانی به‌شیوه‌یه‌کی راست
و دروست:

بێگومان منداڵ که له‌ مزگه‌وت ناماده‌ی نوێژه‌کان ده‌بێ و ته‌ماشای گه‌وران
ده‌کات، چۆن به‌شیوه‌یه‌کی راست و دروست نوێژه‌کان ته‌نجام ده‌درێسن و
به‌شیوه‌یه‌کی راست، گوێی له‌ خۆندنه‌وه‌ی تیمام ده‌بێ و ته‌ماشای
ده‌ستنوێژگرتنی گه‌وران ده‌کات؛ نه‌وه شوێنه‌وارێکی ده‌رونی گه‌وره‌ی هه‌یه بۆ
نه‌وه‌ی منداڵ له‌ کاتی خۆیدا نوێژه‌کان ته‌نجام بدات.

هه‌روه‌ها منداڵ که له‌ مزگه‌وت ناماده‌ ده‌بێ، فێری چۆنیه‌تی هه‌ندێ نوێژ
ده‌بێ، که بۆ ناڕه‌خسێ له‌ماله‌وه‌ بیهێنێ و فێری بێی وه‌ک: نوێژی هه‌ینی و

^۱ أخرجه البخاري برقم (۷۰۷) و أبو داود برقم (۷۷۹).

۳- سود وەرگرتن له کاته کانی به تالی:

ههروه ها مزگهوت رۆژێکی گهورهی ههیه له داین کردنی کهشێکی لهبار و بهسود، کهوا منداڵ کاته کانی به تالی بهچهند شتێک بهسهر بیات، که سودی گهورهی پێ بیهخشی وه: نامادهبون له کۆپی زانستی و کۆپی زیکرکردن و قورشان خویندن.

۴- ناشنابون به هاوڕێی چاک:

ههروه ها مزگهوت بوار به منداڵ دهات ناشنایهتی پهیدا بکات له گهڵ هاوڕێ چاک و سود وەرگرتن لێیان و هاوکاری کردن لهسهر زیاده نزیک بونهوه بۆ لای خوا.

بنیاتنانی کهسایهتی کۆمه لایهتی و ئیمانی منداڵ:

مندالان که دێته مزگهوت، بواړی شهوهیان بۆ دهره خسی تیکهڵ به کۆمه لگهیه کی برپاوار بن، که جه شیهویه کی راست و دروست په یوهندی و پیوستی به کۆمه لایه تیه کانیان تیدا مومار سه بکهن.

ئهو په یوهندیه راست و دروستهش له رێی ناشنابون به گهوره و بچوکه وه له لایه ن پێش نوژیانی مزگهوته کانه وه دێته دی، ههروه ها گفتوگو کردنیان و سهردانی کردنیان و چونه لای نه خۆشه کانیان و سه ره خۆشی کردنیان.

ههروه ها منداڵ که له مزگهوت ناماده ده بی سودمهند ده بی به ناشنابونی زانا ناودار و بانگه وازکاره مسوڵمانه کان، له میانه ی ته ماشا کردنیان و گو ی بیستی قسه کانیان و، دوعا بۆ کردنیان فەر و به ره که تیان به ربکه و ی.

له بهر ئه وه پیوسته باوک سوڕی له سه ره ئه وه ی، که مندا له کانی له گهڵ خۆ ی ببا ته مزگهوت و هانیان بدات، که ته نیا بچه مزگهوت له کاتی ک، خۆ ی سه رقاله

و ناتوانی له گهلان بچیت.

پیویسته باوك ناگاداری و وریابی، نهكا شو منداآنه له گهل خوی بیاته
مزگهوت كه له تهمه نيك دان ناتوانن ميز و پیسای رابگرن، چونكه نهم جوړه
رهفتاره مزگهوت و مسولمانان نازار ده دات، ههروه ها كه منداآه كانی ده باته
مزگهوت، پیویسته ناگاداریان بكات ده بی پابه ند بن به نادابه كانی مزگهوت و،
پیوژی مزگهوت پیاریژن و له كاتی نه نجام دانی پهرسته كان؛ نیمای مزگهوت
هه راسان نه كهن و لی تیك نه ده ن.

جا گهر هه مو نه مانه مان زانی، نهوا مهودای كه مته رڅه می باوكانمان بو
ده رده كهوی، له بایه خ دان به پوئی مزگهوت و بردنی منداآه كانی بو مزگهوت،
هه روا مهودای سه رپه رشتیاریانی خزمه تكدنی مزگهوت مان بو ده رده كهوی، كاتی
به توره بی یهوه ته ماشای نهو كه سه ده كهن، كه كوپه كهی یان كچه كهی له گهل
خوی هیناوه ته مزگهوت، به لكه - زورجار - ناهیلن منداآه بیته مزگهوت وا
ده زانن كاریكی باشیان نه نجام داوه!

ده روزهی ششم

به روزه روی. جنبی مندرج

پله پله یی و ئاسانکاری له خستنه روی رۆشنییری جنسی بۆ منداڵان

تا ئیستاش له کۆمه‌لگه ئیسلامیه کاتمان قسه‌کردن سه‌باره‌ت به (جنس) گرفتێکی گه‌وره‌یه، که‌چی جنس له‌ پۆژئاوادا به‌شیوه‌یه‌کی ناشیرین و بێ ئابرویی و ورۆژینه‌ر له‌به‌رده‌م گه‌وره و بچوک له‌ شه‌قام و قوتابخانه و ته‌له‌فزیۆن دا ده‌خریته‌ رو.

له‌ کۆمه‌لگه ئیسلامیه‌کاندا قسه‌کردن ده‌رباره‌ی جنس تاوانێکی په‌وشتی و کۆمه‌لایه‌تیه، بێگومان ئه‌وه‌ی حه‌قه‌ ئه‌وه‌یه، که‌ میانپه‌وه‌ی بکری‌ت و هه‌لوێستی میانپه‌وه‌ی (وسط) له‌ نێوان زیاده‌ پۆیی و به‌زایه‌ دان وه‌ریگێڕی.

گرتی هه‌ره گه‌وره‌ی ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌یه، ئێمه هه‌رده‌م گشت هه‌لوێستیکی سلبی وه‌رده‌گیرین له‌ دژی قسه‌کردن سه‌باره‌ت به جنس و په‌روه‌رده‌ی جنسی تا‌ک و کۆمه‌لگه، به‌چه‌ند پاساوێکه‌وه که ده‌یده‌ینه پال ئیسلام و، هه‌لوێستی خراب و سلبی له‌ دژی جنس بۆی ده‌نوێنین، که ئیسلام پێی ئاشنا نه‌بوه و نه‌یناسیوه، مه‌گه‌ر له‌ پۆژانی دواکه‌وتویمان ناسراوه و پالمان داوه به ئیسلام.

ئهو راستیه‌ی لای زۆریه‌ی باوک‌کان و په‌روه‌ردیاران شاراو‌یه ئه‌وه‌یه، که په‌روه‌رده‌ی جنسی په‌یوه‌ندیه‌کی گه‌وره‌ی به ئیسلامه‌وه هه‌یه، هه‌ر وه‌ک خواردن و خواردنه‌وه؛ یاسای تایبه‌تی ئیسلامی هه‌یه.

هاوه‌ڵه به‌پێژه‌کان په‌زای خوایان لی‌پێ- پرسپیری زۆریان ده‌رباره‌ی گرفته جنسیه‌کان له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کرد و قسه‌یان له‌ گه‌ڵدا ده‌کرد. پێغه‌مبه‌ریش ﷺ وه‌لامی ده‌دانه‌وه به‌بێ ئه‌وه‌ی سه‌ره‌نشتی‌یان بکات، یان به‌په‌رچه‌یان بداته‌وه، یان پێ‌یان رابگه‌یه‌نێ دروست نیه قسه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌م بابه‌تانه بکری، نمونه‌ی ئه‌مه‌ش:

مقداد ﷺ گوتیه تی: عه لی ﷺ پئی گوت که پرسیار له پیغه مبهری خوا
 ﷺ بکات دهر باره ی نمو پیاوه ی، که له ژنه کم ی نزیك ده بیته وه و مهزی لی
 دهرده چی، نایه چی له سهره بیکات، بویه من پرسیاره که ناکه م چونکه کچی
 پیغه مبهری خوام له لایه و شهرم ده که م نهم پرسیاره ی لی بکه م، مقداد گوتی:
 پرسیارم له پیغه مبهری خوا کرد، نه ویش فرموی: ((إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ ذَٰلِكَ
 فَلْيَنْضَحْ فَرْجَهُ وَيَتَوَضَّأْ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ: گمر یه کیک له ئیوه نمو مهزیه ی بین ی،
 با داوینی به ئاو بشوات و وهك بۆ نوێژ ده ستوێژ بگری.))^۱

خاتو عایشه (رهزای خوی لی بی) گوتیه تی: سه باره ت به نیحتلامی پیاو
 پرسیار له پیغه مبهری خوا کرا، (أم سلیم) گوتی: ههروه ها ژنیش گهر نیحتلامی
 بو، نایه خو شوستنی له سهره؟ پیغه مبهر ﷺ فرموی: ((نَعَمْ، النِّسَاءُ شَقَائِقُ
 الرِّجَالِ: به لی، ئافره تان هاو شتیه و هاوشان و نیوه ی پیاوان.))^۲

خاتو عایشه (رهزای خوی لی بی) گوتیه تی: نه سمای کچی شکل، سه باره ت
 به خو شوستنی ئافره تی همیزدار پرسیار ی له پیغه مبهر ﷺ کرد، پیغه مبهریش
 فرموی:

((تَأْخُذُ إِحْدَاكُنَّ مَاعَهَا وَسِدْرَهَا فَتَطْهَرُ فَتَحْسِنُ الطُّهُورَ فَتَصُبُّ عَلَى رَأْسِهَا
 فَتَذُلُّكَ ذَلْكَ شَدِيدًا حَتَّى تَبْلُغَ شُرُونِ رَأْسِهَا، ثُمَّ تَصُبُّ عَلَيْهَا الْمَاءَ، ثُمَّ تَأْخُذُ
 فِرْصَةً مُمْسَكَةً فَتَطْهَرُ بِهَا: هه ر یه کی له ئیوه به باشی به ئاو خۆی پاک بکاته وه
 کهوا ئاو به سه ریدا بکات و به توندی دهستی پیدایینی هه تا دهستی ده گاته سه ر
 پیستی سه ری، پاشان ئاو ی به سه ردا بکات، پاشان به پارچه لۆکه یه کی بۆغخۆش
 کراو خۆی پی پاک بکاته وه))

نه سما گوتی: چۆن خۆمی پی پاک بکه مه وه؟ پیغه مبهر ﷺ فرموی:
 "سبحان الله، خۆتی پی پاک بکه ره وه" خاتو عایشه گوتی: بیهینه به شوین

^۱ أخرجه أبو داود برقم (٢٠٧) و مالك في (الموطأ) ١٠٦.

^۲ أخرجه أبو داود (٢٣٦) و الترمذي (١١٣).

خوینە کەدا.

ئینجا خاتو عائیشە (رەزای خوای لی یی) گوتی: ((نَعَمْ اَلنِّسَاءُ نِسَاءُ الْاُنْصَارِ لَمْ يَمْنَعُهُنَّ الْخِصَاءُ اَنْ يَتَفَقَّهْنَ فِي الدِّينِ: باشترین ئافرەت، ئافرەتە ئەنسارییەکان، شەرم کردنیان نەبۆتە ھۆی ئەوێ لە ئاین شارەزا نەبن.))

ئابەم شیوەیە لەم وێنەیە کە سوننەتی پیغمەمبەر ﷺ دەبێتە پەر، ئەو ئازادی و سەر بەستیی بەدی دەکەین، کە پیغمەمبەر بەیارانی دەبەخشی بۆ ئەوێ باس لە گرفت و پرسیارە جنسیەکانیان بکەیت، بەبێ ئەوێ سەر زەنشت بکەیت. ئەم سەر بەست پێدانی پیغمەمبەر ﷺ لەبەر ئەوە بوو، تا زانیاریەکان بە راستی و دروستی پێیان بگات، بێگومان شارەنەو و بوارنەدان بەم جۆرە پرسیارنە، دەبێتە مایە دروست بونی تیگەشتن و بیر و بۆچونی ھەڵ و پڕیەر (شاذ) دەربارە ئێمە بابەتانە.

گەرەتەترین نمونەش ئەو واقعەیە، کە زۆری لایەکانی کۆمەڵگاکان و ئەوانە پەرورەدە و پۆشەنبیری جێیان لە ھەوێیان، یان لە پەرتوک و گوشار و وێستگەکانی تەلەفزیۆنەو و ڕەدەگەرن، کە ژەھر و بێ ڕەوشتی پێشکەش دەکات، ئەمەش مەترسیەکی گەرەتە پێوستە لەسەر بەرپرسیانی پڕۆسەی پەرورەدەیی لە مال و، لە مەزگەوت و، لە قوتابخانە و ھۆیەکانی ڕاگەیانندن لە پێی ھۆشیار کردنەو و پەرورەدە راست و دروست دژایەتی و موچارە بە بکە.

لەو نمونانە سەبارەت بەم پەرورەدە داخراوەی کە من لە گەلیدا ژایم ئەوەبو، کە لە خویندنی نامادەیی دا ھەوێی ئەمەبو، لە خێزانیکی دینداری زۆر سادە و ساکار دەژیا، دیدی بۆ قەسەکردن سەبارەت بە جنس دیدیکی قێزەون و ناشرین بو، تەنانت ئەم دیدە ببو مایە ئەوێ ئەم ھەوێیە، کە گەشتبە تەمەنی پێگەشتن ھیچ شتێکی دەربارە خۆشوستنی شەیتان پێکەنین (احتلام) نەزانی،

آخر جە مسلم (۳۳۲).

هەر له بنه‌ره‌ته‌وه ناتوانی ئەم حەقیقەتە بە کەس و کاری رابگەیەنێ، گرتنی هەره گەرەش ئەوهیه، که خێزانە کەمی له هەفته‌یه‌ کدا یه‌ك پڕۆیان تەرخان کردبو، که ئەندامانی خێزان خۆیانی تێدا بشۆن، جا پێ به‌هیچ یه‌کی له ئەندامانی خێزان نادری له پڕۆزانی تردا خۆی بشوات!

له‌به‌ر ئەوه دوپاتی ده‌که‌مه‌وه، دایک و باوک گرنگی به‌ن به‌ په‌روه‌رده‌ کردن و رۆشن‌بیری جنسی بۆ منداڵان، ئەم رۆشن‌بیریه‌ش به‌شیوه‌یه‌کی ساده و ساکار و راست و دروست پیشکەش بکری، که ناما‌نجە ئیسلامیه‌کان له‌ په‌روه‌رده‌کردن و پێگه‌یاندنی منداڵ به‌جی به‌یترێ، ئەمه‌ش له‌م‌پێی ئەم حەقیقەتە راسته‌قینه‌ یه‌که‌مانه‌وه به‌جی ده‌هێترێ!

١- پێویسته باوکان و په‌روه‌ردیاران دیدیان بۆ په‌روه‌رده‌ی جنسی بریتی بی له‌وه‌ی، که به‌شی‌که له‌ پڕۆسه‌ی په‌روه‌رده‌یی، که پڕۆسه‌یه‌که‌ تاکێ تێدا فی‌ری ژیان ده‌بی‌ت و به‌ساغ و دروستی که‌سایه‌تی‌یه‌که‌ی تێدا گه‌شه ده‌کات.

٢- منداڵ هەر به‌ منداڵیتێ نامینێته‌وه، به‌لکه‌ گه‌وره‌ ده‌بی و جنسی پێده‌گات، که‌واته سه‌باره‌ت به‌ قوناغی پێگه‌یشتن و پێگه‌یشتنی جنسی؛ پێویستی به‌زانیاری راست و دروست هه‌یه.

٣- سه‌ره‌پای ئەوه‌ی گۆرانکاریه‌ فسیۆلۆجیه‌کانی پێگه‌یشتنی جنسی ده‌که‌وێته‌ ماره‌ی هه‌رزه‌کاری، به‌لام هێزی جنسی پێویست هەر له‌ منداڵینه‌وه کاری خۆی ده‌کات.

٤- هه‌رزه‌کار زۆر هه‌ز ده‌کات ناشنایی هه‌بی‌ت به‌ راستیه‌کانی جنسی، جا گه‌ر له‌ لایه‌ن دایک و باوکه‌وه به‌شیوه‌یه‌کی راست و دروست ئەم راستیانه‌ی پێ نه‌گوتری، ئەوا هه‌ول ده‌دات به‌ر‌پێ‌یه‌کی نادروسته‌وه زانیاری جنسی به‌ ده‌ست بێنی.

١ له‌م لیکۆلینه‌وه‌دا سو‌دم له‌ کتیی (تربیه‌ الاولاد و آباءه‌ فی الاسلام) و کتیی (علم نفس النمر) وه‌رگرتوه

۵- غم‌ریزه‌ی جنسی هیژ و کاریگه‌ری خوی همیه و ناکری خوی لی بی‌تاگا بکری، همروا ناکری شوینه‌واری له‌سەر ده‌رون و ره‌فتاری منداڵ بی‌تاگا بکری.
 ۶- به‌ده‌رکه‌وتنی پالنه‌ر و تاره‌زوی جنسی له‌لای منداڵ، به‌تایه‌تی له‌لای هم‌رزه‌کاراندا، کرده‌یه‌کی یه‌کسان و سروشتی‌یه، که ناکامی‌کی حه‌قی همیه‌ بو گه‌شه‌کردنی.

۷- په‌روه‌رده‌کردنی ساغ و دروستی جنسی منداڵان؛ گرنه‌ترین هوی سه‌رکه‌وتنیانه له‌ره‌فتاری جنسیدا، له‌کاتی هاوسه‌رگرتندا.

۸- بی‌تاگابون له‌پۆل و کاریگه‌ری غم‌ریزه‌ی جنسی منداڵ؛ ده‌بیته‌مایه‌ی نه‌وه‌ی که ناکامی‌کی زۆر خرابی هه‌بیته، که‌وا منداڵه‌که له‌ره‌فتار و هه‌لس و که‌وتیدا پزیه‌ر (شاذ) ده‌رچیت.

له‌وه‌ی رابردو گرنه‌گی و پۆلی په‌روه‌رده‌ی جنسی منداڵمان بو ده‌رده‌که‌وی له‌هه‌بونی کاریگه‌ری به‌سەر ره‌فتار و په‌وشتیاندا، زۆریش گرنه‌گی دایک و باوک ناشابن به‌و ته‌مه‌نه‌ی که په‌روه‌رده و پۆشنه‌ری پێشکه‌ش به‌ منداڵ ده‌کهن.

له‌پراستی‌دا پێویسته‌ په‌روه‌رده‌ی جنسی به‌شی‌وه‌یه‌کی پله‌پله‌یی (تس‌رج) ئاراسته‌ی منداڵ بکریته، که له‌شته سه‌ره‌تایی‌یه‌کان ده‌سه‌تپێده‌کریته و به‌پێی قۆناغه‌کانی ته‌مه‌ن و پێداویستی هه‌ر قۆناغێک، پراستی‌ه‌کانی به‌م شی‌وه‌یه‌ی خواره‌وه ئاراسته‌ ده‌کری:

- له‌ ۹ تا ۱۶ سالی: منداڵ فیزی ئادابی مۆلته و هه‌رگرتن ده‌کریته بو هاته‌نه ژوره‌وه و چاو دانه‌واندن له‌شتی هه‌رام.

- له‌ ۱۰ تا ۱۴ سالی: منداڵ له‌و شتانه‌ دور ده‌خریته‌وه که ده‌بیته‌مایه‌ی وروژاندنی جنسی و تیکه‌لاوی، هم‌روا زانیاری پێویسته‌ ده‌رباره‌ی پێگه‌یه‌شتن (بلوغ) و خوش‌وشتنی ئاراسته‌ ده‌کری.

- له‌ ۱۵ تا ۱۶ سالی: منداڵ فیزی حه‌قیقه‌تی جوتبون و ئاوی (وه‌دی) و (مه‌زی) و (مه‌نی)، (خوینی بی‌نویژی، خوینه‌ چرکه‌ زه‌ردایی، کد‌ره)، له‌م

ته مه نه دا وریایی ده دریته مندال له مه ترسیه کانی (شنوډ جنسي) و لاریون (اغراف)، نه ویش به سزادانی خوا له پژی دوايي، یان به نه خوشی و مه ترسیه کومه لایه تیه کان له دنیا دا و چاندنی ترسی خوا له دلدا و چاودیری کردنی خوئی و، باس کردنی هندی نمونه ی چاک له گنج و لاوه داوین پاک و ته قوا داره کان بز مندال.

له نمونه ی نه و گنجه داوین پاکانه؛ چیروک و به سهرهاتی یوسفه (عليه السلام)، که و چوډ ژنی عهزیزی میسر ته مای تیگرد و خوئی بز ناماده گرد و هره شهی لیگرد گهر نه کاره ی له گهل نه غام نه دا، به لام یوسف له بهر دینداری و ترسان له خوای گه وړه نه م کاره ی نه گرد، خوای گه وړه ش سهر فراز و سهر که وتوی کرد. وه خوای گه وړه ده فرموی: ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ اِنَّهُ رَبِّيْ اَحْسَنَ مَثْوًى اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّءَا بُرْهٰنَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْءَ وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ﴾: نه و ژنه و ا یوسف له مالی نه و بو، ته مای تیگرد و ده رگا کانی لی داخست و گوتی: به له ز ناماده یه: گوتی: نه ی په نا به خوا، نه و ناغامه، قه دری گرتوم، (بی نه مه گانی داوین پیس) که ناهه قن، پژگار نابن، وی په لاماری نه وی دا و نه میش گهر به لگه ی په وړه دگاری نه دیبا، ناوقای ده بو، نه مه بو که خراب و شوره یی لی بسپریته وه، نه م یه کی بو له عه بده دلپاکه کاغان. ﴿یوسف: ۲۳-۲۴﴾.

له په رتوکی ته فسیره کاند ا هاتوه، ژنی عهزیزی میسر، که داواکاری خراپه ی له یوسف کرد پی گوت: یوسف! روخسارت چند جوانه!
یوسف (عليه السلام) گوتی: په وړه دگارم له مندالان وینه ی کی شام.
ژنه که گوتی: یوسف! قوت چند جوانه!

یوسف گوتی: یه کهم شتمه که له گۆڤدا دهفهوتی و نامینی.

ژنه که گوتی: یوسف! چاوه کانت چهند جوانه!

یوسف گوتی: بههر دو چاوانم ته ماشای پهره ردگارم ده کهم.

ژنه گوتی: یوسف! نهوه من لیت نزیك ده بهوه، کهچی تو لیم دور ده کهویهوه.

یوسف گوتی: بهم دور کهوتنهویه ده مهوی له پهره ردگارم نزیك بهوه.

ژنه که گوتی: یوسف! نهوه نویتم بۆ راخستوی، وهره ژورهوه.

یوسف گوتی: نوین و پیتخه له پهره ردگارم ناشارتتهوه.

ژنه که گوتی: یوسف! نهوه ناوړیشم بۆ راخستوی، ههسته کاری خوتم له گه لدا بکه.

یوسف گوتی: کهواته له بههشت بی بهش دهیم^۱.

ههروهه لهو و چۆره غونانه، غونهی بابای بۆن میسکه، که بازرگانی قوماش بوه و بهناو کۆلانه کاندای گهراوه، ئافره تیکی دهوله مه ندیش بانگی ده کات بۆ ژورهوه گوايه. دهیهوی ته ماشای قوماشه کانی بکات، پاشان ژنه که هه ره شهی لیده کات، کهوا به خه لک ده لی نه م پیاوه دهیهوی دهست درێژی لی بکات و کاری خرابی له گه لدا بکات، پیاوه بازرگانه کهش فیتلی لی کرد و پیی گوت: یه که مجار ده مه وی بچمه ئاوده ست، جا که چوه ئاوده ست پیسای بی خۆی هه ئسوی و هاته ده ره وه و چوه ژوری ژنه که، کاتی ژنه که بهم شتیه یه بیسی و بۆنی ناخۆشی لیده هات، یه کسه ر رایکرد و هه لات، پیاوه کهش له م کاره خراپیه به ساغی ده ربازی بو، نه م پیاوه پیی با شتربو خه لک بهم حالته وه بییین، نه ک سه ری پیچی خوا بکات، پاشان چوه مالی خۆی و خۆی شوشت، دوا ی نه مه له هه ر شویتیک بایه بۆنی میسکی لیده هات.

هه ر لهو غونانه، به سه ره هاتی نهو ژنه جوانه یه، که له مه کهکه بوه و می رددار

^۱ تفسیر القرطبی ج ۹/ ۱۶۵.

بوه، جا له بهر ناوینه ته ماشای روخساری خوی کرده و به میړده کې گوتوه:

واده بېنی یه کیک نه مړوخساره بېنی و پوی شیت و شهیدا نه بی؟

میړده کې گوتی: به لی.

ژنده کې گوتی: کی.

میړده کې گوتی: عبید بن عمیر.

ژنده کې گوتی: رینگم پی بده ده چمه لای و توشی فیتنه ی ده کم.

میړده کې گوتی: نهوا رینگم پیدای.

جا ژنده کې وهک پرسیار که ریک چوه لای و له لایه کی مزگوته که له گه لی

دانیشت و پرده ی له سمر دم و چاوی هه لدا یوه، ده تگوت مانگی چوارده یه.

عبید بن عمیر پی گوت: دم و چاوت دا پوښه.

ژنده کې گوتی: من مه فتونی قوم.

عبید گوتی: گهر هدر پرسیار ټکت لی بکه م، بهراستی وه لامم بده یتوه، نهوا

چاویک به کاره که ت داده خشینمه وه.

ژنده کې گوتی: هدر پرسیار ټکم لی بکه ی بهراستی وه لامت دده مده وه.

عبید گوتی: پیتم بللی! گهر مەرگه وان (ملك الموت) هاته لات گیانت

بکیښی، پیټ خوښه کاره که ت بؤ به جی پیتم (زینات له گه لدا بکه م)؟

ژنده کې گوتی: نا به خوا.

عبید گوتی: راستت گوت، گهر خه لک نامه ی کرده وه کانیا ن پیسراوه توش

نازانی نامه که ت به دهستی راسته ددریتی، یان به دهستی چه پ، نایا لهو

کاته دا پیټ خوښه کاره که ت بؤ به جی بهینابای؟

ژنده کې گوتی: نا به خوا.

عبید گوتی: گهر بؤ لیپرسینه وه له بهر دهستی خوی گه وره رابوهستی، نایه

پیټ خوښه کاره که ت بؤ به جی بهینابای؟

ژنده کې گوتی: نا به خوا.

عبید گوتی: راست گوت، کهواته له خوا بترسه، نهوه خوا نیعمهت و چاکه‌ی له‌گه‌لدا کردوی.

ژنه‌که‌ش گه‌رایه‌وه لای می‌رده‌که‌ی و گوتی: چیت کرد؟

گوتی: تۆ ناراستی و ئیتمه ناراستین، ئینجا ژنه‌که ده‌ستی کرد به نوښ و پژو گرتن و عیبادت کردن.

هه‌روه‌ها هه‌ر له‌م نموانه، نه‌و به‌سه‌ره‌اته‌یه که له (عبدالرحمن بن أبي عمار) ده‌گیرنه‌وه که ناسرابو به (قس)، یه‌کێک بوه له هه‌ره خوا په‌رسته‌کانی مه‌که‌که و به (عطاء بن أبي رباح) ده‌چویندرا.

روژنیک گوی له‌ گۆرانی (سلامه) بو به‌بی نه‌وه‌ی به‌مه‌به‌ست گوی لی رابگری، جا گۆرانیه‌که‌ی زۆر به‌لاوه خۆش بو، خزمه‌تکاری (سلامه) (قس) ی بیی و پێی گوت: ده‌ته‌وی (سلامه) ت بو بیتم، یان تۆ پچیه‌ لای تا گوی بیستی گۆرانیه‌که‌ی بی؟ نه‌ویش نه‌هیشتی نه‌و بیته‌ لای و نه‌خۆیشی چوه‌ لای، خزمه‌تکاری (سلامه) گوتی: من (سلامه) دینم له شوینیک دایده‌نیم گویت له گۆرانیه‌که‌ی بی و نه‌بیینی، نه‌ویش نه‌هیشت، جا به‌م شیوه‌یه‌ مایه‌وه، هه‌تا هاته‌ ژوره‌وه و گۆرانیه‌که‌ی خۆی دا به‌گویی (قس)، نه‌ویش پێی سه‌رسام بو، پێی گوت: ده‌مه‌وی (سلامه) ت بو بیتم، نه‌ویش نه‌هیشت بۆ بیتم، به‌لام نه‌و بۆ هینا و له‌به‌رده‌می داینا، جا (سلامه) هونه‌رکاری خۆی پانواند، (قس) یش دلێ پتوه‌ نوسا و (سلامه) ش دلێ به‌و نوسا و شه‌یدای بو.

خه‌لکی مه‌که‌که‌ش به‌م مه‌سه‌له‌یان زانی.

روژنیک (سلامه) گوتی: به‌خوا تۆم خۆش ده‌وی.

(قس) یش گوتی: به‌خوا منیش تۆم خۆش ده‌وی.

(سلامه) گوتی: هه‌ز ده‌که‌م نامی‌زت پێدا بگرم.

(قس) گوتی: به‌خوا منیش هه‌ز ده‌که‌م.

(سلامه) گوتی: ئەدی بۆچی لە نامیزم ناگری، بەخوا ئێره شوێنێکی چۆلە.
 (قس) گوتی: گویم لە فەرمودەی خوا بۆه کە دەفەرموی: ﴿الْأَخْلَاءُ
 يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾: ئەوی پۆژی یاران هەموو دەبنە
 نەیار یە کتری؛ جا مەگین خۆ پارێزەکان. ﴿الزخرف: ٦٧﴾.

پاشان (قس) هەستا و چو بەلای خواپەرستێه کە یەو.
 دەربارەی داوێن پاک و لە خواترسانی پیاوچاکان و دانانی خوا بە چاودێر
 لە کاتی روبەرپۆیو نەوێان بۆ فیتنە و کاری خراپە نمونە زۆر، بە نمونە هێنانەوێ
 ئەم چیرۆک و بەسەر هاتانە، پۆلی کاریگەریان دەبێت لەسەر چەسپاندنی ڕەوشت
 و نایینی مندالان و پاراستنیان لە هەڵخەسکانەکانی ئارەزووبازی و سەرپێچی و
 تاوانکاری.

هەروەها لەو کاتە کۆر و کچ نزیك تەمەنی هاوسەرگرتن (زواج) دەبن،
 پێیستە لەسەر دایک و باوکان زانیاری راشکاو و راست و دروست دەربارەی
 جوتبونی راست و دروستی ژن و میترد لە لایەنی (وظیفی) و دەرونیان بەدەنی،
 کە ئەمەش دەبێتە یاری دەریان بۆ سەرەتای پەيوەندیەکانی هاوسەرگرتنیان
 بەشیوەکی راست و دروست.

گەرەتترین هەلە کە دایک و باوک تێی دەکەوێ ئەوێه، کە کچ یان کۆر بەبی
 ئەوێ هیچ نامۆژگاری، یان زانیاریان دەربارەی پەيوەندی جنسی و چۆنێهتی
 مامەلە و کاریکردنی ژن و میترد لە لایەن دایک و باوکیانەوێ وەرگرتی؛ دەچنە
 خانوی ژن و میتردایەتیەو.

^١ صفحات مشرقه، نقلا عن كتاب (الاعاني) ج ٦/٧، سورج پدە ئەو جیاوازیە زۆرە ی نێوان
 حەقیقەتی پەيوەندی نێوان (سلامه) و (قس) و ئەو وێنەی کە لەسەر شاشەی سینەما دەربارەیان
 نەقل کراوە.

نامانجه کانی په روږده دى جنسى

بۇ ښووى قسه کاځان د دربار دى په روږده دى جنسى تيؤز (نظري) په رت و بلاؤ نه بى، پټويسته پرسياړيکى زؤر گرنګ بکريت، ښوېش ښوويه: ښو نامانجه چين، که ښسلام ديهوى له ميانه دى په روږده دى جنسى منداډا به جى يان بهيتى^۱؟

له راستيدا وه لامدانوه دى ښم پرسياړه له پروانگه دى ښسلاميهوه پټويستی به توژينه وه په کى فراوان و گشتگير (شامل) هميه دربار دى ښم بابه ته، هيچيشى تيا نيه، نامانجه هره گرنګه کان باس بکريت، که ښمانه:

۱- زانيارى راست و دروست دان سـمبارت به کروک و ماهيه تى چالاکى جنسى، له ميانه دى ناسينى به شه کانى کوته ندلمى زاوژى پياو و ژن و چوښه تى کارکردنى هره په کيکيان، هروا ناشناون به حقيقه تى و نامانجى جوتبون، همدو ښمانه ش به پله پلمى ښمجام ددرى و به شيويه ک که له گدل ته مهنى منداډ بگوځى و له ژير رينمايى په کانى قورثانى پيوژ و سوننه تى پيغه مېر ﷺ و په رتوکه زانستى په کان بيت.

۲- پاکخوبى کردن (تهذيب) په رفتارى منداډان و په روږده دى ردهوشتيان، له ميانه دى ناراسته ښسلاميه کان و ردهوشته تاييه ته کانى ښادابى رفتارى جنسى و دورکه و تنهوه له وروژينه ره جنسيه کان.

۳- هاندانى له سره گه شه پيدانى بدنلويه ست (ضوابط) ويست (ارادى) په کان بۇ پالنـه و ښاره زوه جنسيه کانى و هه سترکردنى به بهر پرسياړيتى تاكى و کوښه لايه تى و ناشناون به مـترسى نازارى جنسى له سر تاك و کوښه لگه دا.

۴- راستکردنهوى ښو زانيارى و بيرويا هـلانـه دى، که دربار دى پؤل

^۱ ښم ليکولينهوم له کښى (تربيه الاولاد و الاباء في الاسلام) لاپره ۲۳۷ وەرگړوه که له کښى (علم نفس النمو) گواسراوه تهوه.

حەقیقەتی جنس رانواندنراوه، ھەروا ھاندانی لەسەر ئەوەی کە بیروپراکانی خۆی دەربارەی جنس بھاتە پو، تاووەکو جنس نەبیته کەل و پەلێک بەدەستی بازەرگانەکانیەووە بێنیتەووە و مانەووەکە لەتاریکی فیکردا بقۆزنەووە و دوریی لە خستە پوی راست و تاوتووی کردنی ساغ و دروست.

۵- پێشکەشکردنی کۆمەلێک ئاراستەیی سۆزداری بەرز و داب و نەریتی راست و بەرز بە منداڵان^۱.

۶- ھۆشداریدانی منداڵان لەو تیۆر و بیروپۆچونە درۆیانە دەربارەی جنس دەگوتری، ھەروا بە منداڵ رابگەیهنری کە جنس گرنگترین چەکی دۆژمنانی مسولمانانە، کە بۆ روخان و تیکدانی ئیسلام بەکاری دینن.

۷- گشتگیری و تیز و تەواوی واقعی ئیسلام دەربخری، ھەروا دەربخری کە ئیسلام چارەسەری گشت گرتەکانی مەزھابەتی دەکات^۲.

^۱ خفایا المراهقة، ص ۱۱۶.

^۲ التربية الجنسية في الاسلام، ص ۱۳.

ئەو ھۆ ۋە سىلانە ئىسلام بۇ پاراستنى تاك لہ ھەلخىسكىنەكانى جنسى گرتۆتە بەر

ئىسلام دانى ناوہ بە ھەبونی غەریزەى جنسى و شوئەوارى گەورەى لہ ژيانى
ئادەمیزاددا، جا بۇ پاراستنى ئادەمیزاد لہ ئاسەوارە خراپەكان و ئەم وزەيە و
ئاراستەكەى بە ئاراستەيەكى ھەلە نەتەقیتتەوہ، ئىسلام چەند ھۆ ۋە سىلەيەكى
داناوہ، كە پئويستە دايك و باوك بۇ پاكخويى كردنى غەریزەى جنسى مندال
بيگرە بەر، كە بریتين لہ:

يەكەم: پئىگريكدن لہ وروژئەره جنسيەكان:

گرنگترين ئەو ھۆيانەى مندال لہ خلىسكە جنسيەكان دەپارتىزى، ئەو يەكە
ھەول بەدرى نەھىلرئ وروژئەره جنسيەكانى بەرچاۋ بكموى، ھەر چەندە
لەرستيدا ئەمە كارىكى زۆر زەحمەتە، بەتاييەتى لەو بارودۆخەى تئيدا دەژين،
كەوا ھۆيەكانى راگەيانندن بە تەلەفزيۇن و گوڭار و پەرتوك و ويئەكان و...
ھتەوہ ديمەنى بەرەللايى و وروژئەره رادەنوتىزى.

بەلام وپراى ئەمەش مەحال نيە مرؤف خۆى لہ وروژئەره جنسيەكان
دورخاتەوہ، گەر پابەندى ئاراستە و رينمايى يەكانى پيغەمبەر ﷺ تاييەت بەم
بابەتەوہ يىت، وروژئەره جنسيەكانيش ئەمانەن:

۱- چاۋ دانەواندن:

گرنگترين ھۆيەكانى دوركەوتنەوہ لہ ھەلخىسكان و وروژئەره جنسيەكان،
چاۋ دانەواندەنە لہ ھەرام.
چونكە چاۋ پۆستە و رىنگەى كارى خراپەكارى و داوئىن پىسيە و يەكەم ھۆى
گومرايى و بەھىلاك چونە.

بهر ره حمدتی خوا که وی نهو که سدی نهم چند دیره ی گوتوه:

كل الحوادث مبدأها من النظر و مُعْظَمُ النَّارِ مِنْ مُسْتَصْفَرِ الشَّرِّ
كم نظرة فتكت في قلب صاحبها فتك السهام بلا قوس ولا وتر
والمرء مادام ذا عين يُقْلِبُهَا في أعين الغيد موقوف على الخطر
يسر مقتلته ماضراً مُهْجَتُهُ لا مرحباً بسرور عاد بالضرر

گهر مندال ههر له مندالیهوه له سهر چاو دانه واندن راهیترا و پهروه ده بو،
نهوا بهرگری کردنی بۆ وروژینه ره جنسیه کان زۆر زۆر ده بی.

بۆیه نیسلام له سهر نهم په وشته زۆر هانیداوه، خوی گهروه ده فهرموی: ﴿وَمَا
أَصْلَبُكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾ ههر کاتی
توشی به لایهک بون، به هۆی کرده وهی خۆتانه، له زۆر گونا هه کانیشتان چاو
ده پۆشی ﴿الشوری: ۳۰﴾.

پیغه مبه ریش ﷺ فهرمویه تی: ((مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَنْظُرُ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ ثُمَّ
يَقْضُ بَصَرَهُ، إِلَّا أَحْدَثَ اللَّهُ لَهُ عِبَادَةً يَجِدُ حِلَاوَتَهَا: ههر مسولمانیک
ته ماشای ژنیکی جوان بکات و پاشان چای دانه ویتنی، نهوا خوا نهو چاو
دانه واندنهی بۆ ده کاته عیبادت و له دلیدا ههست به شیرینه که ی ده کات.))
ههروه ها ده فهرموی: ((النظرة سهم مسموم من سهام إبليس، من تركها
من مخافتی أبدلته إيماناً، يجد حلاوته في قلبه: روانینی حهرام تیریکی ژه هراوی
شهیتانه، ههر که سی له ترسی من پروانینی حهرام وازیتنی، نهوا له بزنی نهوه پروای
بۆ زیاد ده که م، که له دلیدا ههست به شیرینه که ی ده کات.))^۱

ههروه ها ده فهرموی: ((يَا عَلِيُّ لَا تُفْبِحِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى
وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ: عدلی! نه زهر له دوا ی نه زهر نه که ی، یه که مت بۆ دروسته،

^۱ أخرجه الهيثمي في (مجمع الزوائد) ج ۶۳/۸.

^۲ أخرجه الحاكم في المستدرک، ج ۳۱۴/۴.

به‌لام دوم جار ته‌ماشای بک‌میه‌وه بۆت دروست نیه.))^۱

۲- جیاکردنه‌وی شوینی خه‌وتن:

له ریتمایمی‌یه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رباره‌ی رینگرتن له‌و شتانه‌ی ده‌بیته‌ه‌وی وروژاندنی جنسی منداڵ: جیاکردنه‌وی شوینی خه‌وتنیانه، نه‌بادا له‌کاتی نوستن شذوذی جنسی له‌نیوانیان رویدات.

ده‌رباره‌ی جیاکردنه‌وی نوستن پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فرموی: ((مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ: له‌ ته‌مه‌نی ده‌وت سالی فرمان به منداڵه‌کانتان بکه‌ن نوێژ بکه‌ن، له‌ ته‌مه‌نی ده‌سالی له‌سه‌ر نوێژکردن لی‌یان ده‌ن و جیگه‌ی خه‌وتنیان لێک جیا بکه‌نه‌وه.))^۲

ئه‌مه‌ش لایه‌نیکه‌ پێویسته‌ وریابین، تاوه‌کو منداڵان نه‌به‌ قوریانی فەرماوێش (اهمال) ی سه‌ره‌هرشتیاران.

۳- نه‌ه‌یشتنی تیکه‌لاوی و به‌ته‌نها بون له‌گه‌ڵ نافرته‌ی بێگانه:

نیسلا‌م سوره‌ له‌سه‌ر قه‌ده‌غه‌کردنی تیکه‌لاوی و کۆیونه‌وه به‌ته‌نها له‌گه‌ڵ نافرته‌ی بێگانه، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌یه‌ تا وروژنه‌ره جنسیه‌کان که‌م بێته‌وه. ده‌رباره‌ی ئه‌مه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: ((مَا خَلَا رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ الشَّيْطَانُ ثَالِثُهُمَا: هه‌ر پیاویک به‌ته‌نها له‌گه‌ڵ ژنی‌ک دابنیشی؛ شه‌وا سی‌یه‌میان شه‌یتانه.))^۳

هه‌روه‌ها فرمویه‌تی: ((إِيَّاكُمْ وَالْدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ.. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَفَرَأَيْتَ الْحَمُو؟ قَالَ: الْحَمُو الْمَوْتُ: نه‌که‌ن به‌ته‌نها بچنه‌ لای

^۱ أخرجه الترمذي برقم (۲۷۷۸) و أبوداود برقم (۲۱۴۹).

^۲ أخرجه أبوداود (۴۹۵) و أحمد في مسنده ج ۲/ ۱۸۰.

^۳ أخرجه الميمني في مجمع الزوائد ج ۲۲۵/ ۵.

نافره تان، بیایوئیکی نه نساری گوتی: نه دی نه گهر نهؤ کهسه خزمی میترده کهی بو؟ پیغه ممبر ﷺ فهرموی: خزمی میترد، نهوه ههر مردنه. . .
 بیتگومان نهو تیکه لاویهی نیسلام قهده غهی کردوه، نهو تیکه لاویهیه که نافرته تان تییدا پابه ند نین به بنچینه کانی نیسلامی، که فهرمان ده کات به حیجاب پۆشین و قهده غهی گۆیونهوه به تهنهها له گهل نافرتهی بیتگانه ده کات. به لام گهر نافرته پابه ندبو به ریتسا کانی نیسلام و حیجابی پۆشی، نهوا تیکه لاوی گرفت نیه، به لگهی نه مهش نهوهیه، که له ژیا نی گشتی کۆمه لایه تی هاوه لان دا، زۆر ها توه گهوا نافرتهانی هاوه لان له گهل هاوه لان تیکه ل بون، پیغه ممبریش ﷺ ثیقاری له سر کردوه.

۴- پابه ندبون به حیجاب پۆشین و به دهر نه خستنی جوانی و رازاوهیی: خوی گهوره ده فهرموی: ﴿وَلَا تَبْرُجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾. وه ده ورانی زه مانی نه زانی پیتشو، خشل و رازاوهیی خوتان نیشان مه دن. بیتگومان کچان که ده چنه دهر وه و به سفوری و به خۆ جوان کردن و نارایش کرد نهوه به دیار ده که ون، له گرنگترین هویه کانی وروژاندنی جنسی گنج و لاوانه، دوا ی نه مهش گرنگترین هویه کانی که وتنه نیو ره فاره هه له کانه وهیه. ههر له بهر نه وه شه نیسلام سوره له سر نهوه ی نافرته پیتش نهوه ی بلوغی بیت، ده بی حیجابی نیسلامی پپۆشی، حیجابه کهش به شیوهیه که ده پۆشی، که هه مو له شی بگریته وه جگه له دم و چاو و ههردو دهستی، به بی نهوه ی خوی نارایش بکات.

ده باره ی حیجاب پۆشینیش پیغه ممبر ﷺ ده فهرموی: ((يَا أَسْمَاءُ، إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلَحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا وَهَذَا، وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفْفَيْهِ)) ناسما! نافرته که خوینی بی نوژی بی نی، بۆی دروست نیه هیج

شویئیکی لهشی بیئیری، مهگهر نه مه و نهوه نه بیئت، پیغه مبهەر ﷺ ناماژهی
بۆ دەم و چاوی و ههردو دهستی کرد.))

له بهر نهوه پێویسته دایک و باوک سوربین له سهەر راهیسانی کچه کهیان که
هیجابی ئیسلامی پێوشی، نهوهش به پله پلهیی و هیدی هیدی ده بیئت، بهر له وهی
له سهری پێویست (واجب) ببی، ههروا له سهر هیجاب پۆشین رابهیئیری و هانی
بدریئت.

هاندانه کهش بهوه دیته دی، کهوا دایک و باوک ههردهم له لای کچه کهیان
باسی نهوه بکهن ههر کاتی گهیشته ته مه نیکی دیساریکزاو، پێویسته له سهری
هیجاب پێوشی، وهک چۆن دایکی و پوره کانی ده پێوشن، هانی بدری به وهی هه
کاتی نه مه هیجابه ده پێوشی زۆر پێی جوان ده بی.

ههروهها ههر له مندا لیهوه کچ رابهیئیری، که جلی کورت له بهر نهکات، که
قاج و شانی به دهه ده خات.

ههروهها له هۆیه کانی هاندانی هیجاب پۆشین نهوهیه، که به بۆنه ی هیجاب
پۆشین هه، ئاههنگی بۆ ساز بکری و هاو پێکانی و خزمه کانی بانگ بکری بۆ
نهوهی به شداری نه مه بۆنه یه بکهن و چاوی لی بکهن.

پێویسته قه ناعهت به کچ بهیئیری، که هیجاب پۆشین فه رمانی خوایه، نه مه
هیجابهش گه وره یی به بۆی و پیزی زیاتر دهکات و هه رگیز ری ناگری له جو له و
تی که ل بون به کۆمه لگه .

دوهم: ترساندنی به سزادانی لارییه جنسیه کان (الانحرافات
الجنسیه):

لهو هۆیانه ی که ئیسلام بۆ په روه رده ی جنسی فره وان کرده، ترساندنه به
سزا و خه شم و تو ره یی خوا گه ر قه ده غه کراوه کانی خوا پێشیل کرا و سنور به زین

١ أخرجه أبو داود (٤١٠٥).

شتیکی به سوده دایک و باوک له بهرده می مندا لاند سوره تی نور بخویننه وه و مانایان بۆ بکهن و نمو سنور (حدود) انه یان پی بناسینی، که خوا دایناوه بۆ سزادانی ریزه پاران (الشاذین)، نهوانی پیچهوانی شهرعی خوا ده کهن.

سی یه م: ته رکیزکردنه سهر روئی عیبادت کردن:

نمو په رستشانه ی مروث نه غامی ده دات، کاریگه ریه کی گه وری ههیه له چاندنی دلنیایی و دلته وایی له دهرونی و له راستگردنه وهی رهفتار و رهوشته کانیدا. خوای گه وری ده فهرموئ: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ نوێ کردن مروث له کاری ناشیرین و نارهوا ده پاریزی، یادی خوا هیژا تره. ﴿العنکبوت: ۴۵﴾.

پیغه مبه ریش ﷺ فهرمویه تی: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ نَهْيٌ كَوْمَه لِي گه غجان، هه که سیك له ئیوه توانای بهرپوه بردن و ههستان به ئه که کاب و بهرپر سیاریتی هاوسه رگرتنی ههیه، با هاوسهر بۆ خوئی پهیدا بکات، هه که سیکیش نهیتوانی با بهرپوژو بیی، چونکه پوژو ده بیته قه لغان، که له خراپه ی دور ده خاته وه.))
سهره پای نه وهی نمو شوینه واره ی که عیبادت له سهر دهرون به جی دیلی، پوژو له عیبادته کانی تر زیاتر شوینه واری گه وری ههیه له پالاوته کردنی دهرون و بی هیژکردنی غه ریزه ی جنسی گه غجان.

چواره م: پرکردنه وی کاتی به تالی هه رزه کار:

هه رزه کار که ههست به کاتی به تالی ده کات، شوینه واری گه وری ده بیست له

لاری بونی و کهوتنه ناو ههلهوه، له بهر شهوه پیویسته دایک و باوک کاته کانی
 ههزره کار به کار کردن و وهرزش پر بکه نهوه، شاراوهش نیه وهرزش شوینهواری
 خوی هدی به تاییه تی له به تال کردنی وزه ی ههزره کار.

بهر له وهی بابیه تی پهروهرده کردنی جنسی مندال کۆتایی پی بیتن، ده بی
 وریابین کاتی ههست ده کهین مندال نه ریتیکی جنسی ریزه پر (شاذ) موماره سه
 ده کات، یان دو چاری گرفته کانی جنسی بو، ده رگای گفتوگو کردن له گهل مندال
 بکهینه وه و توند و تیژی له گهلان به کار نه هیتن، باشر وایه باوکان نه هیتن
 منداله کانیان ههست به وه بکه، که شهوان ناگاداری پهفتاره کانیان، به لکه
 ده بی له بۆنه یه کدا ناماژه بهو کرده و یان بکری، که شهوه گونجاو و لایمق بهوان
 نیه شه کاره ناشیرینه بکه و پرواش نا کری شه کرده وهیه له وانه وه ده ریچیت.
 پیشتیش باسمان کرد چون پیغه مبه ر ﷺ به گفتوگو قه ناعه تی بهو گه نجه
 هیتنا زینا نه کات، که هاتبو مؤلته وهریگری زینا بکات^۱.

^۱ بکه ریوه بابیه تی (گفتوگو و مونا قه شه) لهم په رتو کهدا.

ده روازه‌ی حوت‌م

به روزه‌کوی نه زنگار

پیتاسه و مهترسی ههزره‌کاری

ئاده‌میزاد له‌میانەی رێپۆوی ژیاڤیدا هه‌ر له‌ دایک بونیوه تا مردن، به‌ چه‌ند قوناخیکدا تیده‌په‌ری.

سه‌ره‌تا منداڵه‌، پاشان کوپژگه‌یه‌، پاشان هه‌زره‌کاره‌، پاشان ده‌بیته‌ گه‌نج پاشان کامل‌ ده‌بی، پاشان پیر ده‌بی.

ماوه‌ی هه‌زره‌کاری له‌ گرنگترین و مه‌ترسی‌ترین نه‌و ماوانه‌یه‌، که‌ مرۆف پیندا تیپه‌ر ده‌بیته‌، نه‌و ماوه‌یه‌ که‌ له‌ یازده‌ سالی‌یه‌وه‌ درێژه‌ ده‌کیشی و هه‌ندی جار هه‌تا بیست و چوار سالی، هه‌ر چه‌نده‌ په‌روه‌ردیاران ده‌رساره‌ی نه‌م ماوه‌یه‌ جیاپان، ده‌بی تیپینی نه‌وه‌ بکری، که‌ ماوه‌ی هه‌زره‌کاری به‌پێی جیاوازی نه‌و کۆمه‌لگه‌ و رۆشنه‌بیرانه‌ی هه‌زره‌کاران تیندا ده‌ژین درێژه‌ ده‌کیشی و کورت ده‌بیته‌وه‌.

به‌لام له‌زمانه‌وانیدا: زمانه‌وانان دیدیان وایه‌ هه‌زره‌کاری به‌ر له‌ باڵخ بون ده‌ست پیده‌کات و له‌ ته‌مه‌نی باڵخ بون کۆتایی دی.

په‌روه‌ردیاران به‌ چه‌ند پیتاسه‌یه‌کی جیاجیا پیتاسه‌ی هه‌زره‌کاری ده‌که‌ن، به‌لام له‌ زۆر خاڵدا هاوبه‌شن، له‌و پیتاسانه‌ دوان باس ده‌که‌ین:

-هه‌زره‌کاری بریتی‌یه‌ له‌ په‌له‌په‌له‌یی ورده‌ ورده‌ پتگه‌یشته‌نی جه‌سته‌یی و جنسی و عه‌قڵی و هه‌لچون (انفعال).

-هه‌زره‌کاری کۆمه‌له‌ گۆرانکاریه‌ که‌ به‌سه‌ر کچ و کوڤدا دیت، چ له‌ لایه‌نی جه‌سته‌یی، یان جنسی، یان عه‌قڵی، یان سۆزداری، یان کۆمه‌لایه‌تی، که‌وا

^۱ قوناخه‌کانی گه‌شه‌کردنی ژن و پیاو، قوناخی زۆری هه‌ن، به‌لام من به‌م شیویه‌ کورتم کردۆته‌وه‌، بۆ زنده‌ زانیاری بگه‌ڕێوه‌ په‌رتوکی (فقه‌ اللغة و سر العربیة) لایه‌ره‌ ۸۲-۸۵.

^۲ القاموس المحیط ج ۳/۳۴۹ و المصباح المنیر ج ۱/۲۴۲.

^۳ ماذا تعرف عن المراهقة، لایه‌ره‌ (۱۱).

لهبارى دايه ساىكۆلۆجى مندال و ھەرزەكارىي لەماوەى منداڵىمەو بگوازىتەو
بۆ قۇناغى گەنجىتى و پياوھتى^۱.

ھەروەھا ھەرزەكارىي قۇناغىك نىھ سەربەخۆ و جيا بىي لە پابردو و داھاتو،
بەلکە بە پىچەوانەو، پەيوەندى بەپىش و دواى قوناغەکانەو ھەيە.

نەو کەسەى ھەلەن و کەوت لەگەل ھەرزەکار دەکات، زۆر گرنگە باش ئەو
بزانی، کە ئەم قۇناغە چەند مەترسى دارە و بۆ ھەرزەکار چەند گرنگى ھەيە،
بەرامبەر بەم قۇناغە ھەرزەکار چەند ھەستیارە.

پىوشتە باش بزانی کە گەشەکردن و پىگەيشتنى جەستەيى و عەقلى
ھەرزەکار، بەھەمان خىرايى و ھەمان ئاست پىگەو ناپۆن، بەلکە پىگەيشتنى
جەستەيى پىش گەشە و پىگەيشتنى عەقلى دەکەوێت.

جا لەبەر ئەو نیشانە و دیاردەى پياوھتى بەسەر ھەرزەکارەو دەبەنرى، وەك
پىگەيشتنى جنسى و بەدەرکەوتنى سەیل و درۆيى زياتر دەيێت، دەنگى گەر و
گەرە دەيێت، وا لە دەروەزەى دەکات ھەست بکەن، کە بەراستى بۆتە پیاو و
وەك پیاو مامەلە و رەفتارى لەگەلدا بکەرى، لە راستيش دا عەقل و
ھەلچونەکانى لە نێوان منداڵىتى و پياوھتى دايە.

بۆ ئەوێ قراوانتر و قولتر لە رۆلى سروشتى ھەرزەكارىي و چۆنەتى
مامەلەکردنى پەرورەدیار لەگەل ھەرزەکاردا تىبگەين، با گوى بىستى
کورتەيەكى بەسۆدى قسەى بەرپۆز (محمد فضل الله) يەن، کە دەلى:

(قۇناغى ھەرزەكارىي ھەروەك ھاوسەنگى دەريا وايە، وەك بلىي ئەو
مروەى دىتە ناو قۇناغى دوەمى بزافى ئادەمیزادەو، چاوەرىي بونىكى نوى
دەکات و لە ئەزمونى مروەتىكى ترە و (انطلاق) دەکات، يان چاوەرىي
دۆزىنەوێ بنکەيەك دەکات بۆ قۇناغىكى تر، بەلام رۆلى پەرورەدە پاراستنى
مروە لە گوم بون و تياچون، چونکە شىتايەتى غەريزە مانای بيدارکردنەوێ

^۱ خفايا المرافقة، لا پەرە (۱۵).

بزاشی یاخی بونی ناده میزاده و پیتراینه بهره و ناسۆی نادیار، رهنگه مرۆف و
لی بکات هاوسهنگی خۆی له دهست بدات، چونکه مرۆف پیشتر نهزمونیکی
نهبو، تا بۆ هاوسهنگ بون پشتی پی بیهستی.

جا کاتی دیراسهی ههمو نهمانه دهکین، مهسهلهی ههرزهکاری له مرۆفدا
به حالهتیکی سروشتی دادهنیین، چونکه نهو حالهتهیه که نهو بهدیهتیرووه تیییدا
نیستیلای دهکات، که کرداری گهشهی جهستهیی تیدا جولهی کردوه، بهپێگهیهک
که ههر لهسهرهتاوه چهند فروسمان (ایمء)یکی تهماوی بۆ ساز کردوه، پاشان
خستویهتیه ناو کهشیکی وروژاوی یاخی و ههنگهپراوه، که له حالهتی مل کهچی
و گهردن کهچی بۆ یهکیکی تر دهگوازیتموه بۆ حالهتی ههست کردن به بونی و
سهربهخۆیی خۆی، بهلام بهبی نهوهی هیتلی راست و روون و هیمن ههبی، نهمهی
بۆ دوپات بکاتهوه.^۱

له راستیدا پیشان ههرزهکاری بهم شیویهی وهک نهمرۆ گیروگرفت نهبو،
چونکه نهو ماوه زهمهنییهی که ههرزهکار بهسهری دهبرد تا نهو قوناغه تی
بهپهرینی و بهچیتته قوناغی پیاوهتی، ماوهیهکی کورت بو، که بهر له بالغ بون
دهست پیندهکات و بهبالغ بون کوتایی دیتی.

دهکری نهو دیاردیه له ژبانی رۆژانهماندا له گوندهکان سهرنج پهری، کهوا
بهزۆری ماوهی ههرزهکاری بهساغ و سهلامهتی تپهپر دهبی، هۆی نهمهش بۆ
دوشتی سهرهکی دهگهریتموه:

۱- لهم کۆمهلگایانهدا گهنج و لاو بهپرسیاریتی ههلهگرن و بهکردهوه دینه
ناو ژبانهوه و ههلس و کهوت لهگهڵ پیاوان دهکهن، ههر له زوهوه تیکهڵ به
کۆمهلگهکیان دهبن.

۲- ههروهها زو ژن هیتان و زو شوکردن و تیرونی پالنهیری جنسی لهم
کۆمهلگانهدا، شوینهواری گهرهی ههیه له جیگیری ههلهچونه ویژدانیسهکان و

^۱ دنیا الشباب ص ۸۰ بهدهستکاریهوه.

پینگه‌یشتنی همرزه‌کار^۱.

له‌به‌ر گرنگی و مه‌ترسی ئەم ماوه‌یه‌ی ژبانی منداڵان و، بونی حساسیه‌تی
له‌ مامه‌له‌ کردنی دایک و باوک و سه‌رپه‌رشتیاران له‌ گه‌ڵ هه‌رزه‌کاردا، به‌باشمان
زانی که‌مێک به‌ درێژی باسی گرنه‌گرین تایبه‌تیه‌کانی و گرفته‌کانی ئەم قۆناخه
بکه‌ین، تا دایک و باوک و منداڵان لێی به‌هره‌مهند بین.

گرفته‌کافی هه‌زه‌کاری

له‌ماوه‌ی هه‌زه‌کاریدا، هه‌زه‌کار و خێزان توشی چهنده‌ها گرفتیی جه‌سته‌یی و ده‌رونی ده‌بن، گرنگ‌ترینیان نه‌مانه‌ن:

یه‌که‌م: هه‌زه‌کار هه‌ست به‌ماندو بون نه‌کات:

هه‌زه‌کار سکاڵای زۆر هه‌ست کردنی به‌ماندوبون و پتویست بونی به‌پشو و جه‌سانه‌وه‌ ده‌کات، زۆر دایک و باوکیش نه‌م سکاڵایه‌ فهرامۆش ده‌که‌ن، یان بروای پێ ناکه‌نه‌ وای داده‌نێن نه‌م سکاڵا کردنه‌ راست نیه‌ و هه‌زه‌کار خۆی واده‌نویتی، تاوه‌کو سۆزیان بۆی بچوڵی و بایه‌خی پێ به‌ده‌ن.

به‌لام راستی‌یه‌که‌ی پێچمانه‌ی نه‌وه‌یه‌، چونکه‌ هه‌زه‌کار هه‌ر که‌میک جه‌سته‌ی بخته‌ کار، با کاره‌که‌ ئاسانیش بی‌ت؛ به‌خێزایی هه‌ست به‌ماندوبون ده‌کات، نه‌م ماندوبونه‌شی به‌هۆی نه‌و گۆرپانکاریه‌ خێرایانه‌یه‌، که‌ به‌سه‌ر نه‌رکه‌ فسیۆلۆجیه‌کافی دادی‌ت، که‌ په‌نگه‌ خه‌وشیک له‌ (غدد الصم)^١ دروست بو‌ی. هه‌روه‌ها خێرا گه‌شه‌کردنی هه‌زه‌کار شوێنه‌واری خۆی هه‌یه‌ له‌ زیاده‌کردنی ماندوبون و شله‌ژانی نه‌رکی کۆنه‌ندامه‌کافی.

به‌غونه‌ له‌کاتی له‌دایک بوندا دلی منداڵی ساوا له‌ چرکه‌یه‌کدا بیست گرام خوێن فری ده‌دات، له‌ ته‌مه‌نی چوارده‌ سالی‌شدا ده‌گاته‌ سه‌د و چل و یه‌ک گرام، به‌واتای زیاتر له‌ ۲۰٪ له‌و به‌ره‌ی که‌ له‌ منداڵیدا ده‌ینارد، بۆ زانین دل قه‌باره‌که‌ی ۳۰٪ گه‌وره‌ ده‌بی‌ت؛ نه‌مه‌ش له‌ ئاکامی زیاده‌بونی قه‌باره‌ی جه‌سته‌ و گوشاری دل، به‌هۆی زیاده‌بونی هێزی پال‌پتیه‌ نان و چه‌ندیتی خوێن ده‌بی‌ت^٢. هه‌روه‌ها زۆر کچ له‌کاتی خوێنی بی‌نوێژیدا دوچارای تازار و سه‌ر ئێشه‌ و

^١ سیکولوجیه‌ الطفولة و المراهقة ص ۱۶۶-۲۴۶.

^٢ خفایا المراهقة ص ۲۸.

گرژی نه عساب و نازاری مه مک ده بن، جا به هۆی نه وه وه لهشیان خاو ده بیته وه
و زیاتر توشی ماندویون و بیزاریی ده بن^۱.

له بهر نه وه پیویسته له سه ر دایک و باوک و پهروه دیاران وریا و ناگاداری نه م
لاینه بن، همزه کاران له سه روی وزه ی خۆیان نه رکبار نه کهن، چونکه
نه رکبار کردنیان، چهند گرفتییکی جهسته یی و دهرونی لی ده که ویتته وه.

دوهم: هه ستیاریی و خه مۆکی:

به گشتی همزه کاران زۆر هه ستیار ده بن و سۆز (عاطفة) به سه ر
بیر کردنه و یاندا زال ده بیته، که توشی زۆر گرفتیی دهرونیان ده کات و به زۆری
ده بیته مایه ی خه مۆکی (اكتئاب).

عاتیفه ی همزه کار جیگیر و هاوسه نگ نه، ده کری به باز دانیکی هه لچون و
زۆر گۆرانکاری وه سف بکریته^۲.

هۆی هه ستیار (حساسية)ی همزه کار ده که پیتته وه بۆ هه ست کردنی به دوره
په ریژی (عزلة) و قبول نه کردن و پا وه نه گرتیه ته ی له لایه ن خیزان و
کۆمه لگه وه وه ک پیاویکی پیگه یشتو و کامل، به لکه مامه له یه کی وای له که لدا
ده کهن، که هیشتا هه ر مندا له.

ههروه ها هۆیه زۆر هه ستیاره کانی خودی همزه کار که پیتته ی ده نالینیی،
به هۆی زۆر بیر کردنه وه یه ته ی له خودی خۆی، هه روا خه لکانی تر چون ته ماشای
ده کهن، ههروه ها زۆر گرنگی دان به خۆی، له بهر نه وه هه ر په فتاریکی خرابی که
له گه ل بکری، یان توانای به که م دا بنری، نه وا سوکایه ته ی کردن به که رامه ته ی و
تانه و ته شه ری داده نی.

ههروه ها له هۆیه کانی هه ستاریی و خه مۆکی و خۆ وێک هینانه وه ی، بریتی یه

^۱ خفایا المراهقة ص ۲۶.

^۲ خفایا المراهقة ص ۵۰.

لهوێ که ههست به ناشیرینی روخساری دهکات، بهتایبهتی گهر زییکه (حب الشباب)ی له دهم و چاو هاتبی، ههروهها له هۆیهکان ئهوهیه که وا ههست دهکات ئهندامهکانی جهستهی رێک و پێک نیه، دیاره ئهوهش شتیکی سروشتیه، چونکه هیشتا ههر له قوتاغی گهشهکردن دایه. ههمو ئهوشتانه و شتی تریش که باس کران، وا له ههرزهکار دهکات لهناخهوه ههست بکات له کۆمهلگه دا جێی نابێتهوه، بۆیه خۆی و پێک دینێتموه و ههول دهات له کۆمهلگه دۆره پهرتێز بێت، کهواته ئهرکی دایک و باوک و پهرهردیاران گرنگه، که ئاگادار و هۆشیار بن لهم مهسهلهیه و ههول بدهن ههر شتی دهبیته مایه. وروژاندنی ههستیاری ههرزهکار، ههروا دهبیته مایه ئاکامیکی خراپی دهرونی، دوری بخه نهوه.

سییهم: خوویستی و خو به دهرخستن:

ههرزهکار زۆر به خۆی دهنازی و تهماشای خهزان و کۆمهلگه و تهناوته جیهان و دهووبهری دهکات و ههک بلیتی تهنها له تهوهری ئهوه دهخوڵێتهوه، ههمو ههرزهکاریکیش وادهزانی توانست و وزه ی فیکری و دهرونی و زۆری ههیه، که نهوانه له دهووبهریدان نهیاننۆزیتهوه و نایانهوی ئهندازهی بکهن، لهبهر ئهوه لهههمو بۆنهیه کدا دهیهوی خۆی بهسهلمیتن و وزه ی خۆی به دهبرجیات. ئهوه دیاردانهی که له رهفتاریدا بهدهر دهکهوی:

۱- یاخی بون و رهخنه گرتن:

ههرزهکار بۆ ئهوهی جهخت له کهسایهتی خۆی بکات و خۆی بهشپۆیهکی سهربهخۆ دهبرجیات، ههز دهکات رهخنه ی زۆر بگری له ههلس و کهوت و رهفتاری ئهوه کهسانه ی لهو گموره تهرن و له دهووبهریدان، جا رهخنه دهگری له بیروبۆچون و ههلس و کهوت و قسه کانیان و جل و بهرگیان و شیوازی ژیا نیان و

به‌نامه‌ی رۆژانه‌یان، هه‌روه‌ها په‌خه‌ ده‌گرێ له مامۆستایان و میوانان و بیژهران، جا ئهم په‌خانه به‌قه‌ناعه‌ته‌وه بێ، یان نا ئهو په‌خه ده‌گرێ، هه‌ول ده‌بێت هه‌رده‌م به‌چیتته ناو گفتوگۆ و موناقه‌شه‌ی تونده‌وه تا به‌رگری له بیروبۆچونه‌کانی بکات، هه‌رده‌م به‌رواته‌تی یاخی و نارازی به‌م په‌وشه‌ خۆی پیشان ده‌دات، که به‌پای ئهو ئهم په‌وشه هه‌له‌یه.

بێگومان توندی ئهم دیارده‌یه له‌گه‌ل کات و رۆژگادا که‌م ده‌بێته‌وه، که تا پاش ماوه‌یه‌ک ده‌گاته‌ حاله‌تی مام ناوه‌ندی، که‌واته پتویسته له‌سه‌ر دایک و باوکان له‌گه‌ل هه‌رزه‌کاران تیک نه‌گیرێن، به‌لکه پتویسته ده‌روازه‌ی گفتوگۆی له‌گه‌ل دا بکه‌نه‌وه، به‌گیانیکی لیبۆرده‌یی موناقه‌شه‌کانی وه‌ریگیرێن، پتویسته ناگاداری ئه‌وه‌ش بن، که به‌رگری کردنی گیانی یاخی بون و سه‌رپێچی کردنی هه‌رزه‌کار زیاتر ده‌بێت له‌و کاته‌ی، که زۆر هه‌ست به زāl بون ده‌کات.^۲

۲- گومان:

دیاردە‌ی گومان له‌لای هه‌رزه‌کار دیارده‌یه‌کی سروشتیه، ئهم گومانه‌ش له‌ناکامی کرانه‌وه‌ی عه‌قل و گه‌شه‌کردنی هه‌سته‌کانیه‌تی، هه‌روا بۆ زێده‌ دوپات کردنه‌وه‌ی خودی خۆی و سه‌ربه‌خۆیسی خۆیه‌تی، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌رزه‌کار گومان به هه‌مو که‌سێک ده‌بات که له‌گه‌لیدا ده‌ژیی و ده‌یه‌وی لی‌ی دلتیا بێت، ته‌نانه‌ت گومانی له‌ خۆشویستنی دایک و باوکیشی هه‌یه، گومانی له‌ خۆشویستنی هه‌ورپێکانی هه‌یه، گومانی له‌ راستی و دروستی زۆر له‌ بیروباوه‌ره‌ ئاینیه‌کان هه‌یه وه‌ک: هه‌بون و توانایی خوا، به‌هه‌شت و دۆزه‌خ، فریشته و شتی تر.

زۆر جار هه‌رزه‌کار که باسی ئهم جوژه‌ شتانه له‌به‌رده‌م دایک و باوکی ده‌کات، روه‌پروی وه‌لام دانه‌وه‌یه‌کی زۆر توند ده‌بێته‌وه، په‌نگه‌ لێشی بدری. له‌ راستیدا پتویسته دایک و باوک بزائن، که‌ ئهم گومانه مه‌رج نیه به‌قه‌ناعه‌تی دلی

په‌وش: بارودۆخ.

^۲ خفایا المراهقه ص ۵۷-۶۷. ماذا تعرف عن المراهقه، ص ۸۵-۱۶.

هه‌زه‌کار بیټ، به‌لکه زۆر جار بۆ سه‌رنج ږاکیشان و خو سه‌ماندن بیټ^۱.

۳- جگه‌ره کیشان:

دیاردی جگه‌ره کیشان له لای هه‌زه‌کاران دیارده‌یه‌کی زۆر به‌ریلاوه، ږه‌نگه که‌م هه‌زه‌کار هه‌بێ جگه‌ره‌ی نه‌کیشایی و بۆ ماوه‌یه‌کی که‌م له‌سه‌ری ږانه‌هاتی، په‌روه‌ردیاران ته‌م دیارده‌یه له‌لای هه‌زه‌کاران به‌جوړیک له‌خو سه‌ماندن و هه‌ست کردن به‌پیاوهرتی داده‌نیسن، که‌وا هه‌زه‌کار واده‌زانی مافی سه‌روشتی خو‌یه‌تی، ته‌و شتانه موها‌سه‌ه بکات، که‌ پیاوانی تر شه‌نجامی ده‌ده‌ن، هه‌ر له‌به‌ر ته‌وه‌شه هه‌زه‌کار جگه‌ره ده‌کیشی، هه‌ر چه‌نده قوتیشی نه‌داته‌وه و چه‌یزی لی وهرنه‌گری.

ته‌وه‌ی زۆر گرنگه ته‌وه‌یه دایک و باوک خو‌یان له‌م دیارده‌یه بێ ناگا بکه‌ن و نه‌هیلن کو‌ږه‌که هه‌ست به‌وه بکات، که‌ ته‌وان به‌ جگه‌ره‌کیشانی ته‌و ناگادارن، نابێ هه‌رگیز پێی بگو‌تری، چونکه ته‌م جو‌ره ږه‌فتاره ده‌بی‌ته مایه‌ی به‌رده‌وام بو‌نی ږه‌فتاره خراپه‌که‌ی و گو‌ی نه‌دان به‌ زانینه‌که‌ی ته‌وان.

به‌لکه پێویسته دایک و باوک نا‌پاسته‌وخو، نا‌پاسته‌ی بکه‌ن و زیانه‌کانی جگه‌ره‌ی بۆ به‌دیار بجه‌ن و پێی بلێن جگه‌ره‌کیشان لایه‌قی ته‌و که‌سانه نیه که‌ خاوه‌ن ږه‌وشتن.

۴- زۆر گرنگیدان به‌ږواله‌تی خو‌ی:

هه‌زه‌کار زۆر سو‌ره له‌سه‌ر ته‌وه‌ی که‌ له‌ش و لاری خو‌ی به‌جوانترین شی‌وه به‌دیار بجات، بۆ ته‌وه‌ی بو‌نی خو‌ی به‌سه‌لمینی و سه‌ره‌نجی خه‌لکی بۆ لای خو‌ی را‌کیشی، به‌تایبه‌تی جنسی میننه.

بایه‌خ دانسی هه‌زه‌کار به‌له‌ش و لاری خو‌ی، له‌سی خالی بنه‌ږه‌تی چه‌ر ده‌بی‌ته‌وه:

^۱ ماذا تعرف عن المراهقة، ص ۶۰.

• -گرنگیدانی به جل و بهرگ: نه مهش له لایهنی ههلبژاردنی ږهنگ و نهو ږهنگانهی سهرنج راکیشن، جا بۆ نه مه زۆرینهی پارهی بۆ خهرج دهکات^۱.

• -گرنگیدانی بهقۆ: ههرزه کار زۆر گرنگی دهکات بهریکخستن و برینی قژی بهپی مژدیلی نوێ و گۆرینی به چهندهها جۆری برین، قژی به ناویشانی جوانی دهکاتی، هه مو نه م گرنگیدانهش بۆ سهرنج راکیشانی خه لکه بۆ لای خۆی^۲.

• -خۆ بۆن خۆش کردن: بێگومان بۆن خۆشی شوینه واریکی گهرهی ههیه له سهرنج راکیشانی خه لکانی تر، هه ره له بهر نه وه شه ههرزه کار زۆر نهو دهپی؛ که ههردهم بۆنی خۆشی لی بێ.

۵-نوسینه وهی یاداشته کان:

نوسینه وهی بیره وهی و یاداشته کان له نیوهندی ههرزه کاراندا دیاردهیه کی بهربلاوه، دیارده که چهنده مانایه کی زۆر له خۆی دهگری، له وانه ههرزه کار ههست به گرنگی خۆی و گرنگی نهو ږوداوانه ی له گه لیدا دهبن دهکات و، ههول دهکات خۆی وه که سیتی گرنگ پیشان بدات.

زۆر جار بیره وهیه کان له بریتی هاوڕین، کهوا بابای ههرزه کار خه مباری خۆی و دان پیاوانی خۆی بۆ ده رده خات بۆ که م کردنه وهی ههست کردن به گونا هه کانی، ههروا هیوا و ناوات و ږوژه کانی بۆ باس دهکات، کهواته بیره وهیه کان هۆیه که بۆ پشودان و خۆ سهلماندن.

له بهر نه وه ههرزه کار بیره وهیه کانی خۆی زۆر له لا تازیز و خۆشه ویسته و له شوینی وا ده یشاریته وه، که دهستی کهسی نه گاتی و له بهر چاو نه بییت، له هه مان کاتی شدا له هه ندی ناوه ږۆکی نه م بیره وهیه دا زۆر شه رم دهکات که بیخاته ږو.

^۱ تربیه الاولاد و الیاء، ص ۲۱۲.

^۲ تربیه الاولاد و الیاء، ص ۲۱۲.

ههست کردن به گونا هیش لهووه رهگ داده کوتی، لهبهر شهوه ههندی جار هیما بو شهو شتانه دادهنی که لهووه دهترسی ناشکرا نیست، شهو نهیئنی یهش دیاردهیه که له بیره وهریه کانی ههرزه کاران بهر بلاوه.

بابای ههرزه کار ریگه بههیچ کهس، یان هیچ هاوړی یهکی شازیز نادات که متمانهی تهواری پی دهکات، بیره وهریه کانی ببینی مهگهر دوا ی تیپه پربونی قوژناغی ههرزه کاری.

یه کیک له ههرزه کاران لهسهر بیره وهریه کانی نویسیو (دوا ی مردنم دهسوتیتری و خو له میشه که ی بهسهر گوړه کهم دا بلاو بکریتهوه). شهو کارهشی بو دوپات کردنهو ی بهنرخ ی و نهیئنی شهو.

پیویسته دایک و باوک بهر پیژوهه مامه له له گهل بیره وهریه کانی منداله ههرزه کاره کانیان بکمن، لهبهردهم منداله کانیان گالته و قه شهیری بهم دیاردهیه نه کمن.

زور گرنگه دایک و باوک مؤلت له منداله کانیان وهریگرن بو خویندنهو ی شهو بیره وهریانه، چونکه سودی زوری تیدایه بو ناشنابون بهسروشتی بیر کردنهوه و گرنگی پیدانسی منداله کانیان، گهر مندالان ریگه میان بهدایک و باوک نه دا بیره وهریه کانیان ببینن، پیویسته دایک و باوک ناماده نه بونی مندالان له مالهوه بقوزنهوه، بو نمونه که دهچنه قوتابخانه، بی شهو ی مندالان ناگادارین بیره وهریه کانیان بخویننهوه، لهو کاته دا زور پیویسته نه هیتری منداله کانیان بزائن، که بیره وهریه کانیان خویندو تهوه.

۶- زور وینه گرتن و پیشاندانی وینه ی خو ی:

لهو رهفتاره سهرنج راکیشانهی ههرزه کار خو ی پی بهدیار دهخات و خو ی پی دهسه ملیتی، وینه گرتنیته ی له گشت بونده کدا، ههروه ها گه وره کردنی وینه ی

^۱ خفایا المراهقه ص ۵۵-۵۶. ماذا تعرف عن المراهقه، ص ۷۸.

خۆی و هه‌لواسینی به‌شوینی دیاری ماله‌که‌ی، وه‌ك ژوری صالۆن و ژوری تایبەت.

زۆر گرنگه‌ دايك و باوك وریابن ئەم جۆره‌ ره‌فتاره‌ی هه‌رزه‌كار به‌ سوک و که‌م نه‌زانن و روبه‌پرویان نه‌بنه‌وه، به‌لکه‌ له‌سه‌ریان پێویسته‌ گۆی به‌م په‌فتارانه‌ نه‌ده‌ن و به‌شێوه‌یه‌کی ناپاسته‌وخۆ رێنمایی و ناپاسته‌ی هه‌رزه‌كار بکری‌ت به‌وه‌ی، که‌ پێگای راست بۆ خۆ به‌ده‌رخستن و خۆ سه‌لماندن بریتی‌یه‌ له‌وه‌ی مەرۆڤ خۆی به‌ره‌وشتی جوان پرا‌زینیتیه‌وه و له‌بوا‌ری زانست و فیزیوندا به‌ده‌ریکه‌وی، یان له‌ هه‌ر بوا‌ریکی به‌سود بۆ کۆمه‌لگه‌، نه‌ك به‌م جۆره‌ په‌فتاره‌ شکلیاتانه‌.

چواره‌م: دودلی و گۆپان و شله‌ژاوی:

گرنگ‌ترین گرتی فیکری و ده‌رونی که‌ هه‌رزه‌کار پێوه‌ی ده‌نالینێ؛ زۆر دودلی و گۆپانه‌.

یه‌کی‌ک له‌ هه‌رزه‌کاران ده‌لی: (هه‌ندێ جار هه‌رزه‌کار له‌ ژيان وه‌رس و بێزار ده‌بی و رقی لی ده‌بیته‌وه و ناواته‌ خوازی مردن ده‌بی، یان زۆر به‌توندی په‌خنه‌ له‌ خۆی ده‌گری، کاتی واش هه‌یه‌ ده‌بینی هه‌ز به‌ ژيان ده‌کات و به‌ختیاره‌ و زۆر به‌خۆی سه‌رسام ده‌بی).

هه‌رزه‌کار هه‌ر جاره‌ی به‌جۆری‌ک ده‌پوانیتته‌ کۆمه‌لگه‌ و ئایینه‌، ده‌بینی جاری‌ک به‌ره‌و‌روی ده‌چی و گه‌ش بینه‌، جاری‌کی تر نا‌ئومێد و دا‌پو‌خواه‌، هۆی ئەم پوانینه‌ش بۆ نه‌وه‌ ده‌گه‌ریته‌وه، هه‌رزه‌کار واده‌بینی خۆی مرۆڤی‌کی جیا‌کار (متمیزه‌) و خناوه‌نی وزه‌ و توانستی بی وێنه‌یه‌، ده‌ورو به‌ره‌که‌ی ده‌بینن له‌ کۆمه‌لگه‌یه‌کدا‌یه‌، که‌ هه‌یج بوا‌ری‌کی بۆ نه‌و تێدا نیه‌ و ئایینه‌ی له‌به‌رده‌م دا به‌ دا‌خرا‌وی ده‌بینی و هه‌یج بوا‌ری‌ک له‌ نا‌سۆی ژیا‌نیدا نایینی، له‌به‌ر نه‌وه‌ هه‌رزه‌کار بیر ده‌کاته‌وه، ده‌بی دوا‌ی ته‌وا‌وکردنی قۆنا‌غی دوا‌ ناوه‌ندی چنی بکات؟ له‌

^۱ خفایا المراهقة ص ۵۲.

زانکودا چ کۆلیۆتیک هه‌لده‌بژیڤی؟ نه‌دی دوا‌ی ده‌رچونی له‌ زانکۆ چی ده‌کات؟
ئایا باشت‌ر وایه‌ واز له‌ خوێندن بێتیی و هه‌م له‌ئێستاوه‌ ده‌ست به‌کارکردن
بکات؟ یان نه‌دی چی بکات؟

ئا به‌م شیوه‌یه‌ ئهم هه‌مو هه‌لبژاردنانه‌ی به‌رده‌می و به‌زه‌حمه‌ت په‌سه‌ندکردنی
یه‌کیکیان، هه‌رزه‌کار دودل ده‌کات له‌نیوان ئهم هه‌لبژاردنانه‌دا، هه‌م جاره‌ش
ئاره‌زوی یه‌کیکیان ده‌کات، زۆر جاریش هه‌مو پێگاکانی له‌به‌رده‌م داده‌خوێت.
له‌به‌ر ئه‌وه‌ پێویسته‌ دایک و باوک هه‌ولتی یارمه‌تیدانی منداڵ به‌دن بۆ
هه‌لبژاردنی شت و خو‌راگری و هه‌ول به‌دن فیڤی شیوازی بیرکردنه‌وه‌ی راست و
دروستی بکه‌ن و، متمانه‌ بون به‌خوا و به‌خودی خو‌ی و، گه‌راندنه‌وه‌ی
کاروباره‌کان بۆ لای خوا‌ی گه‌وره‌ له‌دلیدا بروێتن.

گرنگترین هۆیه‌کانی شله‌زان و شپه‌زه‌یی، کد هه‌رزه‌کار تییدا ده‌ژی نه‌مانه‌ی
خواره‌وه‌ن:

۱- گۆرپانکاری خه‌یرا له‌ هه‌ندێ ئه‌مرکه‌ فسیۆلۆجیه‌کانی هه‌رزه‌کار، که‌ ئه‌وه‌ش
خه‌وشیک له‌ (غدد الصم) دروست ده‌کات.

۲- جه‌سته‌ به‌شیوه‌یه‌که‌ زیاد و گه‌شه‌ ده‌کات و به‌خه‌یراییه‌که‌، که‌ پێش
گه‌شه‌ی ژیری ده‌که‌وته‌وه‌، ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ هۆی هاودژی (تناقض) له‌ په‌فتاری
هه‌رزه‌کار و هه‌لس و که‌وتی که‌سانی تر له‌گه‌لیدا.

۳- ئه‌و وه‌هم و خه‌یاله‌ی که‌ هه‌رزه‌کار تییدا ده‌ژی، ئه‌ویش له‌ ئاکامی زیاده
میسالیه‌ت و، دوچار بون به‌چهند جاره‌ی سه‌ده‌ماته‌، که‌ ئه‌ویش له‌ ئاکامی
نه‌گونجانی میسالیه‌ته‌ له‌گه‌ل واقیع دا.

۴- نه‌شاره‌زایی له‌ پویه‌روبوئه‌وه‌ی ژیا‌ندا.

۵- ئه‌و توندی خه‌فه‌ (کبت)ه‌ی هه‌رزه‌کار له‌ هه‌ندێ خه‌یراندا پێوه‌ی ده‌نالیێن.

پینجهم: زینده خوی

له قوناغی هه‌رزه‌کاریدا خه‌یالی هه‌رزه‌کار زۆر گه‌شه ده‌کات، شوینه‌واری زۆری و به‌پیتیه‌کش له‌ نیگار کیشان و په‌خشان و هۆنراوه‌کانی په‌نگ ده‌داته‌وه، هه‌روه‌ها هه‌رزه‌کار پو له‌ جوان کردن و رازاندنه‌وی خه‌یال ده‌کات.^۱ له‌ گرنه‌ترین دیاره‌ده‌کانی گه‌شه‌کردن و پی‌گه‌یشتنی خه‌یالی هه‌رزه‌کار بریتیه‌ له‌: دیاره‌ده‌ی زینده‌ خوی، که‌وا هه‌رزه‌کار خه‌یالی ده‌روا و دور ده‌که‌وێته‌وه له‌ جیهانی راسته‌قینه و نه‌و واقیعه‌ی ده‌وره‌ی ده‌دات، په‌نا ده‌باته‌ به‌ر خه‌یال بۆ به‌جی هینانی شه‌و هیوا و ناواتانه‌ی، که‌ وانابینی له‌ ژبانی ئاساییدا جی‌به‌جی بییت.^۲

زینده‌ خه‌ویش هۆیه‌که‌ی یان هه‌ول‌دانه‌ بۆ هه‌لاتن له‌و واقیعه‌ی، که‌ هه‌رزه‌کار توشی هاتوه و کۆشش ده‌کات لی‌ ده‌رباز بییت، یان به‌هۆی هه‌ست کردنی هه‌رزه‌کاره‌ به‌گری‌ هه‌ست به‌ (نقص) کردن له‌ باره‌ی شتیکی دیاریکراو له‌ توانسته‌کانی، جا ده‌یه‌وی له‌پێی زینده‌ خه‌ویدا خه‌یال بکات، که‌ هه‌ست به‌ (نقص) کردنه‌که‌ قه‌ره‌بو بکاته‌وه.

نونه‌ی هه‌ست به‌ (نقص) کردن شه‌ویه‌ هه‌رزه‌کاری هه‌زار و نه‌دار وا خه‌یال بکات، که‌ ده‌وله‌مه‌نده و هه‌مو هۆیه‌کانی خۆشی و ره‌فاهیه‌تی هه‌یه، به‌هۆیه‌وه خه‌لک ریزی ده‌گرن و به‌هۆی سامانه‌که‌یه‌وه مامه‌له‌ی پێژدارانه‌ی له‌گه‌لدا ده‌که‌ن.

یان شه‌و هه‌رزه‌کاره‌ی له‌ خه‌وێندن سه‌رکه‌وتو نه‌بو خه‌یال بکات، که‌ زیره‌که و سه‌رکه‌وتوه و مامۆستا و که‌س و کاری، زۆر ستایشی ده‌که‌ن و پیایدا هه‌لده‌ده‌ن.

ده‌کری هه‌ندی جار بابای هه‌رزه‌کار هاو‌پێ‌کانی به‌شداری زینده‌ خه‌ون بکات،

^۱ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۶۲-۶۳.

^۲ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۶۳.

گەر زینده خەوندە کە لەیەك بیرۆچکەى هاو وێنەو دەریچیت لە زیهنى
 ھەرزەکاراندا، بە نمونە کۆمەڵە ھەرزەکارێک ھەردەم خەون بەووە دەبینن کە لەو
 واقعەو ھەلبێتێن کە پێى رازی نین، جا ئەوانە ھەول دەدەن بەشیوەیەکی ھاوبەش
 لەم خەوندەدا بژیین.

پێویستە وریایی بەرێی کە زۆر خەفەکردن و سەریەستی ئەدان بە ھەرزەکار لە
 لایەن خێزانەو، گەرنگترین ھۆکارەکانی زیندە خەو^۱.

ھەروەھا زۆر خەفەکردن لە لایەن خێزانەو؛ دەبێتە مایەى نائەوێ ئاکامى
 ترسناکى تر، کە گەرنگترینیان:

۱- خەمۆکى (الکآبة): خەمۆکى کە توشى ھەرزەکار دەبێت بەھۆى رازی
 نەبونی بەو واقعەى، کەوا ھەست دەکات گەورەکان دایان ناوہ بۆ ئەوێ ئارەزو
 و بەرزەو ئەندىەکانیان جى بەجى ببین، بەبێ رەچاوەکردنى ئارەزو و بەرزەو ئەندى
 کەسانی تر.

۲- یاخى بون و ھەلۆیستى توند وەرگرتن دژی دەسلەلاتى بارکایەتى و
 دەسلەلاتى قوتابخانە و یاسا.^۲

لێرەدا گەرنگ ئەوێە زیندە خەوێ ھەرزەکار بەو تەماشاشا نەکەین، کە
 دیاردەىەکی نەخۆشى و ئائەسایىیە، ئەم دیاردەىەش بەزۆرى یان بەکۆتایى
 ھاتنى ماوہى ھەرزەکارى نامىتێ، یان بەنەمانى ھۆى پەیدا بونیەو نامىتێ،
 بەلام گەر دواى ماوہى ھەرزەکار ئەم دیاردەىە بەردەوام بو، ئەوا دیاردەىەکی
 نەخۆشیە.

^۱ سیکولوجية الطفولة و المراهقة ص ۱۶۶.

^۲ سیکولوجية الطفولة و المراهقة ص ۱۶۶.

شه شهه: هه رزه كار و ناين:

هه لويستی هه رزه كار به رامهر به ناين به جياوازی نهو ژینگه به جياوازی ده بیتی، كه تیتدا پینگه شتوه و به جياوازی پهيوه ندیان له گهل ناين و لهو ماوه بهی كه پیش هه رزه كاری كهوتوه.

گه هه رزه كار له كهش و رهوشیكي هوشیار و پابه ند به ناينه وه پینگه شتوبی؛ نهوا هه لئس و كهوتی له گهل ناين له ماوهی هه رزه كاریدا زور جياوازی نابیت، له بواره كانی ژيانیشیدا به ناين و پرهنسیب (مبادي) هه كانیسه وه پابه ند ده بیتی. پهنگه له ماوهی هه رزه كاریشدا گهرم و گوپی و دینداری زیاتر بیت. هه لبت دینداری هه رزه كار شوینه وارتيكي گه وری هه به له سو ك كردنی گرفته كانی هه رزه كاری و كورت كردنه وهی ماوهی هه رزه كاری.

به لام نهو هه رزه كاری بهر له ماوهی هه رزه كاریدا، كهش و رهوشیكي هوشیاری نايني بو نه په خساوه، ده بینن نهو هه رزه كاره گومانی ده رهق به ناين بو دروست ده بی و سو كایه تی به رتیر و به هاكانی ناين ده كات، هه روه ها نه م پرسیارانهی خواره وهی زور له لا دروست ده بی:

- گه ر خوا هه مو شتیك ده زانی و هه مو شتیكي به نه ندازه گیری داناوه، كهواته بوچی كار و كوشتش بكهین؟

- گه ر لهو كاتهی خوا مروقی به دیهینا راویزی پی نه كرد، نه دی بوچی لیان ده پرستیته وه و تاقی یان ده كاته وه؟

- نه مه و جگه له پرسیار تر، كه گومان لای هه رزه كار ده رهق به ناين دروست ده كات.

هه ندی جاریش هه رزه كار رۆلی بی پروایهك، یان سروشت په رستیك ده بینن، كه هیچ پروای به رتیر هه كانی ناينه وه نه، به لكه كرد و كوشتش ده كا بو بهر بهر كانی كردنی ناين، زور جاریش نه م په فتارهی هه رزه كار له قه ناعه تی

خۆيەۋە سەرچاۋەى نەگرتە، بەلكو تەنھا ھەز دەكات ئەزمون و بەر سەرەكانى و
ياخى بونى خۆى بۆ شىتىكى ھۆگر (مألوف) دەرىپى، ھەروەھا بۆ خۆ سەپاندن و
جياكارىى لە خەلكانى ترە.

ئەوەى جىى سەرغجە ئەوەى، كە زۆر جار ھەرزەكار بايەخ بە مەسەلە
ئايىنىەكان دەدات، ھەولیش دەدات بەشدارى ھەمو ئەو گفتوگۆيانە بكات، كە
پەيوەندى بەكاروبارەكانى ئايىنمە ھەيە.

بەھەر حال لە لای ھەرزەكار زۆر جار گومان بەرامبەر بە ئايىن بەكۆتا ھاتنى
ماۋەى ھەرزەكارى بەرەو گەرم و گۆپىيەكى زۆر وەردەچەرخى.

ھەوتەم: ھاۋرپىيەتى كردن و ھاۋرپىيان:

ھاۋرپىيەتى كردن و ھاۋرپىيان بەگرنگىزىن گىفتى ھەرزەكار دادەنرىت، كە لە
ژيانيدا روبەروى دەبىتە، ھەرزەكار لە ژيانيدا ھاۋرپى بەشتىكى زۆر گىرگ
دادەنرىت و پۆلى گەورەى ھەيە لە كات بەسەرىردن و چارەسەركردنى
گىفتەكانيدا.

ھەرزەكار دەيەوى بۆ خۆى ھاۋرپى ھەلبۆزى، ھەر ھاۋرپىيەكەش دايك و
باوكى بۆى ھەلبۆزىن ئەو پەتەى دەكاتەو و پىى پازى نابى، بەپىچەوانەى
مىندالان، كە ھەرگىز پى لە دايك و باوك ناگىر ھەندى ھاۋرپىيان بۆ ھەلبۆزىن،
يان نامازەى بۆ بكن كە پەيوەندى خۆى لەگەلىان بىچرىتى^۱.

ئا بەم شىۋەى بابەتى دەست خستە ناۋەو دايك و باوك بۆ كاروبارى
ھاۋرپىيان و پەيوەندى ھەرزەكاران لەگەلىاندا، لەلای ھەرزەكار بابەتتىكى زۆر
ھەستيارە.

بەشىۋەىكى گشتى ھەرزەكاران بەچاۋىكى پىرۆزەو دەپواننە ھاۋرپىيەتى،
ھاۋرپىكانىشيان لە پىش خوشك و برا و كەس و كارىان زياتر دادەنرىن، بەھەمو

^۱ ماذا تعرف عن المرافقة ص ۹۷.

وهسيله ميهك ههول ده دهين په يوه ندى هاوړي پته ته به تين و به هيز بكن، باباي همرزه كار ۹۰٪ كاتى خوي له گهل هاوړي كاني به سمر د بات و زوري نه پيرو چكه كاني نه وان ورده گري، له بهر نه وه هاوړي كاريگري گموره و مترسى دارى له سمر همرزه كار هيه.

هر له زوه وه پيوسته دايك و باوك بهر له هاتنى ماوهى همرزه كاري، ده ست پيشخمرى بكن له هاوكارى كرنى مندا ل بو هه ليواردنى هاوړي باش، هه تا ده گاته. قوناغى همرزه كاري به بهر ده وامى هاوړي بن، چونكه نه م كار ده بيه ته پاراستنى همرزه كار له هه ل و ناتواوى له ماوهى همرزه كاري دا.

-هاوړي جياكار (المميز): دياردهى هاوړي جياكار له لاي زوري نهى همرزه كاران دياردهيه كى بهرچاوه، كه وا زوري نهى همرزه كاران هز به ناشنايى زوري هاوړي و تيكهل بوني كه ساني تر ده كمن، هه مو نه مانه ش به مبه به ستى ناشناون به هاوړي جياكاره، تا له گه لى بگوښى و يه ك پيرو بو چون، يان يه ك نامانج و ثاره زويان هه بى.

-هاوړي پته كرن له گهل كچان: زوري نهى همرزه كاران به چهند پالنه ريكي جيا جيا هز به هاوړي پته كچان ده كمن، كه گرنگ ترينيان نه مانه نه: ۱- ناشناون به جيهانتيكى نوئ و ناديار.

۲- بهر بهر كاني كرنى شته ياساغه كان و هه ست كرن به ياخى بون.

۳- هه ولدان بو نه وهى بزاني تا چهندي، كچ نه ويان ده وي و تا چهندي نه سهرنج راكيشه ره.

۴- ته نها بو لاسايى كرنه وه و، لاسايى ره فتارى ههندي هاوړي بكاته وه.

له راستيدا هاوړي پته كرنى كچ و كوپ بو يه كترى له پوانگه ي نيسلام و ره وشته وه ياساغه و ره تكراره يه، چونكه په يوه ندي كى ناسروشتى و ناكام باش نيه، پرواش ناكري په يوه ندى د لپاكانه له نيوان كچ و كوردا هه بيت، به تاييه تهى له م قوناغى ته مهنه دا، كه سوز و غه ريزه كان له لاي كچ و كوردا به شيويه ك

کلپه ددهات و ههلهدهچی، که زه همه ته هیچ کامیکیان بهسهریدا زال بن و کۆنترۆلی بکهن.

به ههر حال ههر کاتی دایک و باوک ههستیان کرد به هه بونی په یوهندی له نیوان کوره کیان و کچیک؛ پتویسته لهسهریان په کسهر پویهروی نه بنهوه، بهلکه پتویسته گفتوگۆی له گهلهدا بکهن و ناگاداری بکهنهوه له خراپه کاری نهم په یوهندهدا و، ناگاداری بکهنهوه که په یوهندی بهستن له گهل کچ به شرعی خوا و عورفهوه، یاساغه و دهست درئۆی کردنه بۆ سهر ئابروی هه لک.

ناگاداری بکهنهوه کهوا چون نهو رازی نابی خوشکی په یوهندی بهستی له گهل کوریکدا، کهواته نهویش نابی رازی بی په یوهندی له گهل کچیک بهستی، که خوشکی به کیکه.

به شیهه کی گشتی لهسهر خیزان پتویسته ههرزه کار ناگادار بکهنهوه له زهرورهتی هه بونی هاوسهنگی و مام ناوهندی له بهستنی په یوهندی له گهل هاوړیکانی، ههروا مانای هاوړییهتی و شوینهواری ترسناکی له ژبانی مرۆف پون بکهنهوه، ناگاداری بکهنهوه که پتویسته لهسهری زۆر ناگاداری له هاوړی خراپ، هاوړی خراپ و چاکیش له یه کتری جیا بکاتهوه!

گه دایک و باوک توانیان قه ناعهت به ههرزه کار بیتن ببنه هاوړی و، به یه پیری ریز و تهقدیرهوه مامهلهی له گهلهدا بکهن و بهروای خۆیانی بهسهر دا فهرز نه کهن و کۆنترۆلی نه کهن، نهوا نهم پهفتاره ههرزه کار له زۆر مهترسی دهپاریزی و زیدهپۆیی کردن له په یوهندی ههرزه کار به هاوړیکانی کم دهکاتهوه.

هه شتەم: خۆشه‌ویستی

شه‌ژان و نه بونی نهو جیگیری سۆزداری و دهرونییهی، که ههرزه کار تیییدا دهژی، وا له ههرزه کار دهکات که هیتری سۆزداری له لای زۆر توند بیت، ههروه ها دهبوی له میانهی خۆشه‌ویستیهوه جیگیری سۆزداری به دهست بیت.

هەر بەخێرای دەلێن: خوشەویستی راستەقینە جولمەکی لەویست بەدەر (لا
 ارادی) یە و لە مەرۆڤ دا ئارەزووەکی فێطریه، ئیسلام خوشەویستی یاساغ
 نەکردو، بەلام ئەو خوشەویستیه یاساغ دەکات، کە تەنهایی و بەینەکی گەشتی
 ناسەرعی تێدا بیت.

گرفتێ هەرزەکار ئەوێه، کەوا دەزانێ هەر ئیعبایێک، یان تەماشاکردنیکی
 کچ بۆ کۆر بریتی یە لە پەییوەندی خوشەویستی. بەهۆی بەهێزی خەیاڵ کردن و
 زۆری سۆز و عاتیفە لای هەرزەکار، خەون و ئاواتی زۆر بنیات دەنێ، کە
 پەنگە ئەم خەیاڵ و هیوا و ئاواتی هەرزەکار لەکاتی شکستی ئەم
 پەییوەندەیدا، یان لەو کاتێ لایەنی بەرامبەر ئەم ئیعباب و ئارەزووی لەگەڵدا
 ناگۆڕیتەوه؛ ببیتە سەدەمیەکی دەرونی گەوره.

بەهەر حال لێرەدا رۆڵی دایک و باوک و خێزان لەو بەدەر دەکەوی، کە هەول
 بدەن هەر لە بنەرەدا نەهێلن ئەم پەییوەندیە دروست ببیت، ئەوەش لەپێی
 ئەوەوە دیتە دی، کە هانی کۆر بدریت نەروانیته شتی حەرام و لەگەڵ کچ
 بەتەنها لە ژورێک کۆ نەبنەوه و تێکەڵ نەبن، هەروا حەقیقەتی خوشەویستی بۆ
 پون بکریتهوه، کەوا خوشەویستی راستەقینە بریتی یە لەوێ، کە بەهاوسەرگرتن
 کۆتایی بیت.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی ئەمە دەفەرموی: ((لَمْ تَرِ لِلْمُتَحَايِنِ مِثْلَ
 الْكُحَّاحِ: وانا بنین بۆ خوشەویستان هیچ شتێک وەك هاوسەرگرتن، نباشتر و
 چارەساز بیت.))^۱

بەلام جگە لەمە، ئەوا ئەو خوشەویستی یە تەنها خەیاڵ و شەکەتی و
 ماندوکردنی جەستە و سۆز (عاطفة) و نازاردانی دەرون و بەفێرۆدانی کاتە.

^۱ أخرجه ابن ماجه برقم (۲۸۴۷).

نۆیه: جنس

گرنګرین شت که ماوهی همرزه کاری پی جیاکار ده بی نهویه، که هم ماوهیه قوناخی ته قینه وهی وزه جنسیه له لای همرزه کاردا، مامه له کردنی همرزه کاریش له گه له هم وزه (طاقة) نوی یه دا به گرنګرین گرفته کانی همرزه کار داده نری.

یه که م په فتاری جنسی که له همرزه کار تیپینی ده کری نهویه، که پیویستی به زور ناشنابون به مه سله جنسیه کان هیه و پیډاگیری زوری له سمر ده کات، نه مدهش له میانه یی چند شتی کموه به دهرده کهوی که گرنګرینیان:

- ته ماشا کردنی گوڅار و کتیه جنسیه کان.

- ته ماشا کردنی وینه ی روت.

- ده سته پر (العادة السرية).

- گوینګرینی همرزه کار له قسه و باس و چیرۆکی جنسی.

به بویرانه وه ده لپین: هم جور په فتار و کرده وانه زور شتیکی سروشتین، چونکه هم کار و هه ستانه له لای همرزه کار شتیکی نوی یه و ده یه وی به شیوه کی گه وره تر و کرده یی پی ناشنا بیت، تاوه کو تاره زو و پالنه ره کانی پازی بکات، جا ورده ورده هم کارانه لای همرزه کار ده بیت کارتیکی ناسره کی (ثانوی).

پیویسته له سی خالی بنه په تیوه همرزه کار ناراسته و رینمای جنسی بکری:

۱- همرزه کار پیویسته بزانی که مه سله و په یوه سته کانی جنسی، کارتیکی سروشتیه و هه مو خه لک هیه تی، که واته پیویست به شهرم کردنی ناکات.

۲- به شیوه کی راسته وخو و ناراسته وخو همرزه کار رینمای بکری، که مه به سته همره به زری پالنه ری جنسی بریتی یه له مندا ل بون و به رده وامی جزره کانی خه لک و تاوه دانکردنه وهی بونه وهر، همره ها رینمای بکری که مندا ل

كهوتنهوه شتيكى سروشتيه و به شيويه جيا جيا له جيهاني ئاژهل و پروه كدا:
هده^۱.

۳- گرنگترين شت كه مروفي پي له ئاژهل جيا ده كاتمهوه نهويه، كه پالنهري
جنسي لاي مروف، پيوسته مل كه چي ئيراده و عه قل و شرع بيت و،
پهيوه ندى جنسش پهيوه نديه كي مه ترسي دار و پروزه^۲.

دهيه م: كه لله ره قى (العناد)

گشت هه رزه كارئك به ديارده ي كه لله ره قى و به راي خو كردن جيا ده بيته وه،
نه وه ش ديارده يه كي سروشتيه و بو چند هو به ك ده گه پتته وه، گرنگترينيان:

۱- نهو خو په سنده ي كه هه رزه كار تييدا ده ژي، هه روه ها زور گرنگيداني
به هه مو نه وانه ي ليه وه ده رده چي و پروابوني به وه ي، كه هه مو را و بو چون و
ره فتاري راست و دروسته و، پيوستى به ريزگرتنى ده كات.

به هه ر حال پيوسته دايك و بياوك له گهل هه رزه كار تييك نه گيرين و راو
بو چوني به كه م نه گيريت، پيوسته فيري شيوازي گفتوگو كردن و موناقه شه ي
هيمنانه بكن، نه مه ش له ري ريزگرتنى راو بو چوني و موناقه شه ي بابه تيانه
به بي بريندار كردن و به سوك سه ير نه كردن به وه دتته دى.

^۱ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۱۱۴.

^۲ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۱۱۶، بو زنده زانباري بگه روه باسي پهروم ده ي جنسي نه م كتبه.

ههزره کار و دهزگا په روږده میسکل

له ماوهی ههزره کاریدا ههزره کار له گمل چمندها دهزگلی په روږده میسکل ههلس و کهوت دهکات، هر یه کیټک لهو دهزگایانهش لسه یتیمایی و تارواستهی ههزره کاردا پوټلی خوی ههیه، هر دهزگایه کیش لهکاتی مامده کردنی له گمل ههزره کاردا کومه لیک لمرک داوا دهکات، له هر لوه پتویسته له سهر سهره رشتیارانی شم دهزگایانه، ګرنگترین سیقت و تاییه مه ندیه کانی ههزره کاری بزانه.

یه کهم: ههزره کار و خیزان:

دیاره خیزان یه کهم دهزگای په روږده میسکل، که ههزره کار مامده لای له گملدا دهکات، زور جاریش ههزره کار له گمل خیزانه کهی ټیک ده گیری و به ده ست دهسه لاتی دایک و باوکی و همولدانیان بو زال بون به سهر ههلس و کهوت و په فتاری ده نالینیی، په نگه له ناو خیزانه کهیدا خوی به نامو بزانی. به کورتیش ګرنگترین گرفته کانی ههزره کار له گمل خیزانه کهی باس ده کهین که بریتین له:

۱- نه بونی شونینکی تاییهت به ههزره کار له مال دا:

ههزره کار حمز دهکات ههردهم که سایه تی خوی به ده بخت و خوی به سلینیی و خوی له خیزانه کهی به سهره خو بزانی، یه کی لهو دیاردهی شم سهره خو بونه نهو هیه، که ههزره کار حمز دهکات شونینکی تاییهتی له مال بو ترخان بکریت، ګر خانوه که ګوره بو همول ده دات قه ناعهت به خیزانه کهی بیتیی ژوریکسی بو ترخان بکهن، با له سهر بانیش بیت، ټینجا سورده بی بو ټیک ویتیک کردنی و

^۱ سیکولوجية الطفولة و المراهقة ص ۲۴۶، لم باسدا سودم له سهردی به منده کان و هر ګر توه، به لام شرح و فراوان کردنی باس که، نهو هیان له نه زمونی خومه.

دەرکردنی کهل و پهلۍ کهسانی تر، کاتیکیش که له مال نابۍ دایده خات، نه گهر به هوی تهسکی شوینه که وه نه کرا ژوریکۍ بۆ تهرخان بکړیت، ههول ددهات نه گهر دۆلابیکۍ بچوک، یان چه کهمه جهیه که بیت یان شتیکۍ تر بۆخوی تهرخان بکات.

نهمهش له لای ههرزه کار به گرفت داده نریت. کهواته پتویسته دایک و باوک گهر بکړۍ ههول بدن نهم حهزی ههرزه کاران جۍ به جۍ بکهن، نه گهر چۍ به که مترین پلەش بیت ههروا ریزی نهم تاییه تمه ندیه ی بگرن.

۲- هه بونی به ریه ست له نیتوان ههرزه کار و دایک و باوکۍ:

زۆرینه ی ههرزه کاران سکاڵای هه بونی به ریه ست ده کهن له نیتوان خویان و دایک و باوکیان، کهوا په یوه ندیه کی راست و ناشکرا و راشکاوانه نیه له نیتوانیاندا، نهمهش ده بیته هوی دور که وتنه وه له نیتوان دایک و باوک و مندا له کان، رهنگه بیته مایه ی رودانی روبه روبونه وه و لیک داپران.

له راستیدا زۆریه ی باوکان و دایکان به ریه ست داده نیتن له نیتوان خویان و مندا له کانیان، وا ده زانن نهم به ریه ست هه بیت و ریزیان بۆ دروست ده کات، نهمهش زیان به زۆرینه ی په یوه ندی مندا لان له گهل باوکانیان ده گه یه نی و ناکامی په روه رده یی هه له ی لی ده که ویتنه وه، له بهر نه وه پتویسته دایک و باوک ده روزه ی گفتوگو له نیتوان خویان و مندا له کانیان بکهنه وه و به شداریان بکهن له مونا قه شه کانیان و یاریه کانیان، بۆ نه وه ی خۆشه ویستی و متمانه یان به ده ست بیتن.

۳- شهر کردن له گهل خوشک و براکانی:

شهر و نا کوکی نیتوان خوشک و برا ههرزه کاره کان، یان له نیتوان ههرزه کار و برا و خوشکه گچکه کانی یان له گهل گهوران، دیاردهیه که له بهر ته وه بۆ دو هوی گرنگ ده که پیتنه وه:

-هه‌رزه‌کار به‌هه‌مو شیتواز و پتگه‌یه‌ک ده‌یه‌وی خۆی به‌دیارب‌هات، له‌و شیتوا‌زانه‌ش شه‌پر‌کردنه‌.

-زۆر هه‌ستیا‌ری هه‌رزه‌کار له‌هه‌ر په‌فتاری‌ک، یان له‌ وشه‌یه‌ک که‌ له‌ ده‌می یه‌کێ له‌ خوشک و برا‌کانی ده‌رده‌چی، شه‌وا به‌ده‌ست درێژی‌ کردنه‌ سه‌ر ئازادی و که‌سایه‌تی خۆی ده‌زانی.

له‌ به‌رامبه‌ر شه‌م په‌فتاره‌دا، پتویسته‌ دایک و باوک تیکه‌له‌ به‌ شه‌ر و ناکۆکی مندا‌لانه‌وه‌ نه‌بن، مه‌گه‌ر کاتی که‌ ده‌گاته‌ قونا‌غی مه‌ترسی‌دار، هه‌روا مندا‌لان فێر بک‌رین که‌ ریزی گه‌وران بگ‌رن و گه‌ورانی‌ش سۆز و به‌زه‌یی‌یان هه‌بی‌ بۆ مندا‌لان، هه‌روا له‌ به‌رامبه‌ر په‌فتاری‌کی ناشیرین و خراپ دا لی‌بۆرده‌ بن.

٤-بونی جیاوازی کردن له‌ خیتازندا:

له‌و گ‌رفتانه‌ی که‌ له‌ هه‌ندێ خیتازندا هه‌یه‌، جیاوازی کردنی دایک یان باوک به‌ یه‌کێک له‌ مندا‌له‌کان، شه‌مه‌ش ده‌بیته‌ هۆی زۆر گ‌رتنی خیتاز.

هه‌ندێ جار دایک و باوک هه‌چ جیاوازی‌یه‌ک له‌نیوان مندا‌له‌کاندا ناکه‌ن، به‌لام هه‌ستیا‌ری هه‌رزه‌کار وا به‌خه‌یالی‌دا دینی، که‌ له‌ خیتازنه‌که‌یدا جیاوازی کردن هه‌یه‌ و شه‌وا له‌ناو خیتازنه‌که‌یدا خۆشه‌ویسته‌ نیه‌ و ناویسته‌ی.

له‌به‌ر شه‌وه‌ پتویسته‌ دایک و باوک هه‌لس و که‌وتیان به‌رامبه‌ر هه‌رزه‌کار چه‌ر بکه‌ن و که‌میک گ‌رنگی پی‌ بدهن، به‌لام بی‌ شه‌وی خوشک و برا‌کانی پی‌ی بزانه‌ن، تاوه‌کو هه‌ستیان نه‌جوتی و نه‌وروژی.

٥-ده‌ست هاویشته‌ ناوه‌وی هه‌مو کاروباره‌کانی هه‌رزه‌کار:

هه‌رزه‌کاران به‌گ‌شتی سکا‌لای زۆر ده‌ست هاویشته‌ ناوه‌وی دایک و باوک ده‌که‌ن له‌ کاروباری‌اندا، هۆیه‌که‌شی شه‌ویه‌ که‌ هه‌رزه‌کار خۆی وا ده‌بینی، قونا‌غی مندا‌لی کۆتایی هاتوه‌ و بۆته‌ پیاو و یک‌ه‌س بۆی نیه‌ ده‌ست به‌هاو‌یته‌ کاروباری‌هوه‌، که‌چی دایک و باوک به‌ته‌واوی پی‌چه‌وانه‌ی شه‌وا ده‌پواننه‌ هه‌رزه‌کار،

ئەوان ھەر بەچاۋى مىندالىيەۋە دەرواننە ئەۋ و پىۋىستە دەست بەۋىنە ھەمۇ
 كاريكى گچكە و گەۋرە، ديارە ئەمەش زۆر زيان بە ھەرزەكار دەگەينى.
 لەسەر دايك و باۋكانە زۆر بەكەمى دەست بەۋانە كىارى ھەرزەكار، ھەروا
 پىنمايى ناپاستەۋخۇى بىكەن، چونكە ھەرزەكار زۆر بەپرسىياري دايك و باۋكى
 ھەراسان دەبى ۋەك:

-بۆچى درەنگ ھاتىيەۋە؟

-لەكۈى بۈى؟

-لەگەل كى بۈى؟

-بۆچى بەتەلەفۇن ھەۋالت پى نەداين؟

-بۆچى بەتەنھايى دادەنىشى؟

-بۆچى ئەم پانتۆلە لەبەر دەكەى؟

-باشتر وايە ئەم بۆنە لە خۆت نەدەى.

-بۇ مالى خىزماڭ بۆچى لەگەل ئىمە نايەيت؟

نمۇنى ئەم جۆرە پرسىيار و خۆھەلقۇرتاندنە زۆرن، لەبەر ئەۋە پىۋىستە دايك
 و باۋك بزائىن، كە ھەرزەكار بەم جۆرە خۆ ھەلقۇرتاندنەى خىزان ھەراسان
 دەبى، چونكە ئەم ھەرزەكارە مىندالەكەى جاران نىيە بە ئارەزو و ھەلبۇاردنى
 ئەوان بە جل و بەرگەكەى پاڭزى بى و بەۋ شۆيتنە پاڭزى يىت، كە ئەۋان دىياري
 دەكەن و ئەۋ ھاورپىيانەى كە دەكرى ھاورپىياتيان بىكات.

ھەرزەكار ۋا ھەست ناكات خىزان ئەم ھەمۇ مافانەى بەسەرەۋە ھەيە،
 خىزانىش مافى پەخنەگرتنى پەھا، يان قەدەغەكردنى بى پاساۋى بۆ نىيە، يان
 مافى تانە و تەشەرگرتن لە كەسايەتى ھەرزەكار نىيە، يان بەبەردەۋامى
 ھەپەشەى لى بىكات.

ھەرزەكار ھەستىكى راستگۇيانەى ھەيە، كەۋا ھەست دەكات پىۋىستى بە
 جۆرىك لە سەرىيەخۇيى ھەيە، بەتاييەتەش ئەۋ شتانەى كە تايبەتن پى ۋەك:

جل و بهرگی و قژی و هاوړیکانی و خویندنه‌وی په‌رتوک یان گۆشار، یان گفتوگویه‌کی ته‌له‌فونی و هاو وینه‌ی نه‌و شتانه^۱.

به‌کورتی بۆ سوک کردنی مل ملانی و کیشه‌ی نیتوان دایک و باوک و مندا له هرزه‌کاره‌کانیان، پیوسته له‌سریان هه‌ول بدن له‌پروانگه‌ی هرزه‌کارانه‌وه پروانه کیشه و گرفته‌کانیان، نه‌ک له‌پروانگه‌ی گه‌وره و پینگه‌یشتوان، نه‌مه‌ش یاریده‌یان ده‌دات، که له‌زۆر گرفت دوریکه‌ویتته‌وه.

هه‌روه‌ها پیوسته دایک و باوک له‌گه‌ل هه‌رزه‌کاران زۆر توند و تیز نه‌بن و خه‌فه‌یان نه‌کدن، به‌لکه ده‌بی چاوپۆشی له هه‌ندی شت بکری، که له‌وانه‌وه ده‌رده‌چیت، با هه‌رزه‌کار له‌ناو خیزانه‌که‌یدا هه‌ست به نرخ و بایه‌خی خۆی بکات^۲.

پیوسته دایک و باوک بزنان، هه‌رزه‌کار زۆر کاری له خیزان ده‌ویت، هه‌روه‌ها خیزانیش چهند کارتیکی له هه‌رزه‌کار ده‌ویت، گرنه‌گرتین نه‌و شتانه‌ی هه‌رزه‌کار له خیزانه‌که‌ی ده‌ویت بریتین له^۳:

۱- ده‌بی دایک و باوک جی متمانه و پیزی هه‌رزه‌کار بن.

۲- ده‌بی دایک و باوک پیزی متمانه‌ی خۆیان بۆ هه‌رزه‌کار ده‌ریبن.

۳- ده‌بی دایک و باوک به‌لایه‌نی که‌مه‌وه مافی هه‌رزه‌کار بدن، تا له سسنوری کاره تاییه‌تیه‌کانی هه‌لس و که‌وت بکات.

۴- به‌هیچ جوړیک ده‌ست نه‌هاونه کاره به‌چوکه‌کانی.

۵- هه‌لس و که‌وت و قسه‌ی دایک و باوک وه‌ک یه‌ک بن و دژ یه‌ک نه‌بن، بۆ نه‌وه‌ی بتوانن پاساوی هه‌لویتسه‌کانی خۆیان بیننه‌وه.

۶- پینگه به‌هه‌رزه‌کاران بدن له‌چوار چپوه‌ی خیزانه‌که‌یدا، به‌شپوه‌یه‌کی کاتی

^۱ تریه الاولاد و الیاء فی الاسلام ص ۲۰۳.

^۲ سیکولوجیه الطفولة و المراهقة ص ۲۲۲.

^۳ سیکولوجیه الطفولة و المراهقة ص ۳۳۸.

دوهم: همرزه کار و قوتابخانه:

له پاستیدا شوپش و یاخی بون و بیتزاری همرزه کار، تهنها ناراسته ی خیزانه که ی نیه، به لکو له هه مان کاتدا قوتابخانهش ده گریتهوه، چونکه له روانگی همرزه کارهوه درتزه پیده ی ده سه لاتی دایک و باوکه و هیمای سنوردانانی نازادیه که یه تی، جا کارنامه و ماموستایان و سیستمی قوتابخانه و شتی تر، هه مویان چهند شتیکیین، که کۆت به ندی همرزه کار ده کات و ده بیتته پالنه ی ناره زایی و بیتزاری ده برپین و یاخی بون.

له بهر نهوه ده بینین همرزه کار هه ل ده قۆزیتتهوه بو ده برپینی بیتزاری خوی و عهیب و خهوشی قوتابخانه به گچکه و گه وهیهوه باسی ده کات، په نگه نهوه عهیبانه که متریش بی لهو عهیبانه ی له ماله وه رو ده ده ن، به لام له گه ل نهوه شدا ده بیتته مایه ی هه لچونی.

بو ناشنابون بهو شتانه ی همرزه کار له قوتابخانه هه زی پی ناکات چهند راپرسی یه که نه بجام درا، هه ندی ناکامی نهوه راپرسیانهش باس ده که یین:

۱- ماموستا بیرو پای هه له بهرام بهر به قوتابی دروست ده کات، جا له سه ر به نه رته ی نه م بیرو یۆچونه هه له یه ش هه لئس و کهوتی له گه لدا ده کات.

۲- زۆری نه ره که کانی قوتابخانه و هه ست کردنی قوتابی به قورسی بهرنامه و پرۆگرامه کان به چهن دی و چۆنیه تیه وه.

۳- سزادانی به کۆمه ل، یان سزادان له بهر شتی که قوتابی به نه یکرده وه.

۴- به رپۆه بهر و ماموستایان، کاروباری قوتابخانه ده ده نه ده ست ده سه تیه کی که می قوتابیان.

۵- لیپرسی نه وه ی قوتابی له کاتی تاقی کردنه وه له سه ر نه وه ی، که پیت به پیت نویسیه تی و له سه ر تیگه یشتن و تی نه گه یشتنی نه ی نویسیه .

پهنگه هوی راسته قینهی یاخی بونی قوتابی، بریتی بی لهو له خوایی بونهی، که همرزه کار دهیکاته هویسهک بۆ پشتگیری کردنی خوئی، همرهوها پهنگه هویسهکی بریتی بی له ههست کردن بهدژایهتیکي شاراهوی نیوان خوئی و ماموستاکی، که گوايه نهو دهسهلاتیکه و همرهشه له خودی نهو دهکات و دههوی بهسهریدا زال بیت^۱.

له بهرامبهر نهوهدا، ههندی همرزه کار له قوتابخانهدا زۆر شتیان بۆ بهجی دههینری.

همرزه کاران له قوتابخانهدا چندهها هاوړی بۆ خویان دهگرن، که بهشداریان دهکهن له خهون و بیروراکانیان، همرهوها زۆرینهی همرزه کاران سهرسامن بهههندی ماموستاکانیان و دهیانکه نه پیشهنگی خویان له پهفتار و ههلس و کهوتیاندا.

نهم دیاردهیدش لهلای کچه همرزه کارهکان پونتر بهدی دهکری، همر بۆیهش زۆر هز دهکهن، زۆربهی کاتهکانیان له قوتابخانه بهسهر بیهن.

سپیهم: کۆمه‌لکه و همرزه‌کار:

ههلس و کهوتی راست و دروستی کۆمه‌لکه له گهل همرزه کار، شوینه‌واریکي گهورهی ده‌بیت له سوک کردنی قهیران و زو پیگه‌یشتن و تیگه‌یشتنی همرزه کار. توژیینه‌وه‌کانی نیستا به‌دهریان خسته‌وه، که نهو کۆمه‌لگانهی هیمن و هاوسه‌نگن، همرزه کاری هیمن و هاوسه‌نگ و به‌مردینی، همرهوها گرفتسی همرزه کاری زۆر که‌متره لهو کۆمه‌لگانهی، که دلّه پراوکی و مونا‌فه‌سه و خیرایی تیدا ههیه^۲.

همرزه کاریش له گهل گرفته‌کانی کۆمه‌لکه‌دا زۆر کارلیک ده‌کات، جا همر

^۱ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۹۴-۹۵ به‌دهستکاری به‌وه.

^۲ ماذا تعرف عن المراهقة ص ۱۸.

چەند لە کاروباری ژياندا شارەزایی زیاتر بێت؛ هۆشیاری بۆ گرتەکانی کۆمەلگە زیاد دەبێت، وەك خراپی دابەش کردنی سەرۆت و سامان و هەژاری و گوشار خستنه سەر هەژاران و بێ دەسه‌لاتان.

پازی نەبونی هەرزەکار بەم واقیعه، دلی نازار دەخوات بە ئازار و مەینەتی خەلک، هەولیش دەدات یارمەتیان بدات. ئەم جۆرە هەست کردنە هانی هەرزەکاران دەدات، بەشداری بکەن لە کردەوی چاک و دەزگا کۆمەڵایەتیە خێرخوازیەکان، یان تەنانهت بەشداری بکەن لە پێک‌خواوە فیداکاریەکاندا.

ئەوانە ی بەچاودێری کردنی ئەم جۆرە کاروبارانە هەڵدەستن پێویستە هەول بدەن ئەم گەرم و گۆرپەیی هەرزەکاران بقۆزنەوه و سودی لی وەرگیرن و، بەره‌و کاری سودبەخش ئاراستە ی بکەن.

زۆر چاک لەیادە کاتی تەمەنم شازدە سالان بو، چۆن لە گەل ھاوڕێیانی ھاو تەمەنم کاتم بەسەر دەبرد لە مانگی رەمەزان، هەر لە نوێژی عەسەرەو تا کاتی نوێژی مەغریب بەمالاندا دەگەراین بۆ کۆکردنەوی خێر و صدەقە بۆ یەکیک لە کۆمەڵە خێرخوازیەکان.

هەندێ جار هەرزەکار لە کۆمەلگەکی خۆیدا هەست بە دورە پەڕیزی دەکات و هەست بەوه دەکات کە کۆمەلگە ئەویان ناوی.

لە راستیدا ئەندازە ی پازی بونی هەرزەکار بە کۆمەلگە و ئاوێتە بونی تییدا، دەگەڕێتەوه بۆ چەندیەتی نێزاریبونی کۆمەلگە بە هەرزەکار، دورە پەڕیزی و پەفتاری سلبی هەرزەکار لەبەر زۆر هۆ پەییدا دەبن، کەوا کۆمەلگە بە خراپی لە گەل هەرزەکار هەلس و کەوت دەکات وەك:

١- کۆمەلگە گالته و قەشەری بەهەست و بیروپا و پەفتارەکانی هەرزەکار دەکات.

٢- فەرامۆشکردنی کۆمەلگە بۆ هەرزەکار و بەسوک سەیرکردنی توانا و

وزەکانی و دان پیاښه نانی^۱.

به شپوه کی گشتی شمړکی هه مو نه و که سانه، که مامه له له گه له
همزه کار ده که چ له خیزان بی، یان له قوتاجانه بی یان له کوښه لکه؛ چاودیری
و ره چاوی همزه کار بکه و یارمه تی بدن بۆ نه و ی شم قوناغه به سمرکه و تویی
و سه لامه تی بپی، چاودیری که ش له میانه ی نه مانه ی خواره و دپته دی:

۱- چاندنی متمان به خو کردن له لای همزه کاردا و هاندانی بۆ و هرگرتنی
ره خنه ی خه لکانی تر و تاوتوی کردنی هه له کانی له گه لیاندا.

۲- هه ولدان بۆ دوزینه و ی توانا و وزه کانی همزه کار و ناراسته کردنی به ره و
باشتر.

۳- له ناراسته کردن و ریتمایي کردنی همزه کاردا پله پله یی و له سمرخویی و
نارامی به کار بهیتری.

۴- له کات و شوینی خوی و له کاتی پیوست دا، شپوازی توند و نهرم له
مامه له کردنی همزه کار به کار بهیتری.

۵- هه ول بدری همزه کار له سمر بنه مای راست و دروست به کوښه لکه و
په یوه ست بکریت.

۶- ریزگرتنی هه ست کردنی همزه کار به پیاوهرتی خوی و سمر به خویی خوی،
هه روا مامه له کردنی له میانه ی شم پروانگه و.

۷- هه ول بدری کاته کانی همزه کار به شتی سود به خش پر بکریته و و تنگی
و بیزاری له سمر لای بردی، که همزه کار توشی ده بی، نه مه ش له میانه ی زانینی
به هره و ثاره و زه کانی هه دپته دی.

۸- هاندانی بۆ په رسته شه جیا جیا کان، و هه نویژی به کوښه ل و ناماده بون له
کوږی زانستی و خویندنسی و یرده کان و پوژو گرتن، چونکه شم په رسته شانه
شوینه واری گه وره ی هه یه بۆ پاکخویی (تهنیزب) خودی خوی و چاندنی دلنیا یی

^۱ سیکولوجية الطفولة و المراهقة، ص ۲۲۲.

و دلنه‌وایی.

۹- شیمان‌هی شه‌وه ده‌کری کرده‌وه و ره‌فتاری هه‌راسان‌که‌ر (مزعج) ی لی‌وه ده‌ریچی، شه‌وه‌ش به‌مه‌به‌ستی ناگالی بون و سه‌رنج راکیشانی خه‌لکانی تره‌ بۆ لای خۆی.

۱۰- به‌هه‌ند هه‌لته‌گرتنی شه‌و بیروپایانه‌ی هه‌رزه‌کار ده‌یخاته‌ رو، به‌تایبه‌تی شه‌و بیروپایانه‌ی ده‌ریاره‌ی ئایین و به‌هاکانی ره‌وشت ده‌رده‌بپی، چونکه‌ بیروپاکانی ته‌نها گوزارش کردنه‌ شه‌و بی سه‌روبه‌ری و شه‌ل‌ژانه‌ ده‌رونی و فیکریه‌ی که‌ تییدا ده‌ژی، یان گوزارش له‌ هه‌ولدان بۆ خۆ ده‌رخست و ده‌مه‌قالتی و مه‌ناقه‌شه‌کردن ده‌کات.

له‌ کۆتایی دا دوباره‌ جه‌خت له‌سه‌ر شه‌وه‌ ده‌که‌ینه‌وه، که‌ هه‌رزه‌کاری ماوه‌یه‌کی زه‌حمه‌ت و مه‌ترسیداره‌ له‌ژیانی مه‌ندالاندا، تیگه‌یشتنی دایک و باوک و په‌روه‌ردیارانیش له‌ تایبه‌مه‌ندیه‌کانی شه‌م قۆناغه‌ و ناشنایی‌یان به‌چۆنیه‌تی مامه‌له‌ کردن له‌گه‌ڵ هه‌رزه‌کار، شوینه‌واری گه‌وره‌ی هه‌یه‌ له‌ سوک کردنی توندی و مه‌ترسیی شه‌م قۆناغه‌.

جا بۆ شه‌وه‌ی په‌روه‌رده‌که‌ سه‌رکه‌وتو بی پێویسته‌ هاوکاری و هه‌به‌ما هه‌نگی له‌نیوان خه‌زان و قوتابخانه‌ و مزگه‌وت و هه‌مو لایه‌نه‌ په‌یوه‌نداره‌کانی په‌رۆسه‌ی په‌روه‌رده‌یی هه‌یه‌ت.

كۆتايى

ئىستاش لىم باسەدا گەشتىنە كۆتايى، سوپاسى خوا دەكەين، كە كار ئاسانى بۆ كىردىن تا ئەم كىتەبە تەواو بىكەين، لە خواى گەورە داواخوازم گىراي بىكات و تەنھا لەبەر خاترى ئەو بى، مەسولمانانىش لى بى بەرەمەند بىن، ھەر لەو رۆژى ئىستامان، تا رۆژى دوايى.

ھىوادارام لە رۆنكردنەوى گىزگىرەين بىنەما و نامانچ و ۋەسىلە ئىسلامىيەكان سەركەوتو بوم، كە خوا و پىغەمبەرەكەى ﷺ دايىناۋە بۆ بىنايتانانى مەروڭ و پىنگەشتىكى پاست و دروستانە.

جا مادام مەروڭ و كۆمەلگەى مەروڭايەتى، دوربى لە بەرنامە و مەنەجى خوا، ھەر لە ياسادانان و فېر كىردن و پەرورەدەدا، ئەما ئەم كۆمەلگانە بەدەست مەرگەسات و ناخۆشى و گىرەتسى زۆرەدە دەنالىتى، كە ھەرەشەى تىياچون و فەوتانى لى دەكات، ھىچ چارەسازىيە كىشى بۆ نادۆزىتتەۋە، ديارە ئەركى ئىمەى مەسولمان زۆر گەورەيە و ئەم ئەمانەتەى لەسەر شامانە قورسە، ئەمەش رۆن كىردنەۋەى حەقىقەتى ئەم ئايىنەيە، ئەمەش بە ئاساندنى رەبىر (مەبادىيە) ەكانى و نامانجەكانىيەتى بەچاكتىن شىۋە و باشتىن قەناعەت پىكەردن، تاۋەكو مەروڭايەتى لەو تارىكى و گومپايىيە رەزگار بىكەين، بەرەو پىتى پاست و رۆنباكى و رىنگاي سەركەوتىن و سەرفرازى.

ئەم كارەش بە تۆۋەنەۋە و تىگەشتىن لە ئىسلام و كارپى كىردنى و پەيپەركىردنى دىتە دى، ھەتا بىيەنە پىشەنگىكى چاك بۆ كەسانى تىر بە گوتار و كىدار خەلگ فېر بىكەين.

دوباره دهيليتيموه كه پښلى پوره ده له بنياتناني نتموه؛ رولتيكي زور
مترسيداري همدې پيويستيشه گرنكي نهم پوله بزاني، با بزاني پوره ده
پوله كاغلان بطريقته دهست دوزمانان، چنده مترسي داره، چونكه نهم
له ناوبردي كساليهتي و ناسنامهيه و دامالينه له شارستاني خومان و
ناينه كه مان وه تالايگيشه له سپارده گوره يه، كه خوا خستويه تيه
يهرده ستان.

سهرتا دهي هر يه گيتي له نيمه چاوديري ره فتاري خوي و پوره ده
پوله كاني و ننداماني خيزانه كني له سهر ره وشت و بهاكاني نيسلام دهست پي
بگمين، چونكه خيزان ناوكي كومه لگيه، كومه لگش له كومه له خيزانيك پيك
ديت، جا گز خيزانان چاك كرد نهورا كومه لگه مان چاك كروه.

هروه ها پويسته هاوكاري هويت له نيوان خيزان و قوتاخانه و هويه كاني
راگمياندين و دهزگا پوره ده يه كاني تري كومه لگه، بو دياريكردني نامانج و
پلان داناني پوره ده يه ديراسه كراو و، كار كردن بو هه لسه نگاندين شو
ننجاماندي، كه له هدر ماويه كدا به دهستي دين، نهوش به پشت به ستن به نوي
ترين هو و نهزمونه كان ديتي دي.

له كوتاييدا له خوي گوره داوامانه نيمه و مسولمانان بو نايه كهي خوي
بگمري نيموه و كروهه كاغلان گيرا بكات و له كه م و كورتيما خوش بيت، كوتنا
پارانه و شمان سوپاس و ستايشي خوي پوره دگاري جيهانيانه.

ديمشق-ركن الدين

٢٤ ذو الحجة ١٤١٧ك - ١ تيار ١٩٩٧ز

ناوهڕۆك

- پێشەکی ٥
- دەروازەی یەكەم: بەرایی دەربارەی پۆلی خێزان لە پەرۆردەکردن و پێگاکانی پاراستنی ٩
- بەرایی ١١
- یەكەم: هاندان و ئارەزوو دانی هاوسەرگرتن: ١٤
- دوهم: هەلبژاردنی ژن و میژد ١٧
- ١- ئایین و پەروەشت: ١٩
- ٢- بنەمای ئابوری: ٢٠
- ٣- پەچەلەك و پەل و پایەکی كۆمەڵایەتی: ٢١
- ٤- جوانی: ٢٢
- سێیەم: هەلسۆپاندنی خێزان بە دەستی پیاوی: ٢٤
- چوارەم: فەرمان بە میژد كراوە چاكە لەگەڵ هاوسەرەكەى بكات و پێزی بگرێ: ٢٥
- پێنجەم: كاری ژن ئەرەبە لە مالهۆ ئۆقرە بگرێ و، هەستی بە چاودێری كردنی كاروبارەكانی: ٢٦
- شەشەم: چاكە كردن لەگەڵ منداڵاندا: ٢٧
- هەوتەم: چاكە كردن لەگەڵ دایك و باوك: ٢٨
- هەشتەم: سیلەى پەحم (پەيوەندى خزمایەتی): ٢٩
- دەروازەی دوهم: پێناسە و بەرپرستی و شوێنەواری پەرۆردە ٣١
- پێناسەى پەرۆردە و پێگەشتن ٣٣
- بەرپرستی دایك و باوك لە پەرۆردە كردنی منداڵاندا ٣٦
- شوێنەواری پەرۆردە لە دەرونى منداڵ دا ٣٩
- دەروازەی سێیەم: ئامانجی پەرۆردە لە ئىسلام دا ٤٣
- چاندنی بیروباوەڕى راست لە دەرونى منداڵاندا ٤٥
- یەكەم: یەكخوا پرستی ٤٦
- دوهم: خوا بە دیهێنراوەكانى بۆ خزمەتى ئادەمیزاد رام كردووە: ٤٨
- سێیەم: باوەڕ بە قەزا و قەدەر و تەنها پشت بەستن بە خوا ٤٩
- چوارەم: خوشویستنی پێغمەبەر ﷺ: ٥٢
- پاھێنانی منداڵان بە بەجیھێنانی فەرزەكانى خوا ٥٦

- ٦٣ رڼك كړدنې رهفتارې مندالان به رهوشت و نادابي گشتي.
- ٦٣ نادابي نان خواردن:
- ٦٤ ١- دهست شويشتن بهر له خواردين و دواي خواردين:
- ٦٤ ٢- پيش نان خواردين بگوتري (بسم الله):
- ٦٤ ٣- له بهر دهمي خو خواردين بخوري:
- ٦٥ ٤- به پالډانه وه نه خوات:
- ٦٥ ٥- دهست به نان خواردين نه کات گهر په کک له وگوره تر ناماده بو:
- ٦٥ ٦- عهيب له و خواردين نه گري که دپته بهر دهمي:
- ٦٥ ٧- پاراستني خواردين هر چه نده که ميش بي:
- ٦٦ ٨- که دهي پر له خواردين نه کات:
- ٦٦ ٩- دهست له خواردين هه لته گري تا خه لکاني تر دهست هه لته گرن:
- ٦٧ ١٠- گهر سپر و پيازي خوارد خو خي دور بخت له کور و مه جليسي گشتي:
- ٦٧ نادابي ناو خواردينه وه:
- ٦٧ ١- به يه ک چار ناو نه خواته وه:
- ٦٧ ٢- ناو خواردينه وه که به مزين بي:
- ٦٨ ٣- خو له جام (په رداخ) که نه کات:
- ٦٨ نادابي موله وهر گرتن بق چونه لاي که سيک:
- ٦٨ ١- نه چپته لاي که سيک مه گهر دواي نيزن وهر گرتن:
- ٦٨ ٢- سي چار نيزن وهر يگري، گهر نيزني پي ته درا بگ پته وه:
- ٦٨ ٣- په که مجار سه لام بکات، نينجا نيزن وهر يگري:
- ٦٩ ٤- ناوي خو خي ناشکرا بکات:
- ٦٩ ٥- له کاتي نيزن وهر گرتندا له لايه کي ده رگاوه بوهستي:
- ٧٠ نادابي سه لام کړدن:
- ٧٠ ١- سه لام کړدن له کاتي هاتنه ژوره وه و چونه دهر وه:
- ٧٠ ٢- وه لامي سه لامي نو که سه به جوانتر بدانه وه، که سه لامي لي ده کات:
- ٧١ ٣- سه لام کړدن به پويه کي خه نده وه:
- ٧١ ٤- سه لام کړدنه که نه وقهي له گال بي:
- ٧١ ٥- بچوک سه لام له گوره بکات، که ميش له زږد:
- ٧١ ٦- سوايي سه لام له پياده بکات و پيادهش له دانيشتو، که ميش له زږد:
- ٧٢ نادابي پزمين:
- ٧٢ ١- ده ننگي نرم بکات و، دهمي داپيوشي:
- ٧٢ ٢- دواي پزمين سوياسي خوا بکات:
- ٧٢ پريزگرتني خه لکاني تر:

- نادابی گفتوگو: ۷۳
- ۱- قسه نه کردن له کۆپک که یه کۆک له و گه وره تری لێی: ۷۳
- ۲- به باشی گۆی بگری وه ک چۆن که به باشی قسه ده کات: ۷۴
- ۳- له قسه ی ناشرین دور بکه وێنه وه: ۷۴
- بنیات نانی که سایه تی سه ره به خۆ و سه نگین: ۷۶
- ۱- سه لام کردنی پیغه مبه ر ﷺ له مندا لان: ۷۶
- ۲- په یمان وه رگرتنی پیغه مبه ر ﷺ له مندا لان: ۷۷
- ۳- ئاماده بونی مندا ل له کۆپی گه و راندا: ۷۷
- ۴- سه ردانی مندا ل له کاتی نه خوشیدا: ۷۸
- ۵- پامێتانی مندا ل له سه ر کار کردن و سامان په یدا کردن: ۷۹
- رامێتانی مندا لان بۆ سود وه رگرتن له کاته کانیا ن: ۸۳
- ئاره زوی خوێندنه وه و کاته کانی به تالی: ۸۶
- مندا ل و نه له فریق: ۸۹
- مندا ل و وه رزش: ۹۲
- مندا ل و گه شت و گوزار: ۹۳
- ده روزه ی چواره م: شتو از و ئامرازه کانی په روه رده ی سه رکه وتو: ۹۵
- سۆز و به زه یی: ۹۷
- ۱- له ئامیز گرتن و ماچ کردن: ۹۸
- ۲- ده ست هێنان به سه ر سه ر و گه مه کردن له گه لی: ۹۹
- ۳- به باشی پیشوازی کردنی مندا لان و به باشی دواندنیا ن: ۹۹
- ۴- له خۆگرتنه وه بۆ مندا لان: ۱۰۰
- ۵- دادگه ری و یه کسان ی له نیوان مندا لان: ۱۰۱
- پیشه نگ ی باش (القدوه الحسنه): ۱۰۸
- یاریکردن له گه ل مندا لان: ۱۱۵
- پۆلی باوکان له یاری کردن له گه ل مندا لاند: ۱۱۹
- هه لبژاردنی هاوپی ی چاک بۆ مندا لان: ۱۲۵
- نوستنی مندا ل و وانه کردنی له دهره وه ی مالا: ۱۲۹
- پله پله یی له په روه رده دا: ۱۳۱
- ئاراسته ی راسته وخۆ: ۱۳۴
- هاندان و ترساندن: ۱۳۸
- جۆراوجۆری هاندان: ۱۳۹
- جۆراوجۆری ترساندن: ۱۴۱
- لێدانی مندا ل و جیا پای په روه ردياران: ۱۴۳

- ۱۴۹ ناپاسته‌ی ناپاسته‌وخو.
- ۱۴۹ جیپاسی یه که م- چیرۆك:
- ۱۵۲ چیرۆکی به دیهیتانی ئاده م و سوجه‌ی فریشتان بۆی:
- ۱۵۸ ئیبراهیم و ئیسماعیل (سهلامی خویان لایبی):
- ۱۶۱ که چل، به له ک، کویت:
- ۱۶۶ جیپاسی دوه م- نمونه کان:
- ۱۷۲ وتوێژ و گفتوگو:
- ۱۷۹ نزاکردن بۆ مندال:
- ۱۸۳ ده‌روازه‌ی پینجه م: رۆلی قوتابخانه و مزگوت له په‌روه‌رده‌کردندا
- ۱۸۵ رۆلی قوتابخانه
- ۱۸۵ ۱- پێشه‌نگی یه که له ماموستا بێته دی:
- ۱۸۶ ۲- ناپاسته‌ی پاسته‌وخو و ناپاسته‌وخو:
- ۱۸۶ ۳- ئاشنایه‌تی له گه‌ل هاوپی‌یان:
- ۱۸۷ ۴- له گرنه‌ترین نه و سودانه‌ی ئاده‌میزاد له فیریون وه‌رده‌گرئ، پاکخویی ره‌فتاره
- ۱۸۹ رۆلی مزگوت له په‌روه‌رده‌کردندا
- ۱۹۰ ۱- زیاتر نزیک بونه‌وه له خوا و هه‌ست کردن به چاودێری خوا:
- ۱۹۰ ۲- پارێزگاری کردن له په‌رسنه‌کان و به‌جی‌هیتانی به‌شێوه‌یه‌کی راست و دروست:
- ۱۹۱ ۳- سود وه‌رگرتن له کاته‌کانی به‌تالی:
- ۱۹۱ ۴- ئاشناوبن به هاوپی‌ی چاک:
- ۱۹۱ بنیاتنانی که‌سایه‌تی کۆمه‌لایه‌تی و نیمانیی مندال:
- ۱۹۳ ده‌روازه‌ی شه‌شهم: په‌روه‌رده‌ی جنسی مندالان
- ۱۹۵ پله‌پله‌یی و ئاسانکاری له خسته‌نه‌ پوی رۆشنییری جنسی بۆ مندالان
- ۲۰۵ ئامانجه‌کانی په‌روه‌رده‌ی جنسی
- ۲۰۷ نه‌وه‌ و وه‌سیلانه‌ی ئیسلام بۆ پاراستنی تاك له هه‌لخه‌یسکینه‌کانی جنسی گرتۆته‌ به‌ر
- ۲۰۷ یه‌که م: رێگریکردن له وروژینه‌ره جنسیه‌کان:
- ۲۰۷ ۱- چاو دانه‌واندن:
- ۲۰۹ ۲- جیاکردنه‌وی شوینی خه‌وتن:
- ۲۰۹ ۳- نه‌هیشتنی تیکه‌لاوی و به‌ته‌نها بون له گه‌ل ئافره‌تی بیگانه:
- ۲۱۰ ۴- پابه‌ندوبن به حیجاب پۆشین و به‌ده‌رنه‌خستنی جوانی و رازاوه‌یی:
- ۲۱۱ دوه م: ترساندنی به‌سزادانی لایینه‌ جنسیه‌کان (الانحرافات الجنسيه):
- ۲۱۲ سی‌یه م: ته‌رکیزکردنه‌ سه‌ر رۆلی عیباده‌ت کردن:
- ۲۱۲ چواره‌م: پرکردنه‌وی کاتی به‌تالی هه‌رزه‌کار:
- ۲۱۵ ده‌روازه‌ی حه‌وته‌م: په‌روه‌رده‌کردنی هه‌رزه‌کار

۲۷۷	پیتاسه و مه ترسی هه رزه کاری
۲۷۱	گرفته کانی هه رزه کاری
۲۴۱	یه که م: هه رزه کار هه ست به مانو بون ده کات:
۲۴۲	نوه م: هه ستیاری و خه مۆکی:
۲۴۳	سی یه م: خۆ بهیستی و خۆ به ده رخستن:
۲۴۳	۱- یاخی بون و ره خته گرتن:
۲۴۴	۲- گومان:
۲۴۵	۳- جگه ره کیشان:
۲۴۵	۴- زۆر گرنگیدان به پراله تی خۆی:
۲۴۶	۵- نوسینه وهی یاداشته کان:
۲۴۷	۶- زۆر وینه گرتن و پیشاندانی وینهی خۆی:
۲۴۸	چواره م: دودلی و گزپان و شله ژاوی:
۲۴۹	پیتجه م: زینده خهوی:
۲۴۲	شه شه م: هه رزه کار و ئایین:
۲۴۳	حه وته م: هاوڕێ بهیستی کردن و هاوڕێ یان:
۲۴۵	هه شته م: خۆ شه و یستی:
۲۴۷	تۆیه م: جنس:
۲۴۸	ده یه م: که لله په قی (العناد):
۲۴۹	هه رزه کار و ده زگا په روه رده ییه کان:
۲۴۹	یه که م: هه رزه کار و خیزان:
۲۴۹	۱- نه بونی شوینیکی تاییهت به هه رزه کار له مال دا:
۲۵۰	۲- هه بونی به ره به ست له نێوان هه رزه کار و دایک ویاوکی:
۲۵۰	۳- شه پکردن له گه ل خوشک و براکانی:
۲۵۱	۴- بونی جیاوازی کردن له خیزاندا:
۲۵۱	۵- ده ست هاویشتنه ناوه وهی هه مو کارویاره کانی هه رزه کار:
۲۵۴	نوه م: هه رزه کار و قوتابخانه:
۲۵۵	سی یه م: کۆمه لگه و هه رزه کار:
۲۵۹	کۆتایی:
۲۵۱	ناوه رۆک:

وهرگير له چەند ديريکدا

- له ساڵی ۱۹۶۵ له دایک بوو.
- ئەندامی کۆمەڵەی خوښنوسانی عێراق بەغدا- بوو.
- ئەندامی کۆمەڵەی خوښنوسانی کوردستانه.
- له ساڵانی ۱۹۸۰-۱۹۸۱-۱۹۸۲-۱۹۸۳-۱۹۸۷-۱۹۸۸-۱۹۹۱ له چەندهما پیشانگای شیوه کاری به چەند تابلۆیهکی خوښنوسی به شداری کردووه.
- له ساڵی ۱۹۸۹ پیشانگایهکی تایبەتی هونەری خوښنوسی کردۆتووه.
- له چەند رۆژنامهیهک چاپیکه وێتی سه بارهت به هونەری خوښنوسی له گەلدا کراوه.
- به شداری له فیستقالی دوهمی ههولیر بۆ خوښنوسی و نهخسسه سازی کردووه که له ۱/۱/۲۰۰۰ سازدراو پروانامه ی ریزلیتانی پێدراوه.
- به شداری پێشبریکتی دهولی پێنجهمی هونەری خوښنوسی له تورکیا کردووه که له شوباتی ۲۰۰۱ سازدرا.
- له ساڵی ۲۰۰۲ به شداری پێشبریکتی خوښنوساتی ههولیری کرد، پلهی یهکهمی له خهتی (النسخ) به دهست هێنا.
- له پێشبریکتی دهولی شهشمی هونەری خوښنوسی له تورکیا به شداری کرد، که له شوباتی ۲۰۰۴ سازدرا.

ئهم کتیب و نامیلکانهی له زمانی عەرەبی وەرگێراو ته سه ر زمانی کوردی:

- ۱- ژن و میتردی ئیسلامی به خهت وهر (سێ جار چاپ کراوه ته وه).
- ۲- سوپاکه ی پێغه مبه ر ﷺ:
- ۳- چەند وانه یه ک له پێغه مبه ری سه ر کرده له شاراوه ی نه ئینی دا.
- ۴- چۆن بونیو بناغه ی ئیسلامی مان له پو خان ده پارێژین.
- ۵- ۳۰ نیشانه ی مونا فیا قان (دو جار چاپ کراوه ته وه).
- ۶- مه رجه کانی حیا بی ئافره تی مسو لمان له قورئان و سونه تدا (دو جار چاپ کراوه ته وه).
- ۷- ئایا ده زانی جۆره کانی شه رک چین؟
- ۸- ئایا ده زانی جۆره کانی کو فر چین؟
- ۹- ئایا ده بی ولاء و براء مان بۆ کێ بێ؟
- ۱۰- مندالی مسو لمان چی ده لێ؟

ئهو نامیلکانه ی ئاماده ی کردووه:

- ۱- له فیهقه شاره زه به به پرسیا ر و وه لام (دو جار چاپ کراوه ته وه).
- ۲- گو لێژێرێک له فه توای هاوچه رخ سه بارهت به ئافره تان (دو جار چاپ کراوه ته وه).
- ۳- ۱۰ ئادابی کۆمه لایه تی له قورئان و سونه تدا.
- ۴- فره ئنی له نیاوان فیهقی ئیسلام و ویستی پیا ودا.
- ۵- خه یزانه کهت به پاره مه زنده نا کرێت.
- ۶- که چ له نیاوان واقیعی ئیسلام و داب و نه ریتی جا هیلی دا.
- ۷- وێنه ی سه ر تابلۆ وێنه ی فو توغرافی له پروانگه ی ئیسلامدا.
- ۸- مافه کانی ژن و میترد له ئیسلامدا.

بنه‌مای هر بهرنامه و په‌په‌روویکی په‌روه‌ده‌یی بریتیه له و
 بیروباوهری که له میانه‌یه‌وه ده‌ست پیده‌کات و
 دهرده‌چیت، ئامانجیشی پته‌وکردن و توکمه‌بونی ده‌بی،
 له‌به‌ر ئه‌وه نه‌بونی په‌روه‌ده‌ی ئیسلامی له بهرنامه و
 پروگرامی په‌روه‌ده و ئاراسته و رینمایی له کومه‌لگه‌دا؛
 دهردیکی کوشنده‌یه و سه‌ره‌تای خیرا کوتا هانتی ئه‌م
 ئوممه‌ته‌یه.

له راستیدا نوسهر و تویره و په‌روه‌دیاره ئیسلامیه‌کان
 له‌م کاره وریابونه‌وه و له روانگه‌ی جوړاووړ و جیاجیادا،
 کومه‌له تویره‌ینه‌وه و جیباسی په‌روه‌ده‌یی ئیسلامیان
 پیشک‌ه‌ش کرد، چاچ به ته‌واومه‌ندی بوییت، یان به
 هنده‌کی، که په‌رتوکخانه‌ی ئیسلامی و په‌رتوکخانه‌ی
 په‌روه‌ده‌یی ده‌وله‌مه‌ند کرد.

منیش ه‌زم کرد له‌م بواره‌دا ئه‌سپی خو‌م تاو‌ده‌م، له‌خوا‌ی
 گه‌وره‌م داوا‌یه یارمه‌تیم بدات و پادا‌شم بداته‌وه.
 هه‌ولیشم داوه سود له‌م نوسینه‌کانی بیریاره ناموسلمان‌ه‌کان
 وه‌ر‌ب‌گ‌رم، ویرای سود وه‌ر‌گ‌رتن له‌م سه‌رچاوه ئیسلامیه‌کان،
 بو‌به‌ده‌رخستنی ئاد‌گاره‌کانی په‌روه‌ده‌یی ئیسلامی
 ره‌سه‌ن به‌چ‌ری، ئه‌م کتیب‌ه‌ش ته‌ن‌ها به‌شداریه‌کی بچو‌که
 له‌م بوا‌ری په‌روه‌ده و پی‌گه‌یاندنی ئیسلامیدا.

محمد رفیع الرحمن